

eúsav

Ekonomický ústav SAV
Institute of Economic Research SAS

Menbere Workie Tiruneh, Miroslav Štefánik a kolektív

TRH PRÁCE NA SLOVENSKU: Analýzy a prognózy

Bratislava 2014

**TRH PRÁCE NA SLOVENSKU:
ANALÝZY A PROGNÓZY**

**Menbere WORKIE TIRUNEH – Miroslav ŠTEFÁNIK
a kolektív**

Bratislava 2014

VEDÚCI AUTORSKÉHO KOLEKTÍVU:

prof. Dr. Ing. Menbere Workie Tiruneh, PhD.

Mgr. Miroslav Štefánik, PhD.

AUTORI:

Ing. Tatiana Bujňáková, PhD. (2)

Ing. Tomáš Domonkos, PhD. (4.2)

Ing. Peter Horvát (5)

Ing. Brian König, PhD. (4.2)

Ing. Ivan Lichner, PhD. (3 a 4.1)

Ing. Marek Radvanský, PhD. (3 a 4.1)

Mgr. Miroslav Štefánik, PhD. (4.3 a 5)

prof. Dr. Ing. Menbere Workie Tiruneh, PhD. (EÚ SAV, VŠM v Trenčíne) (1)

RECENZENTI:

Mgr. Ing. Michal Páleník, PhD.

doc. Ing. Mária Vojtková, PhD.

JAZYKOVÁ ÚPRAVA: Mgr. Daniel Sládek

TECHNICKÉ SPRACOVANIE: Mária Lacková

Členovia autorského kolektívu sú pracovníkmi Ekonomického ústavu SAV.

Táto monografia bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0541-10 *Predvídanie potrieb slovenského trhu práce v strednodobom horizonte do roku 2025*.

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2014

TLAČ: ŠEVT, Bratislava

ISBN 978-80-7144-232-5 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-233-2 (online verzia)

O B S A H

ÚVOD	13
1 TEORETICKÝ RÁMEC TRHU PRÁCE A HOSPODÁRSKA POLITIKA	17
1.1 VÝZNAM ĽUDSKÉHO KAPITÁLU A VZDELANIA V EKONOMICKEJ TEÓRII (PREHLAD LITERATÚRY A EMPIRICKÉ FAKTY)	17
1.2 VÝNOSY Z INVESTÍCIÍ DO ĽUDSKÉHO KAPITÁLU	25
1.3 TEORETICKÉ VYMEDZENIE POLITIKY TRHU PRÁCE (PREHLAD LITERATÚRY A EMPIRICKÉ FAKTY)	34
2 VÝVOJ NA TRHU PRÁCE NA SLOVENSKU – POROVNANIE S KRAJINAMI EÚ	53
3 VÝVOJ SITUÁCIE NA SLOVENSKOM TRHU PRÁCE	79
3.1 MAKROEKONOMICKÉ SÚVISLOSTI A VÝVOJ HDP OD ROKU 1989	79
3.2 SEKTOROVÝ POHĽAD NA VÝVOJ TRHU PRÁCE	102
3.3 REGIONÁLNY POHĽAD NA TRH PRÁCE	112
3.4 POHĽAD NA ŠPECIFICKÉ OTÁZKY TRHU PRÁCE	121
4 VYBRANÉ PROBLEMATIKY SLOVENSKÉHO TRHU PRÁCE	138
4.1 VPLYV ČERPANIA ŠTRUKTURÁLNYCH FONDŮ A KOHÉZNEHO FONDU NA ZAMESTNANOSŤ V REGIÓNOCH A ODVETVIACH SR	138
4.2 MAKROEKONOMICKÉ NÁKLADY NEZAMESTNANOSTI	151
4.3 VYHODNOTENIE ÚČINNOSTI OPATRENÍ AKTÍVNEJ POLITIKY TRHU PRÁCE KONTRAFAKTUÁLNOU METÓDOU	161
5 MODELOVANIE POTRIEB SLOVENSKÉHO TRHU PRÁCE V KATEGÓRIÁCH VZDELANIA A POVOLANIA	178
5.1 MODELOVANIE POTRIEB TRHU PRÁCE – SKÚSENOSTI ZO ZAHRANIČIA	178
5.2 VÝVOJ ŠTRUKTÚRY MODELU VZAM A FINÁLNA PODOBA VERZIE VZAM 2.0	181
5.3 PREDIKCIE MODELU VZAM 2.0 V ZÁKLADNOM ČLENENÍ	185
CELKOVÉ ZHRNUTIE	198
PRÍLOHA 1 MANUÁL K PRÁCI S VÝSLEDKAMI MODELU VZAM 2.0	204
PRÍLOHA 2 MIERA NEZAMESTNANOSTI 15 – 24-ROČNÝCH (ROKY 2007, 2010, 2013)	209
PRÍLOHA 3 MIERA NEZAMESTNANOSTI 15- A VIACROČNÝCH (ROKY 2007, 2010, 2013)	210
LITERATÚRA	211

ZOZNAM GRAFOV, OBRÁZKOV A TABULIEK

Zoznam grafov:

Graf 1.1:	Reálny HDP na obyvateľa v PKS a terciárne vzdelanie (2004 – 2013)	22
Graf 1.2:	Produktivita práce a terciárne vzdelanie (2004 – 2013)	23
Graf 1.3:	Ekonomický rast a priemerná miera nezamestnanosti (1991 – 2018)	24
Graf 1.4:	Miera zamestnanosti podľa dosiahnutého vzdelania (2004 – 2013)	25
Graf 1.5:	Miera nezamestnanosti podľa dosiahnutého vzdelania (2004 – 2013)	26
Graf 1.6:	Miera nezamestnanosti podľa dosiahnutého vzdelania v USA v roku 2013	27
Graf 1.7:	Miera ekonomickej aktivity (%) podľa úrovne vzdelania (2004 – 2013)	27
Graf 1.8:	Miera nezamestnanosti a miera participácie (2000 – 2013)	29
Graf 1.9:	Miera nezamestnanosti a miera participácie v SR (2000 – 2013)	30
Graf 1.10:	Percentuálny podiel ročných priemerných príjmov osôb s dosiahnutým vzdelaním 5A (celkové priemerné príjmy všetkých úrovni = 100 %)	31
Graf 1.11:	Týždňové príjmy (medián) podľa úrovne dosiahnutého vzdelania v USA v roku 2013	32
Graf 1.12:	Miera nezamestnanosti vo vybraných regiónoch a krajinách (1991 – 2018)	37
Graf 1.13:	Počet participujúcich v aktivačných programoch na 100 osôb	39
Graf 1.14:	Verejné výdavky na podporu trhu práce (% HDP)	42
Graf 1.15:	Výdavky na aktívnu a pasívnu politiku trhu práce (% HDP) v SR (2004 – 2012)	43
Graf 1.16:	Výdavky na podporu zamestnanosti a dlhodobá nezamestnanosť (2004 – 2011)	45
Graf 1.17:	Miera novovytvorených pracovných miest – vacancy rate (2005 – 2014)	46
Graf 1.18:	Miera nezamestnanosti a voľné pracovné miesta (%) v SR (2005 Q1 – 2014 Q1) – Beveridgeova krivka	46
Graf 1.19:	Miera nezamestnanosti a voľné pracovné miesta (%) v ČR (2005 Q1 – 2014 Q1) – Beveridgeova krivka	47
Graf 1.20:	Výdavky na podporu zamestnanosti (% HDP) a dĺžka zotrvania v nezamestnanosti (%)	48
Graf 1.21:	Vzťah medzi ochranou pracovných miest a dočasnou zamestnanosťou (% celkovej zamestnanosti) v predkrízovom období	49
Graf 1.22:	Vzťah medzi ochranou pracovných miest a dočasnou zamestnanosťou (% celkovej miery zamestnanosti) v krízovom období	49
Graf 1.23:	Pomer dlhodobej zamestnanosti na celkovej zamestnanosti a politika na ochranu pracovných miest (2000 – 2013)	50
Graf 1.24:	Miera ekonomickej aktivity vybraných krajín (2004 – 2013)	51
Graf 1.25:	Podiel dlhodobej miery nezamestnanosti na celkovej nezamestnanosti (2000 – 2014)	51
Graf 2.1:	Miera zamestnanosti 15 – 24-ročných (% populácie 15 – 24-ročných – pravá os) a zmena medzi vybranými rokmi (v percentuálnych bodoch, resp. p. b. – ľavá os)	55
Graf 2.2:	Podiel 15 – 24-ročných, ktorí sa ani formálne nevzdelávajú, ani nie sú zamestnaní (%), tzv. NEET, v roku 2013	56
Graf 2.3:	Miera zamestnanosti 25 – 54-ročných (% populácie 25 – 54-ročných – pravá os) a zmena medzi vybranými rokmi (p. b. – ľavá os)	57
Graf 2.4:	Miera zamestnanosti 55 – 64-ročných (% populácie 55 – 64-ročných – pravá os) a zmena medzi vybranými rokmi (p. b. – ľavá os)	57
Graf 2.5:	Zmena miery zamestnanosti (p. b., 15 – 64-roční) medzi vybranými rokmi	58

Graf 2.6:	Podiel nedobrovoľných polovičných úväzkov (% zamestnaných – pravá os) a zmena tohto podielu vo vybraných obdobiach (p. b., 15 – 64-roční – ľavá os)	58
Graf 2.7:	Zmena podielu zamestnancov v dočasných pracovných vzťahoch (p. b.)	60
Graf 2.8:	Podiel zamestnancov v dočasných pracovných vzťahoch (% zamestnancov – ľavá os), EPL dočasných pracovných vzťahov (pravá os)	60
Graf 2.9:	Miera nezamestnanosti (ľavá os) a podiel dlhodobo nezamestnaných (% ekonomicky aktívnej populácie 15 – 64-ročných – pravá os)	61
Graf 2.10:	Miera nezamestnanosti podľa najvyššieho dosiahnutého stupňa vzdelania (% ekonomicky aktívnych 15 – 64), zostupne podľa MN v 2013	62
Graf 2.11:	Podiel obyvateľstva s základným (ISCED 0-2) a stredoškolským vzdelaním (ISCED 3-4), %, 15 – 64-roční, zostupne podľa ISCED 0-2	63
Graf 2.12:	Podiel nezamestnanej populácie s nízkym vzdelaním (ISCED 0-2) a so stredoškolským vzdelaním (ISCED 3-4) v populácii 15 – 64-ročných (%)	64
Graf 2.13:	Miera nezamestnanosti (% populácie v rámci vekovej skupiny) a zmena medzi vybranými rokmi (p. b.)	65
Graf 2.14:	Miera ekonomickej aktivity 15 – 24 a 55 – 64-ročných v roku 2013, zostupne podľa 55 – 64-ročných (%)	66
Graf 2.15:	Zmena podielu populácie 15 – 64-ročných v jednotlivých formách ekonomickej aktivity na populácii 15 – 64-ročných medzi rokmi 2007 a 2013 (p. b.)	67
Graf 2.16:	Vývoj vzťahu medziročných zmien vybraných ukazovateľov (%)	68
Graf 2.17:	Vývoj vzťahu medziročnej zmeny priemernej mzdy a medziročnej zmeny produktivity práce (%)	69
Graf 2.18:	Index vývoja jednotkových nákladov práce (2008 = 100) (vľavo) a rozdiel medzi indexom nákladov práce a rastom miezd (vpravo)	70
Graf 2.19:	Zmena miery zdanenia podľa typu domácnosti a výšky príjmu medzi rokmi 2007 a 2013 (p. b.)	71
Graf 2.20:	Miera zdanenia podľa typu domácnosti a výšky príjmu, 2013 (%)	71
Graf 2.21:	Podiel obyvateľstva ohrozeného chudobou a sociálnou exklúziou (%)	72
Graf 2.22:	Zmena podielu vekových skupín na celkovej populácii, rozdiel medzi rokmi 2004 a 2013 (p. b.)	73
Graf 2.23:	Počet novonarodených detí (súhrn obyvateľstva vo veku 0) v SR (1945 – 2013)	73
Graf 2.24:	Celkové výdavky na všetky stupne vzdelania a tréning z verejných zdrojov (pravá os, % HDP) a zmena medzi vybranými rokmi (ľavá os, v p. b.)	74
Graf 2.25:	Miera zamestnanosti žien 25 – 64-ročných, 2013 (%)	75
Graf 2.26:	Podiel 15-ročných s najnižšou úrovňou čitateľskej gramotnosti (PISA škála 1 a menej), 2012 (%)	75
Graf 2.27:	Počet študentov (ISCED 5-6) zo Slovenska (ľavá os) a podiel študujúcich na Slovensku (pravá os)	76
Graf 2.28:	Miera participácie na formálnom aj neformálnom vzdelávaní (posledné 4 týždne), 25 – 64-roční na populácii, (pravá os, v %) a zmena medzi vybranými rokmi (ľavá os, v p. b.)	77
Graf 2.29:	Verejné výdavky na politiku trhu práce (% HDP)	77
Graf 3.1:	Index reálnej výkonnosti ekonomiky vzhľadom na rok 1989 (ľavá os) a reálny rast HDP (pravá os)	80
Graf 3.2:	Podiel zložiek výdavkov na tvorbe HDP, b. c.	82
Graf 3.3:	Vývoj vybraných sezónne očistených ukazovateľov vzhľadom k roku 2008 = 1	83
Graf 3.4:	Prílev priamych zahraničných investícií (pravá os) a stav priamych zahraničných investícií (ľavá os) v mil. eur	84

Graf 3.5:	Vývoj podielu vybraných sektorov hospodárstva na tvorbe HDP	85
Graf 3.6:	Vývoj počtu obyvateľov SR	86
Graf 3.7:	Veková štruktúra obyvateľstva podľa veku v rokoch 1989, 2001 a 2013	87
Graf 3.8:	Vývoj ekonomickej aktivity obyvateľstva podľa 5-ročných vekových skupín	88
Graf 3.9:	Index reálnej mzdy vzhľadom na rok 1989 = 100 (ľavá os) a vývoj miery nezamestnanosti (pravá os)	89
Graf 3.10:	Indikatívna hodnota priemernej mesačnej nominálnej mzdy v eurách a index rastu cenovej úrovne vzhľadom k roku 1989 = 100 (ľavá os) a Indexu spotrebiteľských cien, inflácie (pravá os)	90
Graf 3.11:	Porovnanie počtu pracujúcich, nezamestnaných a ekonomicky neaktívnych vo veku 20 – 64 rokov v tisícoch (ľavá os) a miery nezamestnanosti (pravá os), VZPS	91
Graf 3.12:	Porovnanie rastu reálnej mzdy, reálnej produktivity práce a rast nominálnej mzdy, %	92
Graf 3.13:	Vývoj miery nezamestnanosti podľa vekových skupín v rokoch 2008 – 2013	93
Graf 3.14:	Štruktúra ekonomicky aktívneho obyvateľstva podľa 5-ročných vekových skupín v tisícoch (ľavá os), miera nezamestnanosti (pravá os), 2013	94
Graf 3.15:	Porovnanie vývoja priemernej mzdy, minimálnej mzdy a životného minima od roku 1996	95
Graf 3.16:	Vývoj otvorenosti slovenskej ekonomiky v b. c. od roku 1993 (ľavá os) a vývoj salda obchodnej bilancie ako % HDP (pravá os)	96
Graf 3.17:	Vývoj teritoriálnej štruktúry dovozu po roku 1993 ako % celkového dovozu	97
Graf 3.18:	Vývoj teritoriálnej štruktúry vývozu po roku 1993 ako % celkového vývozu	98
Graf 3.19:	Vývoj verejného dlhu SR po roku 1993 ako % HDP (ľavá os) a v mil. eur b. c. (pravá os), dlh na obyvateľa v eurách (pravá os)	101
Graf 3.20:	Vývoj bilancie verejnej správy ako % HDP od roku 1995, spolu ako miera prerozdelenia	101
Graf 3.21:	Priemerný ročný rast zamestnanosti v sektoroch počas rokov 2008 – 2013 podľa NACE rev. 2, zvýraznené sú sektory s počtom zamestnancov nad 150-tisíc	104
Graf 3.22:	Podiel počtu zamestnancov na celkovej zamestnanosti podľa veľkostnej štruktúry podnikov	105
Graf 3.23:	Podiel nezamestnaných podľa sektoru posledného zamestnania na 1 000 zamestnaných v danom sektore, priemer 2009 – 2013 (NACE rev. 2)	105
Graf 3.24:	Porovnanie mzdového rozdielu v jednotlivých sektoroch vzhľadom k priemernej mzde v hospodárstve SR (NACE rev. 2)	106
Graf 3.25:	Štruktúra zamestnancov v sektoroch hospodárstva podľa vzdelania, 2013	109
Graf 3.26:	Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich so stredným vzdelaním v povolaniach ISCO 4-8 v sektoroch hospodárstva podľa NACE rev. 2, 2013	109
Graf 3.27:	Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich s vysokoškolským vzdelaním v povolaniach ISCO 1-3 v sektoroch hospodárstva podľa NACE rev. 2	110
Graf 3.28:	Indikatívny počet ľudí s formálne chýbajúcim terciárnym vzdelaním v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2	111
Graf 3.29:	Podiel pracujúcich v povolaniach s očakávaným VŠ vzdelaním (ISCO 1-3) v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2	112
Graf 3.30:	Prehľad základných ukazovateľov trhu práce v regiónoch SR, 2013	113
Graf 3.31:	Vývoj miery nezamestnanosti v krajoch SR	114
Graf 3.32:	Štruktúra zamestnaných v krajoch SR podľa veku	115
Graf 3.33:	Vývoj indexu ekonomického zaťaženia v krajoch SR	115
Graf 3.34:	Štruktúra zamestnanosti v regiónoch a sektoroch podľa NACE rev. 2, 2013	116

Graf 3.35: Porovnanie rozdielu priemernej čistej nominálnej mzdy oproti priemeru SR a zrealnenej mzdy na základe odhadnutých cenových indexov	118
Graf 3.36: Štruktúra zamestnanosti v regiónoch v rokoch 2000 a 2013 podľa vzdelania	118
Graf 3.37: Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich so stredným vzdelaním v povolaniach ISCO 4-8 v regiónoch SR	119
Graf 3.38: Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich s vysokoškolským vzdelaním v povolaniach ISCO 1-3 v regiónoch SR	120
Graf 3.39: Indikatívny počet ľudí s formálne chýbajúcim terciárnym vzdelaním v regiónoch SR	120
Graf 3.40: Počet nezamestnaných podľa dĺžky nezamestnanosti (pravá os) a miera nezamestnanosti (ľavá os)	122
Graf 3.41: Počet nezamestnaných podľa dĺžky nezamestnanosti v krajoch SR, 2013	122
Graf 3.42: Štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania a 5-ročných vekových skupín, 2013	123
Graf 3.43: Vývoj dôvodu ukončenia posledného zamestnania	124
Graf 3.44: Vývoj dôvodu ukončenia posledného zamestnania podľa vekových skupín v rokoch 2000 a 2013	125
Graf 3.45: Štruktúra a počet neaktívnych vo veku nad 15 rokov (bez ľudí na starobnom dôchodku), tisíc osôb	126
Graf 3.46: Počet pracovníkov v sektore Q – zdravotníctvo podľa NACE rev. 2 v detailnejšom členení	127
Graf 3.47: Vývoj počtu pracovníkov v sektore zdravotníctva na 1 000 obyvateľov v krajoch SR	127
Graf 3.48: Prognóza potrieb vybraných povolání v sektore zdravotníctva	128
Graf 3.49: Odhadovaný nárast počtu ľudí odkázaných na pomoc iných oproti roku 2010 v dvoch scenároch	130
Graf 3.50: Očakávaný nárast reálnych výdavkov vplyvom starnutia v sektore zdravotníctva (bez prijatia opatrení) (pravá os) a štruktúra výdavkov podľa veku (ľavá os)	130
Graf 3.51: Podiel pracujúcich podľa vybraných vekových skupín v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2, 2013	132
Graf 3.52: Podiel pracujúcich podľa veku vo vybraných povolaniach v sektore zdravotníctva, 2012	133
Graf 3.53: Podiel pracujúcich na skrátený pracovný čas v regiónoch SR	134
Graf 3.54: Podiel pracujúcich na skrátený pracovný čas v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2 v rokoch 2008 a 2013	134
Graf 3.55: Pracujúci v zahraničí podľa cieľovej krajiny, tisíc osôb	135
Graf 3.56: Štruktúra pracujúcich v zahraničí podľa kraja pôvodu	136
Graf 4.1: Dodatočná zamestnanosť generovaná implementáciou zdrojov ŠF a KF, tis. osôb, NUTS 3	142
Graf 4.2: Podiel dodatočnej zamestnanosti v priemysle generovanej implementáciou zdrojov ŠF a KF na celkovej dodatočnej zamestnanosti, %, NUTS 3	144
Graf 4.3: Podiel dodatočnej zamestnanosti v stavebníctve generovanej implementáciou zdrojov ŠF a KF na celkovej dodatočnej zamestnanosti, %, NUTS 3	145
Graf 4.4: Podiel dodatočnej zamestnanosti v trhových službách generovanej implementáciou zdrojov ŠF a KF na celkovej dodatočnej zamestnanosti, %, NUTS 3	146
Graf 4.5: Udržateľnosť vytvorených pracovných miest, %, NUTS 3	147
Graf 4.6: Zníženie miery nezamestnanosti, p. b., NUTS 3	148
Graf 4.7: Náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného na jeden mesiac v eurách v roku 2012	155

Graf 4.8:	Celkové náklady nezamestnanosti v regiónoch v závislosti od počtu nezamestnaných v regiónoch v mil. eur, rok 2012	156
Graf 4.9:	Náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného, ktorý má nárok na dávku v nezamestnanosti podľa vzdelania na jeden mesiac v eurách v roku 2012	157
Graf 4.10:	Celkové náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného podľa vzdelania po celú dobu v nezamestnanosti v eurách, v cenách roku 2012	158
Graf 4.11:	Celkové náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného podľa vzdelania na celú dobu v nezamestnanosti v eurách v roku 2012, pričom maximálna doba nezamestnanosti je dvanásť mesiacov	159
Graf 4.12:	Vývoj financovania AOTP na Slovensku v miliónoch eur (pre definície kategórií vid' tabuľku 4.4)	163
Graf 4.13:	Vývoj financovania opatrení aktívnej a pasívnej politiky trhu práce na Slovensku v miliónoch eur (pre definície kategórií vid' tabuľku 4.4)	164
Graf 4.14:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§46)	167
Graf 4.15:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre Bratislavu (§46)	168
Graf 4.16:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre Banskú Bystricu (§46)	168
Graf 4.17:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (6 mesiacov), priemer pre SR (§50i)	170
Graf 4.18:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§50j)	171
Graf 4.19:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§51)	172
Graf 4.20:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§52)	174
Graf 4.21:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre UoZ s vysokoškolským vzdelaním (§52)	174
Graf 4.22:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre UoZ so základným vzdelaním (§52)	175
Graf 4.23:	Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§52a)	176
Graf 5.1:	Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR	186
Graf 5.2:	Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 50 – 54, stredoškolské vzdelanie	186
Graf 5.3:	Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 30 – 34, vysokoškolské vzdelanie	187
Graf 5.4:	Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 60 – 64, základné vzdelanie	187
Graf 5.5:	Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 20 – 24, vysokoškolské vzdelanie	188
Graf 5.6:	Vývoj miery ekonomickej aktivity (15 – 64) v SR v troch scenároch v závislosti od očakávaného veku odchodu do dôchodku (62, 65 a 70)	188
Graf 5.7:	Vývoj celkovej zamestnanosti v SR	189
Graf 5.8:	Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru A – D	191
Graf 5.9:	Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru E – I	191

Graf 5.10: Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru J – M	192
Graf 5.11: Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru N – Q	192
Graf 5.12: Štruktúra zamestnanosti podľa povolání ISCO 1 až 3	193
Graf 5.13: Štruktúra zamestnanosti podľa povolání ISCO 4 až 6	194
Graf 5.14: Štruktúra zamestnanosti podľa povolání ISCO 7 až 9	194
Graf 5.15: Absolútny počet nezamestnaných podľa scenára zmeny veku odchodu do dôchodku	195
Graf 5.16: Miera nezamestnanosti podľa scenára zmeny veku odchodu do dôchodku	196

Zoznam obrázkov:

Obrázok 3.1: Schéma zhody požadovaných zručností podľa povolania a formálneho vzdelania na troch úrovniach	107
Obrázok 5.1: Schéma CEDEFOP modelu	179
Obrázok 5.2: Schéma modelu VZAM 2.0	184

Zoznam tabuliek:

Tabuľka 1.1: Privátne a spoločenské náklady a benefity investícií do ľudského kapitálu	29
Tabuľka 1.2: Výnosy z investícií do ľudského kapitálu vo svetových regiónoch a zoskupeniach	33
Tabuľka 1.3: Typy aktívnej politiky trhu práce	38
Tabuľka 1.4: Prispôsobovanie programov trhu práce cieľom aktívnej politiky trhu práce	38
Tabuľka 1.5: Možné efekty aktívnej politiky trhu práce	44
Tabuľka 2.1: Vývoj miery zamestnanosti v SR (v %)	55
Tabuľka 2.2: Miera zamestnanosti v SR (%) podľa typu pracovnej zmluvy	59
Tabuľka 2.3: Miera nezamestnanosti v SR (%)	61
Tabuľka 3.1: Vývoj odvetvovej štruktúry zahraničného obchodu po roku 1994 ako % celkového objemu podľa SITC	99
Tabuľka 3.2: Vývoj počtu zamestnaných a ich podielu na celkovej zamestnanosti z dlhodobého hľadiska podľa OKEČ 1	103
Tabuľka 3.3: Zhoda formálneho vzdelania s vykonávaným povolaním v SR, horný riadok ako % celkovej zamestnanosti, spodný riadok ako počet zamestnancov v danej kategórii, vľavo rok 1997, vpravo rok 2013	108
Tabuľka 3.4: Porovnanie regionálnej mzdy v sektoroch hospodárstva oproti priemernej mzde na Slovensku, NACE rev. 2, 2013	117
Tabuľka 4.1: Podiel čerpaných prostriedkov ŠF a KF na HDP, %, NUTS 3	141
Tabuľka 4.2: Miera nezamestnanosti s čerpaním a bez čerpania prostriedkov ŠF a KF, %, NUTS 3	149
Tabuľka 4.3: Celkové náklady na jedného nezamestnaného na jeden mesiac v eurách, nominálne	154
Tabuľka 4.4: Typy opatrení politiky trhu práce definované zákonom 5/2004, triedené podľa klasifikácie Eurostatu	162
Tabuľka 4.5: Opatrenia vybrané na vyhodnotenie s počtom účastníkov v roku 2011	166
Tabuľka 4.6: Rozdiely v účinnosti Príspevku na vykonávanie absolventskej praxe medzi vybranými úradmi práce, po 12 mesiacoch	172
Tabuľka 4.7: Rozdiely v účinnosti Príspevku na aktívnu činnosť formou menších obecných služieb medzi vybranými úradmi práce, po 12 mesiacoch	175
Tabuľka 5.1: Zoznam 17 sektorov	190

ZOZNAM SKRATIEK

Admin. APTP	– administratívne výdavky aktívnej politiky trhu práce
AHW	– priemerný počet odpracovaných hodín na zamestnanú osobu
AOTP	– opatrenia aktívnej politiky trhu práce
APTP	– aktívna politika trhu práce
BA	– Bratislavský kraj
BB	– Banskobystrický kraj
DN	– dlhodobá nezamestnanosť
DPH	– daň z pridanej hodnoty
DvN	– dávky v nezamestnanosti
EA	– ekonomická aktivita/ekonomicky aktívna populácia
ECB	– Európska centrálna banka (<i>European Central Bank</i>)
EK	– Európska komisia (<i>European Commission</i>)
EPL	– <i>Employment protection legislation</i> (legislatívna ochrana zamestnanosti)
EÚ	– Európska únia (<i>European Union</i>)
FTE	– <i>Full-time equivalent</i> (plný pracovný úväzok)
H	– počet odpracovaných hodín
HDP	– hrubý domáci produkt
ISCED	– <i>International Standard Classification of Education</i> (Medzinárodné štandardné členenie vzdelávania)
IT	– informačné technológie
KE	– Košický kraj
KF	– Kohézny fond
M	– priemerné mzdy
MMF	– Medzinárodný menový fond (<i>International Monetary Fund</i>)
MN	– miera nezamestnanosti
MZ	– miera zamestnanosti
NEET	– <i>Youth Neither in Employment nor in Education and Training</i> (mládež, ktorá sa ani formálne nevzdeláva, ani nie je zamestnaná)
Nové PM	– podpora tvorby nových pracovných miest
NPR	– Národný program reforiem
NR	– Nitriansky kraj
NV	– nízke vzdelanie (ISCED 0-2)
OECD	– <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj)
OSN	– Organizácia Spojených národov (<i>United Nations Organization</i>)
Ost. APTP	– ostatné opatrenia aktívnej politiky trhu práce
p. b.	– percentuálne body
PDvN	– priemernej výšky dávky v nezamestnanosti
PISA	– <i>Programme for International Student Assessment</i> (Medzinárodné meranie výsledkov vzdelávania)
PO	– Prešovský kraj

Pop	–	populácia
PP	–	produktivita práce
Pred. SD	–	vyplácané predčasné starobné dôchodky
PTE	–	<i>Part-time equivalent</i> (polovičný pracovný úväzok)
PZI	–	priame zahraničné investície
Q	–	štvrťrok
SB	–	Svetová banka (<i>World Bank</i>)
Sl. zam	–	podpora/služby zamestnanosti
SNŠ	–	Spoločenstvo nezávislých štátov (<i>Commonwealth of Independent States</i>)
SR	–	Slovenská republika
SV	–	stredné vzdelanie (ISCED 3-4)
SVSA	–	Stredný východ a severná Afrika
ŠF	–	štrukturálne fondy
TN	–	Trenčiansky kraj
TNK	–	transnacionálne korporácie
Tr&Vzdel	–	tréning a vzdelávanie v rámci aktívnej politiky trhu práce
TT	–	Trnavský kraj
USA	–	<i>United States of America</i> (Spojené štáty americké)
USD	–	americký dolár
WB	–	<i>World Bank</i> (Svetová banka)
ZA	–	Žilinský kraj
ZAM	–	počet pracujúcich

ÚVOD

Jeden z kľúčových cieľov hospodárskej politiky je spojený s riešením nerovnováh na trhu práce prostredníctvom alternatívnych nástrojov politiky trhu práce. Náklady nezamestnanosti obsahujú nielen finančnú stránku, ale aj spoločenskú a sociálnopolitickú dimenziu. Miera nezamestnanosti má rastúcu tendenciu v mnohých vyspelých krajinách a recesia, ktorá sa začala v roku 2008, iba výraznejším spôsobom zhoršila nerovnováhu na trhu práce. Publikácia ILO z roku 2014 s názvom *Global Employment Trends, Risk of a Jobless Recovery (Trendy globálnej zamestnanosti, riziká oživenia ekonomiky bez vytvárania pracovných miest)* naznačuje skutočnosť, že napriek ukončeniu globálnej recesie miera nezamestnanosti ostáva v mnohých krajinách na neudržateľnej úrovni. V kontexte Európskej únie sa predpokladá miera nezamestnanosti na úrovni 10,9 % v roku 2016 oproti 7,25 % pred začiatku krízy v roku 2007.

Slovensko patrí medzi krajiny, ktoré zápasia najmä s vysokou mierou dlhodobej nezamestnanosti. Tento jav výrazne prispieva k nepriaznivému vývoju verejných financií, ale odzrkadľuje aj možné nedostatočné využitie výrobných kapacít v ekonomike. Vysoká miera nezamestnanosti však nie je spojená iba s nedostatkom dopytu po pracovnej sile, ale je aj výsledkom nesúladu medzi nimi (Workie Tiruneh a kol., 2013). Empirické štúdie zdôrazňujú práve význam nesúladu medzi ponukou pracovnej sily a dopytom po nej, ktorý pramení buď z nedostatku informácií, alebo z dôvodu nesúladu geografickej, kvalifikačnej či z nesúladu zručností.

Význam predvídania potrieb trhu práce je preto dôležitý najmä z aspektu zmapovania možných diskrepancií medzi ponukou pracovnej sily a dopytom po nej vzhľadom na špecifické formy povolání a vzdelania bez ohľadu na príčiny týchto diskrepancií. Cieľom predkladanej monografie je preto predvídať potreby slovenského trhu práce do roku 2025, s úlohou poskytnúť obraz o povolaniach a kvalifikáciách. Zároveň monografia prináša širšie súvislosti potrieb trhu práce a poukazuje na možné riziká budúceho vývoja trhu práce na Slovensku.

Predkladaná monografia je rozdelená na päť kapitol.

Prvá kapitola poukazuje na dôležitosť investícií do ľudského kapitálu z aspektu fungovania trhu práce. V tomto smere je možné konštatovať, že miera nezamestnanosti je viac fenoménom ľudí s nízkou úrovňou kvalifikácie a menej fenoménom tých s vyššou úrovňou kvalifikácie. V tomto kontexte investície do ľudského kapitálu v širšom zmysle slova a vzdelanie v užšom zmysle slova prinášajú vyššie privátne/osobné a spoločenské výnosy. To iste platí, pokiaľ ide

o makroekonomický význam investícií do ľudského kapitálu v krajinách s vysokou mierou investícií, kde je tak HDP na obyvateľa, ako aj úroveň produktivity práce vyššia. Na druhej strane, osoby s vyššou úrovňou vzdelania majú vyššiu ekonomickú aktivitu a vyššiu mieru zamestnanosti v porovnaní s tými, ktorí majú nízku úroveň vzdelania. V tejto kapitole autori mapujú genézu vývoja politiky trhu práce a dilemy hospodárskej politiky z hľadiska riešenia nerovnováhy na trhu práce.

Druhá kapitola sa venuje vývoju trhu práce na Slovensku s dôrazom na vekovú a vzdelávaciu štruktúru v porovnaní s vybranými krajinami Európskej únie. Kapitola poukazuje na všeobecne známy problém v súvislosti s problémom dlhodobej nezamestnanosti vo vzťahu k celkovej nezamestnanosti, keďže Slovensko figuruje na prvom mieste v rámci krajín EÚ 28. Rovnako je evidentné, že napriek takmer kontinuálnemu nárastu produktivity práce na Slovensku, náklady na prácu majú rastúcu tendenciu, najmä v dôsledku zvýšenia daňového zaťažovania ako súčasti protikrízových opatrení. Dobrou správou je to, že Slovensko v porovnaní s ostatnými krajinami dosahovalo jeden z najnižších podielov obyvateľstva ohrozeného chudobou.

Tretia kapitola prináša rozsiahly pohľad na dlhodobé problémy trhu práce v kontexte transformačného procesu slovenskej ekonomiky od roku 1989 a dáva do súvislosti celkove sociálno-ekonomické zmeny a dynamiku životnej úrovne obyvateľov na Slovensku a v jednotlivých regiónoch. Dôraz sa kladie aj na zmeny v ekonomickej aktivite obyvateľstva, ktorá vychádza z predpokladaného demografického vývoja, a dosiahnutia najvyššieho počtu obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku v rokoch 2018 – 2020. Táto časť sa venuje genéze trhu práce okrem iného aj z pohľadu dynamiky zamestnanosti podľa sektorov a regiónov a poukazuje na súvislosti a determinanty týchto zmien a je ukončená prehľadom týchto zmien v budúcich rokoch.

Štvrtá kapitola, ktorá je rozdelená na tri časti, približuje vybrané problémy vo fungovaní trhu práce na Slovensku. Prvá časť kapitoly sa venuje problémom, ktoré súvisia s čerpaním štrukturálnych fondov EÚ a Kohézneho fondu a ich implikáciami na tvorbu pracovných miest v jednotlivých odvetviach a regiónoch Slovenska. Tieto zistenia boli odhadnuté na základe použitia modelu HERMIN. Okrem informácií o objeme čerpania fondov všetkých regiónov Slovenska sa v tejto časti venuje pozornosť najmä príspevku týchto prostriedkov k vytváraniu zamestnanosti v dôsledku pozitívnych multiplikačných efektov. V tomto smere sa ukazuje, že úspešnosť jednotlivých regiónov – tak z hľadiska objemu čerpania, ako aj z aspektu vytvárania dodatočných pracovných miest – je heterogénna. Druhá časť štvrtej kapitoly sa venuje makroekonomickým nákladom nezamestnanosti v Slovenskej republike. Pričom dôraz sa kladie na odhad priamych a nepriamych

nákladov nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch Slovenska v závislosti od štruktúry dosiahnutého vzdelania nezamestnaných. Rovnako v tejto časti sa upozorňuje na rastúci trend nákladov nezamestnanosti, pričom sa odhaduje, že najväčšiu časť nákladov nezamestnanosti tvorí výpadok príjmov verejnej správy a výpadok príjmov z nepriamych daní. Posledná časť štvrtej kapitoly hodnotí účinnosť opatrení aktívnej politiky trhu práce kontrafaktuálnou metódou, pričom autori si zvolili dekompozičný prístup na základe pôsobenia rôznych opatrení aktívnej politiky trhu práce. Z výsledkov je zrejmé, že opatrenia aktívnej politiky trhu práce majú rôzne efekty v rôznych regiónoch Slovenskej republiky, čo súvisí so spôsobom implementácie týchto opatrení.

Poslednú, piatu kapitolu možno považovať za jadro predkladanej monografie, keďže sa venuje predvídaníu potrieb trhu práce v kategóriách povolání a vzdelania. Okrem opisu modelov použitých na predvídanie potrieb trhu práce kapitola prináša aj odhady budúcich potrieb trhu práce pre Slovenskú republiku (na základe modelu VZAM 2.0) a tieto výsledky porovnáva s výsledkami CEDEFOP-u. Napriek určitým rozdielom v odhadnutých výsledkoch dekompozičný prístup podľa jednotlivých vekových skupín ukazuje, že predvídanie podľa modelu VZAM 2.0 v niektorých oblastiach lepšie kopíruje doterajší vývoj štruktúry trhu práce, v porovnaní s modelom CEDEFOP-u.

*Menbere Workie Tiruneh – Miroslav Štefánik
vedúci autorského kolektívu*

1 TEORETICKÝ RÁMEC TRHU PRÁCE A HOSPODÁRSKA POLITIKA

„Vedomosti a zručnosti sú výsledkom investícií a spolu s ostatnými investíciami prispievajú k dominantnej pozícii priemyselne vyspelých krajín. Vynechať tieto investície pri analýzach ekonomického rastu je ako snažiť sa vysvetliť ideológiu soviетov bez Marxa.“

Schultz (1962).

1.1 Význam ľudského kapitálu a vzdelania v ekonomickej teórii (prehľad literatúry a empirické fakty)

Existuje všeobecný konsenzus v tom, že investície do ľudského kapitálu sú kľúčovými zdrojmi produktivity práce a ekonomického rastu (Schultz, 1961; Becker, 1962; 1964). Na rozdiel od neoklasického modelu, v ktorom je dlhodobý ekonomický rast determinovaný technologickým pokrokom, je v endogénnej teórii rastu úloha ľudského kapitálu považovaná za rozhodujúci faktor dlhodobého ekonomického rastu. Romer (1986) zdôraznil veľký význam akumulácie ľudského kapitálu pre dlhodobý rast ekonomiky, pričom ľudský kapitál je chápaný v širšom zmysle slova a zahŕňa vedomosti, zručnosti a skúsenosti. Práve zohľadnenie ľudského kapitálu v produkčnej funkcii má byť „zárukou“ neopodstatnenosti klesajúcej marginálnej produktivity fyzického kapitálu. Kľúčovým zdrojom pokroku sú aj externality (technologické „spillovers“) v kontexte výskumu a vývoja. Pri vytváraní nových nápadov zohrávajú dôležitú rolu univerzity.¹ Na rozdiel od neoklasického modelu tu nedochádza ku konvergencii medzi chudobnými a bohatými krajinami práve preto, že vyspelé ekonomiky disponujú vyššou úrovňou ľudského kapitálu.

Tieto výsledky potvrdzuje početné množstvo ďalších publikácií, ktoré sú v súlade s teoretickými modelmi o význame ľudského kapitálu v procese ekonomického rastu. Ľudský kapitál môže ovplyvniť dlhodobý ekonomický rast aj prostredníctvom prevzatia technológií vyrábaných v zahraničí (Nelson a Phelps, 1960). Na druhej strane ľudský kapitál nielenže zvyšuje produktivitu samotného pracovníka, ale aj produktivitu jeho spolupracovníkov (Lucas, 1988). V podobnom duchu (Vito a Howell, 1995) konštatujú, že zvyšovanie kvalifikácie vedie k zvýšeniu ekonomickej aktivity a umožňuje efektívne využitie nových strojov a technológií.

Ľudský kapitál je rovnako dôležitý z hľadiska úspešného fungovania trhu práce aj v zmysle stratégie Európa 2020, ktorá ma za cieľ zvýšiť mieru zamestnanosti

¹ Ako upozorňujú viaceré štúdie, z hľadiska budovania ľudského kapitálu je rozhodujúca nielen kvantita univerzít, ale aj (a hlavne) ich kvalita (Busikova, 2013).

obyvateľov vo veku 20 až 64 rokov na 75 %, úroveň celkových investícií do výskumu a inovácií na 3 % HDP a v neposlednom rade znížiť pod 10 % podiel osôb, ktoré predčasne ukončia školskú dochádzku, a naopak dosiahnuť minimálne 40 % podiel obyvateľov vo veku 30 – 34 rokov, ktorí majú ukončené vysokoškolské vzdelanie.

V tejto kapitole prinášame makroekonomický a mikroekonomický pohľad na význam investícií do ľudského kapitálu a problémy, ktoré súvisia s nerovnováhou na trhu práce a na kontroverzie politiky trhu práce pri riešení týchto nerovnováh. Väčší dôraz je kladený na implikácie heterogenosti v dosiahnutej úrovni vzdelania z hľadiska výkonnosti v produktivite práce, ekonomickej aktivite, ako aj z hľadiska úspešnosti pri hľadaní zamestnania a dosiahnutia vyššieho príjmu.

Význam ľudského kapitálu a vzdelania v neoklasickom modeli

Príspevok Roberta Solowa z roku 1956 je považovaný za kľúčový neoklasický model na pochopenie dynamiky ekonomického rastu a je nesporným teoretickým podnetom buď pre modifikácie v rámci samotnej neoklasickej teórie ekonomického rastu, alebo pre vznik alternatívnych teórií, vrátane endogénnej teórie ekonomického rastu.² Solowov model vychádza z produkčnej funkcie jedného outputu (výstupu) a dvoch faktorov (vstupov) – práca a kapitál, pričom v modeli sa ľudský kapitál nevyskytuje explicitne, ale nepriamo ako práca, resp. efektívna práca, alebo rast populácie. Tento model je možné v stručnosti charakterizovať nasledovne:³

$$Y = F(K, AL) \quad (1.1)$$

kde

Y – output,

K – zásoba kapitálu,

A – koeficient technológie,

L – práca,

AL – efektívna práca (množstvo práce a produktivita meraná objemom technológie).

Ak napíšeme produkčnú funkciu v intenzívnom tvare, dostaneme nasledujúcu rovnicu:

$$y = \frac{Y}{AL}; k = \frac{K}{AL}; f(k) = F(K, 1) \quad (1.2a)$$

² SOLOW, R. M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics (The MIT Press) 70 (1): 65 – 94.

³ Pre matematickú deriváciu tohto modelu a predpoklady produkčnej funkcie, pozri BARRO, J. R. a SALA-I-MARTIN, X. (1995): Economic Growth, MacGraw-Hill, Inc., s. 15 – 37; alebo MANKIWI, N. G. – ROMER, D. – WEIL, D. N. (1992): A contribution to the Empirics of Economic Growth, The Quarterly Journal of Economics, May 1992.

$$y = f(k) \quad (1.2b)$$

Jeden z najdôležitejších vzťahov vyplývajúcich z produkčnej funkcie súvisí s dynamikou akumulácie kapitálu (tzv. Law of Motion), ktorú je možné uvádzať v nasledujúcom tvare:

$$\dot{k} = sf(k) - (\delta + g + n)k \quad (1.3)$$

Za predpokladu, že úspory (s), miera rastu technológie (g), rast populácie (n) a depreciácia v ekonomike (δ) ostanú exogénnymi premennými, stály stav (rovnovážny stav) sa dosiahne vtedy, ak platí nasledujúce:

$$\dot{k} = 0 \Rightarrow sf(k^*) = (\delta + g + n)k^* \quad (1.4)$$

Z rovnice (1.4) vyplýva, že ak sa ekonomika dostane do rovnovážneho stavu (stáleho stavu), output (y) a kapitál (k) rastú proporcionálne s rastom miery depreciácie a s rastom populácie ($\delta+n$). Z rovnice (1.4) z hľadiska predikcie ekonomického rastu a konvergenzie vyplývajú tieto dôležité poznatky (Mankiw, 2005; Mankiw, Romer a Weil, 1992; Barro a Sala-i-Martin, 1995):

- 1) V dlhodobom časovom období ekonomiky konvergujú k svojmu stálemu stavu (steady state), a to bez ohľadu na svoj počiatočný stav.
- 2) Stály stav (tzv. steady state) outputu na pracovníka závisí od výšky úspor a rastu populácie, pričom vysoké úspory vedú k vysokému životnému štandardu, ale rýchlejší rast populácie naopak k zníženiu úrovne outputu na pracovníka.
- 3) Rast outputu na pracovníka závisí výlučne od technického pokroku, ktorý je považovaný za exogénny a úspory ani populácia nemajú vplyv na rast outputu na pracovníka z dôvodu predpokladu marginálneho poklesu investícií, preto má hospodárska politika minimálny vplyv.

Napokon, jeden z najdôležitejších záverov neoklasického modelu je predpoklad o existencii konvergenzie, teda chudobné ekonomiky majú „garantovanú“ pozíciu rýchlejšieho rastu ako rozvinuté ekonomiky, pretože disponujú nízkym pomerom kapitálu k práci, a preto je marginálna produktivita kapitálu vyššia, z čoho vyplýva, že prílev kapitálu v ich prospech by mal byť väčší.

Z pohľadu našich analýz jeden z nedostatkov spomínaného modelu spočíva v tom, že rozdiel v akumulácii ľudského kapitálu nie je považovaný za akceleračný faktor konvergenzie ani k vlastnému rovnovážnemu bodu, ani k rovnovážnemu bodu iných krajín. Tento nedostatok je dokumentovaný aj v tom, že absentujú empirické dôkazy o globálnej konvergencii. Existujú však dôkazy o konvergencii v rámci klubov, ktorých členské štáty majú podobné štruktúrne charakteristiky (OECD, EÚ atď.).

Význam ľudského kapitálu a vzdelania v endogénnom modeli

Neoklasický model ekonomického rastu, napriek jeho nespornému prínosu z hľadiska chápania zdrojov ekonomického rastu, neposkytuje vysvetlenie, prečo existujú pretrvávajúce rozdiely medzi krajinami v čase. Ako reakcia na spomínané a iné nedostatky neoklasického modelu vznikol endogénny model ekonomického rastu (Romer, 1986⁴ a 1990;⁵ Romer, 1994;⁶ Lucas, 1988⁷). Jednou z odlišností je, že táto teória vychádza z predpokladu neexistencie konvergencie medzi chudobnými a bohatými krajinami. Na rozdiel od neoklasického modelu endogénny model rastu považuje za determinant ekonomického rastu nielen technický pokrok, ale aj úspory a investície, pričom vychádza z predpokladov produkčnej funkcie, ktorá je založená na hypotéze výnosu z rozsahu a absencii klesajúcej marginálnej produktivity kapitálu.

Endogénna teória bola tiež podnetom širokospektrálnych empirických prác, v snahe vysvetliť kľúčové determinanty ekonomického rastu s dôrazom na úlohu ľudského kapitálu. Na rozdiel od neoklasickej ekonomickej teórie sa endogénna teória stala aj podnetom pre sofistikovanejšie ekonometrické modely zamerané na hľadanie odpovede v oblasti faktorov dlhodobého ekonomického rastu a už len v menšej miere faktorov hospodárskeho cyklu, ktorý bol dovtedy dominantnou témou. Ako reakcia na množstvo empirických prác boli vytvorené rôzne databázy, ktoré zahŕňajú dlhšie časové obdobie (Summers a Heston, Barro-Lee, Groningen, World Bank Development Indicators atd.).⁸

Význam ľudského kapitálu v rozšírenom neoklasickom modeli

Za ďalší významný model je možné považovať rozšírený Solowov model ekonomického rastu vychádzajúci z modifikovanej produkčnej funkcie, ktorá explicitne inkorporuje ľudský kapitál do produkčnej funkcie. Mankiw, Romer a Weil (1992) predstavili novú (augmentovanú) produkčnú funkciu s nasledujúcim tvarom. Output je funkciou kapitálu, ktorá na rozdiel od základného Solowovho modelu zahŕňa tak fyzický, ako aj ľudský kapitál ako významné faktory ekonomického rastu.

⁴ ROMER, P. M. (1986): Increasing Returns and Long-Run Growth, *The Journal of Political Economy*, Vol. 94, No. 5. (Oct., 1986), pp. 1002 – 1037.

⁵ ROMER, P. M. (1990): Endogenous Technological Change, *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems (Oct., 1990), pp. S71 – S102.

⁶ ROMER, P. M. (1994): The Origins of Endogenous Growth, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 8, No. 1. (Winter, 1994), pp. 3 – 22.

⁷ LUCAS, R. E., Jr. (1988): On the Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics* 22 (1988) 3 – 42. North-Holland.

⁸ SALA-I-MARTIN, X. (2002): 15 Years of New Growth Economics, What have Learnt? Working Paper No. 172. <http://www.bcentral.cl/estudios/banca-central/pdf/v6/041_060saliimartin.pdf>.

$$Y = K^\alpha H^\beta (AL)^{1-\alpha-\beta} \quad (1.5)$$

$$F_K > 0, F_{KK} < 0; F_{KH} > 0 \quad (1.5a)$$

$$F_H > 0, F_{HH} < 0; F_{HK} > 0 \quad (1.5b)$$

kde H je ľudský kapitál a ostatné premenné sú definované ako v základnom modeli, ktorý sme načrtli v predchádzajúcej časti. Model predpokladá nielen dôležitosť fyzického kapitálu, ale aj význam akumulácie a depreciačné ľudského kapitálu v procese ekonomického rastu. Dôležité je, že existuje vzájomný pozitívny vplyv (tzv. *positive cross-effect* – rovnice 1.5a a 1.5b) a neexistuje absolútna konvergencia (čo bolo predpokladom základného Solowovho modelu), ale podmienená konvergencia. Po modifikácii rozšírenej produkčnej funkcie v intenzívnej podobe je vyjadrená nasledujúcou rovnicou:

$$\ln \left[\frac{Y(t)}{L(t)} \right] = \ln A(0) + gt - \frac{\alpha + \beta}{1 - \alpha - \beta} \ln(n + g + \delta) + \frac{\alpha}{1 - \alpha - \beta} \ln(s_k) + \frac{\beta}{1 - \alpha - \beta} \ln(S_h) \quad (1.6)$$

Táto rovnica vyjadruje vzťah medzi akumuláciou fyzického a ľudského kapitálu, rastom populácie a úrovňou HDP na pracovníka, čo je tzv. *level effect*.⁹ Z pohľadu testovania determinantov dlhodobého ekonomického rastu je ešte dôležitejšia nasledujúca rovnica:

$$\begin{aligned} \ln(y(t)) - \ln(y(0)) = & (1 - \ell^{-\lambda t}) \frac{\alpha}{1 - \alpha - \beta} \ln(s_k) + (1 - \ell^{-\lambda t}) \frac{\beta}{1 - \alpha - \beta} \ln(S_h) \\ & - (1 - \ell^{-\lambda t}) \frac{\beta}{1 - \alpha - \beta} \ln(n + g + \delta) - (1 - \ell^{-\lambda t}) \ln(y(0)) \end{aligned} \quad (1.7)$$

Z pohľadu rastového efektu (*growth effect*) rovnica vyjadruje, že dynamika rastu HDP na pracovníka je funkciou determinantov stáleho stavu (*steady state*) a počiatočného stavu (HDP na pracovníka na začiatku sledovaného roku) (Mankiw, Romer a Weil, 1992, s. 423).¹⁰

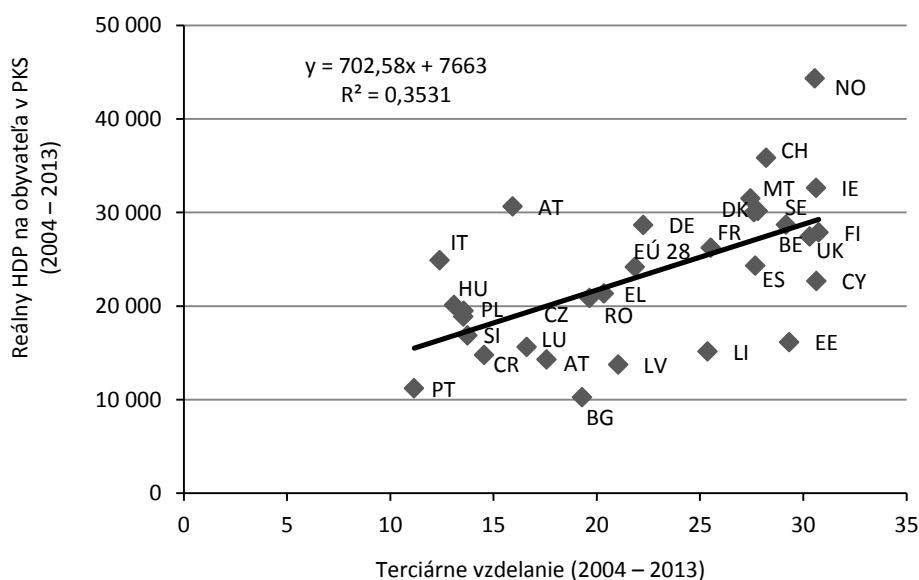
⁹ Z hľadiska empirickej analýzy jeden z najvýznamnejších záverov rozšíreného modelu spočíva okrem iného aj v poukazaní na menší význam investícií do fyzického kapitálu pre rast HDP na pracovníka, keď sa zohľadňuje ľudský kapitál v regresnom modeli. Detailné diskusie, vrátane matematických derivácií augmentovaného modelu, sú obsiahnuté v: MANKIW, N. G. – ROMER, D. – WEIL, D. N. (1992): Contribution to the empirics of economic growth, The Quarterly Journal of Economics, 107(2), 407 – 437.

¹⁰ Rovnica (1.7) je základom merania determinantov ekonomického rastu a v ekonometrických modeloch sa vychádza z tejto rovnice. Preto budeme v ďalšej časti práce používať túto rovnicu.

Napriek viacerým rozdielom medzi endogénnou teóriou ekonomického rastu a rozšíreným neoklasickým modelom ekonomického rastu majú oba modely význam pri chápaní determinantov ekonomického rastu z rôznych aspektov. V tomto kontexte endogénny model poukazuje na pochopenie fundamentálnych príčin stabilného dlhodobého ekonomického rastu vyspelých ekonomík, a to aj napriek existencii klesajúcej marginálnej produktivity tak fyzického, ako aj ľudského kapitálu. Na druhej strane má rozšírený neoklasický model ekonomického rastu veľký význam pre chápanie konvergencie medzi krajinami z dlhodobého hľadiska, preto sú obidva modely považované za komplementárne.¹¹

G r a f 1.1

Reálny HDP na obyvateľa v PKS a terciárne vzdelanie (2004 – 2013)

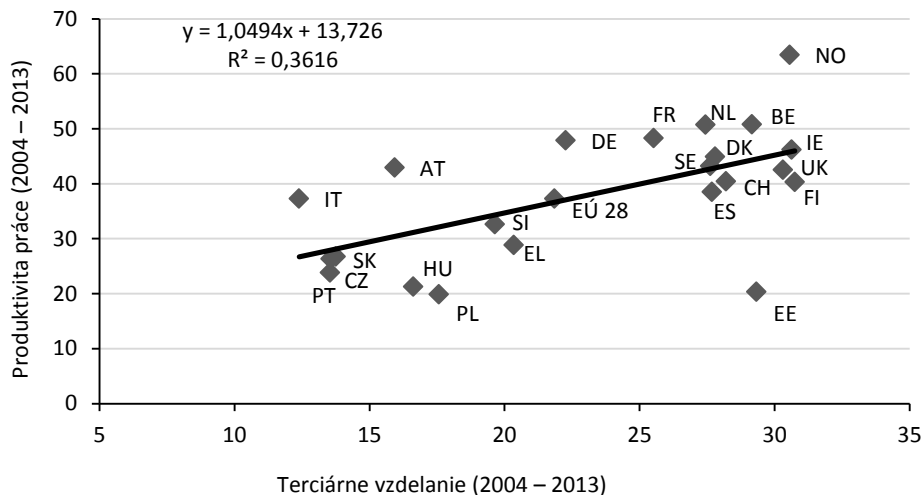

Zdroj: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat (2014).

Z údajov krajín Európskej únie vyplýva, že krajiny s vyššou úrovňou terciárneho vzdelania v priemere zaznamenávajú vyššiu úroveň HDP na obyvateľa a naopak (graf 1.1). Rovnako je možné konštatovať, že pokiaľ ide o úroveň produktivity práce meranej výškou HDP na obyvateľa podľa počtu odpracovaných hodín, dominujú práve krajiny s najvyššou úrovňou terciárneho vzdelávania (graf 1.2).

¹¹ Početné množstvo empirických štúdií poukázalo na dôležitosť vzdelania, kvality inštitúcií, politickej stability a celkovej makroekonomickej stability (Barro, 1991; Sachs a Warner, 1997; Aron, 2000; Acemoglu a Robinson, 2012).

Graf 1.2

Produktivita práce a terciárne vzdelanie (2004 – 2013)

Zdroj: Vlastné výpočty podľa údajov Eurostat (2014).

Podľa značnej časti empirických štúdií je ľudský kapitál (vzdelanie a školenie) kľúčovým determinantom dlhodobého ekonomického rastu. V jednej z prvých prác po použití údajov pre 98 krajín v období 1960 – 1985 konštatuje Barro (1991), že miera rastu reálneho HDP na obyvateľa je pozitívne korelovaná s počiatocným ľudským kapitálom a negatívne s počiatocným reálnym HDP na obyvateľa. Nepriamym prínosom vzdelaných ľudí je aj to, že neprispievajú k nadmernému rastu populácie, ktorý je bežný v rozvojových krajinách. Naopak, spoločnosť, ktorá disponuje vysoko vzdelanými ľuďmi, zaznamenáva nižšiu mieru pôrodnosti. Na druhej strane, krajiny s vyšším počiatocným ľudským kapitálom zaznamenávajú vysokú mieru produktových inovácií, ktoré posúvajú krajinu dopredu. Práve preto sa za hlavnú bariéru konvergenencie a zároveň dôvod disparít medzi chudobnými a bohatými krajinami považuje nedostatok investícií do ľudského kapitálu.

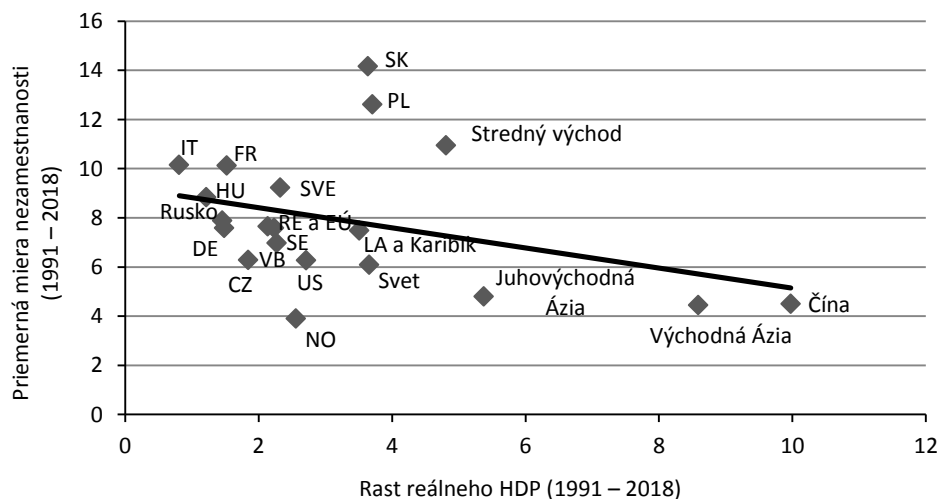
Podobne Mankiw, Romer a Weil (1992) na základe prierezovej empirickej štúdie podľa údajov 98 krajín, ktoré sú čistými dovozcami ropy, 75 krajín so strednými príjmami a 22 členských krajín OECD v období 1965 – 1985 konštatujú, že po kontrole investícií do fyzického kapitálu došlo vo všetkých skupinách k podmienennej konvergencii. Z toho vyplýva, že ak by neexistovali rozdiely medzi krajinami (zahrnutými v modeli), pokiaľ ide o veľkosť investícií a mieru rastu populácie, potom by chudobné krajiny mali vyššiu mieru rastu ako bohatšie krajiny. Avšak miera konvergenencie a jej rýchlosť sú výraznejšie v krajinách OECD, ktoré majú homogénnejšiu štruktúru.

Výsledky sú zaujímavé najmä preto, že po zohľadnení ľudského kapitálu do regresie bez zmien ostatných parametrov sa podstatne líšia od pôvodnej regresie na základe základného modelu Solowa, a to z dvoch hľadísk. Prvým je to, že po zahrnutí ľudského kapitálu do modelu došlo k vyššej štatistickej významnosti koeficientov, najmä u skupín mimo OECD. Na druhej strane, po zohľadnení ľudského kapitálu došlo k spomaleniu rýchlosti konvergenzie, z čoho vyplýva, že rozdiel v miere akumulácie ľudského kapitálu medzi krajinami môže znížiť rýchlosť, akou sa krajiny môžu sa k sebe približovať. To je v protiklade so záverom neoklasickej teórie konvergenzie bez explicitného ľudského kapitálu.

Z hľadiska trhu práce má ekonomický rast významné implikácie nielen na udržanie existujúcich pracovných miest, ale aj na vytváranie nových. Ako je vidieť z grafu 1.3, napriek heterogénosti krajín a zoskupení je možné vo všeobecnosti konštatovať, že čím vyšší ekonomický rast, tým nižšia je miera nezamestnanosti. Juhovýchodná Ázia, východná Ázia a Čína zaznamenali vysoký ekonomický rast a predpokladá sa, že ho budú naďalej zaznamenávať. Práve preto je miera nezamestnanosti v týchto krajinách nižšia než v iných regiónoch či krajinách (graf 1.3). Samozrejme, táto kauzalita neplatí vo všetkých krajinách v rovnakej miere. V tomto smere Slovensko napriek vysokému ekonomickému rastu zaznamenáva dlhodobú mieru nezamestnanosti, ktorá ostáva naďalej jednou z najzávažnejších výziev pre hospodársku politiku štátu.

Graf 1.3

Ekonomický rast a priemerná miera nezamestnanosti (1991 – 2018)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov ILO (2014).

Z pohľadu príspevku ľudského kapitálu pre reálnu konvergenziu, Workie Ti-runeh (2012) na základe panelových údajov 26 krajín EÚ v období 1995 – 2009 konštatuje, že vzdelanie pracovnej sily môže akcelerovať rýchlosť konvergenzie

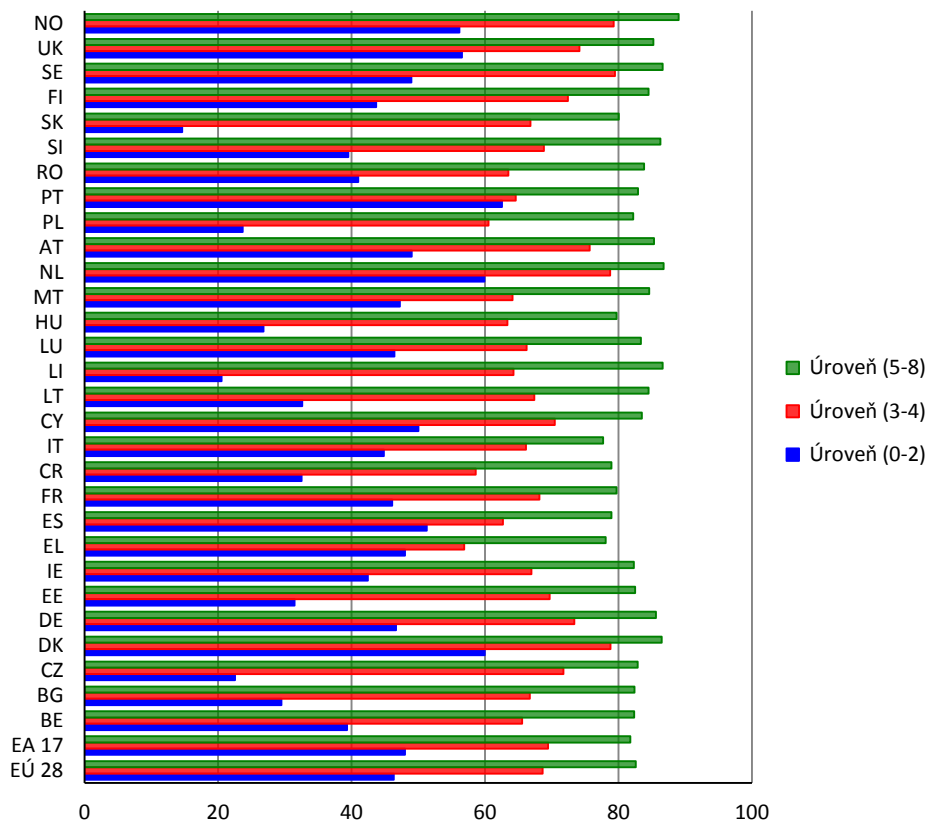
medzi krajinami. Čím vyššia je úroveň vzdelania pracovnej sily, tým bude rýchlejšia aj konvergencia.

1.2 Výnosy z investícií do ľudského kapitálu

Trh práce je jednou z najdôležitejších oblastí ako teoretického, tak aj empirického výskumu. Životná úroveň jednotlivcov je za štandardných podmienok závislá od úspešného začlenenia sa na trhu práce. Preto je v centre záujmu výskumu systematické pochopenie zmien rozhodnutia jednotlivcov na trhu práce v otázke miezd, nezamestnanosti, či zamestnanosti a faktory, ktoré ovplyvňujú správanie sa zamestnancov na trhu práce.

Graf 1.4

Miera zamestnanosti podľa dosiahnutého vzdelania (2004 – 2013)

Poznámka: Medzinárodné štandardné členenie vzdelávania: 0 – vzdelávanie pre najmenšie deti, 1 – primárne vzdelávanie, 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie, 3 – vyššie sekundárne vzdelávanie, 4 – post sekundárne neterciárne vzdelávanie, 5 – vyššie odborné vzdelávanie, 6 – bakalárska úroveň vzdelávania, 7 – magisterská úroveň vzdelávania, 8 – doktorandská úroveň vzdelávania.

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat (2014).

Z tohto pohľadu existuje početné množstvo teoretických a empirických prác na zistenie spoločenských a súkromných výnosov z investícií do vzdelania, ktoré je považované za nevyhnutný prvok z hľadiska úspešného začlenenia sa na trhu práce. Napriek metodologickým problémom s heterogennosťou krajín či regiónov pri problematike významu ľudského kapitálu a vzdelania, Becker (1962) konštatuje nasledujúce teoretické skutočnosti:

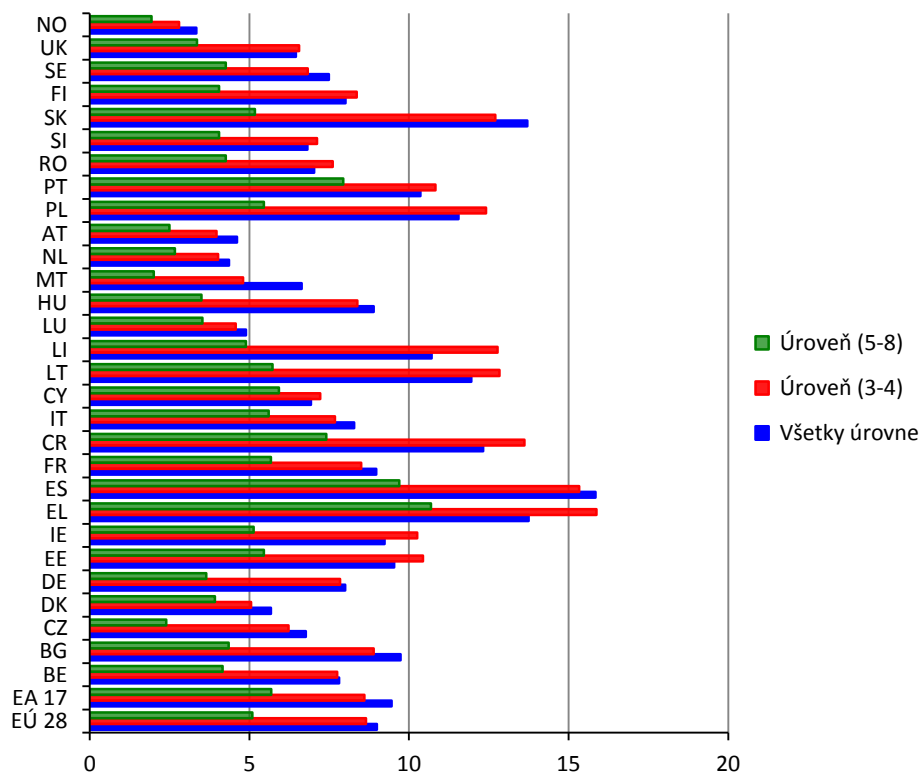
- Príjmy sú vo všeobecnosti rastúcou funkciou vzhľadom k veku človeka (hoci s klesajúcim tempom).
- Miera nezamestnanosti je nepriamo úmerná úrovni zručností.
- Mladí ľudia menia prácu častejšie, a preto získavajú vzdelanie a učia sa v práci; zároveň dostávajú viac školení než ich starší kolegovia.

Z grafu 1.4 je evidentné, že existuje priamoúmerný vzťah medzi mierou zamestnanosti a dosiahnutým vzdelaním, teda čím vyššia úroveň dosiahnutého vzdelania, tým vyššia miera zamestnanosti.

Opačný efekt platí pre mieru nezamestnanosti. Čím vyššia je úroveň dosiahnutého vzdelania, tým je priemerná miera nezamestnanosti nižšia (graf 1.5).

Graf 1.5

Miera nezamestnanosti podľa dosiahnutého vzdelania (2004 – 2013)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat (2014).

Miera nezamestnanosti je nepriamo úmerná úrovni dosiahnutého vzdelania aj v ostatných krajinách vyspelého sveta. Z údajov USA za rok 2013 je zrejmé, že jednotlivci s najvyšším dosiahnutým vzdelaním zaznamenávajú v priemere najnižšiu mieru nezamestnanosti (graf 1.6). V skupine osôb, ktorá získala terciárne vzdelanie, sa zaznamenala miera nezamestnanosti medzi 2 – 3 %, naopak miera nezamestnanosti v skupine ľudí s nižším ako stredoškolským vzdelaním je vyše 10 %.

Graf 1.6

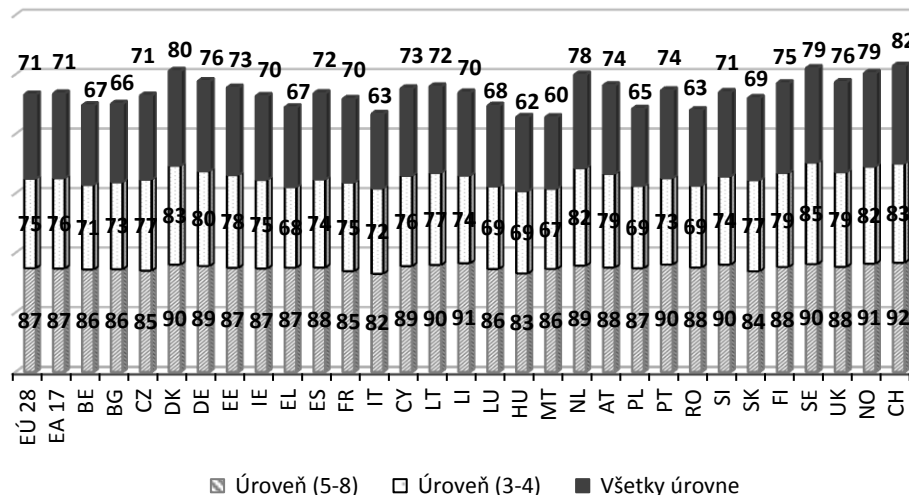
Miera nezamestnanosti podľa dosiahnutého vzdelania v USA v roku 2013

Zdroj: Vlastné spracovanie, <http://www.bls.gov/emp/ep_table_001.htm>.

Graf 1.7

Miera ekonomickej aktivity (%) podľa úrovne vzdelania (2004 – 2013)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa OECD (2014).

Z ďalšieho hľadiska sú osoby, ktoré dosiahli vyššiu úroveň vzdelania, takmer vo všetkých krajinách Európskej únie ekonomicky najaktívnejšie (graf 1.7). Z týchto údajov je možné zhrnúť, že jednotlivci s najvyššou úrovňou dosiahnutého vzdelania dosahujú vyššiu mieru zamestnanosti, nižšiu mieru nezamestnanosti a vyššiu mieru ekonomickej aktivity.

Podľa ďalšieho kritéria zohráva ľudský kapitál (vzdelanie) nezastupiteľnú rolu, pokiaľ ide o tvorbu a využitie informačných a komunikačných technológií. V tomto smere, Murphy et al. (2007) na základe údajov 20 krajín OECD v rokoch 1980 – 2002 konštatujú, že firmy vyrábajúce IKT a poskytujúce služby, ktoré IKT využívajú, rastú v priemere rýchlejšie v krajinách s väčším množstvom (stock) ľudského kapitálu (*ceteris paribus*). Na druhej strane nadobudnutie ľudského kapitálu a jeho rozvoj v čase má významný vplyv na rozvoj samotného fyzického kapitálu, čo je v súlade s rozšírením neoklasickým modelom, ktorý sme načrtli v predošlej časti.

Meranie návratnosti (výnosov) z investícií do vzdelania

Jedna z najdôležitejších otázok v súvislosti s ľudským kapitálom je meranie nákladov jeho nadobudnutia a súkromných i spoločenských výnosov z investícií do neho. Tejto problematike sa venuje početné množstvo empirických prác, ktoré približujú a kvantifikujú spomínané výnosy. Mincer (1970 a 1974) predstavil základné empirické rovnice, na základe ktorých je možné odhadovať výnosy z investícií do vzdelania. Neskôr pribudlo početné množstvo empirických štúdií s cieľom lepšieho odhadu výnosu z investícií ako na úrovni jednotlivca (privátne výnosy), tak aj na úrovni spoločnosti (spoločenské výnosy).

Mingat et al. (1996)¹² poukazujú na širšie súvislosti výnosov z investícií do ľudského kapitálu, nakoľko návratnosť z investícií do vzdelania na úrovni jednotlivca nezohľadňuje napríklad externality zo vzdelania pre spoločnosť. Empirické štúdie zamerané na odhadovanie návratnosti z investícií do vzdelania vychádzajú z viacerých hypotéz, ktoré sú zhrnuté v tabuľke 1.1. Jeden z predpokladov vyššej návratnosti z investícií do ľudského kapitálu spočíva aj v tom, že pracujúci s vyšším vzdelaním nielenže majú vyššie príjmy, ale sa aj úspešne vyhýbajú statusu nezamestnaných. Na základe údajov 113 krajín v období 1960 – 1985 a po kontrole reálneho HDP na obyvateľa jednotlivých krajín zistili, že v rozvojových krajinách pramení najvyšší výnos z investícií do základného školstva.

¹² MINGAT, A. – JEE-PENG, T. (1996): The Full Social Returns to Education: Estimates Based on Countries' Economic Growth Performance. Human Capital Development, Working Papers, No. 16131, World Bank.

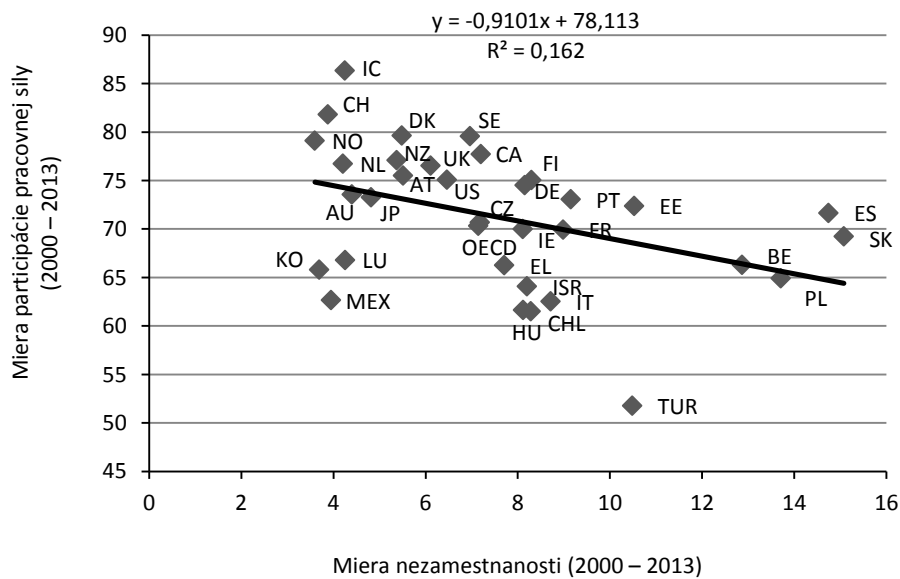
T a b u ľ k a 1.1

Privátne a spoločenské náklady a benefity investícií do ľudského kapitálu

	Privátne výnosy	Spoločenské výnosy
Náklady	<ul style="list-style-type: none"> • Priame náklady (školné za štúdium) • Príležitostné náklady produkcie (stratené príjmy aj výroba) 	<ul style="list-style-type: none"> • Verejné dotácie vzdelávacieho systému (očistené od daňových príjmov)
Benefity	<ul style="list-style-type: none"> • Vyššia celková produktivita (vyššie príjmy a vyššia výkonnosť) • Privátne, netrhové efekty (lepší zdravotný stav, viac voľného času, vyššia schopnosť nájsť si zamestnanie) 	<ul style="list-style-type: none"> • Spillover efekty v prospech produktivity spolupracujúcich • Vysoká možnosť využitia technologických možností (rýchlejšia adaptácia na nové technológie, nové vedomosti vo vede, medicíne atď.) • Spoločenské netrhové efekty (vyššia sociálna rovnosť, vyššia miera spoločenskej zodpovednosti, spomalenie rastu populácie, nižšia miera kriminality atď.)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Mingat et al. (1996).

G r a f 1.8

Miera nezamestnanosti a miera participácie (2000 – 2013)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat (2014).

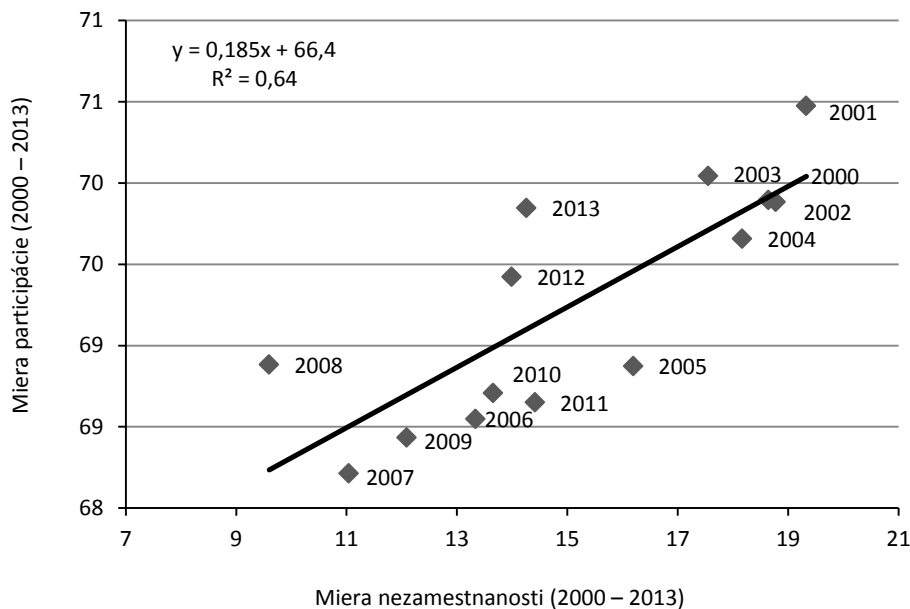
Na druhej strane vyššia vzdelanosť zvyšuje participáciu na trhu práce.¹³ Z údajov krajín EÚ a ďalších vyspelých ekonomík je možné konštatovať, že absolventi terciárneho vzdelávania majú vyššiu mieru participácie na trhu práce ako ich kolegovia s primárnym a stredoškolským vzdelaním. Možno teda tvrdiť,

¹³ Miera participácie pracovnej sily vyjadruje podiel zamestnaných a uchádzačov o prácu na počte ľudí v produktívnom veku.

že miera nezamestnanosti je klesajúcou funkciou miery participácie pracovnej sily. Z grafu je zrejmé, že krajiny s vyššou mierou participácie na trhu práce majú v priemere nižšiu mieru nezamestnanosti. Pravdaže toto konštatovanie platí po zohľadnení historických kontextov, špecifických podmienok a sociálno-ekonomických zmien. Z tohto hľadiska z údajov Slovenskej republiky v niektorých rokoch (2000 – 2004), kedy sa uskutočnili zásadné sociálno-ekonomické reformy, je vidieť opačný vzťah medzi mierou participácie na trhu práce a mierou nezamestnanosti, teda čím vyššia bola miera participácie, tým vyššia bola aj miera nezamestnanosti (graf 1.9).

G r a f 1.9

Miera nezamestnanosti a miera participácie v SR (2000 – 2013)

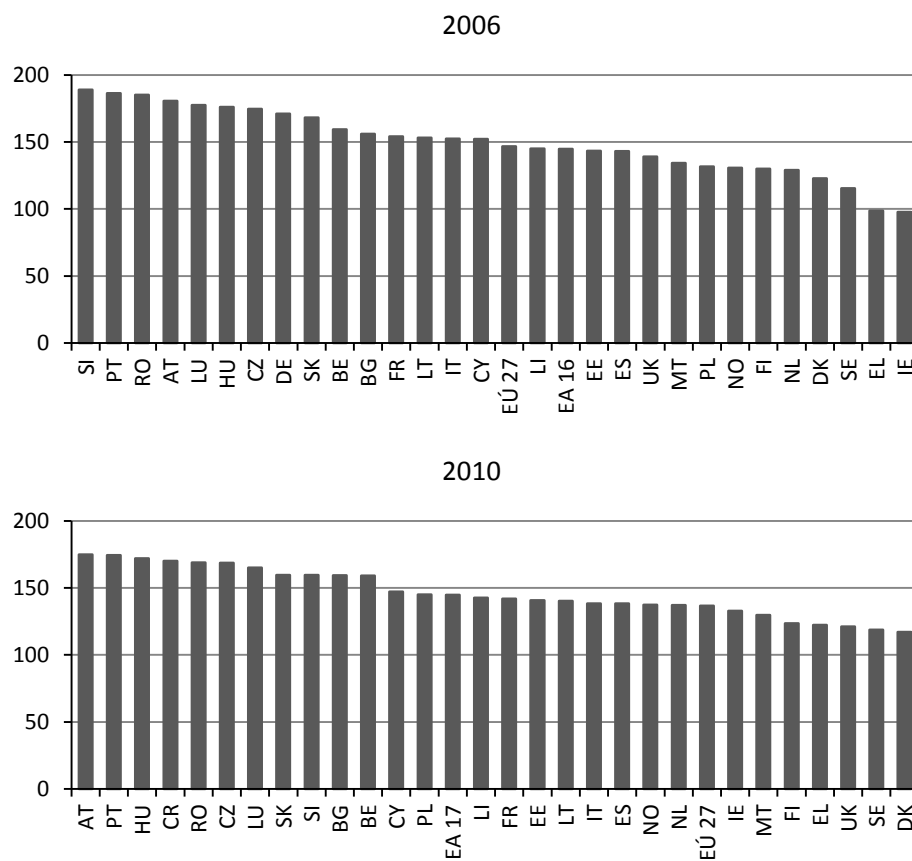
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat (2014).

Z iného pohľadu, Torstel et al. (2002)¹⁴ na základe porovnateľných mikro údajov z 28 krajín v rokoch 1985 – 1995 konštatujú, že napriek rôznorodým výsledkom medzi krajinami vo všetkých spomínaných krajinách boli zaznamenané pozitívne výnosy z investícií do vzdelania. V spomínaných rokoch dosahovali najvyšší výnos z týchto investícií Veľká Británia a Írsko. Empirické zistenia z globálnych dát rovnako potvrdzujú fakt, že existuje pozitívny výnos z investícií do vzdelania. Pravdaže, existujú rozdiely medzi krajinami či regiónmi, kde

¹⁴ TORSTEL, P. – WALKER, I. – WOOSEY, P. (2002): Estimates of the Economic Returns from Schooling for 28 Countries, *Labor Economics* 9 (2002) s. 1 – 16.

stupeň vzdelania prináša rôznorodé výnosy podľa štádia ekonomického rozvoja daného regiónu či krajiny (Psacharopoulos, 2004). V tomto smere z empirických štúdií je možné konštatovať, že investície do základného vzdelania prinášajú vyššie výnosy v rozvojových krajinách. Avšak investície do stredoškolského vzdelania prinášajú vyšší spoločenský výnos v krajinách so strednými príjmami a vo vyspelých ekonomikách.¹⁵

G r a f 1.10
Percentuálny podiel ročných priemerných príjmov osôb s dosiahnutým vzdelaním 5A (celkové priemerné príjmy všetkých úrovni = 100 %)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat (2014).

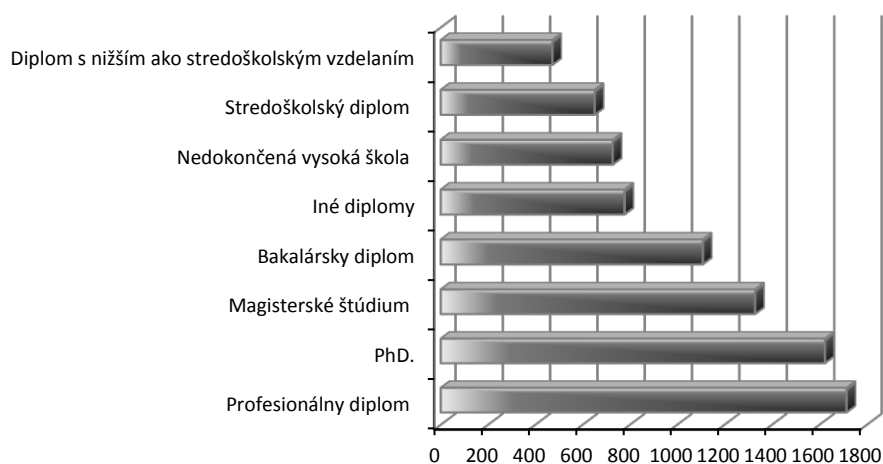
Z grafu 1.10 je zrejmé, že v krajinách Európskej únie (s výnimkou Írska a Grécka v roku 2006) pracujúci s dosiahnutým vyšším vzdelaním dostávajú

¹⁵ Pre porovnanie výnosov z investícií do vzdelania v Slovenskej republike pozri Štefánik (2014) a Bujňáková (2011).

rádovo vyššie príjmy oproti priemerným príjmom vo všetkých úrovniach vzdelania. Z výsledkov je tiež do značnej miery evidentné, že v krajinách s relatívne nižším HDP na obyvateľa je rozdiel v príjmoch výrazne vyšší ako priemerné príjmy všetkých skupín. Údaje z USA poskytujú rovnaké výsledky, kde sa najvyššie príjmy vykazujú v skupine ľudí s najvyšším dosiahnutým vzdelaním (profesionálny diplom a doktorandské štúdium). Naproti tomu osoby s nižším než stredoškolským vzdelaním majú najnižšie príjmy spomedzi všetkých skupín (graf 1.11).

G r a f 1.11

Týždňové príjmy (medián) podľa úrovne dosiahnutého vzdelania v USA v roku 2013

Zdroj: Vlastné spracovanie <http://www.bls.gov/emp/ep_table_001.htm>.

Ďalšie štúdie, ktoré zahŕňajú globálne údaje o investíciách v rôznych regiónoch sveta, potvrdzujú rovnako vysoké sociálne výnosy zo základného vzdelania v rozvojových krajinách. Avšak najvyšší spoločenský výnos vo vyspelejších krajinách pramení z investícií do vysokoškolského vzdelania. Z výsledkov tiež vyplýva, že výnosy z investícií do vzdelania klesajú s rastom životného štandardu meraným úrovňou reálneho HDP na obyvateľa. V tomto smere sa najnižší výnos z investícií do vzdelania zaznamenáva v krajinách OECD (Psacharopoulos, 2004).¹⁶ Z výsledkov vyplýva aj fakt, že privátne výnosy z investícií do vzdelania sú vyššie než spoločenské výnosy, a to najmä z dôvodu dotácií súkromného vzdelávania z verejných zdrojov (pozri tab. 1.2).

¹⁶ PSACHAROPOULOS, G. (2004): Returns to Education: A Further Update, Education Economics, Vol. 12, No. 2.

T a b u ľ k a 1.2

Výnosy z investícií do ľudského kapitálu vo svetových regiónoch a zoskupeniach

Región	Sociálne výnosy			Privátne výnosy		
	základné vzdelanie	stredoškolské vzdelanie	vysokoškolské vzdelanie	základné vzdelanie	stredoškolské vzdelanie	vysokoškolské vzdelanie
Ázia (mimo OECD)	16,2	11,1	11,0	20,0	18,8	18,2
Európa, Stredný východ a Severná Afrika	15,6	9,7	9,9	13,8	13,6	18,8
Latinská Amerika a Karibik	17,4	12,9	12,3	26,6	17,0	19,5
OECD	8,5	9,4	8,5	13,4	11,3	11,6
Subsaharská Afrika	25,4	18,4	11,3	37,6	24,6	27,8
Svet	18,9	13,1	10,8	26,6	17,0	19,0

Zdroj: Psacharopoulos (2004).

Vo všeobecnosti sa očakáva, že jednotlivci s vyššou kvalifikáciou sú spoločensky užitočnejší ako tí, ktorí majú nižší stupeň vzdelania. Ako však upozorňujú iné štúdie, toto konštatovanie platí iba za predpokladu, že neexistuje nedokonalá konkurencia, ani iné bariéry na trhu práce, ktoré neumožňujú vyššiu návratnosť investícií pracovníkom s vyšším vzdelaním. Odhady z údajov Veľkej Británie ukazujú, že hrubá návratnosť z dodatočného ročného vzdelania je medzi 5 % a 10 % a miera návratnosti pre ženy je vyššia ako pre mužov (Blundell et al., 1999).¹⁷ Rovnako sa zistilo, že ľudia, ktorí ukončili školu s nejakým formálnym povolaním, dosiahli vyššiu návratnosť ako tí, ktorí ukončili rovnakú školu, ale bez formálneho povolania. Pokiaľ ide o priemerné príjmy, hodinové mzdy boli vyššie o 11 % pre mužov a o 13 % pre ženy s prvým stupňom vysokoškolského štúdia v porovnaní s tými, ktorí ukončili stredoškolské štúdium (Blundell et al., 1999).

Aj v krajinách Európskej únie naznačujú výsledky z investícií do vzdelania podobné závery. Avšak výnosy v jednotlivých krajinách sú heterogénne, preto sú členské krajiny EÚ rozdelené do štyroch skupín, najmä podľa veľkosti výnosu (návratnosti) z investícií do terciárneho vzdelávania (Badescu et al., 2011).¹⁸ Na základe prieskumu v 25 členských štátoch EÚ a od roku 2007 aj v Bulharsku, Rumunsku, Turecku a Švajčiarsku konšatovali nasledovné:¹⁹

- Prvá skupina krajín (Slovinsko, Maďarsko, Lotyšsko a Portugalsko) je považovaná za skupinu krajín s vysokým výnosom z investícií do terciárneho vzdelávania (vyššie ako 70 %). Vysoké výnosy súvisia okrem iného s nedostatkom pracovnej sily v tejto skupine vzdelania (pozri graf 1.10).

¹⁷ BLUNDELL, R. – DEARDEN, L. – MEGHIR, C. – SIANESI, B. (1999): Human capital investment: the returns from education and training to the individual, the firm and the economy Fiscal Studies, Vol. 20, No. 1, March 1999, Vol. 20, No. 1, pp. 1 – 23.

¹⁸ BADESCU, M. – D’HOMBRES, B. (2011): Returns to education in European countries Evidence from the European Community Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC).

¹⁹ Pre medzinárodné porovnanie výnosov na Slovensku, v Českej republike, Poľsku, Nemecku a Rakúsku pozri Štefánik (2014) a pre efekty starnutia obyvateľa pozri Radvanský a Dováľová (2013).

- Druhá skupina krajín (Poľsko, Česká republika, Írsko, Estónsko, Cyprus, Luxembursko a Francúzsko) zaznamenáva vysoké mzdové prémie v rozsahu 40 – 60 % u pracovníkov s terciárnym vzdelaním, pričom priemer Európskej únie (EÚ 24) je 43 %.
- Tretia skupina krajín (najviac členov EÚ 24 patrí do tejto skupiny krajín), vrátane Talianska, Holandska, Slovenska, Veľkej Británie, Španielska, Fínska, Rakúska a Nemecka, dosahuje výnosy z investícií do terciárneho vzdelávania okolo 30 – 40 %.
- Posledná skupina krajín dosahuje nízke výnosy z terciárneho vzdelávania (20 – 30 %), najnižšie výnosy z nich majú škandinávské štáty (Švédsko, Nórsko a Dánsko).

Pravdaže, meranie výnosov je problematické a existujú kritické pohľady na empirické metódy, ktoré vychádzajú z dvoch aspektov merania výnosov z vzdelania. Prvým je fakt, že väčšina empirických štúdií vychádza z výberového zistenia. Sú sústredené na pracovníkov, ktorí dostávajú pravidelnú mzdu a nezahŕňajú iné skupiny ľudí (napríklad samozamestnanci a ľudia pracujúci v oblasti poľnohospodárstva), dokonca nezohľadňujú ani ľudí, ktorí sú síce absolventmi vysokoškolského vzdelávania, ale sú nezamestnaní (Colclough et al., 2010).²⁰ Druhá kritika súvisí so zmenou významu terciárneho vzdelávania v posledných dekádach. Na rozdiel od obdobia 60. – 90. rokov minulého storočia, kedy boli výnosy zo základného vzdelávania vyššie, sa v súčasnosti do popredia dostávajú výnosy z investícií do terciárneho vzdelávania (Trostel, 2005).²¹ S nárastom globalizačného procesu a investícií totiž dochádza aj k nárastu dopytu po zručnostiach aj v samotných rozvojových krajinách (Colclough et al., 2010).

1.3 Teoretické vymedzenie politiky trhu práce (prehľad literatúry a empirické fakty)

Hospodársku politiku v oblasti trhu práce je možné chápať ako súčasť sociálnej politiky štátov. V posledných takmer piatich dekádach sa politika trhu práce vyvíjala v rôznych fázach a bola heterogénna v rôznych krajinách, predovšetkým vo vyspelých ekonomikách. Politika trhu práce súvisí najmä s typom hospodárskej politiky a ideologickým prístupom k riešeniu sociálno-ekonomických problémov. Zmeny v politike trhu práce môžu byť vynútené aj exogénnymi šokmi,

²⁰ COLCLOUGH, Ch. – KINGDON, G. – PATRINOS, H. (2010): The Changing Pattern of Wage Returns to Education and its Implications, *Development Policy Review*, Volume 28, Issue 6, pages 733 – 747, November 2010.

²¹ TROSTEL, P. A. (2005): Non-linearity in the Return to Education, *Journal of Applied Economics*, Vol. VIII, No. 1, 191 – 202.

napríklad hospodárskymi recesiami. Tieto rôznorodosti v politike trhu práce je možné rozdeliť na nasledujúce tri hlavné modely (Blanchard et al., 2013):²²

- Prvým je *anglosaský* model, ktorý je založený na neoklasickom modeli chápania fungovania trhu práce a na voľnom fungovaní trhu práce bez významných zásahov hospodárskej politiky. Preto je tento systém známy svojimi minimálnymi zásahmi na ochranu zamestnanosti (pracovných miest), prostredníctvom čoho by sa mala dosiahnuť vyššia miera aktivácie, nižšia miera zotrvania v nezamestnanosti a celková nízka miera nezamestnanosti.
- Druhým modelom je tzv. *kontinentálny model*, ktorý sa uplatňuje vo väčšine krajín Európskej únie a vychádza z európskeho sociálneho modelu. Tento model trhu práce kladie veľký dôraz na ochranu pracovných miest, je sprevádzaný veľmi štedrou podporou nezamestnaných a uplatňuje aktívnu politiku trhu práce v obmedzenej miere, v dôsledku čoho vznikajú nízke realokácie zdrojov a vysoká miera nezamestnanosti.
- Tretím je *škandinávsky model*, ktorý na rozdiel od kontinentálneho modelu uplatňuje síce strednú až vysokú ochranu pracovných miest, avšak je sprevádzaný nielen vysokou a podmienenou podporou v obdobiach nezamestnanosti, ale aj veľmi silnými aktívnymi politikami na trhu práce, ktoré nielenže podporujú efektívne realokácie zdrojov v ekonomike, ale vedú aj k nízkej miere nezamestnanosti.

Vplyvom svetových hospodárskych recesií a globalizačného procesu je však evidentná konvergencia typov a nástrojov politiky trhu práce, predovšetkým v krajinách OECD.

Z hľadiska rozvoja teoretických prístupov trhu práce je možné za kľúčový teoretický prínos považovať inštitucionálny rámec, ktorý dával väčší dôraz na chápanie problémov pracujúcich a požiadaviek odborov, najmä v USA na začiatku 20. storočia. V tomto smere prelomovou bola jedna z prvých publikácií „*Labor Problems*“,²³ ktorá bola určená na zhromažďovanie údajov a faktov s cieľom lepšieho chápania inštitucionálneho rámca problémov trhu práce v USA. Kniha obsahovala dve časti. Prvá bola venovaná tzv. „evils“, čiže „negatívnym javom“ a zaoberala sa postavením detí a žien na trhu práce a problémom chudoby. Druhá časť sa venovala „remedies“, čiže „riešeniami“ a zaoberala sa postavením odborov, rozdelením zisku, priemyselným vzdelaním, zákonníkom práce a príjmovými triedami.²⁴

²² BLANCHARD, O. – JAUMOTTE, F. – LOUNGANI, P. (2013): Labor Market Policies and IMF Advice in Advanced Economies During the Great Recession, IMF Discussion Notes, SND/13/02, <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2013/sdn1302.pdf>>.

²³ ADAMS, T. S. – SUMNER, H. L. (1905): Labor Problems, Macmillan, New York.

²⁴ Bruce E. Kaufman (2002) uvádza alternatívny výklad a odlišný kontext vzniku neoklasickej verzie teórie trhu práce. KAUFMAN, B. E. (2002): On the Neoclassical Tradition in Labor Economics <<http://www.iza.org/iza/en/papers/kaufman210502.pdf>>.

V rovnakom roku Commons publikoval monografiu „*Trade Unionism and Labor Problems*“. Tá obsahovala zbierky článkov, ktorými prispel k neskoršiemu vzniku tzv. *institutionalist labor economics*, čiže inštitucionálneho prístupu k trhu práce. V roku 1926 Solomon Blum's²⁵ vydal inštitucionálnu knihu s názvom „*Labor Economics*“, ktorá je považovaná za vôbec prvú publikáciu s explicitným názvom trhu práce.²⁶

K vzniku inštitucionalizmu v USA došlo takmer paralelne s publikáciou knihy Alfreda Marshalla „*Principles of Economics*“ v roku 1890, ktorá je považovaná za základný kameň neoklasického prístupu k trhu práce. Napriek značnej popularite neoklasickej teórie trhu práce po vypuknutí Veľkej depresie v USA (1929 – 1933) narastal odpor k tejto teórii, najmä knihou Milтона Keynesa (1936) „*The General Theory of Employment, Interest and Money*“. Kritika voči neoklasickej teórii trhu práce silnela predovšetkým preto, že neoklasické modely trhu práce dávali dôraz na celkové a systematické zákonitosti (*patterns*) fungovania trhu práce. Inými slovami, neoklasický model sa zaoberá systémovým správaním subjektov na trhu práce, ale nie jeho inštitucionálnymi prvkami. Preto pretrvával odpor voči neoklasickému chápaniu fungovania trhu práce, kde ponuka pracovnej sily a dopyt po nej prostredníctvom reálnych miezd a produktivity práce determinujú rovnováhu na trhu práce a jeho dlhodobé fungovanie. Podľa neoklasickej teórie tiež pri predpoklade dostatočnej flexibility na trhu práce, najmä flexibility miezd smerom nadol, nedochádza k vysokej miere nezamestnanosti, čo je v protiklade s keynesovským chápaním trhu práce, ktoré je založené najmä na predpokladoch rigidity miezd smerom nadol.

Nerovnováha na trhu práce a politika trhu práce

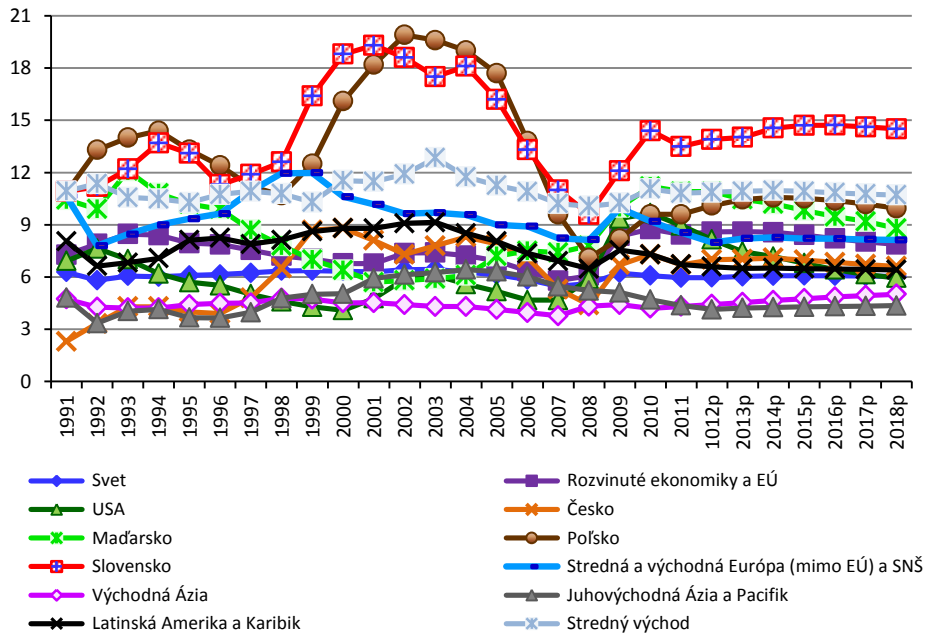
Narastajúca miera nezamestnanosti, najmä v súvislosti s globálnou hospodárskou a finančnou krízou, a nepriaznivý výhľad v budúcich rokoch prinútili vlády v rozvinutých a rozvíjajúcich sa ekonomikách zmeniť politiku trhu práce. Napriek oficiálnemu ukončeniu globálnej hospodárskej a finančnej krízy miera nezamestnanosti ostáva v mnohých krajinách vysoká, čo sa označuje ako ozdravenie svetovej ekonomiky bez vytvorenia pracovných miest. Globálna miera nezamestnanosti v rokoch 2012 a 2013 zostala na úrovni 6 % globálnej pracovnej sily a v absolútnom vyjadrení celková nezamestnanosť na svete dosiahla úroveň 201,8 miliónov ľudí v roku 2013, čo je v porovnaní s predkrízovým obdobím o takmer 32 mil. ľudí viac (ILO, 2014). Ako sme už naznačili, budúci trend zamestnanosti vo svete a v jednotlivých regiónoch nie je priaznivý a miera nezamestnanosti bude naďalej veľkou výzvou hospodárskej politiky jednotlivých štátov (graf 1.12).

²⁵ BLUM, S. (1925): *Labor Economics*. New York: Henry Holt.

²⁶ BOYER, G. R. – SMITH, R. S. (2001): The development of the neoclassical tradition in labor economics, *Industrial and Labor Relations Review* 54(2), 199 – 223.

Graf 1.12

Miera nezamestnanosti vo vybraných regiónoch a krajinách (1991 – 2018)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ILO (2014).

Isteže, miera nezamestnanosti je v rôznych regiónoch sveta heterogénna. V rámci krajín Európskej únie zostala miera nezamestnanosti v roku 2013 v priemere na úrovni 8,6 %, čo je nárast o 3 percentuálne body v porovnaní s predkrízovým obdobím. Avšak ani krajiny EÚ nie sú homogénne, pokiaľ ide o mieru nezamestnanosti. Z prognózy ILO (2014) vyplýva, že miera nezamestnanosti na Slovensku bude naďalej veľkým problémom pre ekonomiku. Pokiaľ ide o príčiny, existuje značná miera konsenzu v tom, že zlyhanie trhu a existencia nedokonalnej konkurencie spolu s exogénnymi šokmi boli hlavnými príčinami vzniku vysokej miery nezamestnanosti ako v časoch veľkej depresie (v rokoch 1929 – 1933), tak aj počas veľkej globálnej recesie. Problémy trhu práce môžu súvisieť aj s nespravodlivosťou na trhu práce (diskriminácia, detská práca, rodová nerovnosť). Dochádza tak ku konvergencii politík trhu práce a ich nástrojov na boj proti nezamestnanosti, čo sa v literatúre uvádza ako difúzia politiky trhu práce (Bonoli, 2010).

Typológia a nástroje aktívnej politiky trhu práce

Napriek konsenzu ohľadom nevyhnutnosti aktívnej politiky trhu práce pretrvávajú rozdiely v otázke, aké typy aktívnej politiky by sa mali uplatňovať a akými nástrojmi by sa mali dosiahnuť ciele politiky trhu práce. V nasledujúcej

tabuľke zhrnieme typy, ciele a nástroje aktívnej politiky trhu práce (Bonoli, 2010).

T a b u ľ k a 1.3

Typy aktívnej politiky trhu práce

Druh	Ciele	Nástroje
Posilnenie podnetov nezamestnaných (<i>Incentive reinforcement</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Posilniť pozitívne a negatívne motivácie pracovníkov, ktorí sú poberateľmi podpory v nezamestnanosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Daňové výhody, benefity zo zamestnania • Časový limit na dĺžku podpory v nezamestnanosti • Redukcie podpory v nezamestnanosti • Nastavenie podmienok na získavanie podpory v nezamestnanosti • Sankcie
Podpora pri hľadaní zamestnania	<ul style="list-style-type: none"> • Odstránenie bariéry zamestnania sa a napomáhanie znovuzačlenenia sa na trhu práce 	<ul style="list-style-type: none"> • Služby umiestnenia nezamestnaných • Subvencie pracovných miest • Programy na pomoc s hľadaním zamestnania
Povolanie	<ul style="list-style-type: none"> • Neustále angažovať nezamestnaných a minimalizovať (obmedziť) stratu ľudského kapitálu v čase nezamestnania 	<ul style="list-style-type: none"> • Programy na vytváranie nových pracovných miest vo verejnom sektore • Školiace a tréningové programy, ktoré nemusia súvisieť so zamestnanosťou
Investície do ľudského kapitálu	<ul style="list-style-type: none"> • Zlepšiť možnosti zamestnanosti prostredníctvom zvýšenia zručností nezamestnaných 	<ul style="list-style-type: none"> • Základné vzdelanie • Odborné vzdelanie

Zdroj: Bonoli (2010), s. 11.

Iné štúdie a skúsenosti krajín naznačujú, že vzhľadom na rôznorodosť jednotlivých krajín, pokiaľ ide o príčiny a dobu zotrvania v nezamestnanosti, je lepšie prispôbiť programy trhu práce očakávaným cieľom. V nasledujúcej tabuľke zhrnieme odlišné ciele aktívnej politiky trhu práce a s nimi súvisiacich programových a cieľových orientácií (Betcherman et al., 1999).

T a b u ľ k a 1.4

Prispôsobovanie programov trhu práce cieľom aktívnej politiky trhu práce

Cieľ	Programová orientácia	Cieľová orientácia
Zmiernenie cyklických výkyvov	<ul style="list-style-type: none"> • Vytváranie nových pracovných miest • Subvencie miezd zamestnávateľom • Financovanie tréningových programov 	<ul style="list-style-type: none"> • Ohrozená skupina ľudí • Výrazne zasiahnuté regióny alebo priemysel
Zníženie štruktúrnych nerovnováh	<ul style="list-style-type: none"> • Služby zamestnanosti (poskytovanie informácií, prípadne podpora mobility pracovníkov) 	<ul style="list-style-type: none"> • Susedné regióny, príbuzné priemyselné odvetvia alebo povolania
Zlepšenie celkového fungovania trhu	<ul style="list-style-type: none"> • Služby zamestnanosti • Školenia (napríklad vyučenie, prechod zo školy do zamestnania) 	<ul style="list-style-type: none"> • Všetky
Zvýšenie zručností a produktivity	<ul style="list-style-type: none"> • Školenia a rekvalifikácie 	<ul style="list-style-type: none"> • Ohrozené, resp. znevýhodnené skupiny pracovníkov
Podpora ohrozených, resp. znevýhodnených pracovníkov	<ul style="list-style-type: none"> • Zamestnanecké služby (konzultácie, pomoc pri hľadaní zamestnania) • Školenia (poskytnutie grantov, subvencií) • Subvencie miezd 	<ul style="list-style-type: none"> • Ohrozené, resp. znevýhodnené skupiny pracovníkov

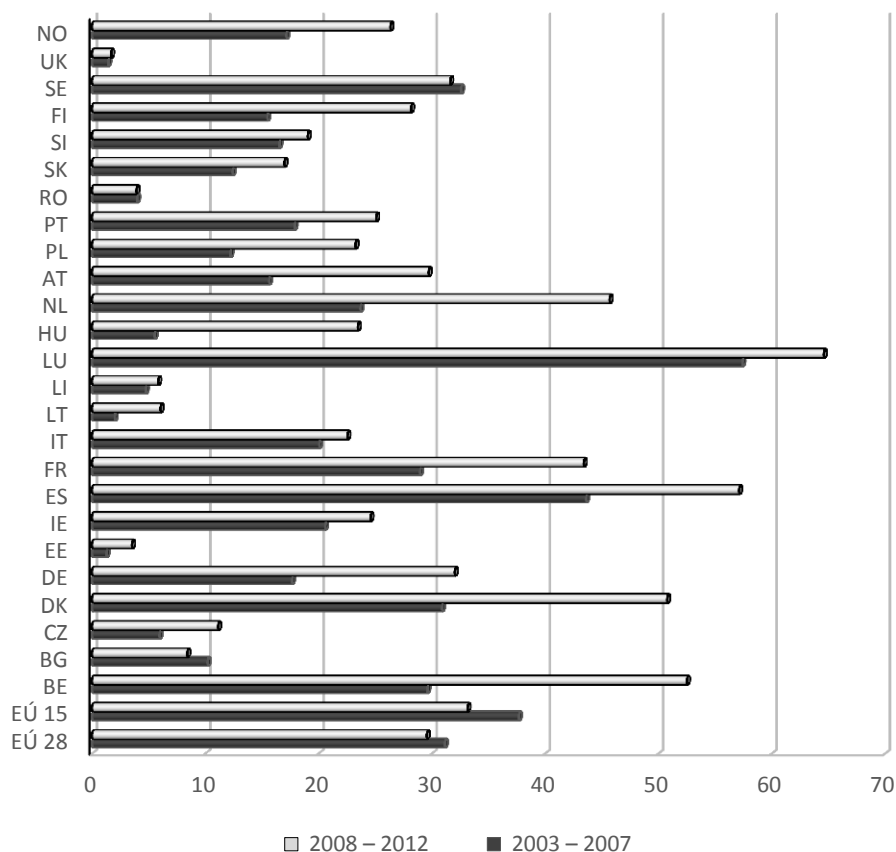
Zdroj: Betcherman et al. (1999).

Aktívna politika trhu práce a jej implikácie v súčasnosti

Na rozdiel od pasívnej formy politiky trhu práce, ktorá sa zameriava výlučne na podporu nezamestnaných (napríklad prostredníctvom podpory v nezamestnanosti), pričom nehrá takmer žiadnu rolu, pokiaľ ide o snahu dostať nezamestnaných späť na trh práce, aktívna politika trhu práce má viaceré ciele. Medzi kľúčové ciele aktívnej politiky trhu práce možno zaradiť vytváranie podmienok na zvýšenie kvality ponuky práce (napr. pomocou školení), zvýšenie dopytu po práci (napr. prostredníctvom vytvárania nových pracovných miest v ekonomike), alebo zlepšenie súladu (*matching*) medzi ponukou práce a voľnými pracovnými miestami (napr. prostredníctvom podpory pri hľadaní zamestnania). Preto je možné konštatovať, že aktívna politika trhu práce je zameraná na zlepšenie celkového fungovania trhu práce výlučne vo vzťahu k nezamestnaným.

G r a f 1.13

Počet participujúcich v aktivačných programoch na 100 osôb

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu (2014).

Z grafu 1.13 je zrejme, že aktivačná politika sa stáva jedným z kľúčových nástrojov hospodárskej politiky. Jej význam narastal v posledných dvoch dekádach a ešte výraznejšie po vzniku globálnej hospodárskej a finančnej krízy. Treba zdôrazniť, že politika aktivácie (aktivačná politika) vychádza zo „švédskeho modelu“ aktívnej politiky trhu práce. Za jeho hlavných predstaviteľov sú považovaní Gusta Rehn (riaditeľ sekcie ľudského rozvoja – Manpower Planning – v OECD v období 1962 – 1973) a Rudolf Meidner, ktorí ovplyvnili politiku trhu práce nielen vo Švédsku, ale aj v krajinách OECD (Martin, 2014).²⁷ Model aktívnej politiky trhu práce mal pôvodne riešiť predovšetkým štruktúrnu nezamestnanosť a prispieť k zmierneniu dopadov proticyklických opatrení na zvýšenie miery inflácie. Tento prístup sa dostal do popredia najmä v 70. a 80. rokoch 20. storočia, kedy vypukla ako vysoká miera inflácie, tak aj vysoká miera nezamestnanosti, ktoré boli dovtedy v zmysle Phillipsovej krivky považované za „lacný výber“ pre tvorcov hospodárskej politiky.

Aktívna politika trhu práce sa začala dostávať do popredia kvôli zlyhaniu keynesovského prístupu (stimuly zo strany dopytu zamerané na zlepšenie situácie na trhu práce) z toho dôvodu, že dochádzalo k zvýšeniu miery inflácie s minimálnym dopadom na zníženie dlhodobej nezamestnanosti. Na druhej strane tzv. neoklasický prístup (riešenie problémov trhu práce prostredníctvom štruktúrnych zmien s cieľom odstránenia rigidity trhu práce) bolo buď zložité implementovať, alebo prinášal marginálne a často oneskorené výsledky (Calmfors, 1994).²⁸

Pokiaľ ide o genézu aktívnej politiky trhu práce vo vyspelých krajinách OECD, je možné tento vývoj zhrnúť do troch fáz (Schomann, 1995; Bonoli, 2010; Martin, 2014):²⁹

- **Prvá fáza** zahŕňa najmä 50. a 60. roky minulého storočia, povojnové dekády, ktoré sú známe svojimi úspechmi v oblasti vysokého ekonomického rastu a následného nárastu dopytu po pracovnej sile. Práve aktívna politika trhu práce mala za cieľ zvýšiť zručnosti pracovnej sily na obsadenie voľných pracovných miest.
- **Druhá fáza** aktívnej politiky trhu práce zahŕňa najmä 70. a 80. roky minulého storočia, kedy došlo k ropným šokom, a tým aj k poklesu ekonomického rastu a k zvýšeniu miery inflácie (známe ako stagflácia), ale súčasne aj k zvýšeniu miery nezamestnanosti. Ako je známe, práve v týchto dekádach došlo

²⁷ MARTIN, J. P. (2014): Activation and Active Labour Market Policies in OECD Countries: Stylized Facts and Evidence on their Effectiveness, IZA Policy Paper No. 84. <<http://www1.oecd.org/employment/labour/48171655.pdf>>.

²⁸ CALMFORS, L. (1994): Active Labour Market Policy and Unemployment – A framework for Analysis of Crucial design Features. OECD Economic Studies No. 22, Spring.

²⁹ BONOLI, G. (2010): The Political Economy of Active Labor Market Policy, REC – WP 01/2010.

k spochybneniu dovedy platnej Phillipsovej krivky, ktorá slúžila ako možnosť pre hospodársku politiku zachovania nízkej miery inflácie pri vysokej miere nezamestnanosti alebo opačne.

Bolo to práve v 80. rokoch (1988), kedy OECD identifikovalo sedem hlavných kategórií verejných výdavkov v súvislosti s politikou trhu práce, z ktorých päť súviselo s aktívnou politikou trhu práce (Schomann, 1995):

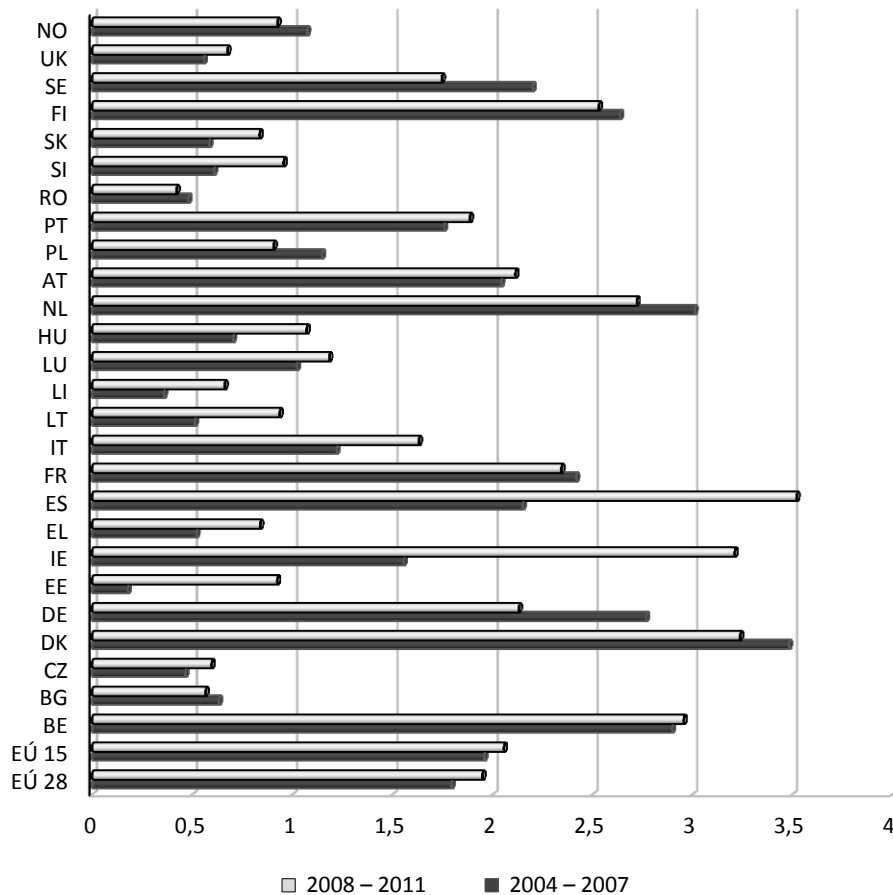
- Služby zamestnanosti, vrátane poradenských služieb a administratívnej podpory uchádzačov o zamestnanie.
- Školenia uchádzačov o zamestnanie.
- Iné opatrenia v prospech mladých ľudí.
- Subvencované pracovné miesta pre dlhodobo nezamestnaných, vrátane vytvárania nových pracovných miest vo verejnom a súkromnom sektore a podpory nezamestnaných pri založení vlastných podnikov.
- Špeciálne opatrenia v prospech hendikepovaných.

Práve preto bolo hlavným cieľom aktívnej politiky trhu práce riešiť otázky povolania, čo sa nedialo v prvej fáze jej vývoja (50. a 60. roky).

- **Tretia fáza** aktívnej politiky trhu práce zahŕňa obdobie od polovice 90. rokov 20. storočia, teda obdobie známe viacerými významnými zmenami, akými sú globalizácia svetovej ekonomiky a s tým súvisiace legislatívne a inštitucionálne zmeny, rozvoj informačných a komunikačných technológií, prehĺbovanie regionálnej integrácie, vrátane vytvorenia Európskej únie či Eurozóny. V týchto dekádach bolo zaznamenaných aj niekoľko recesií, kde musíme zaradiť aj najväčšiu globálnu a finančnú krízu po Druhej svetovej vojne. Spomínané krízy, spolu s technologickým pokrokom a vyššou mierou globálnej konkurencie, okrem iného znamenali zvýšený nárast nezamestnanosti aj vo vyspelých krajinách. Podľa údajov ILO (2014) nezamestnanosť bude veľkým problémom pre svetovú ekonomiku aj v budúcich rokoch. Práve preto sa aktívna politika trhu práce stala nezastupiteľnou súčasťou hospodárskej politiky.

Splnenie úlohy hospodárskej politiky pri snahe znížiť nezamestnanosť vyžaduje vynaloženie verejných zdrojov ako na aktívnu, tak aj na pasívnu politiku trhu práce. Ako je znázornené v grafe 1.14, všetky členské krajiny Európskej únie a iné vyspelé ekonomiky sa snažia riešiť vysokú mieru nezamestnanosti vrátane podpory nezamestnaným aktívnou aj pasívnou formou politiky trhu práce. Z grafu je zrejmé, že všetky krajiny mali určité výdavky na podporu trhu práce a na riešenie problému nezamestnanosti. Niektoré krajiny, ktoré boli výrazne postihnuté globálnou hospodárskou krízou, zaznamenali nárast vo výdavkoch verejných financií (Španielsko, Írsko a Portugalsko).

Graf 1.14
Verejné výdavky na podporu trhu práce (% HDP)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu (2014).

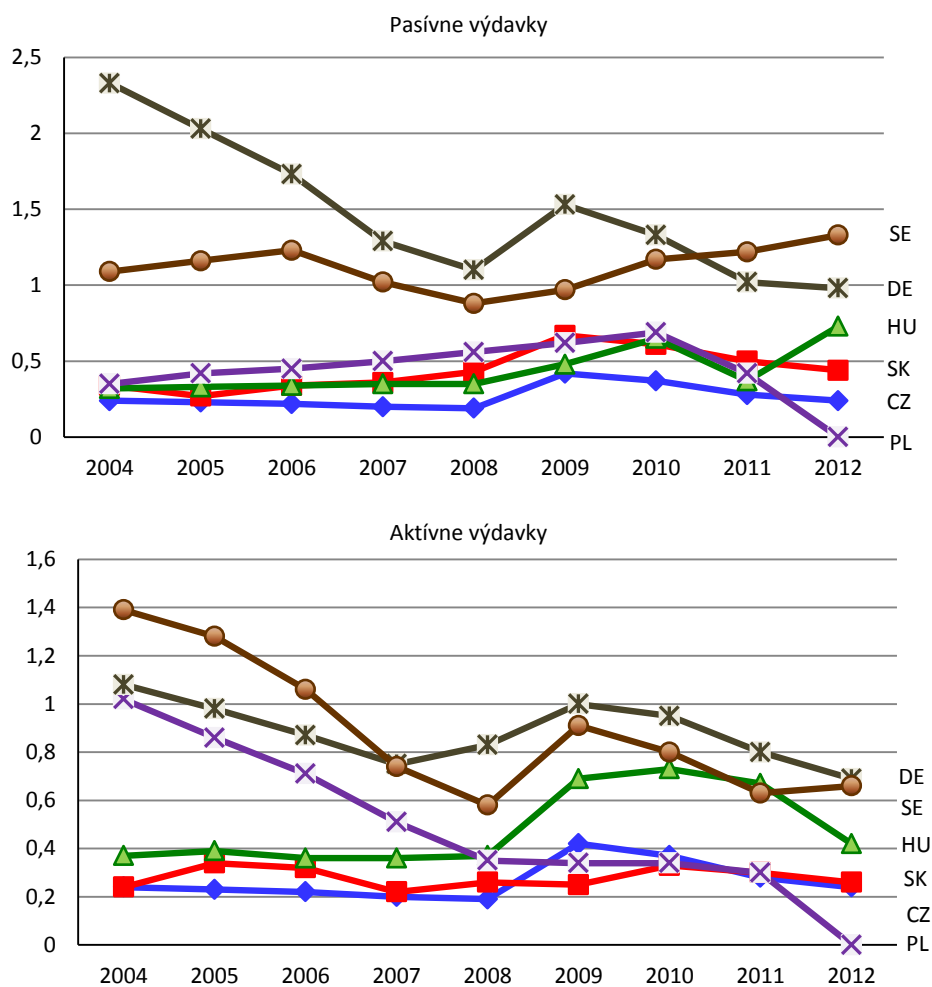
Napriek rôznorodosti krajín vo veľkosti vynaložených prostriedkov, výdavky na aktívnu a pasívnu politiku trhu práce mali určitý cyklický trend. Ako je vidieť v grafe 1.15, tieto výdavky mali klesajúci trend vo všetkých krajinách pred hospodárskou a finančnou krízou, kedy vysoký ekonomický rast zaručoval relatívne nízku mieru nezamestnanosti. Od vypuknutia krízy politika trhu práce (najmä aktívna politika)³⁰ nadobúdala väčší význam, preto došlo k výraznému nárastu výdavkov na riešenie problémov nezamestnanosti. Vonkajšia nerovnováha, v mnohých krajinách sprevádzaná nerovnováhou vo verejných financiách, znamenala väčší tlak na konsolidáciu verejných financií, a tým aj na pokles výdavkov

³⁰ V Slovenskej republike boli výdavky na pasívnu politiku trhu práce väčšie ako na aktívnu politiku, pričom trendy vo výdavkoch boli podobné.

na aktívnu politiku trhu práce. Konsolidácia vo verejných financiách znamenala prísnejšie úsporné opatrenia (austerity) v niektorých krajinách, čo viedlo aj k redukcii výdavkov na aktívnu politiku trhu práce. Avšak tento paradox prinášal zodpovednejšie a efektívnejšie alokácie verejných zdrojov aj na aktívnu politiku trhu práce, nakoľko vlády boli nútené dosiahnuť viac z menšieho objemu zdrojov (doing more with less) (De Klerck, 2010).³¹

G r a f 1.15

Výdavky na aktívnu a pasívnu politiku trhu práce (% HDP) v SR (2004 – 2012)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov OECD (2014).

³¹ KLERCK, W. (2011): The activating labour market policy at a crossroads. In Active labour market policies for the Europe 2020 strategy Ways to move forward, <http://www.werk.be/sites/default/files/ALMP2020_CONGRESS_BOOK_ENG.pdf>.

Dilemy aktívnej politiky trhu práce

Ako sme už spomenuli, napriek tomu, že aktívna politika trhu práce bola odpoveďou na nedokonalosti trhu práce a zlyhanie trhu, empirické výsledky o ich efektívnosti sú rôznorodé. Celkové empirické štúdie naznačujú, že aktívna politika trhu práce buď prispela marginálnym spôsobom najmä k tvorbe nových pracovných miest, alebo dokonca často odradila nezamestnaných od ich snáh hľadať si prácu. Z výsledkov tiež vyplýva, že aktívna politika trhu práce mala rôzne dôsledky pre rôzne skupiny nezamestnaných (IZA Discussion paper no. 1335, 2004). Rôznorodosť výsledkov aktívnej politiky trhu práce môže súvisieť s viacerými dôvodmi. Calforms (1994)³² uvádza možné efekty, respektíve dilemy, aktívnej politiky trhu práce, ktoré zhrnieme v nasledujúcej tabuľke.

T a b u ľ k a 1.5

Možné efekty aktívnej politiky trhu práce

<i>Možné efekty</i>	<i>Dôvody efektov</i>
Vyššia konkurencia na trhu práce	Programy trhu práce môžu mať zmiešané výsledky. Tieto programy môžu spôsobiť rast konkurencie medzi outsidermi a insidermi, a tak mať vplyv na redukcii miezd spolu s rastom ponuky pracovnej sily. Predpoklad vzniku tejto konkurencie vychádza z hypotézy, že insideri (zamestnaní a krátkodobo nezamestnaní) majú lepšiu vyjednávaciu pozíciu pri stanovení miezd. Na druhej strane, konkurencieschopnosť outsiderov sa môže prejaviť tým, že rastie ich produktivita alebo sa zvyšuje ich ekonomická aktivita. Pravdaže, rekvalifikačné programy a programy dočasne vytvárajúce pracovné miesta nemusia mať vplyv na konkurenciu, pokiaľ účastníci neukončia účasť v daných programoch. Avšak tieto programy môžu mať dlhodobý efekt na rast konkurencie účastníkov programov, pokiaľ sa natrvalo zvýšia ich zručnosti.
Efekt na veľkosť pracovnej sily	Jeden z viacerých nepriaznivých efektov najmä dlhohodobej nezamestnanosti spočíva v tom, že dochádza k zníženiu ponuky pracovnej sily. Sklamaná časť uchádzačov, ktorá neprejaví záujem o zamestnanie, môže byť dlhodobo nezamestnateľná, čo vedie k efektu „ <i>hysteresis</i> “. Preto je dôležitá aktívna politika na zvrátenie tohto javu s cieľom pomôcť nezamestnaným začleniť sa na trhu práce.
Mŕtva váha a substitučný efekt	Náklady obetovanej príležitosti (mŕtva váha) vznikajú vtedy, ak nezamestnaná osoba z cieľovej skupiny bude zamestnaná pomocou programov trhu práce, avšak táto osoba sa mohla zamestnať aj bez daného programu. Pokiaľ ide o efekt substitúcie, aktívna politika trhu práce môže síce vygenerovať prácu jednej skupine (nezamestnaným), ale môže to byť na úkor druhej skupiny, napríklad z dôvodu zmeny relatívnych miezd, čím by nemuselo dôjsť k zlepšeniu situácie na trhu práce.
Efekt zosúladenia na trhu práce (<i>Job matching</i>)	Aktívna politika trhu práce môže zabezpečiť súlad medzi ponukou pracovnej sily a dopytom po nej prostredníctvom školení a iných programov trhu práce pre nezamestnaných tak, aby sa nezamestnaní prispôbili požiadavkám trhu práce.
Efekt na produktivitu práce	Existuje všeobecný konsenzus ohľadom nezamestnanosti, ktorý spočíva v tom, že osoby, ktoré sú dlhodobo nezamestnané, môžu znížiť produktivitu práce, pretože im bude chýbať školenie počas zamestnania (<i>on-the-job training</i>), a tým strácajú pracovné návyky. Práve aktívna politika trhu práce by mala zvrátiť tento jav.
Zníženie strát na blahobyte nezamestnaných a efekt vytlačenia	Jeden z priamych cieľov aktívnej politiky trhu práce je redukovanie straty na príjmoch nezamestnaných z dôvodu ich nezamestnanosti. Účasť v programoch aktívnej politiky trhu práce môže redukovať straty príjmov tým, že poskytuje vyššiu kompenzáciu v porovnaní s podporou v nezamestnanosti a zároveň znižuje riziko budúcej nezamestnateľnosti. Tento efekt môže spôsobiť vytlačenie z normálneho zamestnania najmä v prípadoch, keď je účasť v programe aktívnej politiky trhu práce nastavená tak, že predstavuje dokonalý substitút normálneho zamestnania.

Zdroj: Calmfors (1994), s. 13 – 23.

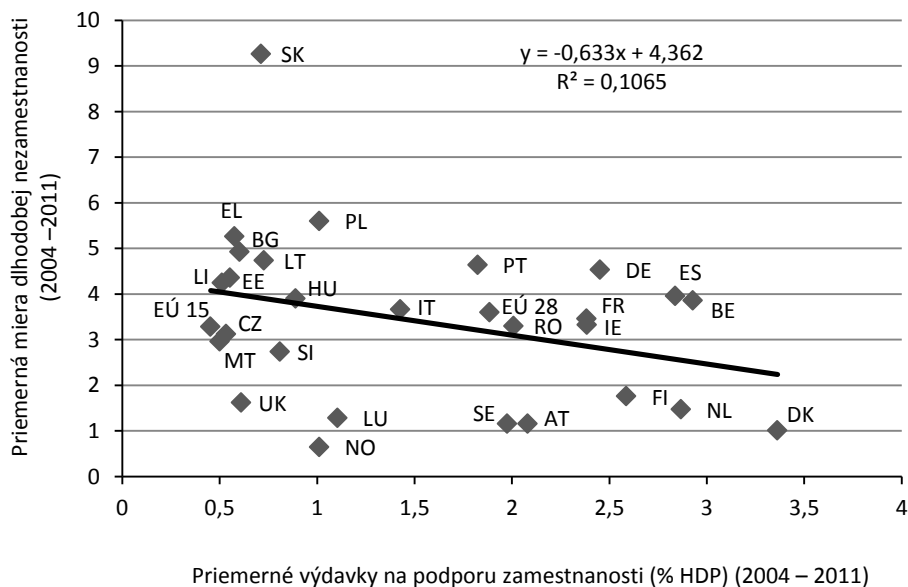
³² CALMFORS, L. (1994): Active Labour Market Policy and Unemployment – A framework for Analysis of Crucial design Features, OECD Economic Studies No. 22, Spring.

Efekty politiky trhu práce: vybrané ukazovatele

Hodnotenie efektov aktívnej politiky trhu práce je veľmi zložité. Z údajov o výdavkoch na politiku trhu práce a niektorých ukazovateľov trhu práce je možné vytvoriť si určitý obraz. Jedným z efektov aktívnej politiky trhu práce by malo byť zníženie nerovnováhy na trhu práce, najmä v súvislosti s nezamestnanosťou. Z grafu 1.16 je možné pozorovať nepriamu koreláciu (i keď nie štatisticky významnú) medzi výdavkami na podporu zamestnanosti a dlhodobou mierou nezamestnanosti.

G r a f 1.16

Výdavky na podporu zamestnanosti a dlhodobá nezamestnanosť (2004 – 2011)

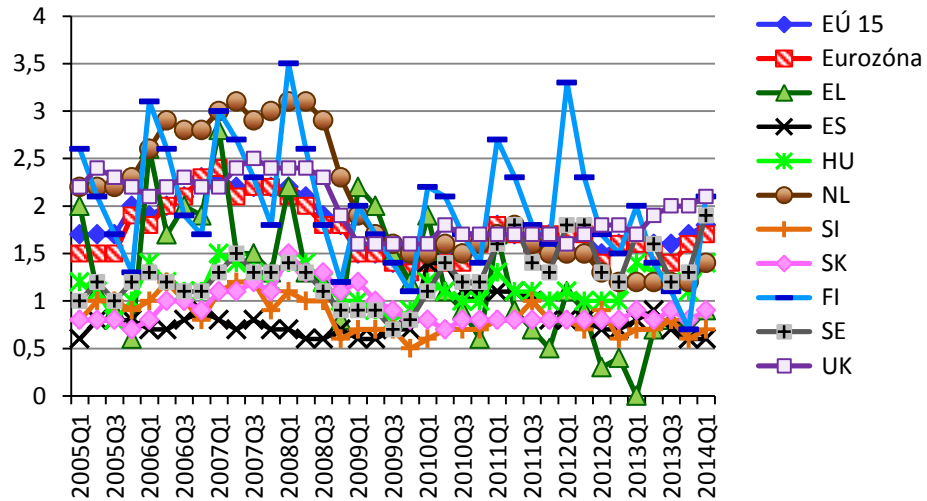

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu (2014).

Za ďalší ukazovateľ na meranie efektov aktívnej politiky trhu práce je možné považovať počet novovytvorených pracovných miest (i keď to nemusí priamo súvisieť s aktívnou politikou trhu práce). Ako je znázornené v grafe 1.17 vo väčšine krajín EÚ bol v predkrízovom období relatívne vysoký nárast novovytvorených pracovných miest. Avšak tento trend sa zastavil, respektíve spomalil po vzniku globálnej hospodárskej a finančnej krízy. V tomto období patrilo Slovensko ku krajinám, kde sa výrazne spomalila tvorba nových pracovných miest.

Graf 1.17

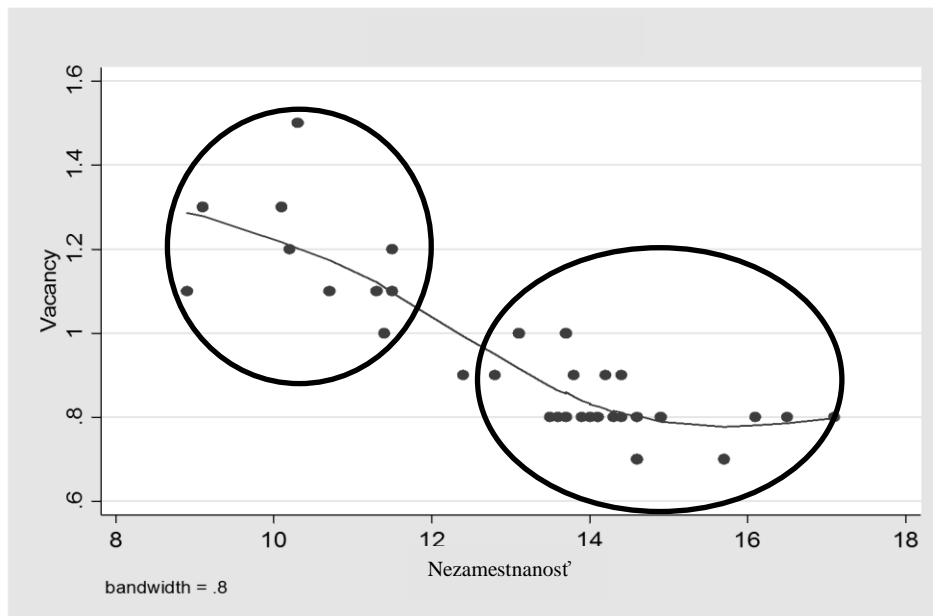
Miera novovytvorených pracovných miest – vacancy rate (2005 – 2014)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Eurostatu (2014).

Graf 1.18

Miera nezamestnanosti a voľné pracovné miesta (%) v SR (2005 Q1 – 2014 Q1) – Beveridgeova krivka

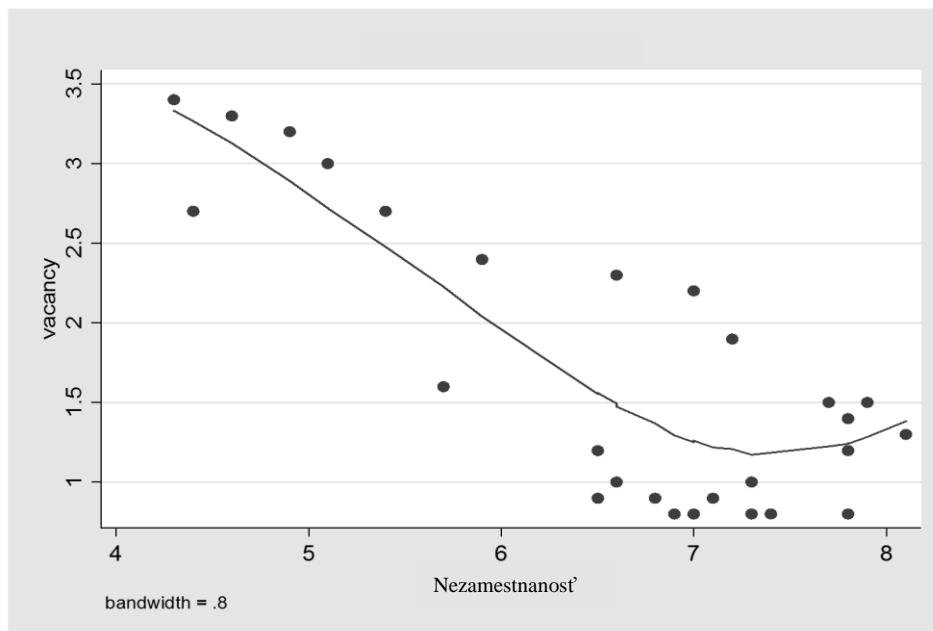

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov OECD (2014).

Graf 1.18 vyjadruje vzťah medzi voľnými pracovnými miestami (*vacancy rate*) a mierou nezamestnanosti, ktorý je známy ako *Beveridgeova krivka*. Naznačuje, do akej miery je v danej ekonomike súlad medzi novými pracovnými miestami a dopytom po nich zo strany uchádzačov o zamestnanie. Prípád Beveridgeovej krivky pre Slovensko naznačuje, že v ekonomike existuje pomerne významný nesúlad medzi novovytvorenými pracovnými miestami a záujemcami o zamestnanie.

G r a f 1.19

Miera nezamestnanosti a voľné pracovné miesta (%) v ČR (2005 Q1 – 2014 Q1) – Beveridgeova krivka

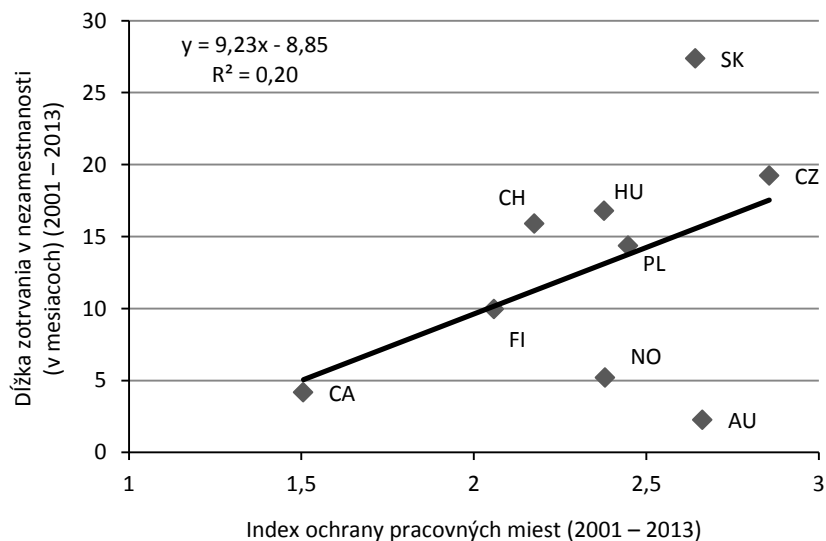
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov OECD (2014).

Rovnako ako v ostatných oblastiach hospodárskej politiky, prebiehajú diskusie aj ohľadom realistických modelov politiky trhu práce, ktoré by zodpovedali súčasnému vývoju na trhu práce a v ekonomike vôbec. V tomto smere sa ukazuje, že tzv. škandinávsky model sa uprednostňuje pred ostatnými modelmi, dôkazom čoho je nedávne odporúčanie Medzinárodného menového fondu. Konštatuje sa v ňom, že ochrana pracovníkov (ich povolania) je dôležitejšia ako ochrana pracovných miest („*protect workers, not jobs*“) (Martin, 2014; Blanchard, 2013). Aj Európska komisia zastáva podobný názor, keďže v júni 2008 ohlásila *New Skills for New Jobs* iniciatívu a neskôr, v rokoch 2008/2009, presadila svoju sociálnu agendu (Workie Tiruneh, 2013). V podobnom duchu CEDEFOP konštatuje, že: „*Výzvou pre Európu nie je len zlepšiť úroveň zručností, ale spájať*

Ľuďi so zručnosťami a so správnymi pracovnými miestami“ (CEDEFOP, 2010, s. 1; Workie Tiruneh, 2013).

G r a f 1.20

Výdavky na podporu zamestnanosti (% HDP) a dĺžka zotrvania v nezamestnanosti (%)

Zdroj: Vlastné výpočty a spracovanie podľa údajov OECD (2014).

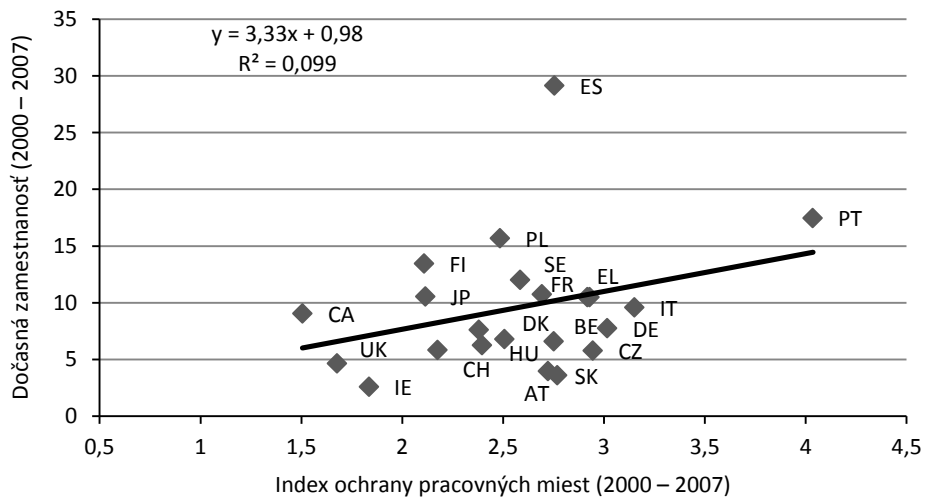
Hlavné argumenty zástancov tohto modelu spočívajú v niekoľkých rovinách. Vysoká životná úroveň je neoddeliteľnou súčasťou vysokej produktivity práce, a tá je determinovaná aj možnosťami firiem presunúť (realokovať) prostriedky z oblastí (sektorov), ktoré sú neefektívne, do iných, ktoré sú efektívnejšie. Takýto presun (realokácia) zdrojov nevyhnutne vyžaduje aj zrušenie pracovných miest a prispieva k nárastu dočasnej nezamestnanosti. V opačnom prípade by nízka realokácia zdrojov viedla k nižšej miere aktivácie, dlhšiemu zotrvaniu v nezamestnanosti, k vysokej miere nezamestnanosti a ku strate blahobytu (Blanchard, 2013). Ako je vidieť v grafe 1.20, v krajinách s najvyšším indexom ochrany pracovných miest je zaznamenaná aj najdlhšia doba zotrvania v nezamestnanosti. Na druhej strane, rigidná ochrana pracovných miest môže viesť k tzv. duálnemu systému ochrany pracovných miest: vysoká miera ochrany tých, ktorí sú dlhodobo zamestnaní, nakoľko pravdepodobnosť prepustenia z práce výrazne klesá, ale aj slabá ochrana pracovných miest u tých, ktorí sú zamestnaní dočasne.

Aj z grafu 1.21 je zrejme, že v krajinách s vyššou mierou ochrany pracovných miest sa zvýšila dočasná miera zamestnanosti. Tento efekt je ešte výraznejší

v krízovom období (2008 – 2013) (graf 1.22). Naproti tomu miera dlhodobej zamestnanosti klesá so zvyšujúcim sa indexom ochrany pracovných miest (graf 1.23).

G r a f 1.21

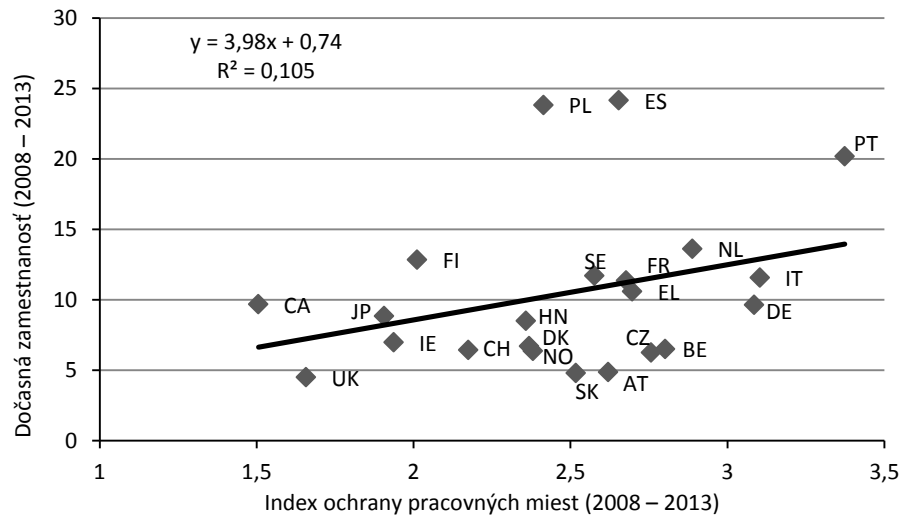
Vzťah medzi ochranou pracovných miest a dočasnou zamestnanosťou (% celkovej zamestnanosti) v predkrízovom období

Zdroj: Vlastné výpočty a spracovanie podľa údajov OECD (2014).

G r a f 1.22

Vzťah medzi ochranou pracovných miest a dočasnou zamestnanosťou (% celkovej miery zamestnanosti) v krízovom období

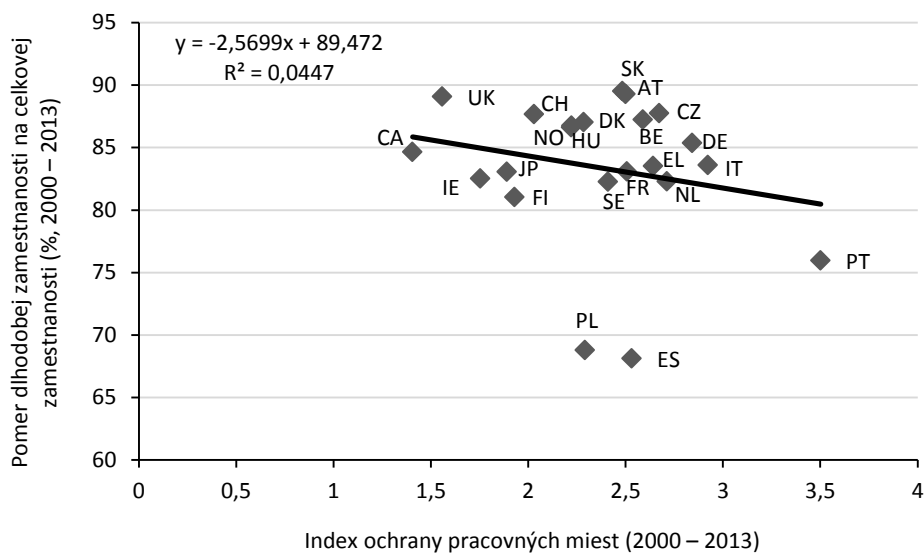

Zdroj: Vlastné výpočty a spracovanie podľa údajov OECD (2014).

Ochrana pracovných miest je dôležitá aj z hľadiska rovnováhy medzi stabilitou na jednej strane a mobilitou na strane druhej. Častejšie výkyvy pracovných miest (čiže vysoká miera mobility zdrojov) by znamenali nízku mieru stability a neochotu pracovníkov investovať do úzkeho ľudského kapitálu (zručností). Napriek tomu, že silná ochrana pracovných miest môže poskytnúť stabilitu v zamestnaní, môže spôsobiť nízku produktivitu, vysoké mzdy, nárast dočasnej (krátkodobej) zamestnanosti a pokles dlhodobej zamestnanosti.

G r a f 1.23

Pomer dlhodobej zamestnanosti na celkovej zamestnanosti a politika na ochranu pracovných miest (2000 – 2013)

Zdroj: Vlastné výpočty a spracovanie podľa údajov OECD (2014).

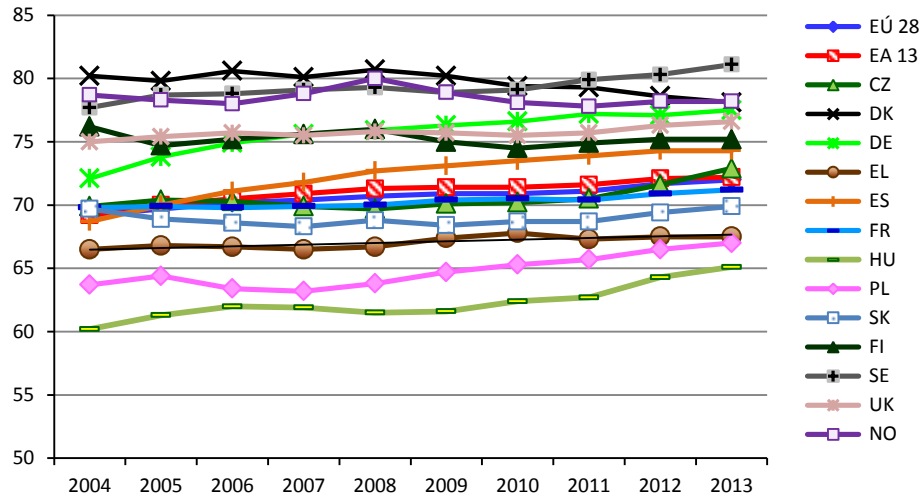
Vďaka spomínaným dôvodom, spolu s inými súvislosťami, narastá záujem o fungovanie škandinávského modelu trhu práce najmä preto, že zabezpečuje stabilitu, no rovnako aj flexibilitu. Preto sa tento model, tzv. flexicurity, dostáva do popredia aj v rámci krajín Európskej únie, nakoľko je v súlade so zásadou „Chrániť pracujúcich a nie pracovné miesta“ (Deutsche Bank, 2008).³³ V tejto súvislosti je dôležité si všimnúť, že v mnohých krajinách Európskej únie a OECD bol zaznamenaný nárast výdavkov ako na aktívnu, tak aj na pasívnu politiku trhu práce, najmä ako odpoveď na globálnu recesiu. Avšak v posledných dvoch rokoch je evidentný pokles výdavkov na aktívnu politiku trhu práce nielen kvôli ukončeniu krízy, ale predovšetkým kvôli konsolidačným opatreniam v mnohých krajinách. Politika ochrany pracovných miest čelí kritike najmä preto,

³³ EU Labor Market Policy: Difficult Balance between Subsidiarity and Centralization (2008).

že táto forma intervencie zo strany hospodárskej politiky zabráni, resp. oddiali možné realokácie zdrojov a iné nevyhnutné reformy v ekonomike.

G r a f 1.24

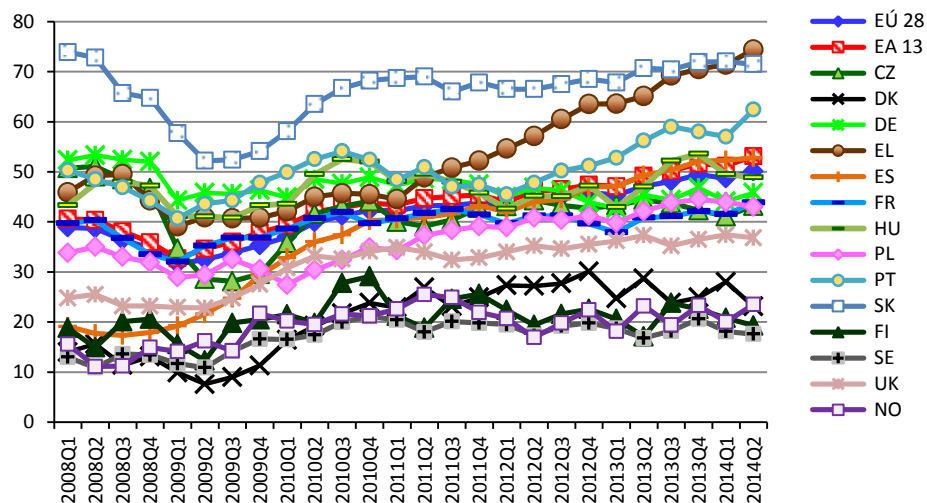
Miera ekonomickej aktivity vybraných krajín (2004 – 2013)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat (2014).

G r a f 1.25

Podiel dlhodobej miery nezamestnanosti na celkovej nezamestnanosti (2000 – 2014)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov Eurostat (2014).

Z grafov 1.24 a 1.25 vyplýva, že škandinávske štáty majú najvyššiu ekonomickú aktivitu spomedzi krajín Európskej únie. Naproti tomu v ostatných krajinách (najmä v Maďarsku, Poľsku, Grécku a na Slovensku) je ekonomická aktivita relatívne nižšia oproti priemeru Európskej únie. Rovnako je v spomínaných krajinách podiel dlhodobej nezamestnanosti na celkovej nezamestnanosti vyšší než priemer Európskej únie. Škandinávske štáty vykazujú lepšie výsledky aj pokiaľ ide o dlhodobú nezamestnanosť, z čoho je možné vypozerovať lepšie fungovanie politiky trhu práce v týchto krajinách (graf 1.25). Pravdaže je potrebné uskutočniť hlbšiu a komplexnejšiu analýzu na overenie predností škandinávskeho modelu oproti alternatívnym modelom trhu práce.

Zhrnutie

Nerovnováha na trhu práce bude naďalej veľkou výzvou pre väčšinu krajín Európskej únie, vrátane Slovenskej republiky. Zásahy štátu prostredníctvom politiky trhu práce budú zrejme neoddeliteľnou súčasťou hospodárskej politiky. V tomto smere sa aktívna politika trhu práce javí ako efektívnejšia z hľadiska znovuzačlenenia uchádzačov o zamestnanie na trhu práce, v porovnaní s pasívnou politikou trhu práce. V tomto procese bude nevyhnutné investovať do vzdelávania, školení a zvyšovania zručnosti pracovnej sily, nakoľko je evidentné, že ľudia s vyšším ľudským kapitálom majú vyššiu mieru ekonomickej aktivity, nižšiu mieru nezamestnanosti a vyššiu úroveň príjmov v porovnaní s osobami, ktoré dosiahli nižšiu úroveň vzdelania.

Pokiaľ ide o model politiky trhu práce, panuje všeobecná zhoda v tom, že škandinávsky model je v značnej miere preferovaný pred alternatívnymi modelmi, najmä vzhľadom na vysokú mieru nezamestnanosti v krajinách EÚ a pomerne nepriaznivý výhľad v budúcich rokoch. Práve preto je dôležitou súčasťou stratégie Európa 2020 flexicurity model politiky trhu práce, z ktorého vyplýva odporúčanie implementovať aktívnu politiku trhu práce pre členské štáty EÚ. Model flexicurity sa dostal do popredia agendy zamestnanosti Európskej únie od roku 2007, kedy Európska komisia deklarovala koncept „*Towards common principles of flexicurity – more and better jobs through flexibility and security*“ (COM 2007/359), s cieľom dosiahnutia kompromisu medzi flexibilitou na jednej strane a bezpečnosťou (stabilitou) v oblasti zamestnanosti na strane druhej (Gagel, 2010). Stratégia Európa 2020 pritom zdôrazňuje skutočnosť, že bezpečnosť (záruka) sa nevzťahuje iba na dosiahnutie príjmu, ale zahŕňa aj také dôležité prvky, akými sú istota v zamestnaní a schopnosti (možnosti) ľudí získavať vedomosti prostredníctvom celoživotného vzdelania a zvyšovať svoje zručnosti tak, aby sa prispôbovali požiadavkám trhu práce.³⁴ Dynamiku trhu práce totiž nie je možné zastaviť, a to najmä v dôsledku technologických a demografických zmien.

³⁴ Active labour market policies for the Europe 2020 strategy Ways to move forward, <http://www.werk.be/sites/default/files/ALMP2020_CONGRESS_BOOK_ENG.pdf>.

2 VÝVOJ NA TRHU PRÁCE NA SLOVENSKU – POROVNANIE S KRAJINAMI EÚ

Trh práce na Slovensku sa vyznačuje starnutím obyvateľstva a vysokou mierou nezamestnanosti, hlavne nízkokvalifikovaných pracovníkov. Ich miera zamestnanosti je dlhodobo extrémne nízka a miera dlhodobej nezamestnanosti vysoká. Motiváciu nízkokvalifikovaných pracovníkov zamestnať sa znižujú relatívne nízke pracovné podnety. Zamestnávateľov zase odrádzajú slabé výsledky vzdelávania. Na predškolskom stupni a na celoživotnom vzdelávaní je nízka účasť a na všetkých medzistupňoch je nízka kvalita. Problém neriešia ani aktívne politiky trhu práce. Odporúčania Rady Európskej únie aj závery OECD³⁵ sú vzhľadom na nedostatočný pokrok takmer totožné minimálne posledné štyri roky.

Box 2.1

Odporúčania Rady Európskej únie (2011 – 2014)

„Rada EÚ ODPORÚČA, aby Slovensko plnilo

v období rokov 2011 – 2012 ciele: ...

4. Prijat' opatrenia na zvýšenie zamestnanosti a **podporu dopytu na trhu práce po nízkokvalifikovaných nezamestnaných** pracovníkoch **znížením daňovo-odvodového zaťaženia** pracovníkov s nízkymi mzdami. ...zaviesť opatrenia na zvýšenie administratívnej kapacity verejných služieb zamestnanosti s cieľom **zlepšiť zameranie, navrhovanie a hodnotenie aktívnych politík trhu práce, najmä pre mládež a dlhodobo nezamestnaných**.
5. Urýchliť realizáciu plánovaných reforiem všeobecného školského vzdelávania, odborného vzdelávania a prípravy, prijať opatrenia na **zlepšenie kvality vysokoškolského vzdelávania a zvýšenie jeho významu pre potreby trhu**. Vytvoriť rámec stimulov pre jednotlivcov aj zamestnávateľov na podporu účasti nízkokvalifikovaných ľudí na celoživotnom vzdelávaní. ...

v období rokov 2012 – 2013 ciele: ...

4. **Zvýšiť administratívnu kapacitu verejných služieb zamestnanosti s cieľom zlepšiť zameranie, navrhovanie a hodnotenie aktívnych politík trhu práce na zabezpečenie individualizovanejších služieb zamestnanosti pre mládež, dlhodobo nezamestnaných, starších pracovníkov a ženy. Zabezpečiť poskytovanie zariadení starostlivosti o deti. Znížiť daňovo-odvodové zaťaženie pre zamestnancov s nízkymi mzdami a upraviť systém dávok.**
5. Prijat' a vykonať akčný plán pre mládež, najmä pokiaľ ide o kvalitu a význam vzdelávania a odborného vzdelávania pre trh práce, a to aj prostredníctvom zavedenia systému učňovského vzdelávania. **Zlepšiť kvalitu vyššieho vzdelávania.** ...
6. Prijat' aktívne opatrenia, aby mali zraniteľné skupiny, vrátane Rómov, **lepší prístup ku školskému a predškolskému vzdelávaniu lepšej kvality**. Zabezpečiť opätovné začlenenie dospelých na trhu práce prostredníctvom aktivačných opatrení a cielených služieb zamestnanosti, druhej šance na vzdelávanie a krátkodobého odborného vzdelávania.

³⁵ Economic Policy Reforms – Going for Growth OECD Country Notes (2011 – 2014).

7. **Posilniť kvalitu** verejnej služby, a to aj zlepšením riadenia ľudských zdrojov. ...

v období rokov 2013 – 2014 ciele: ...

3. Prijat' opatrenia s cieľom **zlepšiť schopnosť verejných služieb zamestnanosti** poskytovať uchádzačom o zamestnanie **individualizované služby** a posilniť **prepojenie medzi aktivačnými opatreniami a sociálnou pomocou**. Účinnnejším spôsobom riešiť dlhodobú nezamestnanosť prostredníctvom aktivačných opatrení a individualizovanej odbornej prípravy. **Zlepšiť poskytovanie zariadení starostlivosti o deti, ... Znížiť daňovo-odvodové zaťaženie pre pracovníkov s nízkymi príjmami a upraviť systém dávok.**
4. Zintenzívniť úsilie **riešiť vysokú nezamestnanosť mládeže, ... Prijat' opatrenia s cieľom prilákať mladých ľudí k učiteľskej profesii a zlepšiť výsledky vzdelávania.** V odbornom vzdelávaní a príprave **posilniť poskytovanie praktickej výučby priamo v podnikoch.** Vo vysokoškolskom vzdelávaní **vytvoriť bakalárske programy viac orientované na pracovné miesta. Podporiť účinné odovzdávanie znalostí podporou spolupráce medzi vysokými školami, výskumnou komunitou a podnikateľským sektorom.** Zintenzívniť úsilie o **zlepšenie prístupu k vysokokvalitnému a inkluzívnemu predškolskému a školskému vzdelávaniu** marginalizovaných komunit, vrátane Rómov. ...
6. ... Zlepšiť vo verejnej správe riadenie ľudských zdrojov. ...

v období rokov 2014 – 2015 prijalo opatrenia s cieľom: ...

3. **Účinnnejšie riešiť dlhodobú nezamestnanosť prostredníctvom aktivačných opatrení, druhej šance na vzdelávanie a individuálne prispôbeného kvalitného odborného vzdelávania. Zvýšiť kapacitu verejných služieb zamestnanosti pre správu prípadov, personalizované poradenstvo a aktiváciu uchádzačov o zamestnanie a posilniť väzbu medzi aktiváciou a sociálnou pomocou. ... riešiť nezamestnanosť mladých ľudí zlepšenímčasnej intervencie.** Zlepšiť stimuly v oblasti zamestnanosti žien **zlepšením poskytovania zariadení starostlivosti o deti, najmä pre deti do troch rokov.**
4. Prijat' opatrenia na **zvýšenie kvality vyučovania s cieľom zlepšiť učebné výsledky.** Posilniť poskytovanie vzdelávania na pracovisku v rámci odborného vzdelávania a prípravy. ... **podporu vytvárania bakalárskych programov orientovaných na výkon povolania. ... zlepšenie prístupu k vysokokvalitnému a inkluzívnemu predškolskému a školskému vzdelávaniu** pre marginalizované komunity, vrátane Rómov a prijat' opatrenia na rozšírenie ich účasti na odbornej príprave a vyššom vzdelávaní.
6. ... Prijat' stratégiu na **zlepšenie riadenia ľudských zdrojov vo verejnej správe.**"

Zdroj: <http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/index_en.htm>.

Miera zamestnanosti rástla do roku 2008 relatívne rýchlym tempom naprieč rôznymi vekovými a vzdelanostnými skupinami obyvateľstva. Nasledovali dva roky poklesu, po ktorých sa pomalší, ale predsa rastový trend vrátil, takže v roku 2013 sa miera zamestnanosti jadra produktívneho obyvateľstva (15 – 64, 20 – 64, 25 – 54-ročných) podobala na tú z roku 2005 – 2006. Miera zamestnanosti mladšej a staršej vekovej skupiny sa vyvíjala odlišne. Relatívne stabilná aj keď nízka miera zamestnanosti 15 – 24-ročných po roku 2008 klesla a aj v roku 2013 ostala na úrovni z roku 2010. Miera zamestnanosti 55 – 64-ročných rástla nielen do, ale aj po roku 2008. Síce pomalším tempom, ale do roku 2013 bola o polovicu väčšia ako pred krízou.

T a b u ľ k a 2.1

V ý v o j m i e r y z a m e s t n a n o s t i v S R (v %)

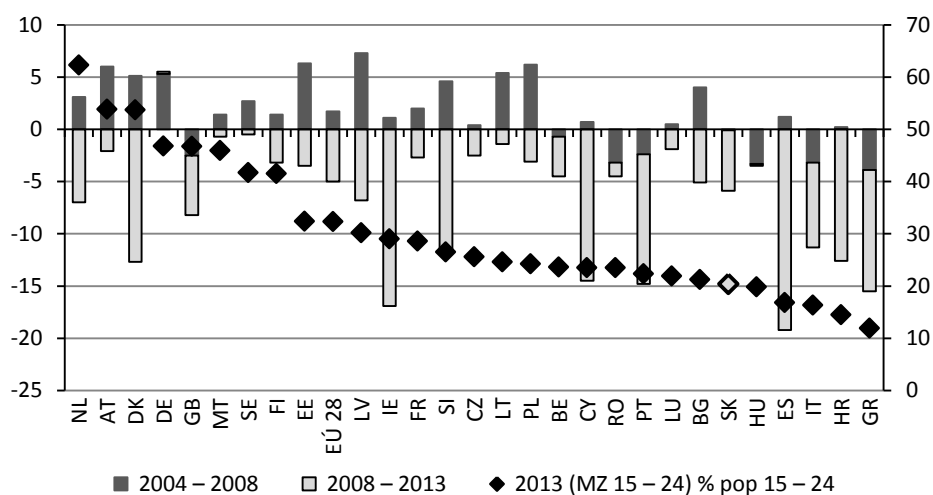
SR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2020
<i>Miera zamestnanosti %</i>											Ciele NPR
15 – 64	56,7	57,7	59,4	60,7	62,3	60,2	58,8	59,3	59,7	59,9	
20 – 64	63,5	64,5	66,0	67,2	68,8	66,4	64,6	65,0	65,1	65,0	72,0
15 – 24	26,3	25,6	25,9	27,6	26,2	22,8	20,6	20,0	20,1	20,4	
25 – 54	74,4	75,3	77,2	78,0	80,1	77,8	75,8	76,5	76,4	76,0	
55 – 64	26,0	30,3	33,1	35,6	39,2	39,5	40,5	41,3	43,1	44,0	
ISCED 0-2 (15 – 64)	13,9	13,3	14,5	14,7	15,9	14,3	14,3	14,8	15,0	15,8	
ISCED 3-4 (15 – 64)	66,2	66,4	67,5	69,0	70,1	67,1	65,1	65,4	65,8	65,6	
ISCED 5-6 (15 – 64)	82,3	83,2	83,9	83,1	83,8	80,3	78,0	76,7	74,8	74,7	
Ženy (15 – 64)	50,6	50,9	51,9	53,0	54,6	52,8	52,3	52,5	52,7	53,4	
Muži (15 – 64)	62,9	64,6	67,0	68,4	70,0	67,6	65,2	66,1	66,7	66,4	

Zdroj: Eurostat a NPR SR (2014).

Čím vyšší stupeň vzdelania, tým vyššia je aj miera zamestnanosti danej populácie. Na druhej strane, miera zamestnanosti vysokoškolsky vzdelaných na rozdiel od stredoškolsky vzdelaných klesla na Slovensku do roku 2013 hlboko pod úroveň spred krízy. Ako jedna z najnižších v EÚ 28, miera zamestnanosti populácie so základným vzdelaním sa veľmi nezmenila.

G r a f 2.1

Miera zamestnanosti 15 – 24-ročných (% populácie 15 – 24-ročných – pravá os) a zmena medzi vybranými rokmi (v percentuálnych bodoch, resp. p. b. – ľavá os)

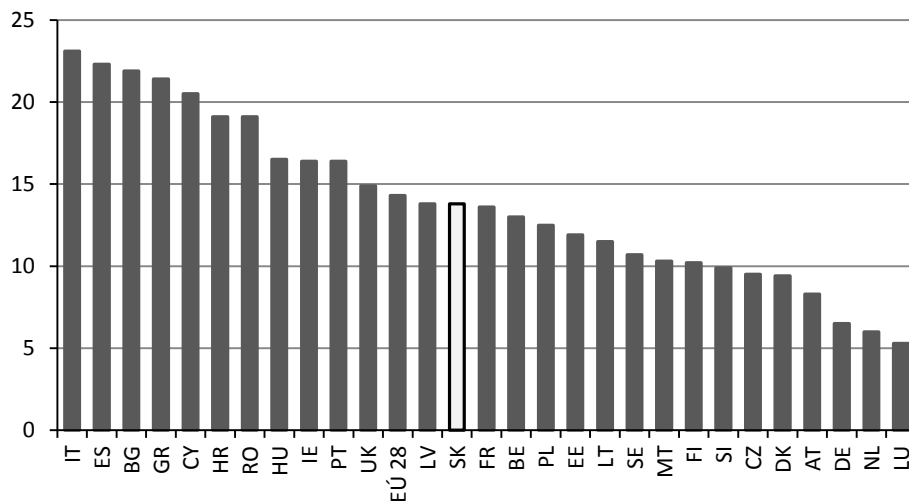
Poznámka: EÚ 28 – Európska únia (28), AT – Rakúsko, BE – Belgicko, BG – Bulharsko, CY – Cyprus, CZ – Česká republika, DE – Nemecko, DK – Dánsko, EE – Estónsko, ES – Španielsko, FI – Fínsko, FR – Francúzsko, GB – Veľká Británia, GR – Grécko, HR – Chorvátsko, HU – Maďarsko, IE – Írsko, IT – Taliansko, LT – Litva, LU – Luxembursko, LV – Lotyšsko, MT – Malta, NL – Holandsko, PL – Poľsko, PT – Portugalsko, RO – Rumunsko, SE – Švédsko, SI – Slovinsko, SK – Slovensko.

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Miera zamestnanosti 15 – 24-ročných na Slovensku bola v roku 2013 na úrovni 20,4 % šiesta najnižšia v EÚ 28. V Holandsku, Rakúsku, Dánsku či Nemecku bola viac ako polovica mladých zamestnaná. Vo väčšine ostatných krajín tvorili tretinu. Vo všetkých krajinách, s výnimkou Nemecka, znížila kríza mieru zamestnanosti mladých. Nielen v Španielsku a Grécku, v ktorých patrila v roku 2013 medzi najnižšie, klesla miera zamestnanosti mladých o viac ako 10 p. b., a teda podstatne viac ako na Slovensku, ale aj v Írsku, Slovinsku, Chorvátsku, Portugalsku, na Cypre či v Dánsku.

G r a f 2.2

Podiel 15 – 24-ročných, ktorí sa ani formálne nevzdelávajú, ani nie sú zamestnaní (%), tzv. NEET, v roku 2013

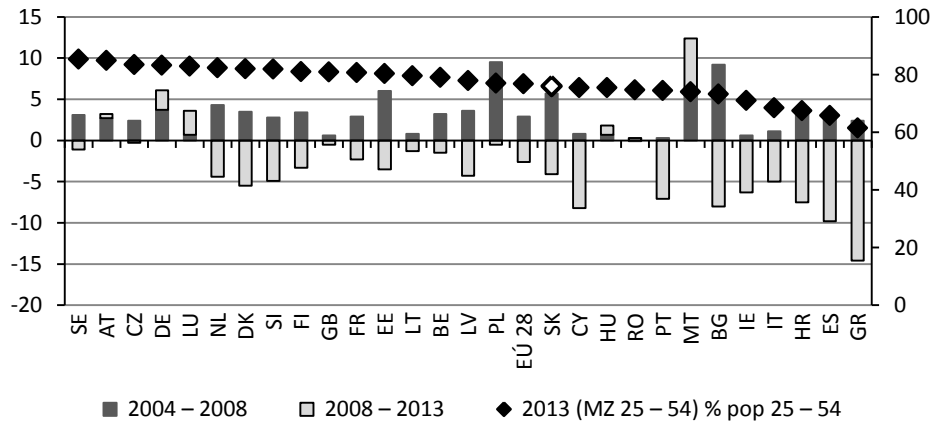
Zdroj: Eurostat (2014).

Napriek frekventovanému nárastu podielu študentov, najmä v Írsku či Španielsku, bolo výsledkom poklesu miery zamestnanosti nárast podielu tzv. NEET (neither in employment nor in education and training), resp. mládeže, ktorá sa ani formálne nevzdeláva, ani nie je zamestnaná. V piatich krajinách EÚ 28 tvorili v roku 2013 viac ako 20 %. Na Slovensku tvorili od roku 2010 približne 14 %.

So 76 % patrila miera zamestnanosti 25 – 54-ročných na Slovensku v roku 2013 tesne pod priemer EÚ 28. Okolo 80 % v priemere si udržali mieru zamestnanosti aj napriek kríze nielen Švédsko či Rakúsko, ale aj Česká republika a Poľsko. Už nielen Nemecko, ale aj Luxembursko a Malta aj počas krízy mieru zamestnanosti tejto vekovej skupiny dokázali dokonca zvyšovať.

Graf 2.3

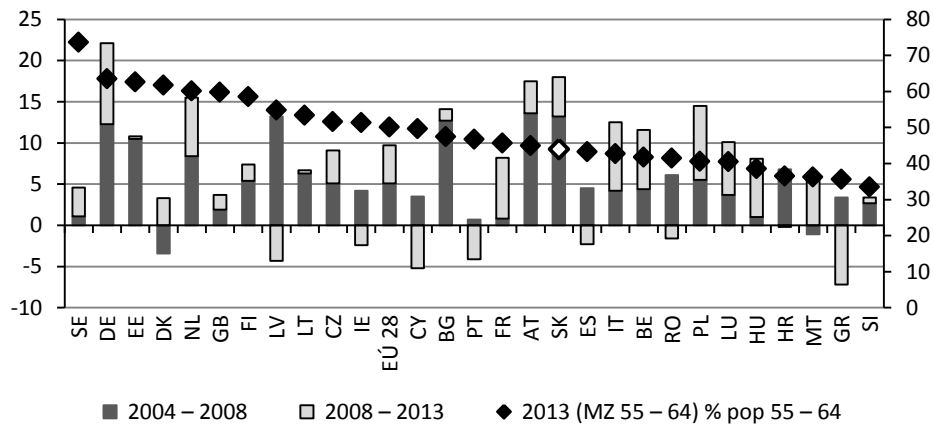
Miera zamestnanosti 25 – 54-ročných (% populácie 25 – 54-ročných – pravá os) a zmena medzi vybranými rokmi (p. b. – ľavá os)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Graf 2.4

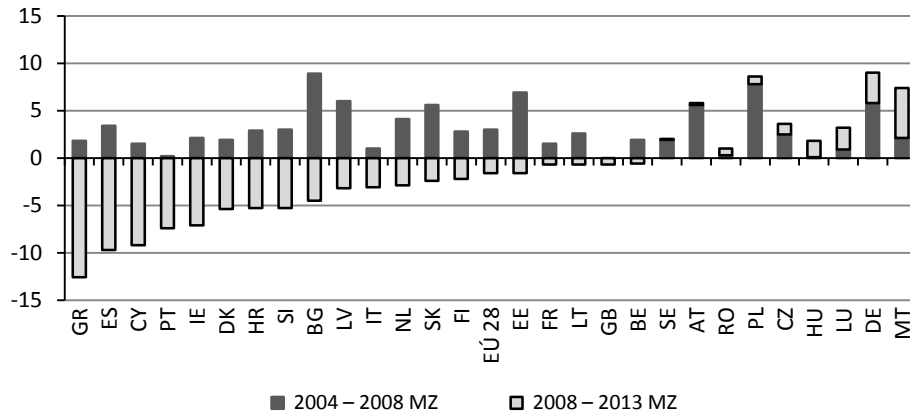
Miera zamestnanosti 55 – 64-ročných (% populácie 55 – 64-ročných – pravá os) a zmena medzi vybranými rokmi (p. b. – ľavá os)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Na druhej strane, miera zamestnanosti 55 – 64-ročných rástla vo väčšine krajín. Výnimkou boli napríklad Grécko, Cyprus či Španielsko, Portugalsko, Írsko a Lotyšsko. Na Slovensku pracovalo 44 % obyvateľstva z tejto vekovej skupiny. O 18 p. b. viac ako v roku 2004. Väčší nárast miery zamestnanosti 55 – 64-ročných zaznamenalo len Nemecko. V roku 2013 však priemer EÚ 28 bol 50 %. Staršie členské krajiny EÚ navyše tento priemer vysoko prevyšovali.

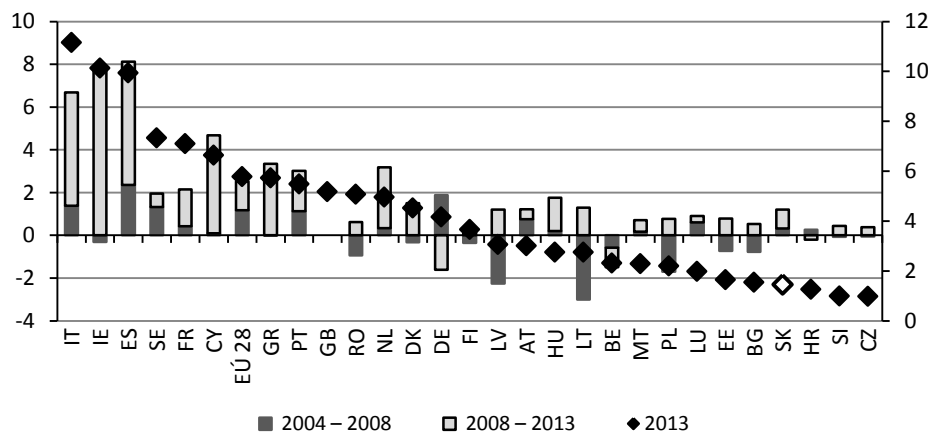
G r a f 2.5

Zmena miery zamestnanosti (p. b., 15 – 64-roční) medzi vybranými rokmi

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Priemerná miera zamestnanosti EÚ 28 bola v roku 2013 na úrovni 64,1 %. Najnižšiu malo Grécko (48,9 %), najvyššiu Švédsko (74,4 %) a na Slovensku bola 59,9 %. V období medzi rokmi 2004 a 2008 sa miera zamestnanosti 15 – 64-ročných v krajinách EÚ 28 v priemere zvýšila o 3 p. b. V priebehu nasledujúcich piatich rokov sa však o 1,6 p. b. v priemere znížila. Krajiny s najväčšími poklesmi miery zamestnanosti medzi rokmi 2008 a 2013 patrili zároveň medzi tie s vyššími nárastmi podielu polovičných úväzkov medzi pracujúcimi.

G r a f 2.6

Podiel dobrovoľných polovičných úväzkov (% zamestnaných – pravá os) a zmena tohto podielu vo vybraných obdobiach (p. b., 15 – 64-roční – ľavá os)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Medzi krajinami existujú vo veľkosti podielu polovičných úväzkov na zamestnanosti značné rozdiely. Tie vyplývajú z odlišností legislatívnej úpravy pracovných vzťahov, či daňovo-odvodovej politiky, resp. politiky trhu práce. Negatívny vplyv krízy na trh práce však relatívne spoľahlivo reflektuje podiel dobrovoľných polovičných úväzkov. Vyjadrený v percentách celkovej zamestnanosti bol v roku 2013 najvyšší v Taliansku, Írsku a v Španielsku – okolo 10 %. Priemer EÚ 28 bol 5,8 %. Na Slovensku bolo 1,5 % pracovníkov, ktorí by uprednostnili možnosť plného pracovného úväzku, keby im bola ponúknutá.

T a b u ľ k a 2.2

Miera zamestnanosti v SR (%) podľa typu pracovnej zmluvy

SR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>Miera zamestnanosti s plným pracovným úväzkom (FTE) %</i>										
Ženy	48,6	48,9	49,5	50,7	52,4	50,4	49,6	49,5	49,8	50,1
Muži	62,1	63,8	66,0	67,7	69,1	65,8	63,5	64,3	64,8	64,2
<i>Polovičné pracovné úväzky (PTE) % z celkového počtu zamestnaných</i>										
Ženy (15 – 64)	4,0	3,9	4,5	4,3	4,1	4,5	5,2	5,6	5,5	6,1
Muži (15 – 64)	1,3	1,2	1,2	1,0	1,3	2,6	2,6	2,7	2,8	3,3
15 – 64	2,5	2,4	2,7	2,5	2,5	3,4	3,8	4,0	4,0	4,5
Podiel dobrovoľných PTE na celkovom počte PTE %	10,0	20,4	16,9	13,4	23,0	22,3	27,7	24,4	32,1	32,4
Podiel zamestnancov s dočasnými pracovnými zmluvami na počte zamestnancov %	5,3	4,9	5,0	5,0	4,5	4,3	5,6	6,5	6,7	6,8

Zdroj: Eurostat (2014).

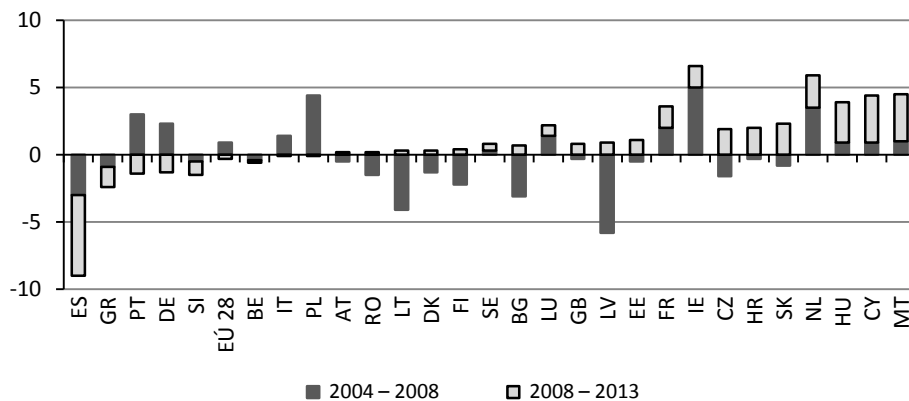
Podobne ako dobrovoľný polovičný pracovný úväzok sú väčšiemu riziku menšieho počtu odpracovaných hodín vystavení pracovníci v dočasných pracovných vzťahoch. Čelia však dodatočnému riziku zjednodušeného priebehu ukončenia pracovného vzťahu. Väčšia flexibilita pracovných vzťahov na jednej strane v čase krízy znižuje „bariéry“ tvorby nových pracovných miest. Na druhej strane, v dôsledku automaticky nižšej úrovni legislatívnej ochrany zvyšuje zraniteľnosť zamestnancov.

V Španielsku sa podiel zamestnancov v dočasných pracovných vzťahoch medzi rokmi 2008 a 2013 znížil. Pravdepodobne patrili medzi prvých, ktorých prepúšťali. Na Slovensku v rovnakom období podiel zamestnancov s dočasnými pracovnými zmluvami vzrástol. Pravdepodobne preto, aby sa väčšiemu prepúšťaniu predišlo. Od roku 2008 vzrástol podiel o polovicu, na 6,8 % celkovej zamestnanosti. Čiastočne tento vývoj vysvetľuje vývoj striktnosti ochrany dočasných pracovných vzťahov (meraná OECD ukazovateľom employment protection legislation, t. j. EPL). Počas sledovaného obdobia na Slovensku preventívne

ochrana vzrástla³⁶ a v Španielsku operatívne klesla. Čiastočne však tento vývoj vyplýva z odlišných východiskových hodnôt podielov aj EPL.

G r a f 2.7

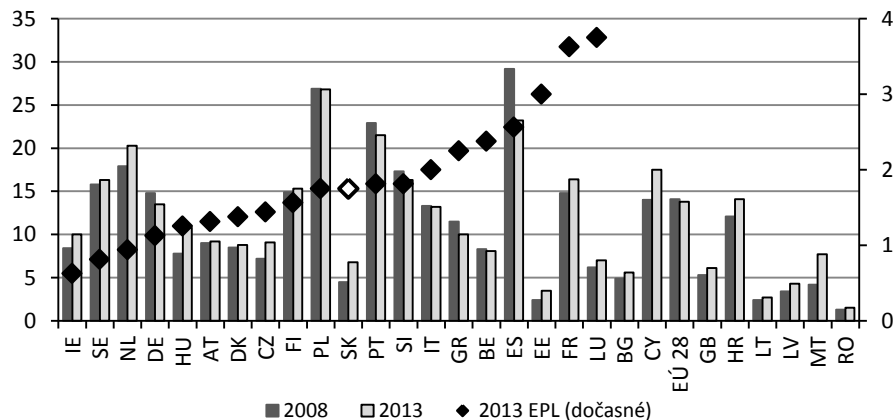
Zmena podielu zamestnancov v dočasných pracovných vzťahoch (p. b.)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

G r a f 2.8

Podiel zamestnancov v dočasných pracovných vzťahoch (% zamestnancov – ľavá os), EPL dočasných pracovných vzťahov (pravá os)

Zdroj: Eurostat, OECD (2104).

³⁶ V roku 2011 Slovensko ochranu dočasných pracovných vzťahov zvýšilo. V roku 2012 ju znížilo, rovnako ako ochranu štandardných pracovných vzťahov a ochranu pred hromadným prepúšťaním. V roku 2013 bola ochrana dočasných pracovných vzťahov na Slovensku relatívne vyššia ako pred krízou, ale ochrana štandardných vzťahov bola nižšia, aj v prípade hromadného prepúšťania. Striktnosť ochrany štandardných pracovných vzťahov na Slovensku patrí dlhodobo medzi najnižšie spomedzi krajín OECD, ale striktnosť ochrany pred hromadným prepúšťaním patrí naopak medzi najvyššie.

Miera nezamestnanosti 15 – 64-ročných klesla do roku 2008 na Slovensku z 18,6 % v roku 2004 na 9,5 %. Od nárastu na 14,4 % v roku 2010 sa dostala na úroveň 14,3 % v roku 2013. Slovensko tak stále patrí do desiatky krajín s najvyššou mierou nezamestnanosti. Zároveň, Slovensku patrí dlhodobé prvenstvo vo veľkosti podielu dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte nezamestnaných. Nárast prílevu krátkodobo nezamestnaných počas krízy znamenal dočasné zmenšenie podielu dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte nezamestnaných, nie však stratu prvenstva v rámci EÚ 28.

T a b u ľ k a 2.3

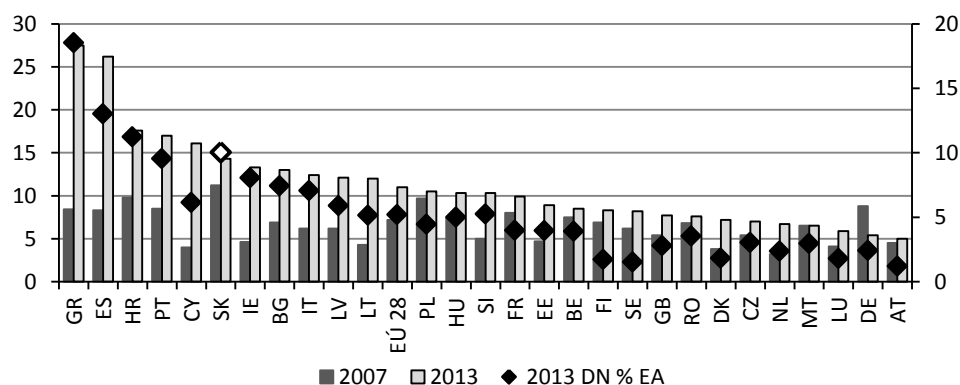
Miera nezamestnanosti v SR (%)

SR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2020
<i>Miera nezamestnanosti %</i>											Ciele NPR
15 – 64	18,6	16,3	13,4	11,2	9,5	12,1	14,4	13,7	14,0	14,3	
Podiel dlhodobej nezamestnanosti % z celkového počtu nezamestnaných	63,9	72,0	76,3	74,2	69,5	54,0	64,0	67,9	67,3	70,2	
Podiel dlhodobej nezamestnanosti – % ekonomicky aktívnych nad 15 r	11,9	11,7	10,2	8,2	6,6	6,5	9,2	9,2	9,4	10,0	3*
ISCED 0-2	52,1	53,4	48,6	45,1	39,6	41,7	44,3	42,6	44,7	42,6	
ISCED 3-4	17,0	14,4	11,8	9,4	8,1	11,5	14,1	13,4	13,5	14,0	
ISCED 5-6	5,9	5,0	3,3	4,1	3,6	4,3	5,8	5,9	6,9	7,3	
Obyvateľstvo ohrozené chudobou (<2/3 mediánu priemerného príjmu)		32,0	26,7	21,3	20,6	19,6	20,6	20,6	20,5	19,8	17,2

Poznámka: * Pri napríklad MN 10 % by tretinu tvorili dlhodobí nezamestnaní.

Zdroj: Eurostat a NPR SR (2014).

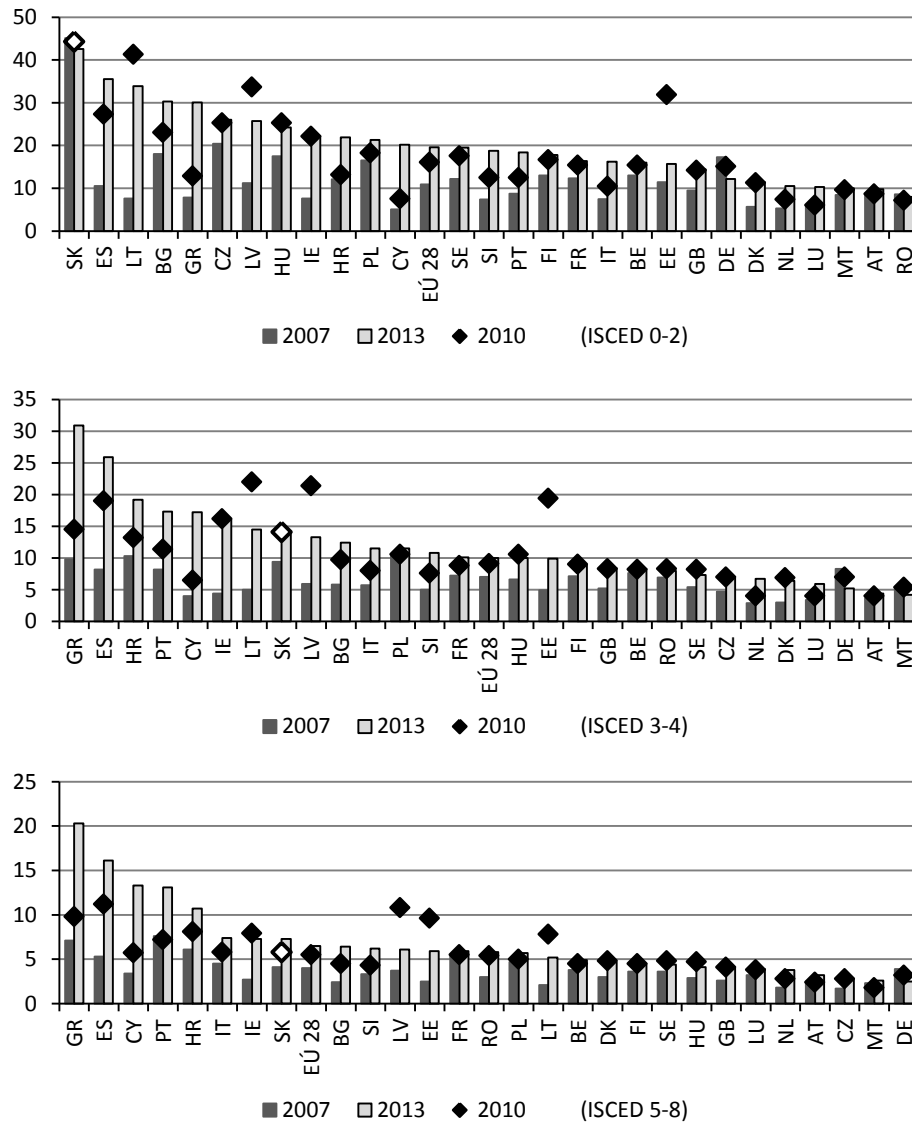
G r a f 2.9

Miera nezamestnanosti (ľavá os) a podiel dlhodobo nezamestnaných (% ekonomicky aktívnej populácie 15 – 64-ročných – pravá os)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Graf 2.10

**Miera nezamestnanosti podľa najvyššieho dosiahnutého stupňa vzdelania
(% ekonomicky aktívnych 15 – 64), zostupne podľa MN v 2013**

Zdroj: Eurostat (2014).

Napriek tomu, Grécko, Španielsko, Chorvátsko Portugalsko aj Cyprus mali v roku 2013 nielen vyššiu mieru nezamestnanosti ako Slovensko, ale aj vyšší podiel dlhodobo nezamestnaných, aspoň na počte ekonomicky aktívnych nad 15 rokov. Na Slovensku vzrástol tento podiel z minima v roku 2008 (6,6 %) na

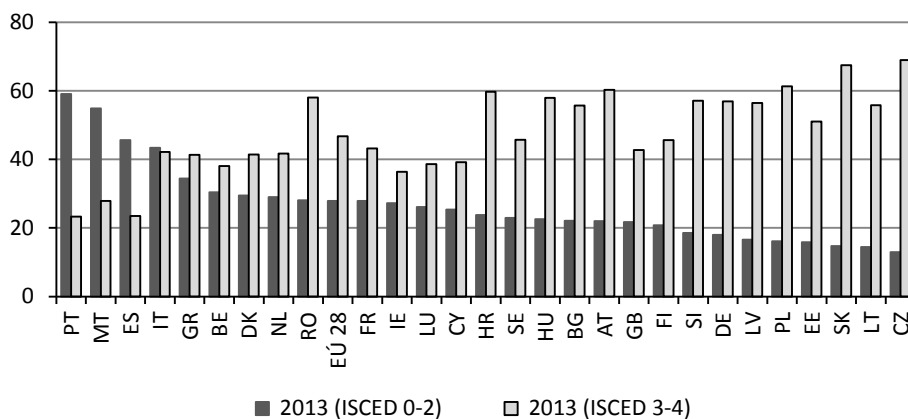
10 % v roku 2013 (podobne ako v roku 2006). V Grécku, Španielsku a Chorvátsku dosiahol až 18 %, 13 % a 11 %.

Druhé prvenstvo Slovenska v rámci trhov práce EÚ 28 vôbec nie je náhodné. Naopak, je priamo späté s prvým. Slovensko malo pred krízou, počas krízy a aj v roku 2013 najvyššiu mieru nezamestnanosti pracovnej sily s najnižším stupňom vzdelania (ISCED 0-2), viac ako 42 %. A to v priebehu krízy tento podiel mierne klesol. Priemer EÚ 28 bol v roku 2013 menej ako 20 %. V Nemecku počas krízy dokonca klesol. Grécko, Španielsko, ale aj Chorvátsko, Portugalsko či Cyprus mali v roku 2013 aj v týchto vzdelanostných skupinách vyššie miery nezamestnanosti, ale nemali také veľké rozdiely či odstupy medzi vzdelanostnými skupinami.

Miera nezamestnanosti pracovnej sily so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním neprekročila ani počas krízy na Slovensku 15 % a 10 %. Veľkosť pravdepodobnosti nezamestnanosti záležala na vzdelanostnej úrovni viac ako na veku. Preto mal pre zvyšovanie zamestnanosti na Slovensku pozitívny vplyv, jeden z najnižších v porovnaní s EÚ 28 a aj v poslednej dekáde sa znižujúci, podiel obyvateľstva s najnižším stupňom vzdelania.

G r a f 2.11

Podiel obyvateľstva s základným (ISCED 0-2) a stredoškolským vzdelaním (ISCED 3-4), %, 15 – 64-roční, zostupne podľa ISCED 0-2

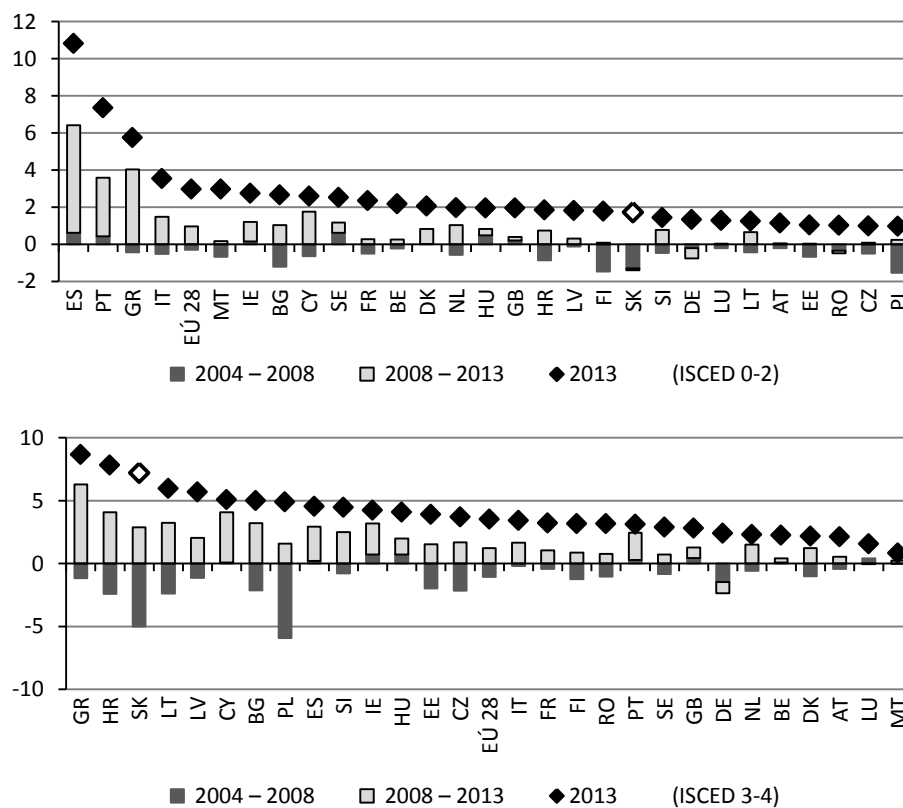
Zdroj: Eurostat (2014).

Podiel nízkokvalifikovaného nezamestnaného obyvateľstva v produktívnom veku na celej populácii 15 – 64-ročných nebol na Slovensku (okolo 2 %) výrazne alarmujúcejší ako v ostatných krajinách EÚ 28. Vďaka postupne klesajúcemu podielu obyvateľstva s nízkym vzdelaním klesal aj ich podiel na celkovej počte nezamestnaných. Naopak, stredoškolský a vysokoškolský vzdelaní svoj podiel

medzi nezamestnanými zvyšovali. Vzhľadom na druhý najvyšší podiel stredoškolsky vzdelaného obyvateľstva v EÚ 28 v populácii 15 – 64-ročných (prví sú ČR), najväčší podiel na Slovensku, ako aj najväčší nárast počas krízy, medzi nezamestnanými tvorili práve oni.

G r a f 2.12

Podiel nezamestnanej populácie s nízkym vzdelaním (ISCED 0-2) a so stredoškolským vzdelaním (ISCED 3-4) v populácii 15 – 64-ročných* (%)

* Násobok NV/pop*MN_NV*EA_NV; resp. SV/pop*MN_SV*EA_SV.

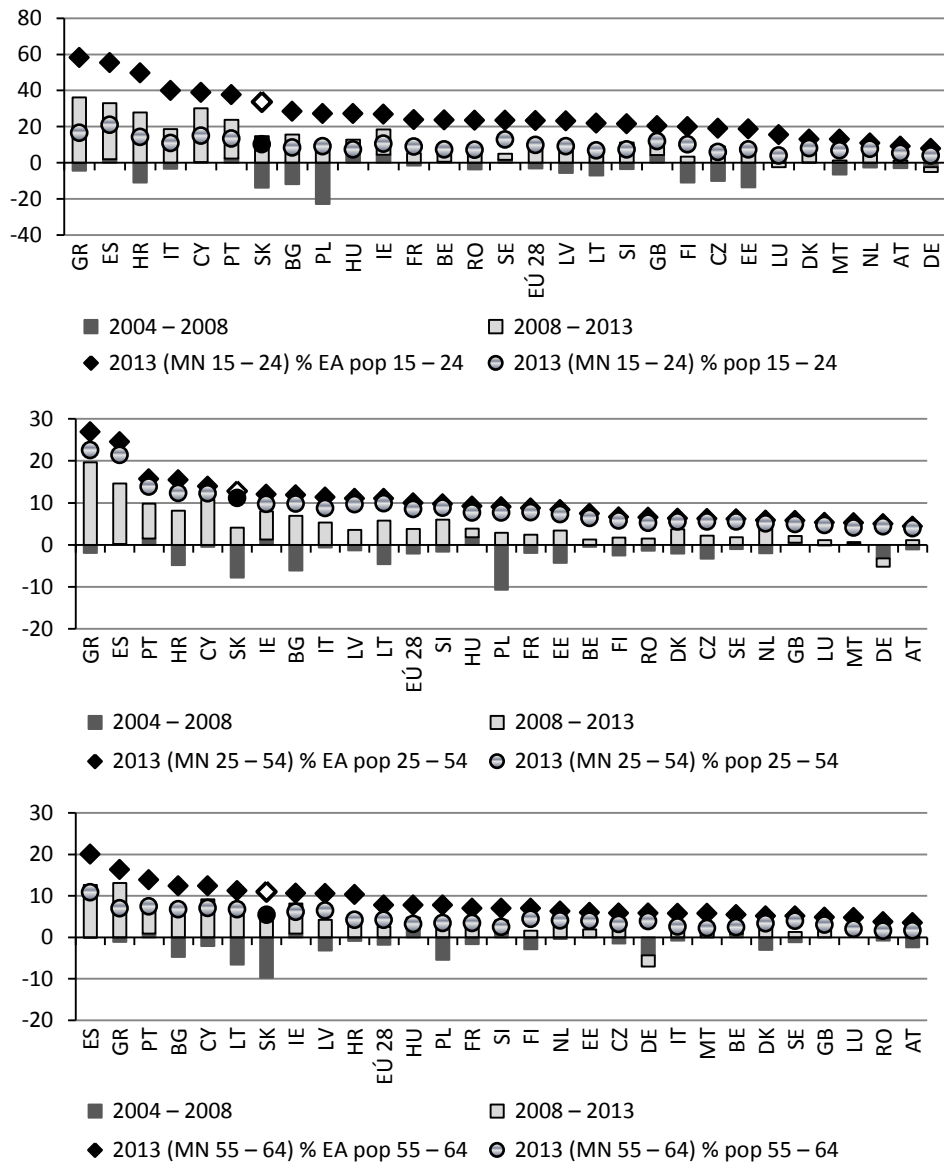
Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Miera nezamestnanosti 15 – 24-ročných tvorila v roku 2013 na Slovensku tretinu ekonomicky aktívnych ľudí. Vzhľadom na vysoký podiel neaktívnych ľudí (študujúcich) však tvorili nezamestnaní „len“ 10 % v populácii 15 – 24-ročných, podobne ako vo vekovej skupine 25 – 54-ročných (12 % populácie svojej vekovej skupiny, aj keď 13,9 % z ekonomicky aktívnych ľudí). Väčšiemu nárastu nezamestnanosti mladých s vyšším vzdelaním zabránila aj liberalizácia niektorých trhov práce po vstupe do EÚ a migrácia najmä mladých za prácou ešte pred

začiatkom krízy. Aj po ich postupnom návrate, po prehĺbení dôsledkov krízy, sa na Slovensku stali nezamestnanými v menšej miere ako populácia, ktorá nemigrovala (Kahanec, Kureková, 2014).

G r a f 2.13

Miera nezamestnanosti (% populácie v rámci vekovej skupiny) a zmena medzi vybranými rokmi (p. b.)

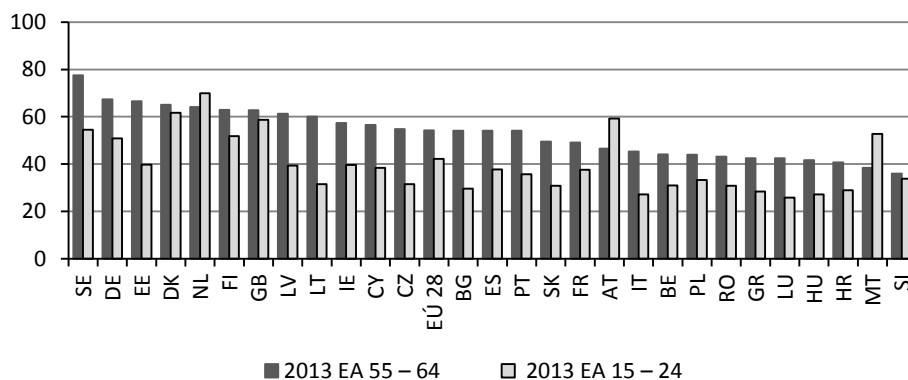

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Nárast miery nezamestnanosti populácie v preddôchodkovom veku na Slovensku prebiehal súčasne s nárastom podielu ekonomicky aktívnych ľudí v tejto vekovej skupine. V roku 2013 dosiahol podiel nezamestnaných vo veku 55 – 64 rokov 11 % z ekonomicky aktívnych ľudí, ale len 5,5 % z populácie svojej vekovej skupiny. Pozitívne je, že pokles miery nezamestnanosti vo všetkých vekových skupinách v období 2004 – 2008 bol väčší ako jej nárast v období 2008 – 2013. V Grécku, Španielsku, Portugalsku, Chorvátsku a na Cypre boli nielen miery nezamestnanosti, ale aj podiely nezamestnaného obyvateľstva na populácii v daných vekových skupinách aj v roku 2013 stále vysoké.

G r a f 2.14

Miera ekonomickej aktivity 15 – 24 a 55 – 64-ročných v roku 2013, zostupne podľa 55 – 64-ročných (%)

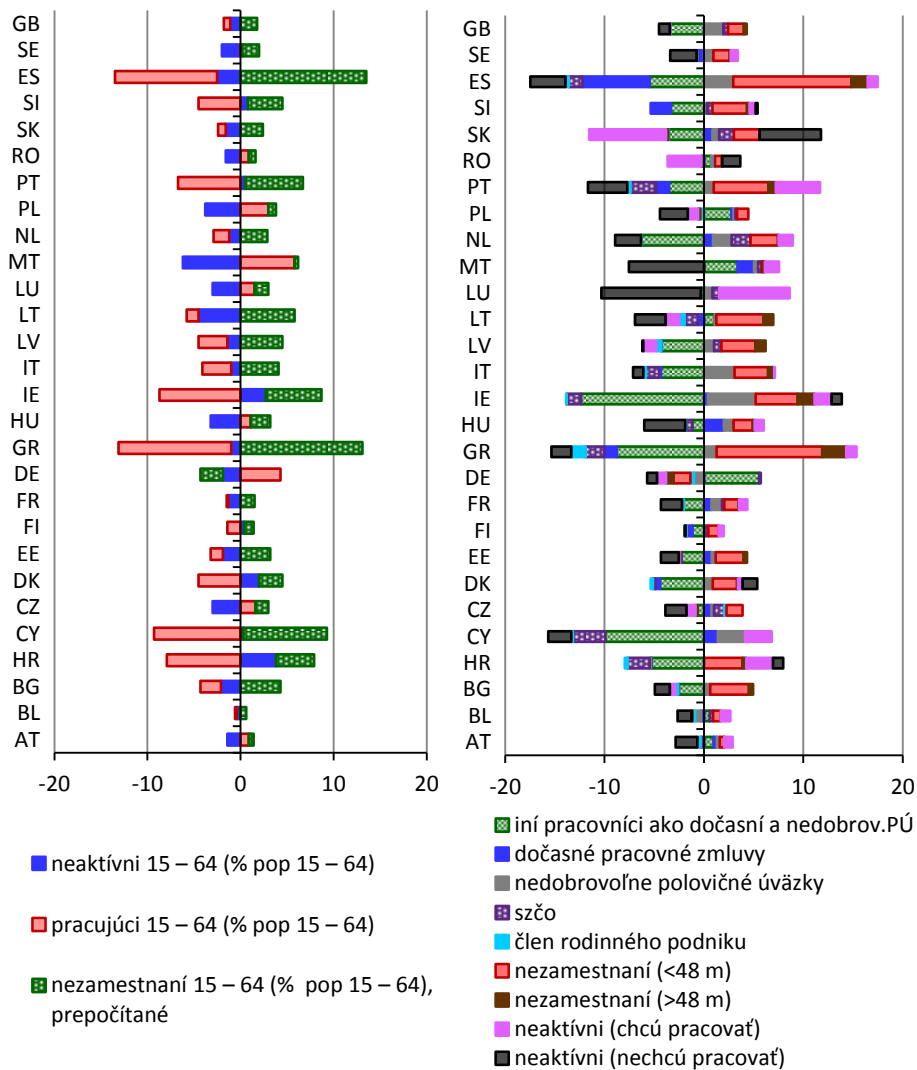
Zdroj: Eurostat (2014).

Podiel neaktívnych ľudí v populácii 15 – 64-ročných v priebehu obdobia 2007 a 2013 vzrástol najmä v Chorvátsku, Írsku a Dánsku. Hlavným trendom v ostatných krajinách EÚ 28 bol pokles pracujúcich a nárast nezamestnaných. Niektorým krajinám sa podarilo popri rastúcom podiele ekonomicky aktívnych ľudí okrem zvyšovania nezamestnanosti zabezpečiť aspoň mierny nárast zamestnanosti, ako napr. Rakúsko, Poľsko, ČR, Luxembursko, Malta, Rumunsko. Len v Nemecku však rástla zamestnanosť a nezamestnanosť klesala. Kým v Nemecku rástol podiel plných, klesal podiel nedobrovoľných polovičných pracovných úväzkov, klesali krátkodobá a dlhodobá nezamestnanosť aj podiel neaktívneho obyvateľstva, v Írsku to bolo presne naopak. V Španielsku a Grécku rástla nielen krátkodobá, ale aj dlhodobá nezamestnanosť, najmä prepúšťaním dočasných pracovníkov. V Španielsku situáciu tlmili nárastom nedobrovoľných polovičných pracovných úväzkov, kým v Grécku ďalej len znižovali plné pracovné úväzky. Na Slovensku rástol najmä podiel krátkodobu nezamestnaných, pri súčasnom poklese podielu plných pracovných úväzkov. Čiastočnou, ale hlavne dočasnou,

kompenzáciou boli aktivačnými politikami motivované navýšenia počtu samostatne zárobkovo činných osôb. Zároveň sa zvýšil podiel neaktívnych ľudí, ktorí nechcú pracovať a ešte viac klesol podiel neaktívnych ľudí, ktorí pracovať chcú.

G r a f 2.15

Zmena podielu populácie 15 – 64-ročných v jednotlivých formách ekonomickej aktivity na populácii 15 – 64-ročných medzi rokmi 2007 a 2013 (p. b.)

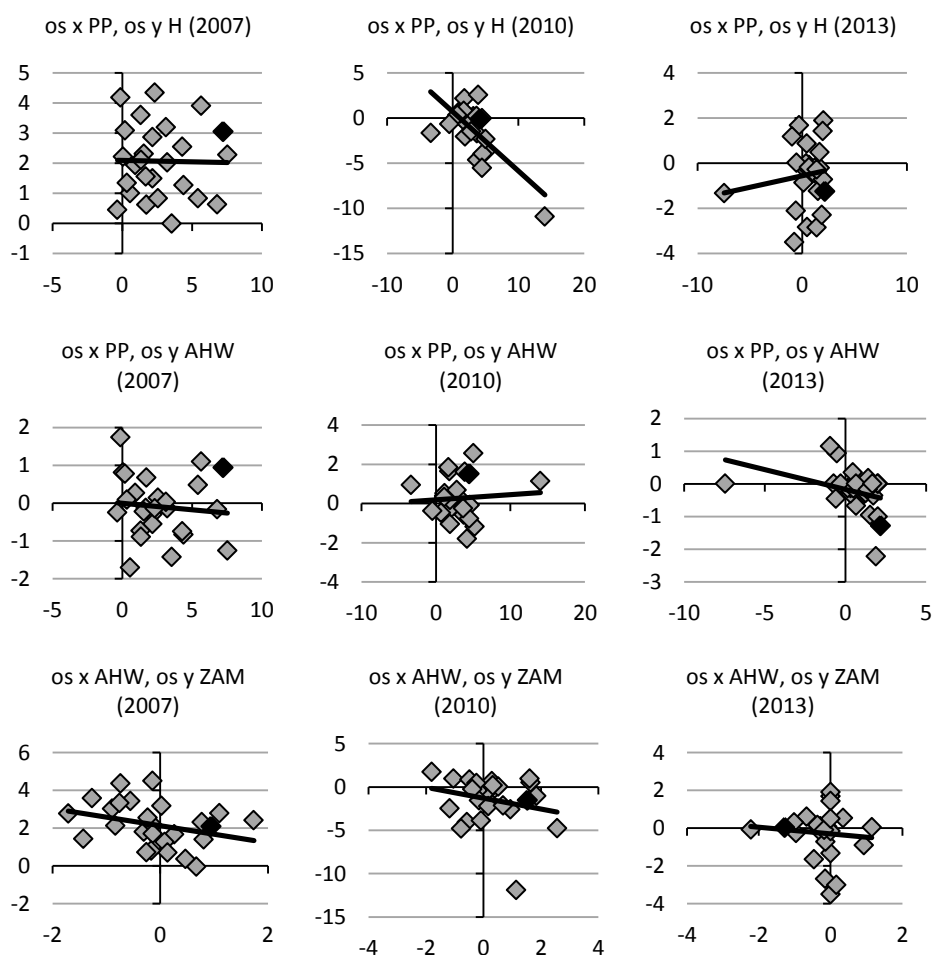
Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Spomaľovanie ekonomík sa prejavilo prepadom hrubej produkcie ešte v roku 2009. Na trhoch práce sa prepádli počty pracovníkov, resp. počty odpracovaných

hodín (alebo oboje) s niekoľkomesačným oneskorením. Produktivita práce však rásť neprestávala, resp. sa znížila len ojedinele. Rok 2007 sa vyznačoval tendenciou kontinuálneho rastu produktivity pri stabilnom raste celkového počtu a frekventovanom poklese priemerného počtu odpracovaných hodín na osobu. V roku 2010 napriek pozitívnemu prírastku produktivity práce celkový počet hodín skôr klesal a priemerný počet hodín na osobu skôr rástol. V roku 2013 už väčšina krajín, vrátane Slovenska, popri malých prírastkoch produktivity práce skôr znižovala nielen celkový, ale aj priemerný počet odpracovaných hodín.

G r a f 2.16

Vývoj vzťahu medziročných zmien vybraných ukazovateľov (%)

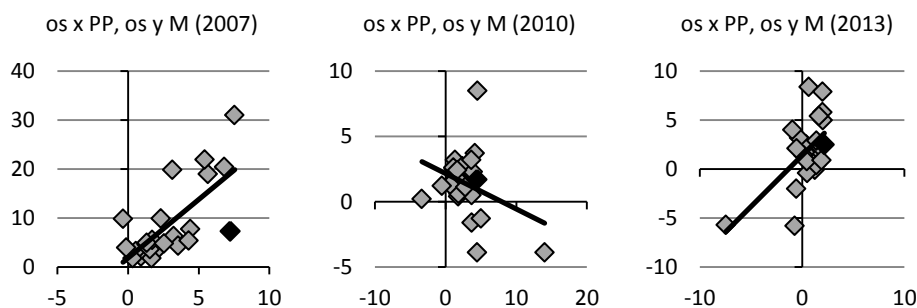
Poznámka: H – počet odpracovaných hodín (celkovo v ekonomike); AHW – priemerný H na zamestnanú osobu; PP – produktivita práce (HDP/H); ZAM – počet pracujúcich.

Zdroj: Vlastné spracovanie, Total Economy Database, University Groeningen (2014).

Pritom už v roku 2007 v mnohých krajinách rástla zamestnanosť zároveň s klesajúcim priemerným počtom odpracovaných hodín na osobu. Počas nasledujúcich rokov sa napr. na Slovensku priemerný počet odpracovaných hodín najskôr zvyšoval a zamestnanosť klesala, neskôr sa to otočilo. Vývoj týchto dimenzií trhu práce vo väčšine krajín však posledné roky najlepšie vystihovala stagnácia. Domáci dopyt bol od roku 2010 udržiavaný pozitívnymi medziročnými prírastkami priemernej mzdy koncentrovanými pod úrovňou 5 %. Ešte aj v roku 2013 dochádzalo v niektorých krajinách EÚ 28 k medziročným poklesom priemernej mzdy, ale na rozdiel od roku 2010 sa to týkalo najmä krajín so súčasným medziročným poklesom produktivity práce. Slovensko patrilo za celé obdobie medzi krajiny s najvyššími medziročnými prírastkami produktivity práce, ale určite nie medzi krajiny s najvyššími prírastkami priemernej mzdy.

G r a f 2.17

Vývoj vzťahu medziročnej zmeny priemernej mzdy a medziročnej zmeny produktivity práce (%)

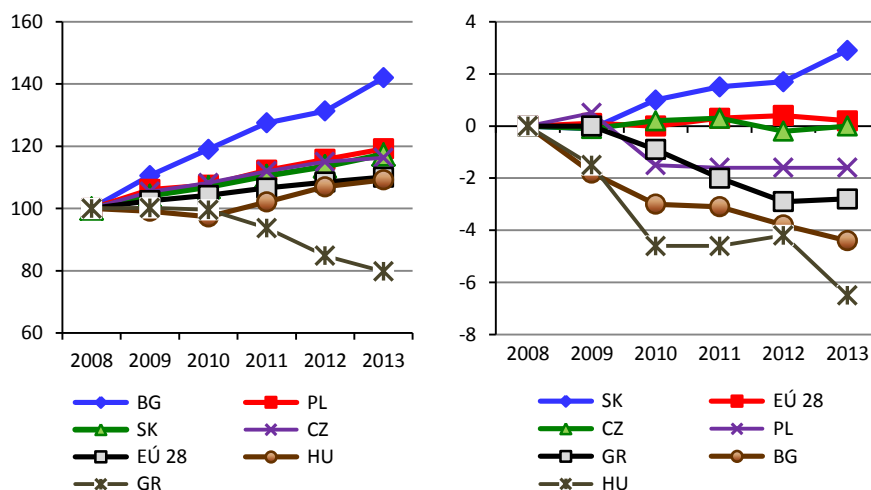
Poznámka: PP – produktivita práce (HDP/H); M – priemerné mzdy.

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat, Total Economy Database, University Groeningen (2014).

A pritom malo Slovensko štvrté najvyššie tempo rastu indexu nákladov práce od roku 2008, po Bulharsku, Rumunsku a Poľsku. Úroveň nákladov práce (vrátane daní a bez dotácií) vzrástla do roku 2013 o 17 %. Najnižšie, resp. negatívne, tempá rastu indexu nákladov práce, mali v rámci EÚ 28 Grécko a Portugalsko. Zároveň, na Slovensku od roku 2008 vzrástol rozdiel medzi indexom nákladov práce a tempom rastu miezd najviac spomedzi krajín EÚ 28 (o 2,9 p. b. v roku 2013). To znamená, že výška nárastu daňového zaťaženia (a/alebo pokles dotovania pracovných miest) na Slovensku od začiatku krízy bola v rámci zvýšenia nákladov práce najväčšia spomedzi všetkých krajín EÚ 28. V Maďarsku a Poľsku, nielen v Bulharsku či Grécku, naopak rástli mzdy viac ako index nákladov práce.

Graf 2.18

Index vývoja jednotkových nákladov práce (2008 = 100)* (vľavo) a rozdiel medzi indexom nákladov práce a rastom miezd (vpravo)

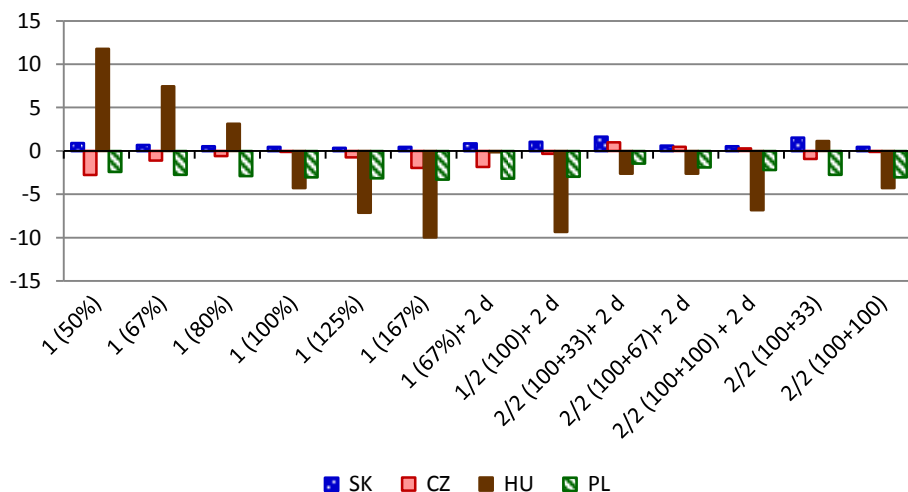
* Kompenzácie zamestnancov vrátane daní a bez dotácií.

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Protikrizová politika viedla krajiny k úpravám daňovej legislatívy, a tým aj miere zdanenia. Na opatrenia zamerané na zvýšenie disponibilných príjmov a udržanie pracovných miest v roku 2009 nadviazali v nasledujúcich rokoch opatrenia zamerané na kompenzáciu predchádzajúcich výpadkov v príjmoch štátneho rozpočtu. Rôznych typov domácností sa dotkli rôzne. V ČR znížili mieru zdanenia nielen nízkopríjmovým skupinám obyvateľstva, ale aj tým s nadpriemernými príjmami. Slovensko patrilo do skupiny krajín s Poľskom, Maďarskom, ktoré v období medzi rokmi 2007 a 2013 znížilo mieru zdanenia skôr pracujúcim s priemernými, resp. nadpriemernými príjmami.

Zamestnanecká prémie nízkopríjmovým pracujúcim pomohla znížiť daňové zaťaženie najmä v roku 2009. Odvtedy jej maximálna výška každoročne klesala. Zároveň, inštitút práce na dohodu, ktorý využívalo množstvo nízkopríjmových pracovníkov, od roku 2013 zaťažili povinné sociálne a zdravotné poistenie. Miera zdanenia jednotlivca alebo člena rodiny s príjmom na úrovni priemernej mzdy (100%), ako aj pod úrovňou priemernej mzdy (50% – 80%), bola aj v roku 2013 na Slovensku vyššia ako v ČR. Pritom miera nezamestnanosti v ČR je vo všetkých vzdelanostných skupinách o polovicu nižšia ako na Slovensku.

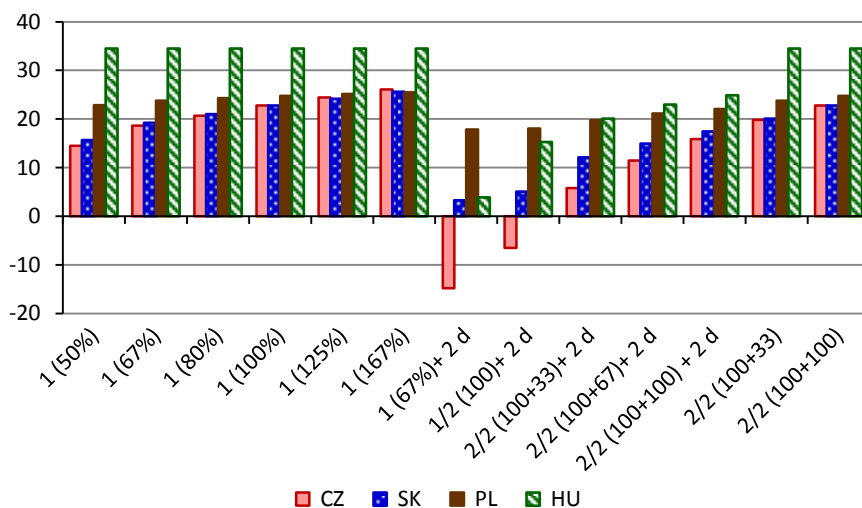
Graf 2.19

Zmena miery zdanenia podľa typu domácnosti a výšky príjmu medzi rokmi 2007 a 2013 (p. b.)

Poznámka: Miera zdanenia – vyjadrená ako súhrn dane z príjmu vrátane sociálnych a zdravotných odvodov, po odpočítaní univerzálnych sociálnych transferov, vyjadrená v % hrubej mzdy; 1 (50 %) – jednotlivci v domácnosti zarábajúci na úrovni 50 % priemernej mzdy; 1/2 (100 %) + 2d – jeden zarábajúci z dvoch dospelých na úrovni 100 % priemernej mzdy s dvoma deťmi.

Zdroj: Eurostat (2014).

Graf 2.20

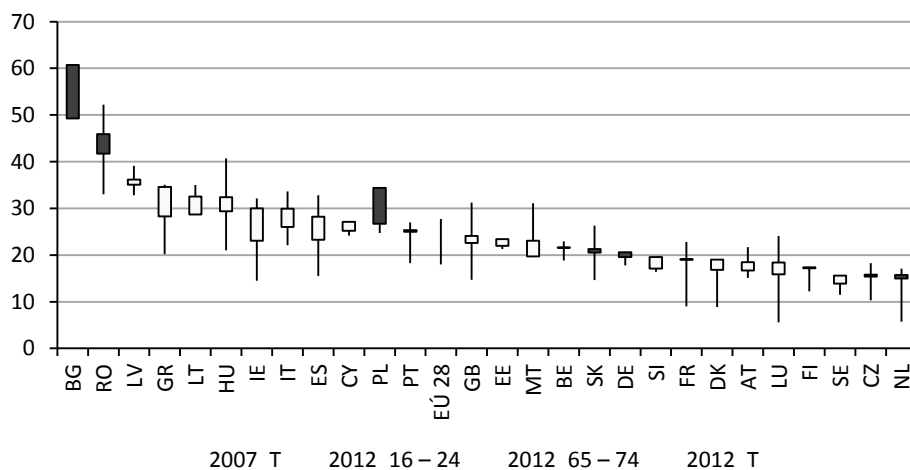
Miera zdanenia podľa typu domácnosti a výšky príjmu, 2013 (%)

Zdroj: Eurostat (2014).

Aj napriek tomu však v porovnaní s ostatnými krajinami Slovensko dosahovalo jeden z najnižších podielov chudobou ohrozeného obyvateľstva. Do roku 2012 dokonca tento podiel mierne klesol, podobne ako v Poľsku a ČR, ale na rozdiel od Maďarska. V krajinách EÚ 28 zhodne najväčší podiel chudobou³⁷ ohrozených na celkovom obyvateľstve tvorili 16 – 24-roční. Naopak, najmenší podiel v rámci celej populácie tvorili 65 – 74-roční. Predchádzajúce pozorovanie možno vnímať pozitívne vzhľadom na to, že v priebehu posledných desať rokov vzrástol vo väčšine krajín EÚ najmä podiel obyvateľstva vo veku nad 65 rokov.

G r a f 2.21

Podiel obyvateľstva ohrozeného chudobou a sociálnou exklúziou (%)

Poznámka: Vertikálne čiary pod a nad obdĺžnikmi v grafe znázorňujú úroveň podielov pre vekové skupiny s najvyššími (2012_16 – 24) a najnižšími (2012_65 – 74) podielmi osôb ohrozených chudobou v krajinách, spodná a horná hranica obdĺžnika znázorňuje dve porovnávané hodnoty celkového priemerného podielu obyvateľstva ohrozeného chudobou (ak je obdĺžnik čierny, znamená to pokles).

Zdroj: Eurostat (2014).

Postupne sa do dôchodkového veku totiž dostávajú demograficky početné ročníky, ktoré dostatočne veľkú časť svojho produktívneho života strávili v období spoločensko-ekonomickej transformácie.³⁸ Nová generácia dôchodcov by mala byť ekonomicky, v porovnaní s predchádzajúcimi a pravdepodobne aj nasledujúcimi generáciami, dobre zabezpečená.³⁹

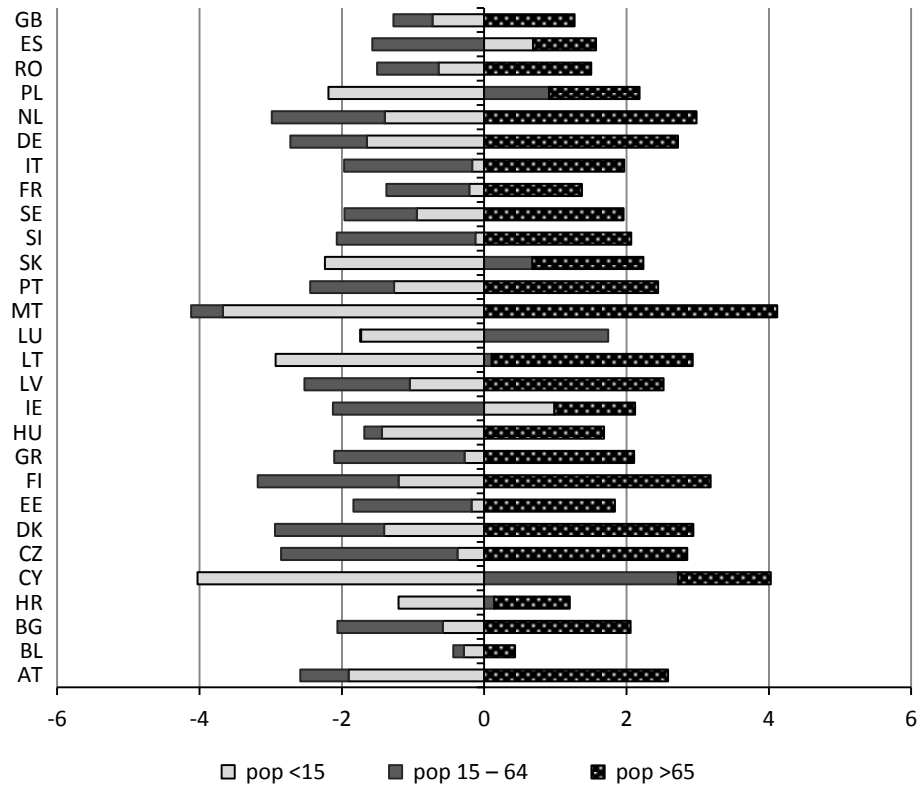
³⁷ Zamestnanci zarábajúci menej ako dve tretiny mediánovej mzdy v ekonomike.

³⁸ Tá sa týkala hlavne transformujúcich sa krajín, ktoré vstúpili do EÚ najskôr v roku 2004. Svojim spôsobom však na nej participovali aj staré členské krajiny EÚ.

³⁹ Ak nevyužili jedinečné príležitosti zmien, môžu sa ešte domáhať práv v rámci tradičného systému sociálneho zabezpečenia, resp. sily početnosti volebných hlasov, ktoré reprezentujú v politických rozhodnutiach.

Graf 2.22

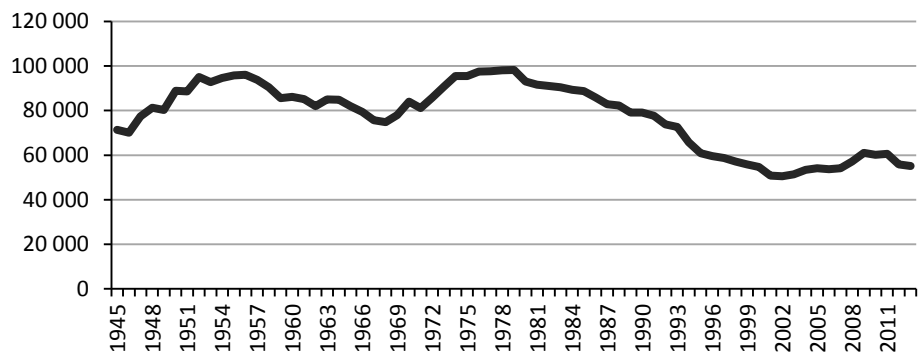
Zmena podielu vekových skupín na celkovej populácii, rozdiel medzi rokmi 2004 a 2013 (p. b.)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Graf 2.23

Počet novonarodených detí (súhrn obyvateľstva vo veku 0) v SR (1945 – 2013)

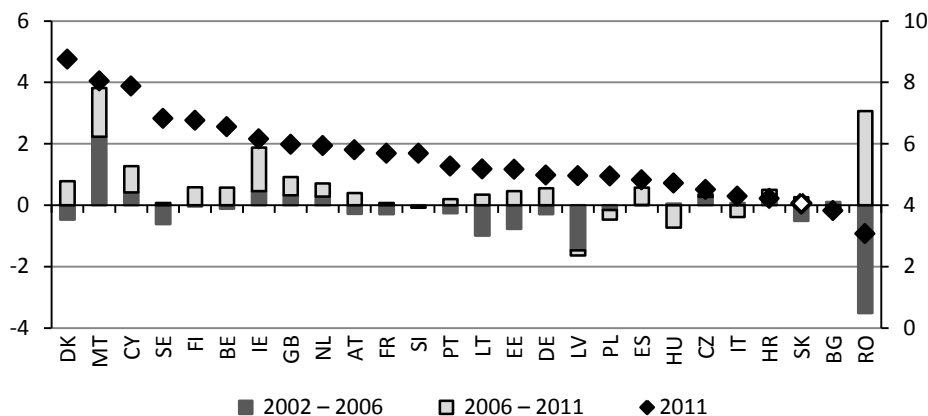
Zdroj: Štatistický úrad SR (2014).

Podiel osôb starších ako 65 rokov pritom na Slovensku vzrástol o 1,5 p. b., resp. dvakrát viac ako podiel 15 – 64-ročných. Podiel osôb do 15 rokov na celkovej populácii o viac ako 2 p. b. klesol. Napriek miernemu nárastu počtu novonarodených detí počas rokov 2009 – 2011 bol tento nárast nielen neporovnateľne menší v porovnaní s predchádzajúcimi vlnami, vychádzal z nižšej úrovne, ale hlavne bol rozložený v čase, resp. oneskorený pre celú jednu generáciu.

Pokles reprodukčného správania v priebehu posledných 20 rokov reflektuje dôležitú zmenu priorít v spoločnosti. Investície do vzdelania sú univerzálne považované za vysoko výnosné pre jednotlivca, a nemenej pre celú spoločnosť. Ich návratnosť je však nielen neistá, ale hlavne časovo vzdialená. V období transformácie niektoré krajiny, ako napríklad Slovensko, prestali do vzdelávania investovať. Investície pritom nezahŕňajú len peňažný vstup!⁴⁰ Ale nie je v poriadku, že nižší podiel investícií do vzdelania na HDP v EÚ 28 ako Slovensko majú už len Bulharsko a Rumunsko.

G r a f 2.24

Celkové výdavky na všetky stupne vzdelania a tréning z verejných zdrojov (pravá os, % HDP) a zmena medzi vybranými rokmi (ľavá os, v p. b.)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

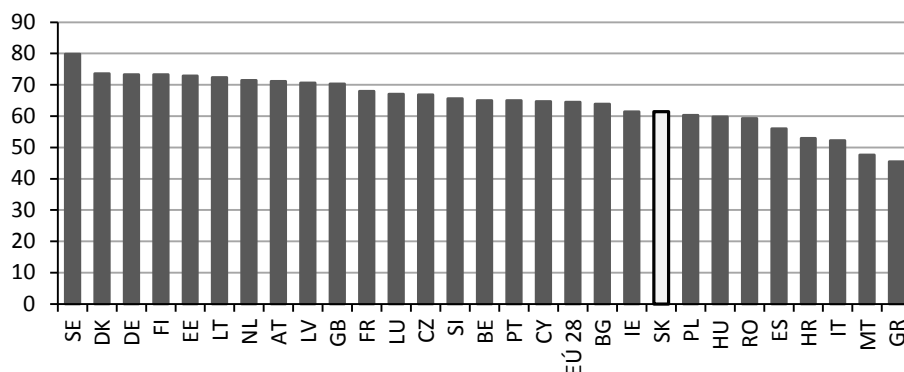
Najlepšie predpoklady na úspešné zvládnutie vyšších foriem vzdelávania a najsilnejší efekt vzdelávania pri zvyšovaní ľudského kapitálu existujú v predškolskom veku. Momentálne je na Slovensku podiel detí vo veku do 3 rokov vo formálnej starostlivosti okolo 5 % a pred nástupom do školy len 60 %. Vyššia dostupnosť zariadení starostlivosti o deti v predškolskom veku zároveň pomáha ženám zjednodušiť návrat na trh práce. Miera zamestnanosti žien v produktívnom

⁴⁰ Inak by úroveň školstva v mnohých východoeurópskych krajinách pred rokom 1989 len ťažko mohla konkurovať v kvalitných výsledkoch vtedajším vyspelým ekonomikám tak, ako to kedysi dokázala.

veku (25 – 64-ročných) vzhľadom na nízku dostupnosť predškolských zariadení nepatrila na Slovensku medzi tie najvyššie v EÚ 28.

G r a f 2.25

Miera zamestnanosti žien 25 – 64-ročných, 2013 (%)

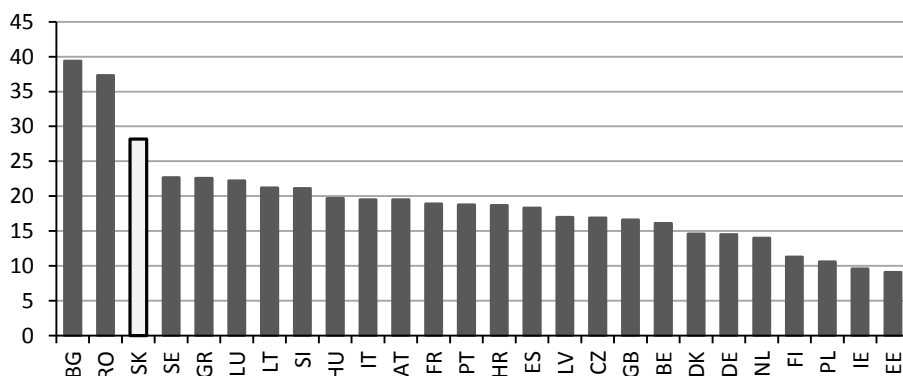

Zdroj: Eurostat (2014).

Podiel žiakov, ktorí nenadobudli po absolvovaní základnej povinnej školskej dochádzky ani len základné zručnosti, je alarmujúco vysoký a zároveň neprekvapivo tretí najvyšší po Bulharsku a Rumunsku (ako pri financovaní). V roku 2012 tvorili na Slovensku žiaci s najnižšou úrovňou čitateľskej gramotnosti (PISA) už takmer tretinu populačného ročníka 15-ročných. Matematická či finančná gramotnosť, resp. analytické schopnosti („riešenie problémov“), sa bez dobrej úrovne čitateľskej gramotnosti pritom nezaobídu.

G r a f 2.26

Podiel 15-ročných s najnižšou úrovňou čitateľskej gramotnosti (PISA škála 1 a menej), 2012 (%)

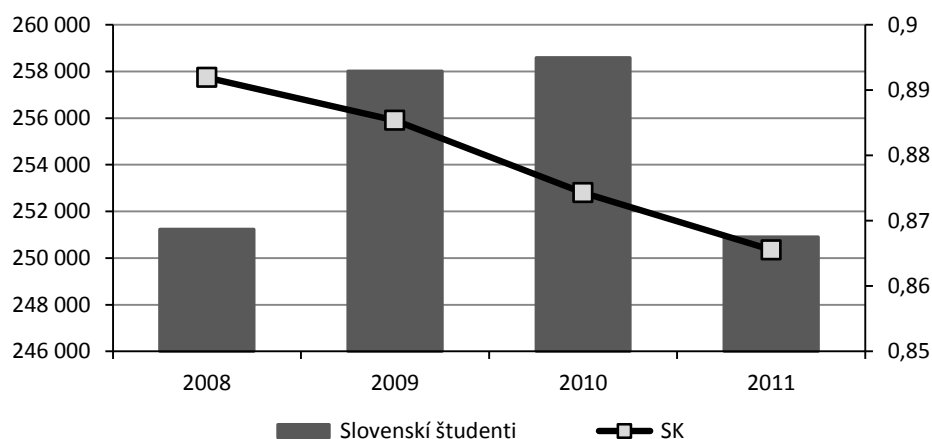

Zdroj: Eurostat, resp. OECD (2014).

Podiel študentov, ktorí si zvolili vysokoškolské štúdium doma na Slovensku, klesal. Ak si nemôžeme dovoliť financovať kvalitné vysoké školstvo, nemali by sme financovať ani to nekvalitné. Vysoký podiel mladých ohrozených chudobou by nebol problém, pokiaľ by po škole bez problémov vstúpili na trh práce. Výsledkom nízkej úrovne vzdelania je však nesúlad dopytu a ponuky. Keď na trh práce vstúpia, ich produktivita je veľmi nízka, a preto aj ich mzdy.

G r a f 2.27

Počet študentov (ISCED 5-6) zo Slovenska (ľavá os) a podiel študujúcich na Slovensku (pravá os)

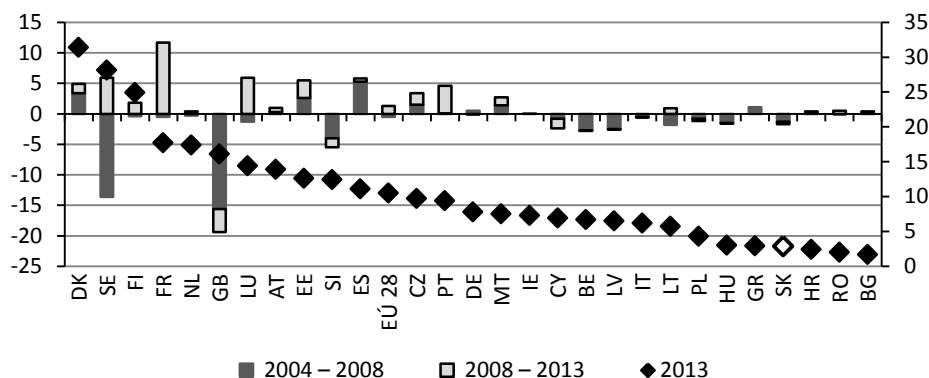
Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Miera participácie na vzdelávacích aktivitách či tréningu v dospelosti, resp. na celoživotnom vzdelávaní, by mohla aspoň čiastočne kompenzovať, resp. udržiavať zručnosti pracovnej sily na adekvátnej úrovni. Na Slovensku však patrila dlhodobo medzi najnižšie v EÚ 28. Od roku 2004 navyše klesla.

Či už ide o absolventov, alebo pracovnú silu, ktorá formálne vzdelanie ukončila pred viacerými rokmi, úroveň ich zručností závisí vo veľkej miere od pracovných príležitostí. S predlžujúcou sa dobou mimo trhu práce dochádza nielen k vyčerpaniu nároku na dávku v nezamestnanosti, ale hlavne k zastarávaniu už nadobudnutých zručností, a preto kľúčovými sa stávajú účinné opatrenia zamerané na aktivizáciu potenciálnej pracovnej sily. Podiel verejných výdavkov na politiky trhu práce (aktívne aj pasívne) na HDP vo väčšine krajín EÚ 28 vzrástol v rokoch 2009 – 2010, ale už v roku 2011 klesol. V Španielsku sa v danom období zdvojnásobil, na Slovensku vzrástol o polovicu. V rámci cielenej politiky (tzv. Hartz IV) sa Nemecku podiel týchto výdavkov na HDP podarilo znižovať kontinuálne pri súčasnom zvyšovaní zamestnanosti.

Graf 2.28

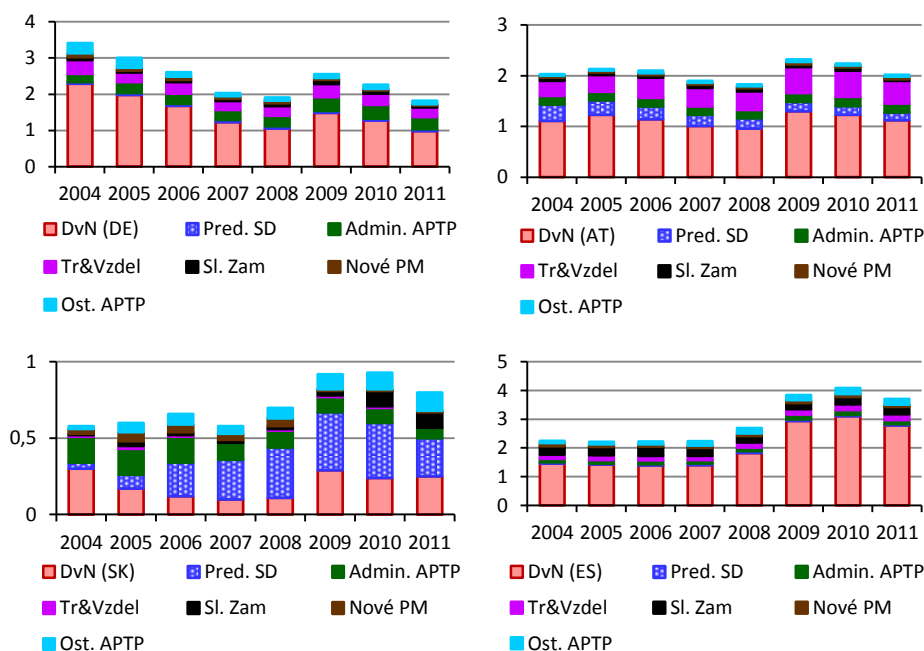
Miera participácie na formálnom aj neformálnom vzdelávaní (posledné 4 týždne), 25 – 64-roční na populácii, (pravá os, v %) a zmena medzi vybranými rokmi (ľavá os, v p. b.)

Zdroj: Vlastné spracovanie, Eurostat (2014).

Graf 2.29

Verejné výdavky na politiku trhu práce (% HDP)

Poznámka: DvN – dávky v nezamestnanosti; Pred. SD – vyplácané predčasné starobné dôchodky; Admin. APTP – administratívne výdavky aktívnej politiky trhu práce; Tr&Vzdel – tréning a vzdelávanie v rámci aktívnej politiky trhu práce; Sl. zam – podpora/služby zamestnanosti; Nové PM – podpora tvorby nových pracovných miest; Ost. APTP – ostatné opatrenia aktívnej politiky trhu práce.

Zdroj: Vlastné spracovanie, OECD (2014).

Celkový podiel verejných výdavkov na politiky trhu práce na HDP však bol v Nemecku (1,8 %) či Rakúsku (2 %) stále viac než dvojnásobne vyšší ako na Slovensku (0,8 %). V rámci výdavkov na politiky trhu práce tvorili aktívne politiky viac ako tretinu vo všetkých troch krajinách rovnako. Rozdiel bol v opatreniach aktívnych politik. Opatrenia zamerané na vzdelávanie pokryli v Nemecku či Rakúsku šestinou až pätinu z daného objemu výdavkov. Na Slovensku tvorili nepatrné percento. Navyše, popri podiele dávok v nezamestnanosti klesol aj podiel výdavkov na administratívu služieb. Nemecko, popri znižovaní výdavkov na dávky v nezamestnanosti, podiel výdavkov na administratívu, resp. prispôsobenie služieb potrebám ponuky a dopytu na trhu práce, zdvojnásobilo.

Trh práce na Slovensku sa vyznačuje vysokou mierou nezamestnanosti populácie so základným vzdelaním. Miera zdanenia nízkopříjmových osôb, zahŕňajúca dane, odvody aj stratu sociálnych transferov v prípade akceptácie práce za minimálnu mzdu, nemotivuje ľudí pracovať. Váhu problému neznižuje ani ich relatívne nízky a mierne klesajúci podiel na populácii v produktívnom veku (15 – 64 rokov). Pozornosť politiky trhu práce však treba začať venovať aj relatívne vysokému podielu stredoškolsky vzdelaných, ktorých miera zamestnanosti bola (zatiaľ) relatívne vysoká. V súvislosti s klesajúcou dostupnosťou vzdelania, ktoré zabezpečuje zvládnutie zručností nevyhnutných na uplatnení sa na trhu práce, sa problém nízkej zamestnanosti môže prehĺbiť. A to aj napriek formálnemu zvládnutiu vyšších stupňov vzdelania stále väčšieho podielu populácie „v ročníku“. Na Slovensku totiž neklesal dlhodobo len podiel výdavkov na vzdelanie, ale aj jeho spoločenská hodnota. Väčšiemu nárastu podielu nezamestnaných vo veku 15 – 24 rokov pritom pomáhal v posledných rokoch predísť najmä pokles miery ich ekonomickej aktivity z dôvodu „zvyšovania“ vzdelania. Vzhľadom na nárast miery ekonomickej aktivity 55 – 64-ročných sa naopak ich podiel nezamestnaných medzi ekonomicky aktívnymi v roku 2013 na Slovensku dokázal udržať relatívne nízky. Zatiaľ. Slovensko čelí dlhodobo problému nízkeho využívania potenciálu pracovnej sily pri vytváraní pridanej hodnoty. Väčší podiel (dobrovoľných) polovičných pracovných úväzkov v prípade motivačnej miery zdanenia by pritom prispel nielen k sociálnej inklúzii. Je jediným spôsobom, ako pribrzdiť spomaľovanie tempa konvergencie ekonomiky po vyčerpaní potenciálu fyzických investícií.

3 VÝVOJ SITUÁCIE NA SLOVENSKOM TRHU PRÁCE

Slovenská ekonomika prešla v posledných dvoch desaťročiach viacerými významnými etapami. Od začiatku transformačného procesu v deväťdesiatych rokoch, štandardizáciu ekonomického prostredia po roku 1998, kulmináciu miery nezamestnanosti na úrovni cez 19 % v roku 2001, vstup do Európskej únie v roku 2004, obdobie výnimočného ekonomického rastu, až po nástup ekonomickej krízy v roku 2008, ktorý ovplyvňuje stav ekonomiky a zamestnanosť až po súčasnosť.

Táto kapitola sa venuje popisu hlavných faktorov ovplyvňujúcich ekonomický vývoj od roku 1989 až po súčasnosť, spolu s predpokladmi budúceho rastu v najbližších rokoch. Slovenská ekonomika je výrazne regionálne diferencovaná, miera regionálnych disparít patrí k najvyšším v EÚ. Tento stav je podmienený viacerými faktormi, napr. štruktúrou regionálnych ekonomík, vzdelanostnou úrovňou obyvateľstva, ako aj geografickými danosťami a historickým vývojom. Niektoré súvislosti a kľúčové faktory ovplyvňujúce budúci vývoj na trhu práce budú detailnejšie popísané v závere kapitoly. Výpočty a grafy v kapitole sú založené na oficiálnych štatistikách publikovaných Štatistickým úradom SR, NBS, Ministerstvom financií SR, Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, Radou pre rozpočtovú zodpovednosť a Eurostatom. Demografická prognóza vychádza z prognózy publikovanej Výskumným demografickým centrom, Infostat (Vaňo a kol., 2013). Prognózy na najbližšie obdobie sú založené na prognózach SAV, NBS, MF SR a časopisu Eastern Economics Consensus Forecast. Preferovaná metodika na vykazovanie situácie a štruktúry trhu práce je založená na spracovaní údajov z Výberového zisťovania pracovných síl (VZPS), pokiaľ nie je uvedené inak.

3.1 Makroekonomické súvislosti a vývoj HDP od roku 1989

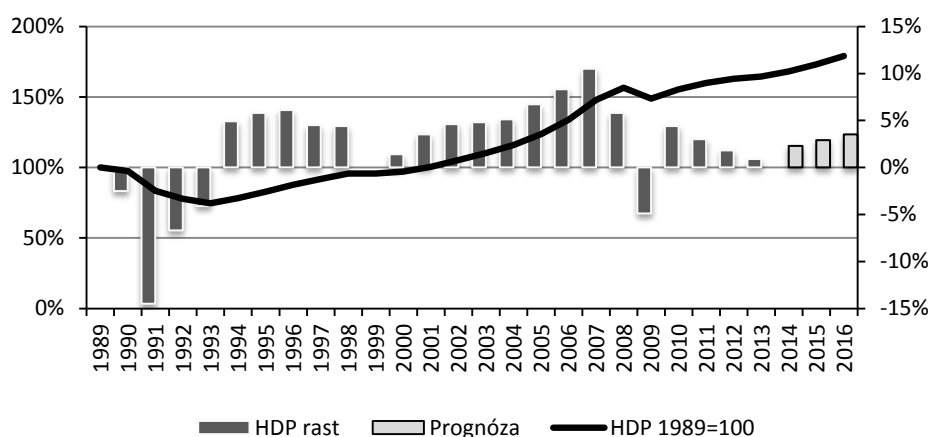
V tejto časti predstavujeme kontext vývoja slovenskej ekonomiky od začiatku obdobia transformácie. Z dlhodobého hľadiska môžeme tento vývoj rozdeliť do viacerých kľúčových vývojových fáz. Dva kľúčové ukazovatele, rast HDP a stav zamestnanosti, sa nám podarilo rekonštruovať od roku 1989 a poskytujú nám historický náhľad potrebný na hodnotenie súčasnej hospodárskej situácie SR, ako aj situácie na trhu práce. Na grafe 3.1 zobrazujeme index reálnej výkonnosti ekonomiky SR vzhľadom na rok 1989, ako aj dosahované reálne rasty HDP.

Začiatok transformačného obdobia bol poznačený pretŕhaním starých väzieb, zavádzaním trhových vzťahov a úpravou ekonomických procesov. Toto obdobie prinieslo zánik prepojení na staré trhy, obmedzenie tradičnej výroby založenej na plánovanej ekonomike a stratu kompetitívnosti mnohých odvetví a producentov. Najväčší hospodársky prepád v novodobej histórii bol zaznamenaný v roku 1991, s reálnym poklesom HDP o takmer 15 %, vysokou mierou inflácie a objavením

sa dovtedy neznámeho fenoménu – nezamestnanosti. Stabilizácia ekonomiky a opätovný rast nastal až rok po rozdelení ČSFR, z hodnoty nižšej ako 75 % reálnej produkcie roku 1989. Nasledovali roky ekonomického rastu, ktorý však bol svojou štruktúrou neudržateľný. Reštrukturalizácia ekonomiky po roku 1998 a naštartovanie reforiem so sebou prinieslo krátkodobú stagnáciu, ale naštartovalo obdobie zrýchľujúceho sa rastu, ktorý bol v roku 2004 podporený vstupom do Európskej únie a vyvrcholil v roku 2007 pri dvojcifernom reálnom raste. V roku 2001 Slovensko znovu prekonal reálny output roku 1989, samozrejme pri diametrálne odlišnej štruktúre a kvalite produkcie. Nástup hospodárskej krízy v roku 2008 a následný pokles reálnej ekonomiky priniesol hlavne zmeny na trhu práce. Reálna produkcia ekonomiky už v roku 2011 presiahla hodnoty z roku 2007, ale pri oveľa vyššej miere nezamestnanosti. Krízové obdobie podporilo hlavne reštrukturalizáciu produkcie, pričom najvyšší tlak bol smerovaný k vyššej produktivite práce. Z hľadiska verejných financií sa do popredia dostal problém narastajúceho verejného zadĺženia európskych krajín, tzv. dlhová kríza. V pokrízovom období došlo relatívne rýchlo k návratu k pôvodnému objemu produkcie a stabilizácii ekonomiky, napriek tomu, hlavne vplyvom následnej potreby fiškálnej konsolidácie a znižovania verejných výdavkov, nebola ekonomika schopná pokračovať v akcelerácii rastu HDP. Najnižší pokrízový reálny rast a druhý najnižší od roku 1994, na úrovni 0,9 %, bol dosiahnutý v roku 2013. Napriek tomu bolo reálne HDP Slovenska v tomto roku o dve tretiny vyššie ako v roku 2001. Prognóza na roky 2014 až 2016 predpokladá opätovnú akceleráciu rastu na úroveň okolo 3 % v roku 2016, ktorá však bude zásadne ovplyvnená vývojom externého prostredia (ukrajinská kríza, situácia na Blízkom východe).

G r a f 3.1

**Index reálnej výkonnosti ekonomiky vzhľadom na rok 1989 (ľavá os)
a reálny rast HDP (pravá os)**

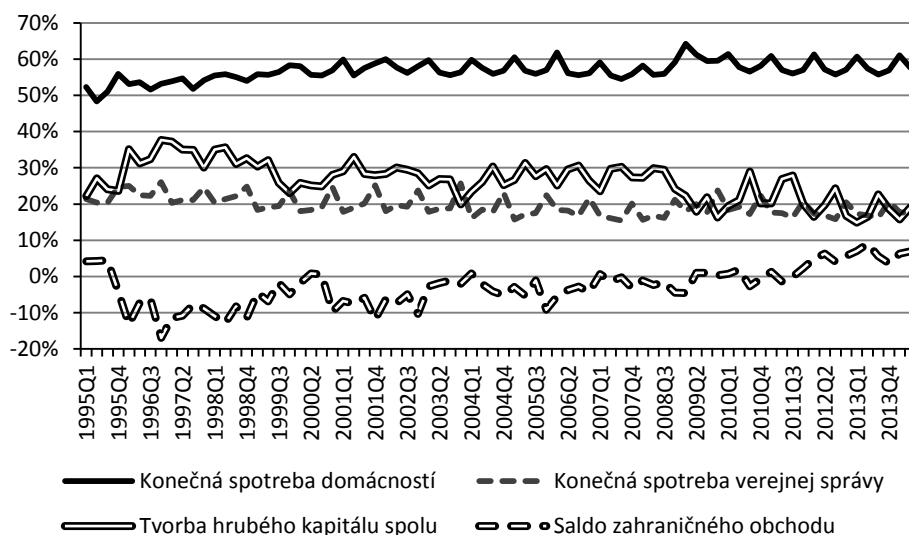

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Z hľadiska výdavkovej štruktúry je vývoj podielu jednotlivých zložiek zobrazený na grafe 3.2. Počas celého pozorovaného obdobia od transformačného procesu až po pokrízový vývoj môžeme sledovať pokračujúce trendy. Z hľadiska životnej úrovne obyvateľstva predstavuje najdôležitejší ukazovateľ konečná spotreba domácností. Ten hovorí o výdavkoch obyvateľov na konečnú spotrebu bez ohľadu na zdroje (mzdy, transfery a úvery). Najvýznamnejšie z hľadiska rastu podielu konečnej spotreby domácností na HDP bolo obdobie od roku 1995 po rok 2001, kedy došlo k nárastu z 52 % na 58 %, hlavne vplyvom znižovania miery prerozdelenia a daňového zaťaženia (napr. zrušením progresívnej dane z príjmov fyzických osôb). Od roku 2001 je podiel konečnej spotreby domácností na HDP prakticky stabilný, s výnimkou krízového roku 2009, kedy hlavne vplyvom poklesu investičnej činnosti vzrástol podiel až na 61 %. Tvorba hrubého kapitálu (investície a zmena stavu zásob) mala počas pozorovaného obdobia mierne klesajúci trend, zároveň bola najvolatilnejšia a výrazne ovplyvňovaná ako vývojom vonkajšieho prostredia, tak aj zmenami politickej a hospodárskej situácie v SR. Podiel tvorby kapitálu sa v rokoch 1995 až 2002 pohyboval nad 30 % HDP, následne sa až po rok 2008 pohyboval mierne pod touto hranicou, hlavne vplyvom poklesu negatívneho salda obchodnej bilancie. Významný negatívny faktor bol nástup krízy, kedy podiel tvorby hrubého kapitálu poklesol až k 20 %, pričom okolo tejto hranice sa drží až po súčasnosť. Je to spôsobené hlavne útlmom prílevu priamych zahraničných investícií (PZI) na Slovensko v tomto období.

Z hľadiska finančnej sily regiónov zostáva Bratislavský kraj stále jediným krajom schopným výraznejšie produkovať domáce investície, hlavne vzhľadom na centralizáciu finančného sektora. Ostatné kraje sú schopne zvyšovať kapitálové investície hlavne v rámci existujúcich podnikov. Podiel konečnej spotreby verejnej správy na HDP je takmer stabilný počas celého obdobia. Od roku 1995 po rok 2013 klesol z 22 % na 18 % HDP, hlavne vplyvom ekonomického rastu a znižovania daňového zaťaženia hlavne po rok 2004. Počas krízy došlo k útlmu ostatných zložiek a podiel výdavkov verejnej správy na HDP zostal vyšší, ale najmä vplyvom konsolidačného úsilia došlo k poklesu na pôvodné hodnoty relatívne rýchlo. Najzaujímavejší z hľadiska vývoja je postupný nárast čistého exportu. Z výrazne negatívnej obchodnej bilancie v polovici 90-tych rokov, kedy sa previs dovozu nad vývozom znižoval HDP o viac ako 10 %, sa Slovensko po rok 2007 dostalo na takmer vyrovnanú bilanciu obchodného účtu. Výrazný vplyv mal nárast výrobných kapacít v priemysle a rast otvorenosti ekonomiky. Utlmenie domáceho dopytu vplyvom krízy viedlo k poklesu dovozu a od roku 2010 dosahuje slovenská ekonomika prebytky zahraničného obchodu v bežných cenách. V roku 2013 bolo dosiahnuté pozitívne saldo na úrovni 6 % HDP.

Graf 3.2
Podiel zložiek výdavkov na tvorbe HDP, b. c.

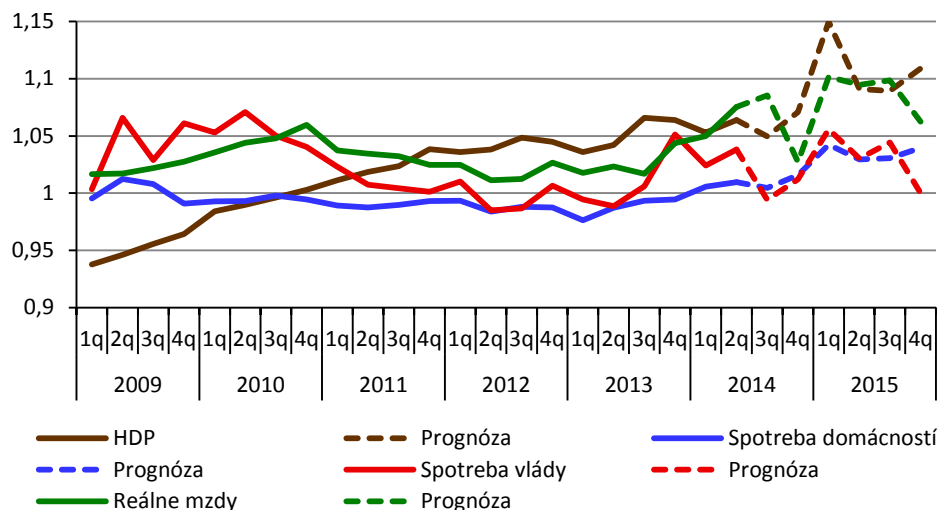

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Detailnejší vývoj vybraných ukazovateľov v pokrízovom období je zobrazený na grafe 3.3. Údaje sú sezónne očistené metódou Census-X13. Z prehľadu je zrejmé, že významný pokles HDP spôsobený hospodárskou krízou bol relatívne rýchlo (ku koncu roka 2010) kompenzovaný a output slovenskej ekonomiky opätovne dosiahol predkrízovú úroveň. Pokles a relatívna stagnácia v nasledujúcich rokoch spôsobili, že v súčasnosti dosahuje HDP úroveň o 7 % vyššiu ako pred krízou. Opačný efekt mal vývoj verejných výdavkov. Nárast nezamestnanosti, protikrízové opatrenia a zotrvačnosť spôsobili okamžitý nárast verejných výdavkov a nárast verejného dlhu. Najvýznamnejší pokles spôsobila konsolidácia na strane verejných výdavkov v roku 2011, pričom v súčasnosti vládna spotreba reálne dosahuje predkrízové hodnoty, teda od roku 2008 neprispela k hospodárskemu rastu. Spotreba domácností v tomto období rovnako neprispela k ekonomickému rastu. Zotrvačnosť trhu práce spôsobila mierny rast konečnej spotreby domácností (aj vplyvom mierneho nárastu reálnej mzdy), ale následný pokles zamestnanosti spôsobil pokles reálneho dopytu domácností už koncom roka 2009. Úroveň outputu bola podporená rastom produktivity práce, ale pri nižšej miere zamestnanosti. Následne sa reálny domáci dopyt domácností pohyboval pod úrovňou predkrízového obdobia až po koniec roka 2013, spolu teda 17 štvrtrokov. Jediný faktor, ktorý podporoval reálny rast v pokrízovom období, predstavoval zahraničný dopyt a rast čistého exportu.

Graf 3.3

Vývoj vybraných sezónne očistených ukazovateľov vzhľadom k roku 2008 = 1

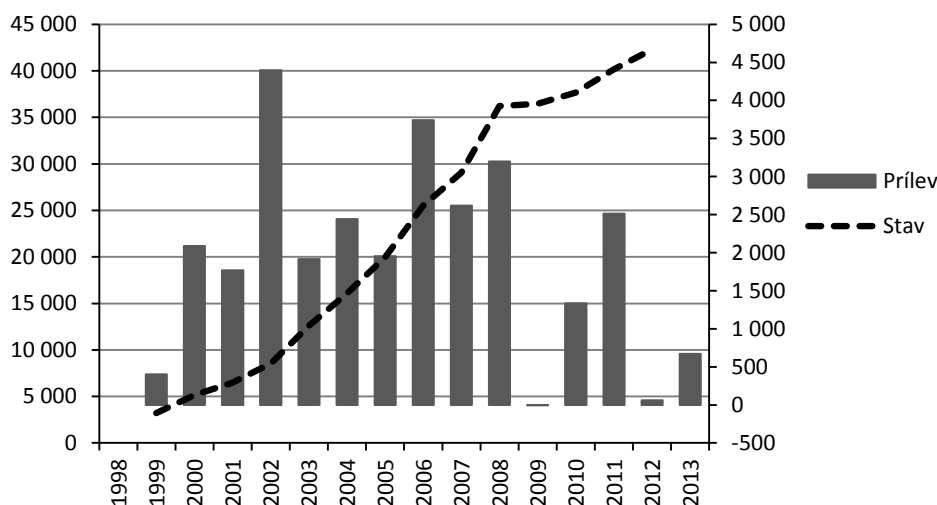
Zdroj: Autori.

Významným pro-rastovým prvkom pozitívne ovplyvňujúcim rast po roku 1998 sa stal prílev priamych zahraničných investícií (graf 3.4). Priemerný prílev PZI v rokoch 2000 až 2008 bol na úrovni 2,7 mld. eur, pričom historicky najvyšší prílev PZI bol zaznamenaný v roku 2002 na úrovni blízkej 4,5 mld. eur. Väčšina investícií, v priemere viac ako 70 %, bola smerovaná do Bratislavského kraja, vzhľadom na sídlo bankového a finančného sektora a národných korporácií. Prílev z hľadiska štruktúry je výrazne nerovnomerný. Ostatné kraje zažívali skôr nárazový prílev investícií v závislosti od realizovania konkrétnej investície. Najvýznamnejšie investície boli realizované v Košickom kraji (U. S. Steel), Trnavskom kraji (Samsung a PSA Peugeot Citroen) a Žilinskom kraji (KIA Slovakia). Dôležitým faktorom bola hlavne podpora investícií v už existujúcich odvetviach, napr. v strojárskom priemysle. Nitriansky a Trenčiansky kraj zaznamenali skôr množstvo menších investícií pri budovaní subdodávateľských reťazcov a menších podnikov. Minimálny prílev PZI bol zaznamenaný do Banskobystrického a Prešovského kraja (menej ako 2 % celkového objemu). Tieto kraje majú nevýhodu z hľadiska polohy a dostupnosti. Dobudovanie diaľničného spojenia do Banskej Bystrice bolo realizované v období investičného útlmu a železničná infraštruktúra nie je dostatočne využívaná, najmä pre chýbajúce terminály intermodálnej prepravy a menšej flexibility. Napriek tomu z hľadiska pracovnej sily v týchto regiónoch stále existuje potenciál na investičné projekty. Po roku 2008 vplyvom finančnej krízy došlo k značnému odlevu zahraničného kapitálu do materských krajín. Objem prílevu PZI bol v roku 2009 zastavený s miernym

oživením v rokoch 2010 a 2011, pričom dosiahnutie predkrízových hodnôt zatiaľ nie je možné očakávať. Čiastočnou kompenzáciou bol prílev kapitálu cez Kohézny fond a Štrukturálne fondy EÚ v programovom období 2007 – 2013.

G r a f 3.4

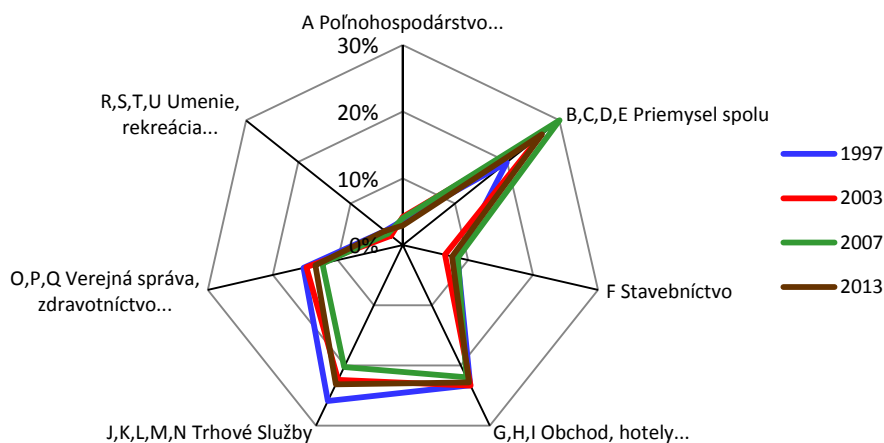
Prílev priamych zahraničných investícií (pravá os) a stav priamych zahraničných investícií (ľavá os) v mil. eur

Zdroj: NBS.

Vývoj štruktúry produkcie podľa sektorov hospodárstva je ilustrovaný na grafe 3.5. Nosnú časť hospodárstva SR predstavuje priemysel, hlavne priemyselná výroba. V roku 1997 produkoval priemysel okolo 20 % HDP. Vplyvom investícií, hlavne v elektrotechnickom a automobilovom priemysle, vzrástol podiel priemyslu v roku 2007 na 30 % HDP, pričom vplyvom krízy a nárastu produkcie služieb došlo po rok 2013 k následnému poklesu jeho podielu na 27 %. Podiel produkcie trhových služieb na HDP (okrem obchodu, ubytovania a stravovania) od roku 1997 výrazne poklesol z hodnoty 26 % na menej ako 20 % po rok 2007. Výraznejší pokles priemyselnej produkcie a zvýšenie produktivity spôsobili nárast podielu na úroveň 23 % HDP. Relatívne stabilný je podiel obchodu, ubytovania a stravovania na úrovni okolo 23 % HDP. Služby spolu teda v súčasnosti predstavujú viac ako 45 % podiel na HDP. Podiel verejnej správy na produkcii od roku 1997 po rok 2003 zostal takmer nezmenený. Vplyvom vyššieho hospodárskeho rastu v súkromných odvetviach nastal po roku 2007 pokles významu verejnej správy na produkcii. V súčasnosti narastá podiel produkcie v umení a rekreácii, ako aj poľnohospodárstve. Ich podiel na celkovej produkcii však nepresahuje 3 % objemu HDP.

Graf 3.5

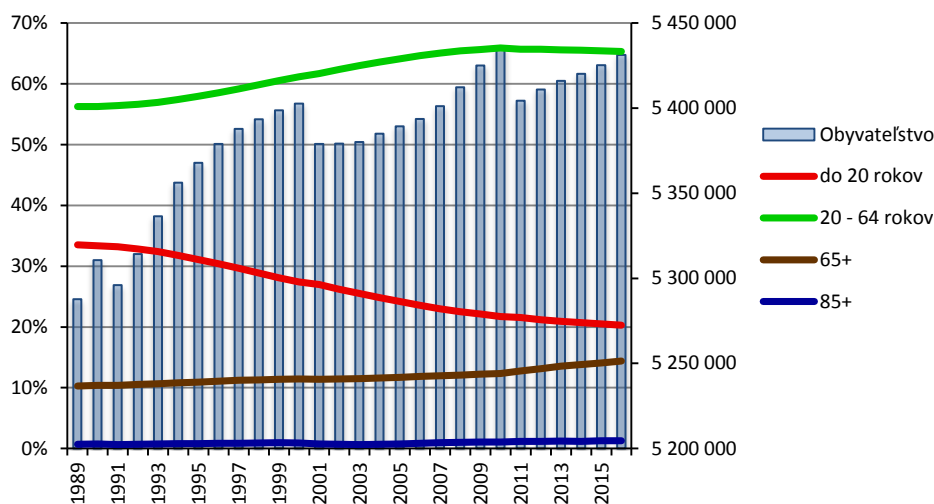
Vývoj podielu vybraných sektorov hospodárstva na tvorbe HDP

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Demografický vývoj

Trh práce na Slovensku je výrazne ovplyvňovaný demografickou štruktúrou obyvateľstva. Počas obdobia od roku 1989 pôsobil demografický vývoj relatívne pozitívne na hospodárstvo SR. Počet obyvateľov aj vzhľadom na zvyšujúci sa vek dožitia a vek „baby-boomerov“ z konca 70-tych a začiatku 80-tych rokov v tomto období výrazne rástol. Od roku 1989 po rok 2013 vzrástol počet obyvateľov o takmer 130 tisíc (graf 3.6). Pokles počtu obyvateľov v rokoch 2001 a 2011 je výsledkom sčítania obyvateľov domov a bytov v danom roku, kedy je počet obyvateľov očistený o chyby v registrácii a negatívne migračné saldo. Z hľadiska podielu vekových skupín obyvateľstva bol najvýraznejší pokles obyvateľstva v predproduktívnom veku (rozšíreného o vekovú skupinu do 20 rokov). Od roku 1989 ich podiel na obyvateľstve poklesol z jednej tretiny (33 %) na 21 %. Naopak, výraznejšie narastal podiel obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku, keďže sa silné generácie mladších dostali na trh práce. Podiel obyvateľstva vo veku 20 – 64 rokov sa zvýšil z 56 % o viac ako 10 percentuálnych bodov. Vyvrcholenie demografickej dividendy nastalo okolo roku 2009, kedy bol v ekonomicky aktívnom veku historicky najvyšší podiel obyvateľstva. Od tohto roku bez dodatočných opatrení narastá index ekonomického zaťaženia, teda nepriaznivý vplyv demografického vývoja na ekonomický rast, hlavne vplyvom starnutia. Z pohľadu na demografický vývoj je možné vidieť nárast podielu starších ľudí nad 65 rokov na obyvateľstve z hodnoty 10 % v roku 1989 na 14 % v roku 2013.

Graf 3.6
Vývoj počtu obyvateľov SR

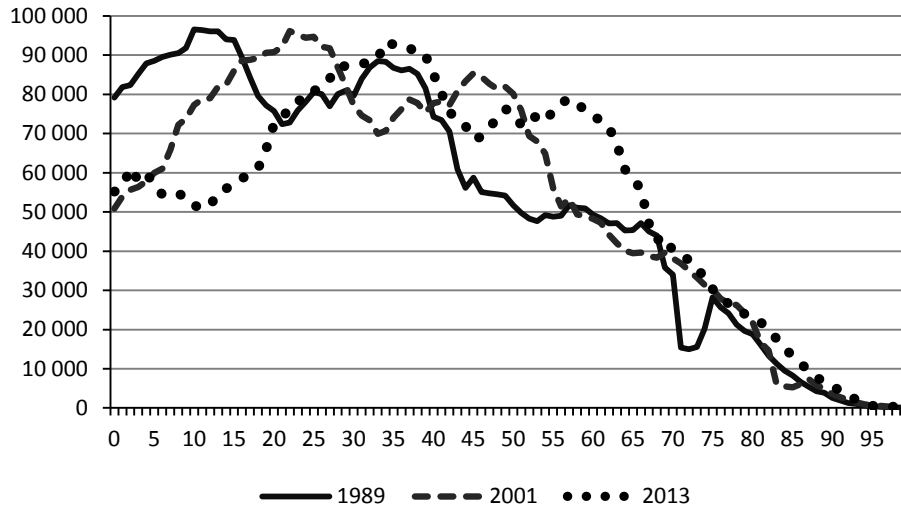

Zdroj: Autori, VDC, Infostat.

Detailnejší pohľad na demografický vývoj je možné pozorovať na vekovej štruktúre obyvateľstva (graf 3.7). Na štruktúre z roku 1989 je možné vidieť generáciu „baby-boomerov“ vo veku 10 až 14 rokov, kedy početnosť jednotlivých populačných ročníkov dosahovala takmer 100-tisíc obyvateľov. Koniec vstupu tejto silnej generácie na trh práce sa udial okolo roku 2000. V roku 1989 malo Slovensko zároveň minimálny počet dôchodcov, čo je možné pripísať „vojnovnej“ generácii zo 40-tych rokov, kedy tieto kohorty dosahovali vek 71 – 75 rokov. Na hodnote vekovej štruktúry z roku 2001 môžeme vidieť problém transformujúcich sa ekonomík a nárast sociálnych a ekonomických neistôt v 90-tych rokoch, ktorý spôsobil prudký pokles pôrodnosti a odkladanie materstva. Ten vyvrcholil v roku 2001 s pôrodnosťou okolo 50-tisíc novonarodených detí, čo bola polovica hodnoty pred dvadsiatich rokov. Prechod silnej generácie tzv. „Husákových detí“ do veku rodičovstva sa prejavil zvýšením pôrodnosti, ktorá však má pravdepodobne dočasný charakter. Pôrodnosť je stále hlboko pod reprodukčnými hodnotami 2,1 dieťaťa na ženu, z čoho je jednoznačne možné implikovať predpoklad o budúcom poklese počtu obyvateľov Slovenska a jeho prechod k najrýchlejšie starnúcim krajinám Európy. Z hodnôt roku 2013 je možné ilustrovať prechod tzv. prvej demografickej vlny do dôchodkového veku (nad 65 rokov), kedy ich podiel na obyvateľstve prudko vzrastie po roku 2015. Do roku 2025 možno očakávať nárast podielu starších v ekonomike na 20 % celkového počtu obyvateľov.

Graf 3.7

Veková štruktúra obyvateľstva podľa veku v rokoch 1989, 2001 a 2013

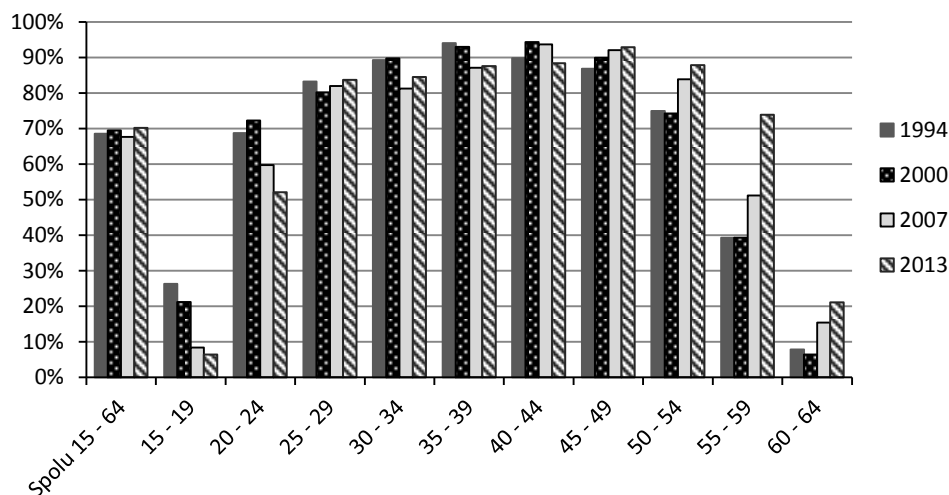

Zdroj: ŠÚ SR.

Na základe predpokladaného demografického vývoja a zmien v ekonomickej aktivite jednotlivých vekových skupín je možné vysloviť predpoklad o vývoji počtu ekonomicke aktívneho obyvateľstva. Z demografického hľadiska je možné predpokladať dosiahnutie najvyššieho počtu obyvateľov v ekonomicke aktívnom veku v rokoch 2018 – 2020. Z hľadiska jednotlivých vekových skupín je však možné pozorovať pokles ekonomickej aktivity mladých. Aktivita vekovej skupiny do 20 rokov sa z úrovne 25 % v roku 1994 znížila takmer na minimum z dôvodu zavedenia 9-ročnej povinnej školskej dochádzky a 97 % miery zápisu na stredné školy. Efektívne sa teda absolventi stredných škôl môžu dostať na trh práce v 19-tich rokoch veku. Bezprecedentný nárast počtu študujúcich na vysokých školách a univerzitách po roku 2000 spôsobil pokles miery aktivity vo vekovej skupine do 24 rokov, kedy nastal pokles z viac ako 70 % miery aktivity na hodnotu pod 50 %. Výraznejší nárast ekonomickej aktivity bol naopak zaznamenaný pri starších, hlavne vo veku nad 50 rokov. Zvyšovanie veku odchodu do dôchodku, spolu so znižovaním predčasného dôchodku, prispelo k nárastu aktivity vo veku 55 – 59 rokov z 39 % v roku 2000 na takmer 75 % v roku 2013. Mierny nárast nastal aj vo vekovej skupine nad 60 rokov, kde sa miera aktivity zvýšila na 20 % v roku 2013.

Graf 3.8

Vývoj ekonomickej aktivity obyvateľstva podľa 5-ročných vekových skupín

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

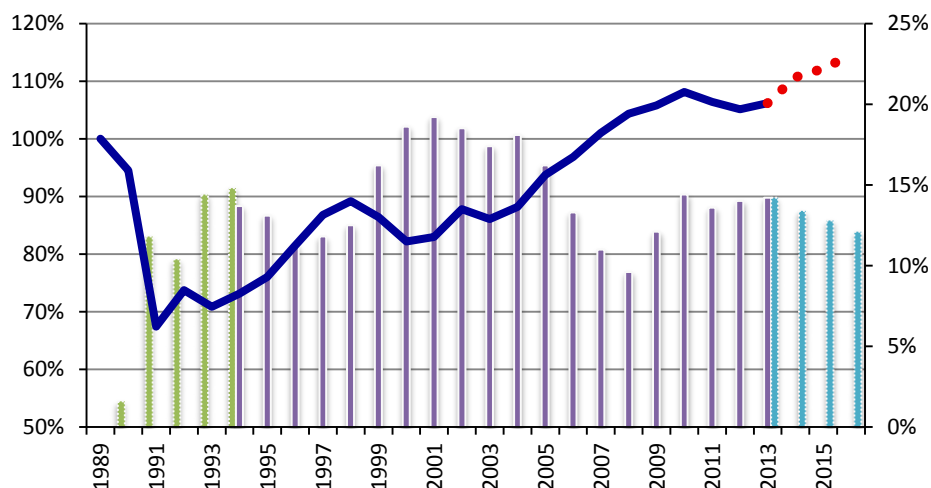
Trh práce

Vývoj na trhu práce bol úzko previazaný s ekonomickou výkonnosťou krajiny. Fenomén nezamestnanosti sa výraznejšie objavil v roku 1991, kedy sa zavedenie trhových vzťahov dotklo najmä udržiavanej prezamestnanosti v štátnych podnikoch. Miera nezamestnanosti vtedy dosiahla úroveň takmer 12 %. Prvá vlna privatizácie sa rozbehla ku koncu roku 1991. Napriek poklesu reálneho outputu v nasledovnom období o viac ako 10 % narástla miera nezamestnanosti do roku 1994 „len“ na 15 %.

Od roku 1994 sa začala štruktúra trhu práce a miery nezamestnanosti vykazovať metodikou VZPS (graf 3.9). Mieru nezamestnanosti sa, sčasti aj umelo, podarilo až do roku 1998 udržiavať na úrovni okolo 12 %. Nástup novej vlády, zavádzanie reforiem, ozdravovacieho procesu a hlavne transformácia na štandardnú trhovou ekonomiku so sebou priniesli nárast miery nezamestnanosti až na maximálnu úroveň 19,2 % v roku 2001. Táto situácia bola veľmi nerovnomerná a v niektorých okresoch SR bola dosahovaná úroveň nezamestnanosti nad 50 %, čo možno označiť za ekonomický kolaps na lokálnej úrovni. Výraznejší pokles nezamestnanosti so sebou priniesla až vlna ekonomickej expanzie spojená s obdobím po vstupe do EÚ. Masívna tvorba nových pracovných miest, spojená s prílevom zahraničných investícií a rastom otvorenosti ekonomiky, podporovala rast domáceho dopytu a s tým spojené multiplikačné efekty a tvorbu miest v malých a stredných podnikoch. Minimálna miera nezamestnanosti od roku 1991 bola na Slovensku dosiahnutá v roku 2008 s priemernou hodnotou pod 10 % (9,6%).

V tomto období viaceré sektory pociťovali nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily (štruktúrna nezamestnanosť) a nezamestnanosť sa blížila odhadovanej prirodzenej miere nezamestnanosti v SR, niekde na úrovni 6 – 7 %. Nástup hospodárskej krízy sa prejavil na trhu práce s typickým oneskorením niekoľkých štvrtrokov. Počas dvoch rokov sa miera nezamestnanosti dostala cez hodnotu 14 %, kde sa udržiava až po súčasnosť, teda počas obdobia štyroch rokov. Napriek empirickému pozorovaniu, že slovenská ekonomika je schopná dlhodobo tvoriť väčší počet pracovných miest až pri reálnych rastoch HDP blízko a nad 3 % ročne, predbežné údaje naznačujú významnejší pokles nezamestnanosti už v roku 2014 s pokračujúcim miernym poklesom aj v nasledujúcich obdobiach. Významne pozitívne prispelo k tomuto rastu aj čerpanie prostriedkov štrukturálneho a kohezných fondov v rokoch 2007 – 2013 (Radvanský a kol., 2014).

G r a f 3.9
Index reálnej mzdy vzhľadom na rok 1989 = 100 (ľavá os) a vývoj miery nezamestnanosti (pravá os)

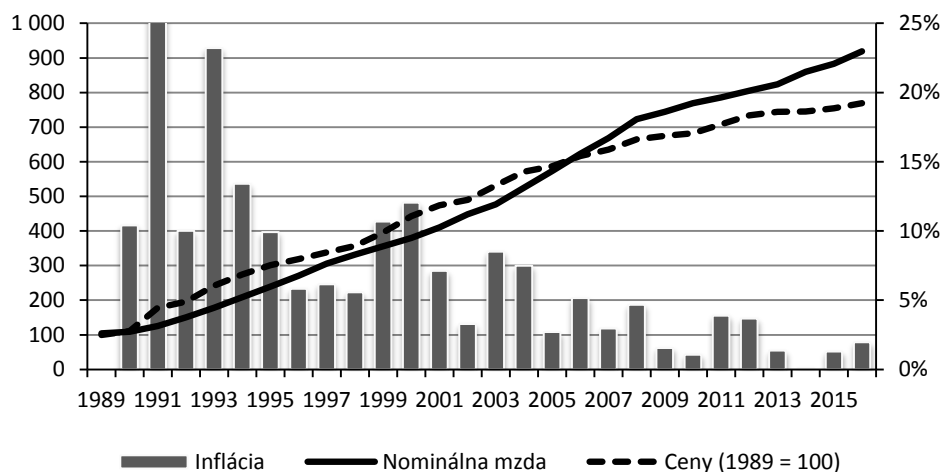
Zdroj: Autori, ŠÚ SR, Rada pre rozpočtovú zodpovednosť.

Významným ukazovateľom rastu životnej úrovne je priemerná reálna mzda. Vývoj indexu reálnej mzdy na Slovensku od roku 1989 po súčasnosť je zobrazený na grafe 3.9. Pokiaľ sa ekonomická výkonnosť SR dostala na 75 % svojej hodnoty v roku 1993, reálna mzda poklesla takmer okamžite (v roku 1991) na dve tretiny hodnoty roku 1989. Samozrejme, treba zobrať do úvahy obmedzenú ponuku tovarov a služieb na trhu spolu s umelou cenotvorbou, hlavne v prípade tovarov základnej spotreby. Index reálnej mzdy počas nasledujúcich siedmich rokov stúpol až na 90 % predtransformačnej hodnoty, ale reštrukturalizácia ekonomiky po roku 1998 utlmila rast reálnej mzdy na najbližších 6 rokov. Pokiaľ

HDP dosiahol hodnotu roku 1989 už v roku 2001, reálna mzda tieto hodnoty presiahla až v roku 2007, teda po 18-tich rokoch. V súčasnosti objem vytvoreného HDP predstavuje až 168 % hodnoty roku 1989, reálna mzda je však vyššia len o zhruba 6 %. Tieto hodnoty treba vzhľadom na odlišné ekonomické procesy, inovačné faktory a štruktúru ponuky brať samozrejme len ako orientačné, ale poskytujú dostatočnú predstavu o disproporčnej úrovni týchto dvoch ukazovateľov.

G r a f 3.10

Indikatívna hodnota priemernej mesačnej nominálnej mzdy v eurách a index rastu cenovej úrovne vzhľadom k roku 1989 = 100 (ľavá os) a Indexu spotrebiteľských cien,* inflácie (pravá os)

* V roku 1991 bola inflácia na úrovni 61,2 %, čo znamenalo nárast cien o takmer dve tretiny hodnoty predchádzajúceho roka. Táto hodnota nie je zobrazená na grafe vzhľadom na potreby čitateľnosti v celom období.

Zdroj: Autori, ŠÚ SR, Rada pre rozpočtovú zodpovednosť.

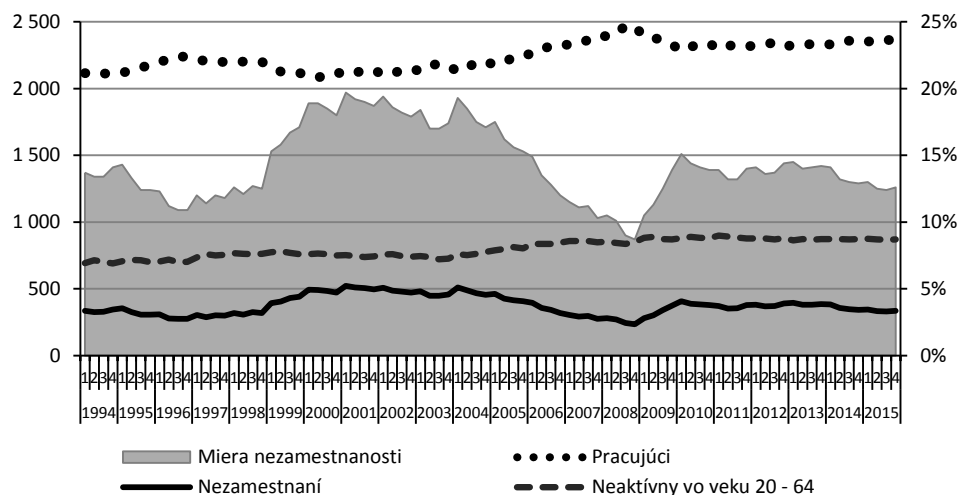
Nominálna mzda v roku 1989 pri nepriamom porovnaní (vzhľadom ku konverznému kurzu z roku 2009) predstavovala 104 eur (3 141 Kčs). Počas nasledujúcich viac ako dvadsiatich rokov po rok 2013 vzrástla na takmer 8-násobok pri hodnote 824 eur. Výrazný vplyv na tento rast mala hlavne vysoká inflácia až po rok 2000, kedy naposledy dosiahla úroveň viac ako 10 %. Tá spôsobila, že nominálne ceny vzrástli medzi rokmi 1989 – 1995 viac ako trojnásobne, po rok 2004 takmer šesťnásobne. Inak povedané, jedna koruna z roku 1989 by mala v súčasnosti nominálnu hodnotu okolo úrovne 7,5 korún.

Vývoj indexu spotrebiteľských cien (inflácie) je uvedený na grafe 3.10. V počiatočných rokoch bola zaznamenaná vysoká miera inflácie, v roku 1991 až na úrovni 61,2 %, teda nominálne úspory v tomto roku sa znehodnotili o takmer dve tretiny. Po prvotnom období s cenami rastúcimi na dvojčifernú úroveň prišlo

obdobie stabilizácie po rok 1998, pričom vplyvom reformného prístupu k ozdraveniu ekonomiky bola zaznamenaná vysoká inflácia nad 10 % ešte v rokoch 1999 – 2000. Po vstupe do EÚ v roku 2004 prispeli zavedenie inflačného cieľenia NBS od roku 2005 a snahy o plnenie maastrichtských kritérií s cieľom zaviesť euro k stabilizácii rastu cenovej úrovne. Po zavedení eura v roku 2009 a straty monetárnej politiky je rast cien len mierne vyšší ako v krajinách eurozóny, pričom vyšší rast prispieva k dosahovaniu cenovej konvergencie. Kríza a pokles dopytu tlačili na producentov z hľadiska tvorby cien. Historicky najnižšia miera inflácie od roku 1989 sa očakáva v roku 2014, kedy bol počas niekoľkých mesiacov pozorovaný pokles cenovej úrovne. Oživenie ekonomiky v nasledujúcom období by malo vyústiť v rast cien na predpokladanej úrovni mierne nad 2 % ročne.

G r a f 3.11

Porovnanie počtu pracujúcich, nezamestnaných a ekonomicky neaktívnych vo veku 20 – 64 rokov v tisícoch (ľavá os) a miery nezamestnanosti (pravá os), VZPS

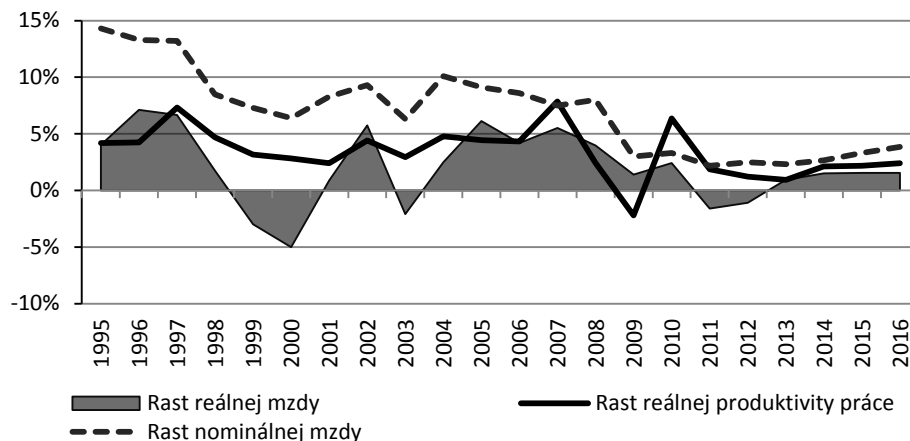
Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Pohľad na dlhodobý vývoj počtu pracujúcich, ekonomicky neaktívnych aj nezamestnanosť poskytuje graf 3.11. Z neho je zrejmé, že od roku 1993 po rok 2002 sa počet zamestnaných držal na úrovni približne 2,1 milióna. Nárast cez 2,2 milióna nastal len medzi rokmi 1996 – 1998. Až významný ekonomický rast prispel k tvorbe nových pracovných miest a zamestnanosti. Spolu s pracujúcimi v zahraničí (podľa metodiky VZPS) nastal počas rokov 2006 až 2008 prudký nárast zamestnanosti na úroveň 2 472,9-tisíc zamestnaných, teda takmer 2,5 milióna v treťom kvartáli 2008. Nástup krízy počet zamestnaných dlhodobo znížil o približne 160-tisíc pracovných miest a medzi rokmi 2010 – 2014 sa pohyboval

na úrovni mierne nad 2 300-tisíc, teda na vyššej úrovni ako v rokoch pred vstupom do EÚ. Napriek tomu vidíme, že miera nezamestnanosti sa vplyvom nárastu obyvateľstva v ekonomicky aktívnom veku neznižila výrazne pod úroveň 14 %. Z hľadiska počtu nezamestnaných bol najvyšší absolútny počet nezamestnaných dosiahnutý v rokoch 2000 – 2004, kedy v 4 štvrťrokoch presiahol hodnotu 500-tisíc. Počas rokov 2005 – 2008 došlo k poklesu počtu nezamestnaných. Najnižší počet nezamestnaných, 234-tisíc, bol dosiahnutý v roku 2008. Paradoxne v tomto období rástol aj počet ekonomicky neaktívnych obyvateľov vo veku 20 – 64 rokov, čo bolo spôsobené aj výrazným nárastom počtu študujúcich na VŠ. Počas jedného roka počet nezamestnaných dosiahol hodnotu 400-tisíc, ktorá je prakticky stabilná až po rok 2014, teda počas obdobia 5 rokov. V rokoch 2015 a 2016 predpokladáme mierny rast zamestnanosti vzhľadom na očakávané oživenie hospodárstva.

G r a f 3.12

Porovnanie rastu reálnej mzdy, reálnej produktivity práce a rast nominálnej mzdy, %

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

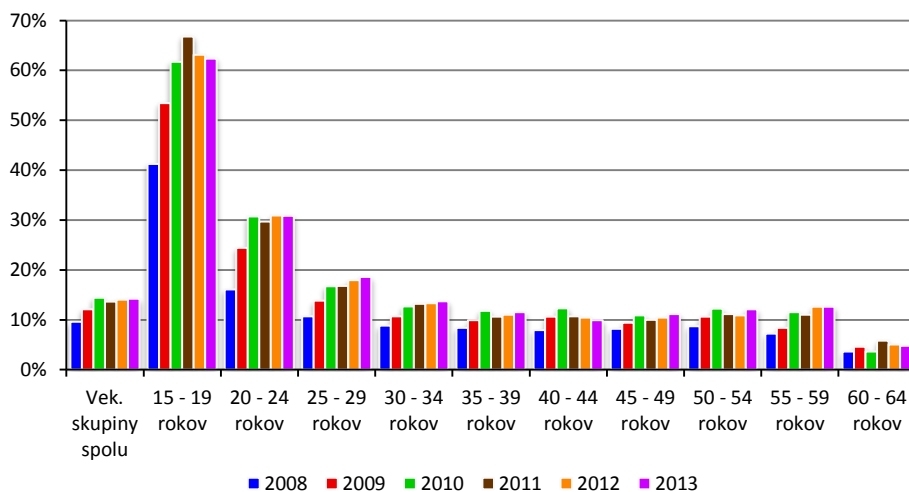
Porovnanie rastov reálnej mzdy s rastom produktivity práce je zobrazené na grafe 3.12. Reálna produktivita práce na zamestnanca rástla v období rokov 1995 až 2007 priemerne na úrovni viac ako 4 % ročne. Jediný reálny pokles zaznamenala v krízovom roku 2009 o 2,1 %. V pokrízovom období 2011 – 2013 bol priemerný rast produktivity práce mierne nižší, a to 2,6 %. Z hľadiska dlhodobého udržateľného rastu by mala byť reálna produktivita práce mierne nad úrovňou rastu reálnych miezd. Čím menší je tento rozdiel, tým väčšia časť dodatočnej mzdy zostáva zamestnancom. Medzi rokmi 2000 a 2007 bol priemerný rozdiel rastu reálnej mzdy a produktivity práce 1,6 percentuálneho bodu. Od roku 2008

aj vďaka nízkym rastom produktivity tento rozdiel klesol na 0,7 p. b, ale tento údaj bol výrazne ovplyvnený rokom 2009, kedy reálna mzda rástla rýchlejšie ako produktivita. V pozorovanom období rástla reálna mzda v priemere na úrovni 2 % ročne, pričom počas troch období (v rokoch 1999 – 2000, 2003 a 2011 – 2012) zaznamenala reálny pokles. Najvýznamnejší pokles reálnej mzdy bol zaznamenaný v roku 2000 na úrovni 5 %.

Vývoj miery nezamestnanosti v krízovom a stabilizačnom období podľa vekových skupín je zobrazený na grafe 3.13. Najvýznamnejšie rástla miera nezamestnanosti mladých (skoro o 66 % počas prvých dvoch rokov) vo vekových skupinách 15 – 24 rokov. Miera nezamestnanosti mladých vo veku do 20 rokov presahovala od roku 2009 závažných 60 %, z hľadiska celkového počtu však ide len o marginálnu skupinu. Z hľadiska počtu sú najproblematickejšou skupinou nezamestnaní vo veku 25 – 29 rokov, pričom miera nezamestnanosti v tejto skupine postupne rástla až po rok 2013, kedy dosiahla takmer 19 %. Najmenej problematickou skupinou na trhu práce z hľadiska nezamestnanosti je skupina 35 – 49-ročných s nízkou mierou nezamestnanosti (okolo 10 %) a vysokou mierou aktivity. Miera nezamestnanosti vekových skupín 50 – 59-ročných nie je vysoko nad priemerom SR, ale problematickou sa javí z hľadiska jej dĺžky. Zároveň z hľadiska zdravotného stavu obyvateľstva a predčasného odchodu do dôchodku nastáva vo vekovej skupine nárast miery neaktivity. Proces prechodu do dôchodku sa však vplyvom legislatívnych opatrení počas poslednej dekády postupne presúva na vekovú skupinu 60 – 64 rokov.

G r a f 3.13

Vývoj miery nezamestnanosti podľa vekových skupín v rokoch 2008 – 2013

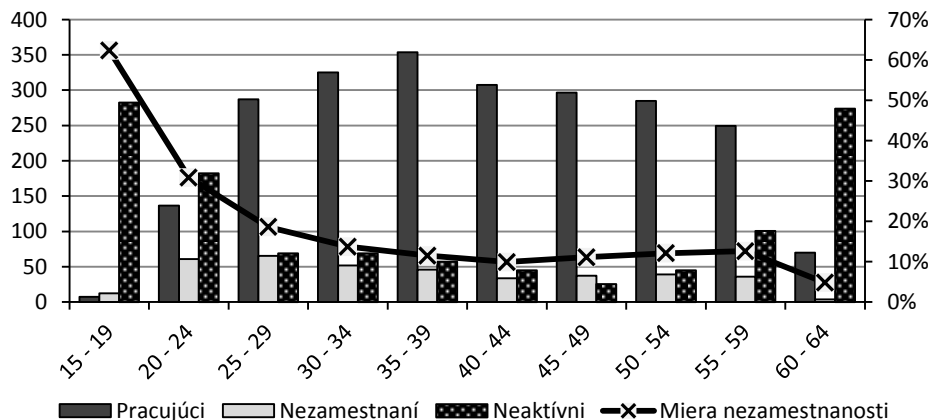

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Porovnanie počtu ľudí podľa hlavných skupín na trhu práce, teda zamestnaných, nezamestnaných a neaktívnych podľa vekových skupín je zobrazené na grafe 3.14. Najpočetnejšie populačné ročníky z hľadiska počtu sú v súčasnosti 25 – 39-roční, s počtom približne o 50-tisíc obyvateľov vyšším ako ostatné skupiny vo veku 20 – 55 rokov. Z hľadiska neaktivity majú veľký podiel hlavne mladšie vekové skupiny, pričom hlavná časť je spojená so vzdelávacím procesom. V hlavných vekových skupinách nedochádza k väčšej miere neaktivity, výnimku tvoria ženy na materskej dovolenke, hlavne v skupinách do 35 rokov. Vo vekovej skupine nad 60 rokov dochádza pri strate zamestnania skôr k odchodu z trhu práce ako do nezamestnanosti. Z hľadiska zamestnanosti je najpočetnejšia skupina vo veku 35 – 39 rokov z počtom 350-tisíc zamestnaných, veková skupina 30 – 34-ročných s počtom 325-tisíc a 40 – 45-ročných s počtom nad 300-tisíc. V najmladšej vekovej skupine do 20 rokov je zamestnaných len 7 300 ľudí, a zamestnancov nad 60 rokov je približne 70-tisíc.

Graf 3.14

Štruktúra ekonomicky aktívneho obyvateľstva podľa 5-ročných vekových skupín v tisícoch (ľavá os), miera nezamestnanosti (pravá os), 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

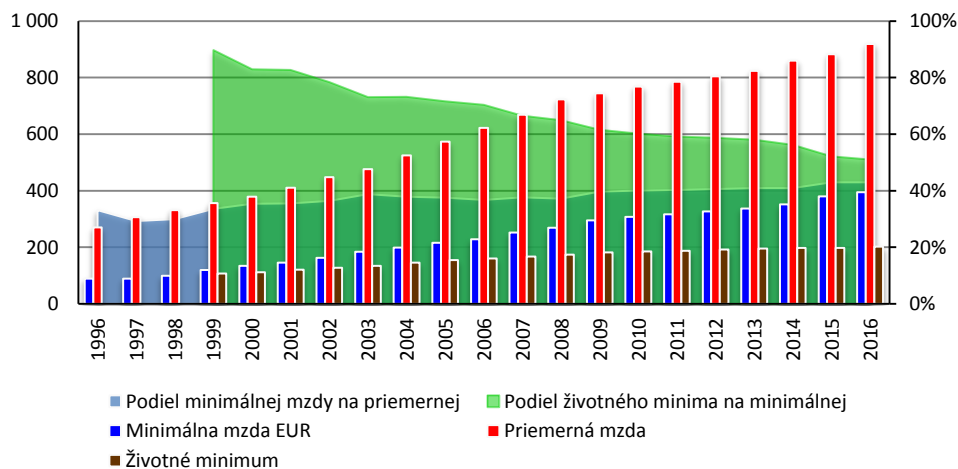
Sociálna politika

Trh práce je významne ovplyvňovaný uplatňovanými politikami decíznej sféry. Okrem celkového zaťaženia práce daňami a odvodmi zohráva výraznú motivačnú úlohu aj nastavenie sociálneho systému. Z hľadiska vstupu na trh práce, hlavne v príjmovovo chudobnejších regiónoch a pri pracujúcich s nižším vzdelaním, zohráva významnú úlohu nastavenie minimálnej mzdy ako príjmového limitu vstupu na trh práce a životného minima (jednotlivca) ako jedného zo základných parametrov pre nastavenie sociálnych dávok. Minimálna mzda dosahovala v rokoch

1996 – 1997 hodnotu mierne pod 100 eur, čo tvorilo hodnotu 30 % priemernej mzdy. Tripartitné vyjednávanie o raste minimálnej mzdy viedlo k vyššej valorizácii smerujúcej k zvyšovaniu podielu na priemernej mzde. Do roku 2003 sa tento podiel zvýšil na 39 %, ktorý sa nezvýšil až po rok 2009 a de facto ostal na úrovni 41 % až po rok 2014. Výraznejší nárast je ohlásený na rok 2015, kedy minimálna mzda dosiahne 43 % priemernej. Cieľová hodnota čistej minimálnej mzdy z hľadiska odborov⁴¹ je stanovená na úroveň chudoby, teda definovanej ako 60 % mediánu národného ekvivalentného príjmu. Z hľadiska bariér vstupu na trh a sociálnej siete je dôležitou hodnotou životné minimum, pod hranicou ktorého sa človek ocitá v hmotnej núdzi a príjem pod touto hranicou rovnako zakladá nárok na rôzne dávky, napr. dávka v hmotnej núdzi. Pri zavedení životného minima jeho úroveň dosahovala približne 90 % minimálnej mzdy, teda čistý príjem z minimálnej mzdy bol pod úrovňou životného minima. Podiel životného minima na minimálnej mzde pravidelne klesá a je odvodený od spotrebného koša nízko-príjmových domácností vypočítavanom Štatistickým úradom SR. V roku 2015 je predpoklad o výške životného minima na úrovni 50 % minimálnej mzdy.

G r a f 3.15

Porovnanie vývoja priemernej mzdy, minimálnej mzdy a životného minima od roku 1996

Zdroj: Autori, ŠÚ SR, MPSVaR.

Zahraničný obchod

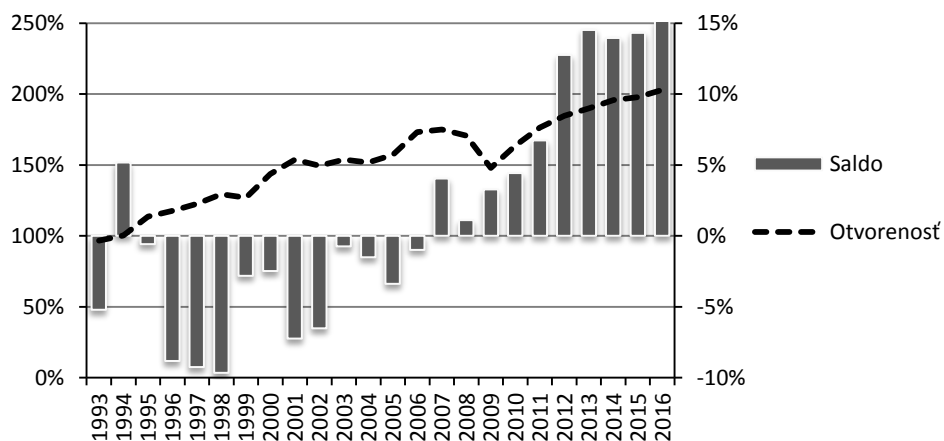
Vznik SR a obdobie transformácie, spolu so špecializáciou ekonomík, so sebou priniesli zvýšenú potrebu zahraničného obchodu. Slovenská koruna ako voľne konvertibilná mena, postupné odstránenie ciel a obchodných bariér a štandardizácia

⁴¹ KOZ (2013).

vzťahov so zahraničím so sebou priniesla nárast zahraničného obchodu. Otvorenosť ekonomiky je meraná ako podiel súčtu importu a exportu na HDP krajiny. Pri vzniku SR bola otvorenosť ekonomiky na úrovni 100 %, ale v prvých rokoch po osamostatnení bolo hlavne vplyvom nedostatku výrobných kapacít a potrieb dovážania množstva tovarov konečnej spotreby do ekonomiky dosahované výrazne negatívne saldo zahraničného obchodu (graf 3.16). Potreba a efektívnosť dovozu boli obmedzované aj administratívnymi prekážkami, akou bola napr. dovozná prirážka so svojim významom do roku 2000, či napr. dovozný clá až po období vstupu do Európskej únie v roku 2004. Postupné zvyšovanie otvorenosti ekonomiky spolu s výrazným ekonomickým rastom zameraným na export prispelo k postupnému prechodu ekonomiky na čistého exportéra, teda krajinu s kladným obchodným saldom. Tento pomalý prechod bol výrazne zrýchlený krízou, kedy v roku 2009 došlo k výraznému útlmu domáceho dopytu, ktorý trvá až doteraz, pričom prevažná časť importu sa po spracovaní ďalej exportuje s vyššou pridanou hodnotou. Napriek zlepšeniu obchodnej bilancie došlo počas krízy krátkodobo k zmenšeniu objemu zahraničného obchodu a tým aj otvorenosti ekonomiky. V pokrizovom období bol zahraničný obchod, resp. vonkajší dopyt a kladné saldo obchodnej bilancie, takmer jediným faktorom podmieňujúcim rast ekonomiky. Prognóza otvorenosti ekonomiky v roku 2016 je na úrovni 200 %, teda export Slovenska bude prekračovať úroveň HDP a kladné saldo obchodnej bilancie bude okolo 15 % HDP, pričom spolu s Luxemburskom, Maltou, Írskom a Estónskom patrí SR medzi najviac otvorené ekonomiky Európy.

G r a f 3.16

Vývoj otvorenosti slovenskej ekonomiky v b. c. od roku 1993 (ľavá os) a vývoj salda obchodnej bilancie ako % HDP (pravá os)

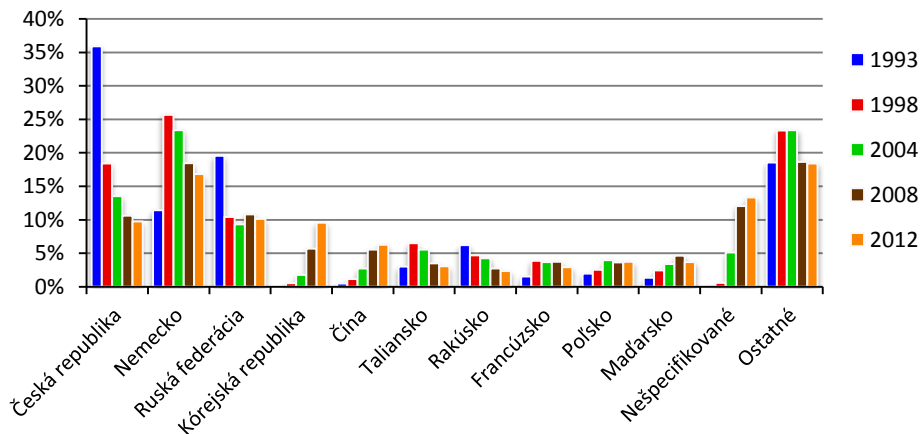

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Z teritoriálneho hľadiska došlo v zahraničnom obchode SR od začiatku transformačného obdobia k výrazným zmenám. Po roku 1993 došlo postupne k štandardizácii obchodných vzťahov. Najvýraznejším javom bolo postupné pretŕhanie väzieb s Českou republikou a pri strate odbytísk aj obmedzeniu importu z Ruska, odkiaľ boli naďalej dovážané hlavne primárne suroviny na ďalšie spracovanie. Nastal výrazný nárast dovozu zo západných krajín, odkiaľ sa dovážali hlavne nedostatkové tovary (elektronika a pod.) často nižšej kvality a hodnoty boli výrazne ovplyvnené aj individuálnym dovozom (v prvom období hlavne z Rakúska). Import z Nemecka bol výrazne ovplyvnený investičnými aktivitami na našom území, dovozom kapitálu a medzispotreby (rok 1998). Ďalším zlomom bol vstup do Európskej únie a prílev priamych zahraničných investícií, pričom z hľadiska dovozu možno pozorovať nárast na príklade Kórejskej republiky pri budovaní automobilky prakticky z nulových hodnôt na štvrtého najväčšieho exportéra do SR v roku 2012, ale aj nárast importu z Číny a jej úlohy globálneho exportéra. Okrem významu susediacich krajín ako významných partnerov patrí k najvýznamnejším partnerom so svojimi investíciami Francúzsko a Taliansko, ktorého význam však postupne klesá.

Gr a f 3.17

Vývoj teritoriálnej štruktúry dovozu po roku 1993 ako % celkového dovozu

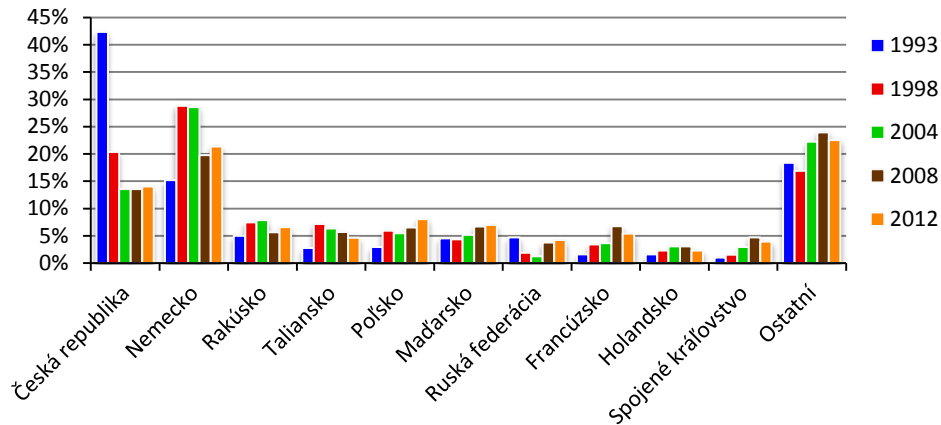

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Z hľadiska vývozu bola situácia v roku 1993 ešte výraznejšia, kedy viac ako 40 % exportu smerovalo do ČR a 15 % do Nemecka. Pokiaľ situácia s ČR sa postupne stabilizovala na úrovni 14 % exportu (čo je stále nadštandardný objem vzhľadom na veľkosť ekonomiky), export do Nemecka výrazne narástol, hlavne vďaka automobilke Volkswagen Bratislava. Štruktúra vývozu je z hľadiska najvýznamnejších partnerov podobná ako v prípade importu. Výrazne vyšší objem importu ako exportu (teda negatívnu bilanciu) máme s Ruskou federáciou.

Graf 3.18

Vývoj teritoriálnej štruktúry vývozu po roku 1993 ako % celkového vývozu

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Vývoj odvetvovej štruktúry zahraničného obchodu sa postupne menil tak, ako sa menila štruktúra ekonomiky a výrobných kapacít v jednotlivých sektoroch. Slovensko od roku 1994 a rozpadu pôvodných roľníckych družstiev nebolo schopné nahradiť chýbajúcu potravinovú produkciu, pričom v Európe patríme ku krajinám s najnižšou mierou potravinovej sebestačnosti a výrazným negatívnym saldom. Rovnako z hľadiska potrieb surovín patrí slovenská ekonomika k nesebestačným, pričom tieto sa dovážajú hlavne z Ruskej federácie, z ktorých časť je ďalej využívaná na reexport. Z hľadiska dovozu boli druhou najvýznamnejšou komoditou s takmer 20 % podielom nerastné palivá. Ich podiel na dovoze počas dvadsiatich rokov klesol takmer o tretinu. Na Slovensku bolo alokovaných niekoľko veľkých závodov chemického priemyslu, z ktorých transformáciu prežila len časť a ich podiel na outpute ekonomiky prudko poklesol. Z hľadiska dovozu tvoria chemikálie 8,5 % celkového objemu dovozu, pričom na exporte tvoria len mierne viac ako polovicu tohto podielu.

Podiel trhových výrobkov na importe sa počas celého obdobia výrazne nemenil, iba v období po kríze došlo vplyvom útlmu domáceho dopytu k poklesu o hodnotu mierne pod 2 p. b. Na strane vývozu však došlo k prudkej zmene štruktúry. Kým v roku 1994 tvoril export trhových výrobkov ešte takmer 40 % celkového exportu, o 6 rokov neskôr to bolo už len 25 % a ich význam na celkovom exporte naďalej klesal. V roku 2013 tvorili trhové výrobky len 17 % exportu. Spôsobené to je hlavne špecializáciou ekonomiky, kedy veľkú časť exportu tvorí spolu so subdodávateľmi obmedzené množstvo veľkých podnikov. Kým v roku 1994 tvorili stroje, prístroje a zariadenia 28 % importu a 19 % exportu, ich podiel v roku 2013 bol už 42 % na importe (s relatívne stabilným podielom od roku 2000) až po takmer 57 % exportu. Z tohto objemu je väčšina z kategórie *Stroje*,

prístroje a el. zariadenia s mierne pozitívnym saldom (na úrovni 30 % objemu ZO). Výrazne pozitívne saldo obchodnej bilancie predstavuje výroba vozidiel, kde import tvorí 12,4 % celkového dovozu a export štvrtinu celkového vývozu. Pri priemyselných výrobkoch slovenská ekonomika naopak zažila prechod z kladného salda na čistého importéra pri objeme okolo 10 % celkového obchodu.

T a b u ľ k a 3.1

Vývoj odvetvovej štruktúry zahraničného obchodu po roku 1994 ako % celkového objemu podľa SITC

	Dovoz				Vývoz			
	1994	2000	2008	2013	1994	2000	2008	2013
<i>SITC 0 potraviny</i>	6,9%	4,5%	4,6%	5,1%	4,5%	2,5%	3,3%	3,7%
<i>SITC 1 nápoje</i>	1,3%	0,8%	0,6%	0,7%	0,9%	0,4%	0,2%	0,2%
<i>SITC 2 surové materiály</i>	5,3%	3,9%	3,0%	3,1%	5,1%	3,2%	2,7%	2,4%
<i>SITC 3 nerastné palivá</i>	19,3%	17,5%	12,9%	13,2%	4,6%	7,0%	5,1%	5,6%
<i>SITC 4 oleje a tuky</i>	0,3%	0,2%	0,3%	0,5%	0,1%	0,1%	0,1%	0,4%
<i>SITC 5 chemikálie</i>	13,2%	11,0%	8,6%	8,5%	12,9%	7,9%	4,8%	4,7%
<i>SITC 6 trhové výrobky</i>	16,8%	17,7%	16,7%	14,8%	39,4%	26,7%	20,6%	16,8%
<i>SITC 7 stroje a zariadenia</i>	27,7%	35,7%	43,0%	42,2%	19,0%	39,5%	53,9%	56,8%
<i>z toho (FOB):</i>								
<i>XVI. stroje, prístroje, el. zariadenia</i>	NA	23,7%	29,4%	30,1%	NA	17,5%	32,1%	32,8%
<i>XVII. vozidlá a dopravné zariadenia</i>	NA	12,2%	14,0%	12,4%	NA	21,2%	22,8%	25,0%
<i>SITC 8 priemyselné výrobky</i>	9,1%	8,8%	10,1%	11,6%	13,4%	12,4%	9,2%	9,2%
<i>SITC 9 ostatné</i>	0,2%	0,0%	0,2%	0,4%	0,1%	0,0%	0,2%	0,3%

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Extrémne vysoká otvorenosť slovenskej ekonomiky pri relatívne úzkej špecializácii môže spôsobiť náchylnosť hospodárstva na výkyvy vo vonkajšom prostredí. Len 1 % zmena v exporte SR (podmienená zmenou vonkajšieho dopytu alebo iným šokom) sa prejaví výraznejšou zmenou celkovej produkcie, teda HDP. Krízové obdobie roku 2009 sa prejavilo prudkým poklesom dopytu po automobiloch, kde okamžitý efekt na ekonomiku (rozdiel pôvodnej prognózy ekonomického rastu a reálne dosiahnutého) predstavoval až 12 % HDP. Je zrejmé, že riadenie a diverzifikácia štruktúry ekonomiky je z hľadiska uplatňovanej hospodárskej politiky veľmi problematická, ale túto náchylnosť treba mať na pamäti pri prognózovaní hospodárskeho vývoja a potrieb trhu práce.

Verejné financie

Finančná kríza z roku 2008 sa postupne preniesla do poklesu rastu hospodárstva vyspelých ekonomík a viedla k následným problémom mnohých ekonomík s verejným dlhom, nazývaným aj dlhová kríza. Najvýraznejšie sa tento problém prejavil v Grécku a inicioval problémy v eurozóne. Pokles rastu ekonomík a disponibilného kapitálu prispel v tomto období k rastu dlhovej služby v krajinách s vysokým zadlžením, Slovensko nevyvímajúc. Na Slovensku bol vplyvom

negatívnych skúseností z vyspelých ekonomík s vývojom verejného dlhu prijatý zákon o rozpočtovej zodpovednosti, ktorý limituje verejné výdavky v niekoľkých pásmach, pričom hraničnou hodnotou pre najprísnejšie opatrenia a predloženie vyrovnaného rozpočtu je úroveň 57 % podielu dlhu na HDP⁴² (tieto opatrenia sú známe pod pojmom dlhová brzda). Podobný nárast verejného dlhu ako v krízovom období však Slovensko už zažilo v druhej polovici 90-tych rokov počas druhej vlády V. Mečiara. Rast ekonomiky a udržiavanie zamestnanosti bol ťahaň verejnými výdavkami, pričom zadĺženie Slovenska vzrástlo počas 4 rokov z úrovne verejného dlhu mierne nad 20 % v roku 1995 na takmer 50 % v roku 1999, čo znamenalo nárast o takmer 30 % HDP. Takýto nárast dlhu nebol pozorovaný ani počas recesie po roku 2008. Následná reštrukturalizácia ekonomiky v roku 1999 počas prvej Dzurindovej vlády so sebou priniesla prudký nárast nezamestnanosti z 12,5 % na 18,5 % v priebehu roka, čo je nárast o 6 p. b. Zodpovedné hospodárenie, využitie časti privatizačných výnosov na splatenie dlhu v nasledujúcom období a výrazný rast HDP so sebou „našťastie“ priniesli výrazný pokles verejného zadĺženia až pod úroveň 30 % v roku 2008, pričom toto konsolidačné úsilie nebolo hlavným cieľom hospodárskej politiky ako v súčasnom období a existoval potenciál na rýchlejší proces jeho znižovania. V súčasnom období sa rast verejného dlhu približuje „magickej“ hodnote 57 % HDP, kedy je vláda povinná predložiť vyrovnaný rozpočet. Na druhú stranu, uvedenie novej metodiky národných účtov ESA2010 v roku 2014 predpokladá mierne zvýšenie HDP a zníženie „účtovnej“ hodnoty verejného dlhu, čo by mohlo umožniť vláde zmierniť konsolidačné úsilie. Pri prepočte na jedného obyvateľa (vrátane novorodencov, študentov a dôchodcov) predstavuje v súčasnosti verejný dlh hodnotu takmer 8 000 eur (graf 3.19), čo predstavuje takmer 10 priemerných hrubých plátov v roku 2013.

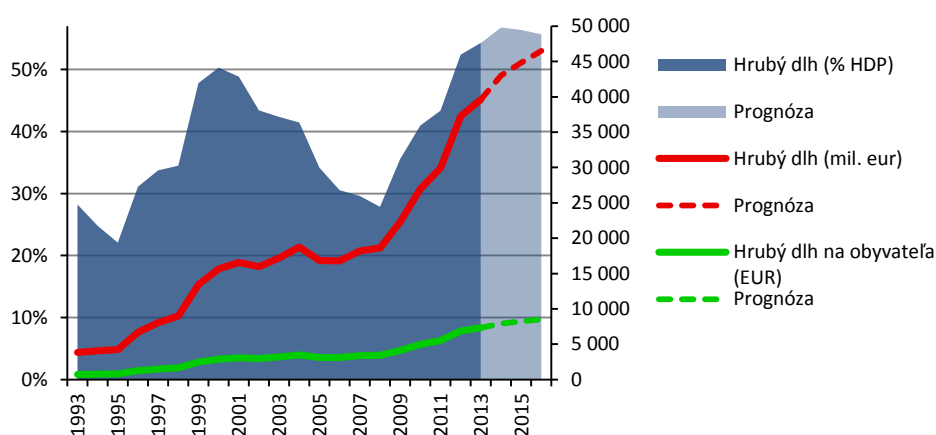
Druhým významným ukazovateľom je bilancia verejnej správy, ktorá ilustruje mieru prerozdelenia (graf 3.20). Bilancia verejnej správy ukazuje súhrn všetkých príjmov verejnej správy, pričom pri započítaní deficitu predstavuje celkový objem výdavkov (prerozdelenia). Okrem konečnej spotreby verejnej správy zahŕňa napr. transferové platby sociálnej poisťovne (dávky a dôchodky). Z pohľadu na vývoj bilancie môžeme pozorovať dlhodobý trend poklesu prerozdelenia z hodnoty 54 % HDP v roku 1996 na hodnotu mierne pod 35 % v roku 2008 a opätovný skokový rast vplyvom poklesu HDP v roku 2009. Z grafu je tiež možné sledovať význam jednotlivých zložiek príjmov verejného rozpočtu. Z hľadiska daní je najvýznamnejšou položkou DPH, ktorej výnos z hľadiska HDP postupne klesal na približne 6,5 % v súčasnom období. Objem bol ovplyvnený zmenami sadzby DPH, efektívnosťou výberu a zmenami v zahraničnom obchode. Relatívne podobný význam z hľadiska výnosov má spotrebná daň a dane z príjmu. Pri nich bol zaznamenaný významný pokles v 90-tych rokoch jednak pri znížení

⁴² Pri verejnom dlhu 60 % musí vláda požiadať parlament o hlasovanie o dôvere.

sadzieb, ale aj pri zrušení progresívneho zdanenia a zavedenia rovnej dane (od roku 2004). V poklese príjmov z ostatných daní malo významný vplyv zrušenie dovozných prirážky a obmedzenie ciel vyplývajúcich zo vstupu do EÚ. Na druhú stranu v poslednom období môžeme sledovať narastajúci význam transferových platieb z rozpočtu EÚ.

G r a f 3.19

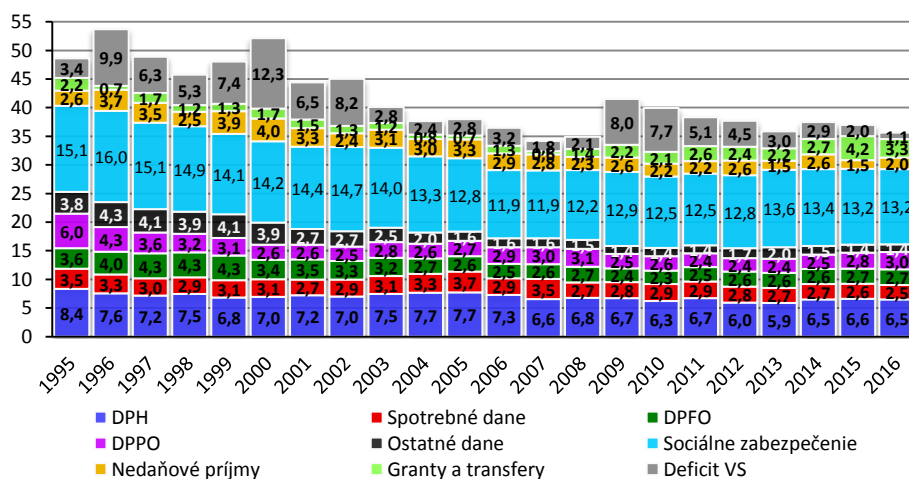
Vývoj verejného dlhu SR po roku 1993 ako % HDP (ľavá os) a v mil. eur b. c. (pravá os), dlh na obyvateľa v eurách (pravá os)

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

G r a f 3.20

Vývoj bilancie verejnej správy ako % HDP od roku 1995, spolu ako miera prerozdelenia

Zdroj: Autori, Rada pre rozpočtovú zodpovednosť, Ministerstvo financií SR.

3.2 Sektorový pohľad na vývoj trhu práce

Štruktúra zamestnanosti podľa odvetví kopírovala hospodársky vývoj a zmenu štruktúry ekonomiky. Vzhľadom na zmenu metodiky vykazovania štruktúry ekonomiky podľa OKEČ/NACE je vývoj ekonomiky rozdelený rokom 2008 na dve časti. Vývoj v celom období sme sa snažili porovnať v tabuľke 3.2 pri sektoroch, v ktorých bolo priame porovnanie možné (pozri pozn. pod tabuľkou). V rozmedzí rokov 1994 – 2008 došlo k výraznému poklesu zamestnaných v poľnohospodárstve na menej ako polovicu. Počas pokrízového obdobia sa podiel zamestnanosti v poľnohospodárstve ďalej znižoval a dosiahol približne tretinu úrovne z roku 1994. Z hľadiska príspevku HDP došlo k výraznému nárastu produktivity práce aj vďaka intenzívnejšiemu využívaniu techniky, pričom podiel sektora na HDP sa znížil za rovnaké obdobie len o 1 p. b. na 3 % HDP. Ešte výraznejší pokles zamestnanosti môžeme sledovať pri ťažbe nerastných surovín, kde došlo k útlmu sektora takmer na minimum, pričom udržanie väčšiny pracovných miest a ťažobného priemyslu je možné iba za cenu dotovania z iných zdrojov. V období po roku 1994 došlo k miernemu útlmu priemyselnej výroby, pričom výrazne narástol jej význam až po etablovaní nových výrobných kapacít z veľkej časti podmienených prílevom PZI po roku 2000. V rokoch 2000 až 2008 významne narástol podiel sektora na celkovej zamestnanosti, a to až o 5 p. b. na 30,7 % celkovej zamestnanosti. Vplyvom krízy došlo k najvýznamnejšiemu poklesu zamestnanosti práve v sektore priemyselnej výroby, v ktorom došlo k postupnému poklesu zamestnanosti medzi rokmi 2008 – 2013 až o 100,2-tisíc zamestnaných, teda 16,7 % celkovej zamestnanosti sektora z roku 2008. Zamestnanosť v sektore stavebníctva postupne naberala na význame. Výstavba infraštruktúry, opätovné naštartovanie bytovej výstavby a ekonomický boom medzi rokmi 2004 – 2008 viedol k nárastu zamestnanosti v tomto sektore takmer o tretinu. Tento sektor bol z hľadiska zamestnanosti výrazne negatívne ovplyvnený krízou, ale vzhľadom na podporu dopytu v tomto sektore z hľadiska investícií zo štrukturálnych fondov EÚ došlo k poklesu do roku 2013 „len“ o 25-tisíc pracovných miest. Podiel obchodu na celkovej zamestnanosti do roku 2008 výrazne narastal, pričom počas tohto obdobia došlo v sektore k vytvoreniu takmer 100-tisíc dodatočných pracovných miest. Napriek krízovému obdobiu sa zamestnanosť po počiatočnom poklese dostala nad úroveň roku 2008 s 300-tisíc zamestnancami. Hotelierstvo a reštaurácie boli najvýraznejšie rastúcim sektorom počas celého obdobia. Otvorenie ekonomiky, nárast cestovného ruchu ako aj zvýšenie využívania reštauračných služieb počas obedov malými a strednými podnikmi viedli k nárastu podielu sektora z 2,6 % na hodnoty okolo 5 % celkovej zamestnanosti, pričom z absolútneho hľadiska ide o tvorbu viac ako 50-tisíc pracovných miest. Finančné sprostredkovanie a sektor nehnuteľností rovnako nadobudli na význame. Štandardizácia trhových vzťahov a vytvorenie trhu

nehnutelností viedlo k výraznému nárastu zamestnanosti v oboch odvetviach. Vytvorenie samostatných inštitúcií verejnej správy, profesionalizácia armády, zmena regionálneho rozdelenia spojená s decentralizáciou a vstup do EÚ viedli k výraznému nárastu pracujúcich vo verejnej správe na 200-tisíc zamestnancov s podielom 8,6 % na celkovej zamestnanosti. Naopak, zamestnanosť v školstve vzhľadom na prudký pokles pôrodnosti a početnosti mladších vekových skupín viedol k zníženiu potreby pracujúcich v školstve, a to napriek výraznej kompenzácii založenej na raste podielu učiteľov na žiaka. V budúcnosti možno očakávať mierne klesajúci trend zamestnanosti v tomto sektore. Ten bude ale pravdepodobne nahradzovaný v ešte výraznejšej miere zvýšenou potrebou zamestnancov v sektore zdravotníctva, a to najmä vplyvom starnutia obyvateľstva. Tento trend môže byť čiastočne ovplyvnený zdravotnou politikou, ale existujúci deficit spolu s nepriaznivou vekovou štruktúrou pracovníkov v zdravotníctve vyvolá vysokú tvorbu pracovných miest v tomto sektore. Celkovo je vo verejnej správe, zdravotníctve a školstve zamestnaných takmer 23 % (520-tisíc) z celkového počtu zamestnancov.

T a b u ľ k a 3.2

Vývoj počtu zamestnaných a ich podielu na celkovej zamestnanosti z dlhodobého hľadiska podľa OKEČ¹

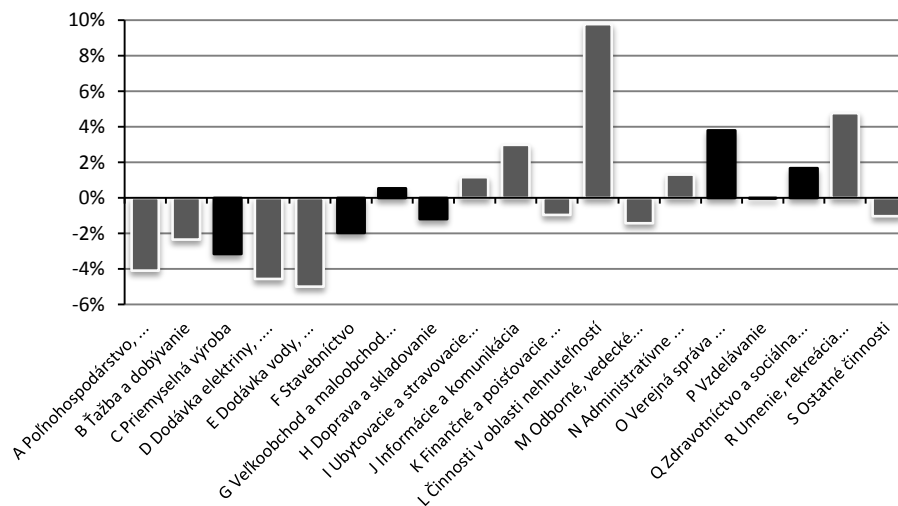
	Podiel				Počet			
	1994	2000	2008	2013*	1994	2000	2008	2013*
<i>Pôdohosp., rybolov, chov rýb spolu</i>	10,2%	6,6%	4,7%	3,3%	214,4	139,8	98,0	77,1
<i>Ťažba nerastných surovín</i>	1,6%	1,2%	0,7%	0,5%	34,4	24,8	14,2	11,5
<i>Priemyselná výroba</i>	26,9%	25,7%	30,7%	23,2%	566,4	540,4	647,6	539,5
<i>Výroba a rozvod elektriny, plynu a vody</i>	2,3%	2,4%	2,0%	NA	48,3	50,1	42,1	NA
<i>Stavebníctvo</i>	8,9%	8,0%	12,2%	10,0%	187,6	167,7	256,7	232,9
<i>Obchod</i>	9,7%	12,3%	14,2%	12,8%	204,9	259,6	298,9	299,2
<i>Hotely, reštaurácie</i>	2,6%	3,1%	5,1%	4,8%	54,0	65,3	107,6	112,6
<i>Doprava, pošty, telekomunikácie</i>	7,8%	7,9%	8,4%	NA	163,4	167,1	177,7	NA
<i>Finanč. sprostredk.</i>	1,2%	1,8%	2,6%	2,2%	24,9	37,1	55,2	52,4
<i>Nehnut., prenáj, obch. čin.</i>	4,0%	4,3%	7,5%	NA	83,7	90,8	157,9	NA
<i>Verejná správa, obrana</i>	6,0%	7,5%	7,9%	8,6%	126,8	158,3	167,1	200,4
<i>Školstvo</i>	8,5%	7,7%	7,8%	7,0%	179,0	161,6	163,8	163,6
<i>Zdravot., sociál. pomoc</i>	6,7%	7,0%	7,3%	7,0%	141,2	147,9	154,1	164,1
<i>Ost. spoločenské, soc. a osobné služby</i>	3,7%	4,1%	4,1%	NA	77,3	86,6	86,4	NA

¹ Údaj o zamestnanosti z roku 2013 je založený na metodike NACE rev. 2 a je priradený k rovnakej kategórii podľa OKEČ v odvetviach, ktorých hodnota zamestnanosti na hlavnej úrovni bola porovnateľná. Rozdiel v počte zamestnancov v týchto dvoch metodikách neprekračuje viac ako 0,1 % podielu na zamestnanosti okrem sektoru priemyselná výroba, kde vzhľadom na veľkosť sektora hodnota rozdielu v roku 2008 na celkovej zamestnanosti bola na úrovni 0,3 %. Predpokladaný objem zamestnanosti podľa metodiky OKEČ by mal byť teda cca o 10-tisíc pracujúcich vyšší. V sektoroch ktoré neboli porovnateľné podľa rozdielných metodík je uvedená hodnota NA.

Pri porovnaní priemerného ročného rastu zamestnanosti v sektorech počas rokov 2008 – 2013 môžeme vidieť, že z hľadiska väčšej tvorby pracovných miest napriek konsolidácií verejných výdavkov došlo len v sektore Verejná správa a Zdravotníctvo. Z hľadiska menších odvetví rástla zamestnanosť výraznejšie len v oblasti Nehnuteľností a Rekreácie a zábavy. V nosných odvetviach priemyslu a s nimi súvisiacich, ako aj v poľnohospodárstve dochádzalo k priemernému ročnému poklesu zamestnanosti takmer o 4 %.

G r a f 3.21

Priemerný ročný rast zamestnanosti v sektorech počas rokov 2008 – 2013 podľa NACE rev. 2, zvýraznené sú sektory s počtom zamestnancov nad 150-tisíc

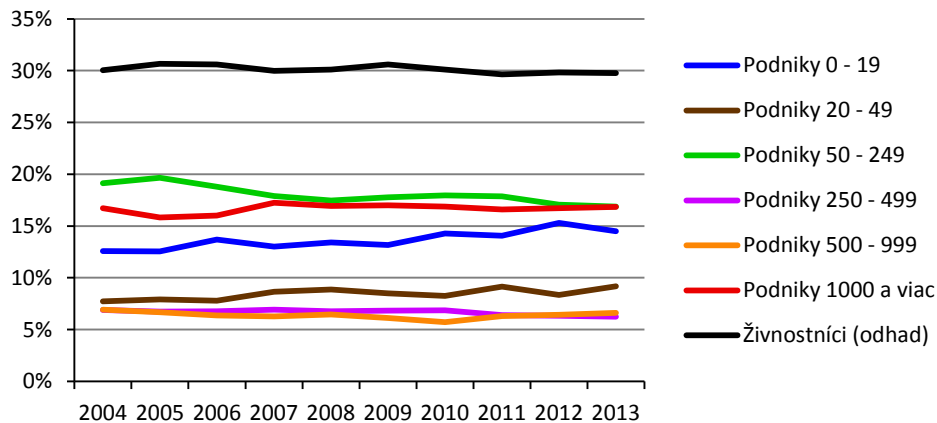

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Podiel počtu zamestnancov na celkovej zamestnanosti podľa veľkostnej štruktúry podnikov je zobrazený v grafe 3.22. Počas posledných 10-tich rokov nie sú z hľadiska zmeny štruktúry viditeľné významné zmeny v štruktúre zamestnávateľov podľa veľkosti (podľa definície EK). Podiel živnostníkov na zamestnanosti zostáva stabilne na úrovni okolo 30 % (650-tisíc), rovnako zamestnanosť vo veľkých podnikoch nad 250 zamestnancov zostáva stabilná na úrovni približne 30 % všetkých zamestnancov (646-tisíc). Mierny pokles zamestnanosti počas sledovaného obdobia nastal v stredných podnikoch s počtom zamestnancov 50 – 249 s poklesom z 19 % na 16,2 % (367-tisíc) v prospech nárastu podielu malých podnikov z 20 % na takmer 24 % všetkých zamestnancov (516-tisíc).

G r a f 3.22

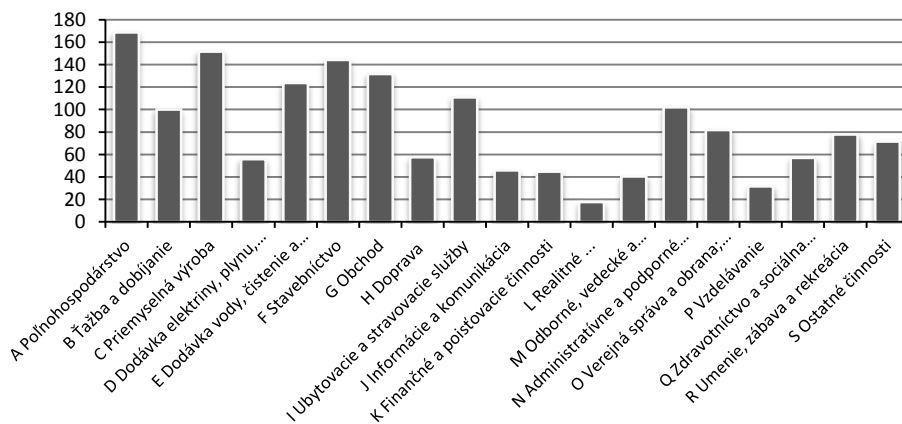
Podiel počtu zamestnancov na celkovej zamestnanosti podľa veľkostnej štruktúry podnikov

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

G r a f 3.23

Podiel nezamestnaných podľa sektoru posledného zamestnania na 1 000 zamestnaných v danom sektore, priemer 2009 – 2013 (NACE rev. 2)

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

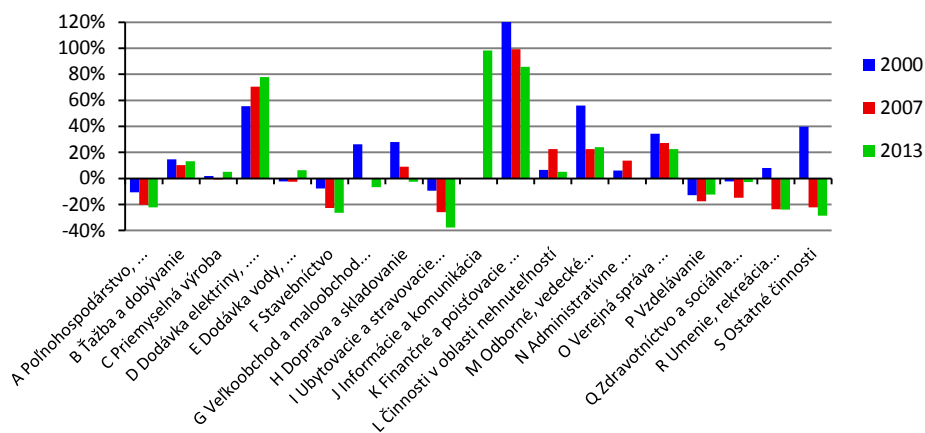
Čiastočnú informáciu o perspektívnosti, resp. fluktuácii zamestnancov v sektoroch hospodárstva v období po kríze nám podáva zobrazenie podielu nezamestnaných podľa sektorov posledného zamestnania na 1 000 obyvateľov, pričom ide o priemerné hodnoty za roky 2009 – 2013. Najnižší počet nezamestnaných pochádza okrem realitných činností zo sektoru vzdelávania, odborných a vedeckých služieb ako aj z IT, čo môže ilustrovať aj relatívne dobrú uplatniteľnosť

pracovníkov z tohto odvetvia pri zmene povolania. Čiastočne je to spôsobené aj výrazne vyššou mierou pracovníkov s vyšším vzdelaním v týchto sektoroch.

Odchýlka od priemernej mzdy k nominálnej mzde v jednotlivých sektoroch hospodárstva je zobrazená na grafe 3.24. Výrazne nad priemerom s takmer dvojnásobným ohodnotením pracujú zamestnanci v sektoroch Informačných technológií a Financíí, pričom vysoko nad priemerom sú ešte zamestnanci v sektore Dodávok elektriny, vody a plynu. Výrazne podpriemerný príjem majú dlhodobo zamestnanci v sektore Poľnohospodárstva, Stavebníctva, Ubytovania a stravovania a Vzdelávania. Pri väčšine odvetví s nižším príjmom sa situácia ohľadom odmeňovania počas krízového obdobia ešte zhoršila.

G r a f 3.24

Porovnanie mzdového rozdielu v jednotlivých sektoroch vzhľadom k priemernej mzde v hospodárstve SR (NACE rev. 2)

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Z hľadiska zhody štruktúry pracovnej sily a potrebnej odbornosti v sektoroch budeme vychádzať z metodiky porovnania dosiahnutého vzdelania definovanej metodikou ISCED (medzinárodné štandardné členenie vzdelania) a charakterom povolania definovanej metodikou ISCO (medzinárodná štandardná klasifikácia povolání). Pomocou tohto porovnania sa dá identifikovať a porovnať miera zhody kvalifikácie s formálne požadovaným vzdelaním. Z hľadiska tried klasifikácie podľa vzdelania bola na Slovensku v národnej štatistike používaná špecifická metodika klasifikácie vzdelania, jednotlivé stupne sa však dajú aj spätne zaradiť do všeobecne používanej 6-stupňovej klasifikácie, pričom niektoré stupne sa ešte ďalej delia na podstupne. V rámci analýz budú použité tri stupne dosiahnutej úrovne vzdelania: *nízke* (ISCED 0-1) všeobecne definované ako ekvivalent ZŠ, *stredné* (ISCED 2-4) všeobecne definované ako ukončenie strednej školy vrátane

odborných smerov bez maturity a *vysoké* (ISCED 5-6) všeobecne chápané ako ukončenie minimálne bakalárskeho štúdia na VŠ. Z hľadiska dopytu po vzdelaní môžeme všeobecne predpokladanú úroveň vykonávaného povolania rozdeliť podľa 9 hlavných tried ISCO do 3 skupín. Vo všeobecnosti predpokladáme, že v ISCO triede 1-3, teda pri Zákonodarcoch, riadiacich pracovníkoch, technikoch a odborných pracovníkoch je požadované vysokoškolské vzdelanie, pri triedach ISCO 4-8, teda administratívnych pracovníkoch, pracovníkoch v službách a obchode, kvalifikovaných pracovníkoch a operátoroch je vyžadované stredoškolské vzdelanie a pracovníci so základným vzdelaním môžu vykonávať len povolania zaradené v ISCO 9, teda nekvalifikované pracovné miesta. Toto členenie predstavuje určité zjednodušenie reality, keďže potreba vzdelania sa dá čiastočne nahradiť dĺžkou vykonávania povolania a praxou (teda neformálne získanými zručnosťami), ale umožňuje nám identifikovať mieru nezhôd na trhu práce (obrázok 3.1).

O b r á z o k 3.1

Schéma zhody požadovaných zručností podľa povolania a formálneho vzdelania na troch úrovniach

Úroveň vzdelania (ISCED)	Výrazne prekvalif. ISCO 9 / ISCED 5-6	Prekvalifikovaní ISCO 4-8 / ISCED 5-6	Zhoda zručností ISCO 1-3 / ISCED 5-6
	Prekvalifikovaní ISCO 9 / ISCED 2-4	Zhoda zručností ISCO 4-8 / ISCED 2-4	Podkvalifikovaní ISCO 1-3 / ISCED 2-4
	Zhoda zručností ISCO 9 / ISCED 0-1	Podkvalifikovaní ISCO 4-8 / ISCED 0-1	Výrazne podkvalif. ISCO 1-3 / ISCED 0-1
	Požadovaná úroveň zručností (ISCO)		

Zdroj: Radvanský (2010).

Ilustrácia vývoja formálnej zhody povolania a vzdelania v rokoch 1998 a 2013 je zobrazená v tabuľke 3.3. Súčtom podielov v riadkoch dostávame podiel pracujúcich s konkrétnym vzdelaním a súčtom hodnôt stĺpca dostávame podiel pracujúcich v kategórii vyžadujúcej danú úroveň povolania. Z porovnania uvedených hodnôt môžeme sledovať nárast formálnej zhody počas posledných 15 rokov, ako aj nárast počtu pracujúcich s vysokoškolským vzdelaním. Kým v roku 1998 bolo zároveň takmer 10 % pracujúcich s nízkym vzdelaním (v prevažne vyššom veku), po ich postupnom odchode z trhu práce do dôchodku je možné sledovať pokles počtu pracujúcich s nízkym vzdelaním na 3,9 %. Podobne môžeme sledovať nárast pracujúcich s VŠ vzdelaním z 12 % v roku 1997 na

22 % v roku 2013. Pre detailnejší pohľad pozri napr. Radvanský a Workie Tiru-neh a kol. (2010).

T a b u ľ k a 3.3 a/b

Zhoda formálneho vzdelania s vykonávaným povoláním v SR, horný riadok ako % celkovej zamestnanosti, spodný riadok ako počet zamestnancov v danej kategórii, vľavo rok 1997, vpravo rok 2013

Vzdelanie (ISCED)	Vysoké	0,0%	0,9%	10,9%	Vzdelanie (ISCED)	Vysoké	0,1%	4,1%	18,0%
		805	19120	240354			2233	95556	418727
	Stredné	6,7%	50,8%	21,0%		Stredné	5,5%	54,1%	14,3%
		148012	1118260	461080			128344	1261019	331956
	Nízke	3,7%	5,6%	0,3%		Nízke	2,2%	1,7%	0,0%
		82345	123316	6678			50880	39472	1061
	Nízke	Stredné	Vysoké		Nízke	Stredné	Vysoké		
	Povolanie (ISCO)				Povolanie (ISCO)				

Zdroj: Autori.

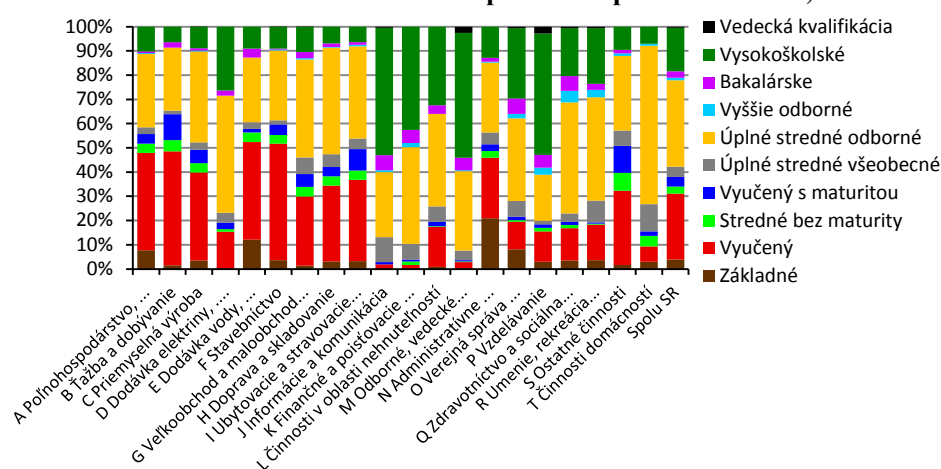
Dopyt po pracovnej sile je z hľadiska potrieb zamestnávateľov vo veľkej miere flexibilný a vychádza z individuálnych požiadaviek firiem a investícií. Ponuka pracovnej sily je oveľa menej pružná a je výrazne závislá na vzdelávacom procese. Saturácia potrieb trhu práce, akou je napr. Migrácia, je výrazne limitovaná (Domonkos et al., 2010). Štruktúra zamestnancov v sektoroch hospodárstva SR je zobrazená na grafe 3.25. Z hľadiska štruktúry zamestnancov je zrejmé, že v sektoroch poľnohospodárstva a priemyslu prevažujú podľa dosiahnutého vzdelania zamestnanci so stredoškolským vzdelaním a nižším. Sektor trhových služieb môžeme z hľadiska vzdelania rozdeliť na sektory s prevažne stredoškolským vzdelaním (obchod, doprava a ubytovanie, teda sektory G – I) a sektory so zvýšenou potrebou kvalifikovanej pracovnej sily, v ktorých podiel pracujúcich s terciárnym vzdelaním presahuje 40 % zamestnancov (sektory J – M, teda IKT, finančné služby, odborné a vedecké činnosti). Výnimku tvoria administratívne činnosti (sektor N), v ktorých možno v prevažnej miere očakávať ako postačujúce sekundárne vzdelanie. U zamestnancov verejnej správy, školstva a zdravotníctva (sektory O – Q) je možné očakávať zvýšenú potrebu pracujúcich s terciárnym vzdelaním, čo sa však z hľadiska štruktúry zamestnancov nepotvrďuje.

V prípade zhody zručností medzi vzdelaním a vykonávaným povoláním, ktorá bola definovaná vyššie, je v slovenskej ekonomike najvyšší podiel pracujúcich s dosiahnutým stredoškolským vzdelaním v povolaniach, ktoré by ich mali podľa definície ISCO požadovať. Podiel zamestnancov so zhodou požadovaného vzdelania tvorilo v roku 2013 až 54 % všetkých zamestnancov v hospodárstve SR (pozri graf 3.26). Vysoký podiel zhody zručností je pri sekundárnom vzdelaní v sektoroch poľnohospodárstva, priemyslu a služieb s nižšou pridanou hodnotou, vrátane administratívnych, okrem dodávok elektriny, vody a plynu. V týchto sektoroch je zhoda až okolo 70 % všetkých pracujúcich. Je však zrejmé, že pri

potrebe detailnejšie hodnotiť zhodu sekundárneho povolanie bude potrebné detailnejšie členenie podľa povolání a odborov štúdia (Štefánik, 2011). V sektore služieb s vyššou pridanou hodnotou a verejnom sektore je zhoda pracujúcich so sekundárnym vzdelaním výrazne nižšia a nepresahuje 30 %. Súvisí to s vyššou potrebou vysokoškolského vzdelania vzhľadom na typ prevažujúcich povolání v sektore.

G r a f 3.25

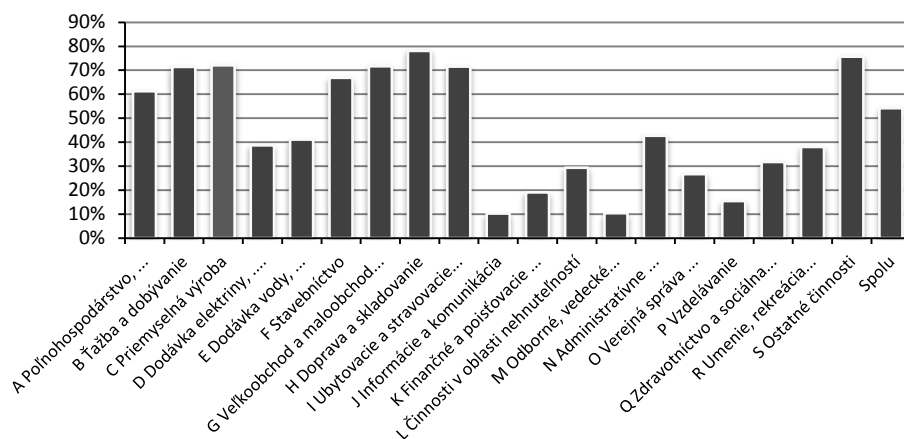
Štruktúra zamestnancov v sektorech hospodárstva podľa vzdelania, 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

G r a f 3.26

Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich so stredným vzdelaním v povolaniach ISCO 4-8 v sektorech hospodárstva podľa NACE rev. 2, 2013

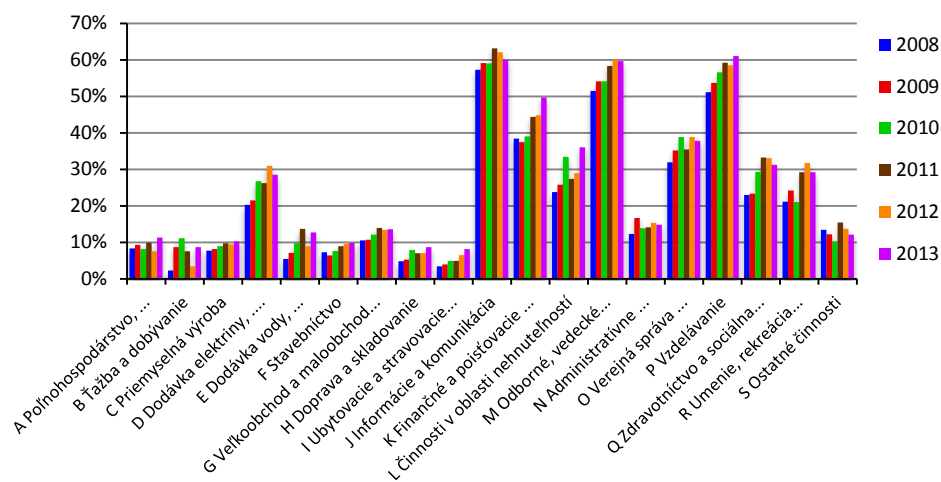

Zdroj: Autori.

Čiastočne nám uvedenú situáciu ilustruje zhoda pracujúcich s terciárnym vzdelaním v sektoroch ISCO 1-3, ktoré z definície predpokladajú vyššie vzdelanie. Napriek tomu hlavne pri riadiacich pracovníkoch možno predpokladať možnosť získania zručností neformálnym spôsobom, teda praxou. Najvyššia zhoda v terciárnom vzdelaní je dosiahnutá v sektore IKT a to až u 70 % zamestnancov, rovnako ako v odborných a vedeckých činnostiach a vzdelávaní. Relatívne nízka zhoda je prekvapivo v sektore zdravotníctva, pričom tento fakt ovplyvňujú hlavne sestry, u ktorých sa na Slovensku dlho nepredpokladala potreba vyššieho vzdelania. Pri sektoroch poľnohospodárstva, priemyslu a služieb s nižšou pridanou hodnotou je terciárne vzdelanie vyžadované hlavne pri špecialistoch a riadiacich pracovníkoch, pričom tento podiel nepresahuje výrazne 10 %. Počas pozorovaného obdobia vzrástla zhoda terciárneho vzdelania takmer vo všetkých sektoroch, čo je spôsobené prílevom väčšieho počtu absolventov terciárneho vzdelania v mladších demografických kohortách na trh práce.

G r a f 3.27

Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich s vysokoškolským vzdelaním v povolaniach ISCO 1-3 v sektoroch hospodárstva podľa NACE rev. 2

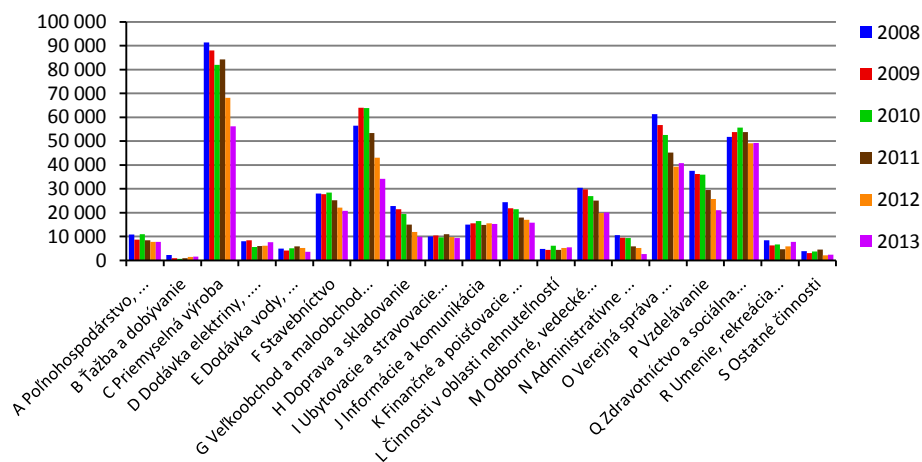
Zdroj: Autori.

Napriek tomu môžeme z definície ISCO zistiť indikatívny počet pracujúcich so sekundárnym vzdelaním na pracovných pozíciách, ktoré by mali vo väčšej miere požadovať vyššie ako sekundárne vzdelanie. Na Slovensku ide v roku 2013 zhruba o deficit 332-tisíc pracujúcich, ktorí by sa uplatnili na trhu práce s vysokoškolským vzdelaním, pričom výrazný podiel by mohol pokryť už prvý stupeň terciárneho vzdelávania (bakalár), pokiaľ by tieto programy boli dobre štruktúrované. Počas pokrízového obdobia poklesla potreba pracovníkov s vysokoškolským

vzdelaním hlavne v odvetviach, v ktorých bol zaznamenaný výrazný pokles zamestnanosti, akou je napr. sektor priemyselnej výroby. Napriek tomu práve sektor priemyselnej výroby a zdravotníctva predstavujú odvetvia s najvyšším deficitom z hľadiska počtu zamestnancov (mierne nad 50-tisíc). Hlavne v sektore zdravotníctva ide o takmer tretinu zamestnancov. Z hľadiska absolútneho počtu je vysoký dopyt po vysokoškolsky vzdelaných pracovníkoch ešte vo verejnej správe, vzdelávaní, obchode a z hľadiska počtu aj v stavebníctve.

G r a f 3.28

Indikatívny počet ľudí s formálne chýbajúcim terciárnym vzdelaním v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2

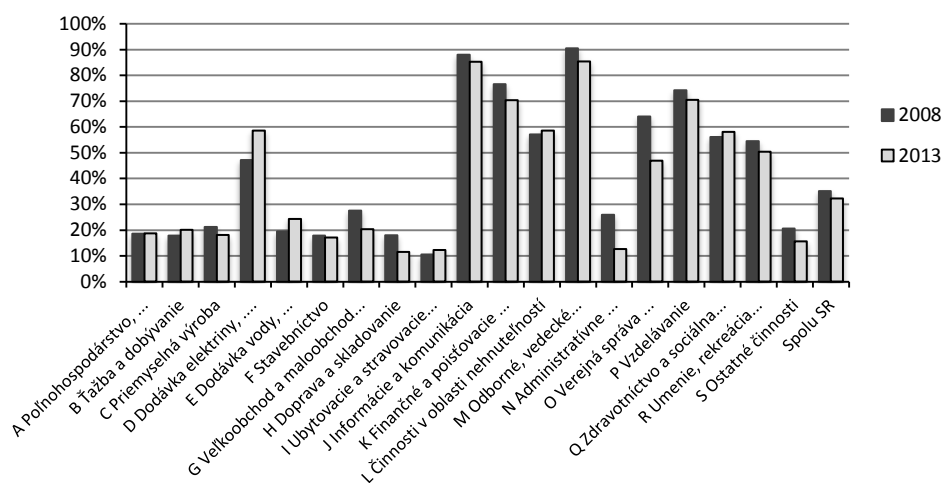
Zdroj: Autori.

Identifikovať indikatívnu potrebu (deficit) pracujúcich z VŠ vzdelaním umožňuje pohľad na podiel zamestnaných v triedach ISCO 1-3 (graf 3.29). Podiel pracujúcich v najvyšších triedach ISCO v Odborných a vedeckých činnostiach a sektore IKT predstavuje až 90 % pracujúcich v tomto sektore. Finančné a bankové činnosti spolu so sektorom Vzdelávania predstavujú potrebu ľudí s vyšším vzdelaním u približne 70 % podielu všetkých zamestnancov. V zdravotníctve je tento cieľový podiel na Slovensku okolo 60 %. Naopak, najnižšia relatívna potreba VŠ vzdelaných pracujúcich je v sektore ubytovania a stravovania (len okolo 10 %). Pri pohľade na štruktúru zamestnancov vo verejnej správe alebo administratíve je zrejmé, že tento podiel nie je z dlhodobého hľadiska stabilný a prispôsobuje sa aktuálnym potrebám a štruktúre ekonomiky. V roku 2008 bol na trhu vo viacerých povolaniach nedostatok pracovných síl a výrazne rástla aj mzdová prémie pri zmene povolania, pričom v roku 2013 podľa prognóz končí obdobie pokrízovej stabilizácie a v najbližších rokoch sa dá očakávať nárast počtu pracovných miest. Na základe informácií prezentovaných na grafoch 3.28

a 3.29 môžeme tvrdiť, že na Slovensku je zatiaľ dostatočný priestor na absorpciu vyššieho počtu VŠ vzdelaných ľudí, ale dôležité je pracovať na dosiahnutí vyššej kvality vzdelania ako takého (resp. minimálne na neznížení).

G r a f 3.29

Podiel pracujúcich v povolaniach s očakávaným VŠ vzdelaním (ISCO 1-3) v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2

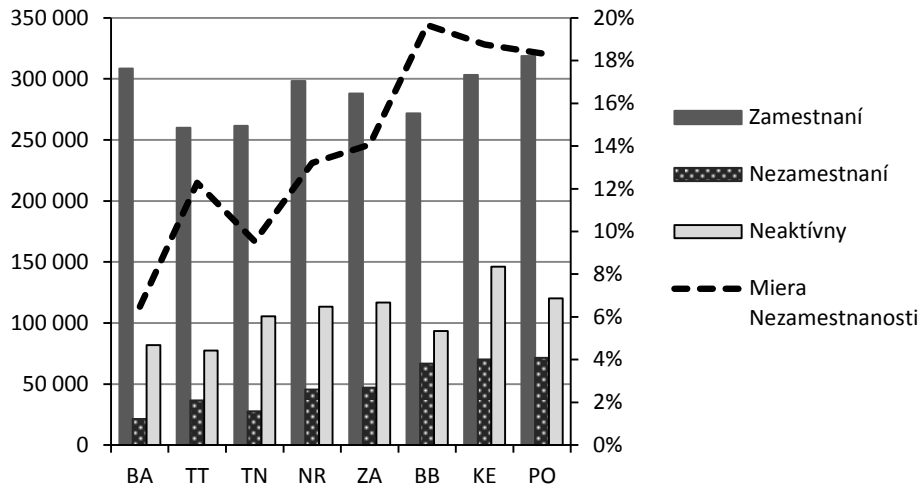

Zdroj: Autori.

3.3 Regionálny pohľad na trh práce

Slovensko je krajina s jednou z najvyšších mier regionálnych disparít v Európe (Radvanský – Workie Tiruneh a kol., 2010). Štatistické porovnanie regiónov bolo ovplyvnené prijatím zákona o územnom a správnom usporiadaní SR v roku 1996, podľa ktorého Slovensko bolo rozdelené na 8 vyšších územných celkov (regióny podľa štatistickej metodiky NUTS 3). Z priestorového pohľadu na trh práce v roku 2013 možno sledovať postupný nárast miery nezamestnanosti smerom na východ. V Banskobystrickom, Prešovskom a Košickom kraji je počet nezamestnaných okolo 70-tisíc, kým v Bratislavskom len 21-tisíc (trojnásobne menej pri porovnateľnej veľkosti trhu práce) a Trenčianskom menej ako 27-tisíc. Košický a Prešovský kraj dosahujú zároveň najvyšší počet ekonomicky neaktívnych (graf 3.30). Zaujímavým faktom je, že napriek najvyššej miere nezamestnanosti má Banskobystrický kraj najnižšiu mieru neaktivity. Počty zamestnaných v Bratislavskom, Nitrianskom, Prešovskom a Košickom kraji sú porovnateľné a toto číslo v nich presahuje 300-tisíc. Najmenšie kraje z hľadiska početnosti ľudí v ekonomicky aktívnom veku predstavujú Trnavský a Trenčiansky kraj.

G r a f 3.30

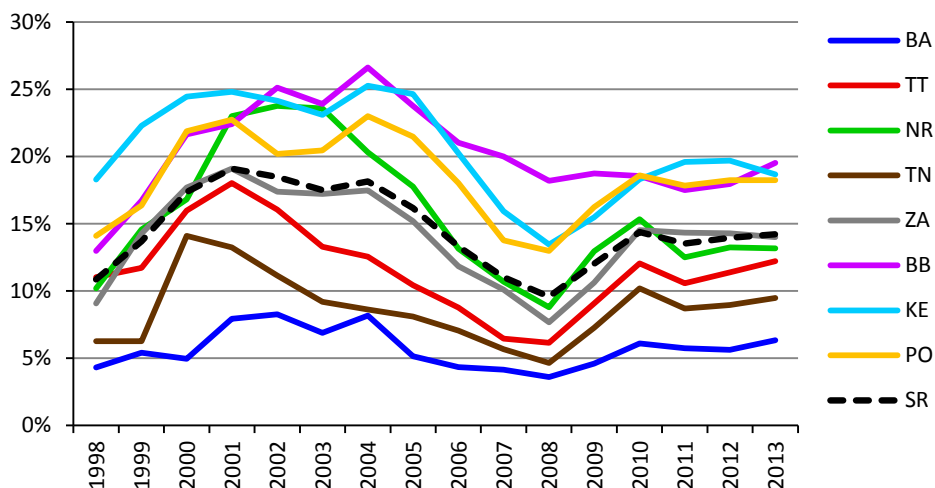
Prehľad základných ukazovateľov trhu práce v regiónoch SR, 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Vývoj miery nezamestnanosti v krajoch kopíruje všeobecný socioekonomický vývoj na Slovensku (graf 3.31). Regionálna štruktúra nezamestnanosti sa od roku 1998 niekoľkokrát menila, čo bolo spôsobené rozdielnymi socioekonomickými danosťami, regionálnou diferenciaciou PZI, budovaním infraštruktúry a ďalšími faktormi. Z hľadiska miery nezamestnanosti je najmenej problematický Bratislavský kraj s dlhodobo najnižšou mierou nezamestnanosti. Bratislava ako hospodárske a politické centrum krajiny má vzhľadom na svoju pozíciu vytvorených množstvo dostupných pracovných miest, ktoré presahujú existujúcu ponuku ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Bratislavský kraj je jediný, ktorý je výrazne ovplyvnený medziregionálnou pracovnou migráciou, zároveň dosahuje najvyššiu priemernú mzdu na zamestnanca. Dlhodobo nadpriemernú situáciu na trhu práce vykazuje Trenčiansky kraj, ktorý leží v rozvojovej osi Bratislava – Žilina a miera nezamestnanosti je v ňom dokonca nižšia ako v Trnavskom kraji. Pričom Trnavský kraj ťaží z výhodnej polohy, keďže z priestorového hľadiska je jediným susediacim krajom z Bratislavským a boli v ňom alokované viaceré veľké zahraničné investície. Nitriansky kraj patril v období vrcholiaceho vplyvu reštrukturalizácie ekonomiky v rokoch 2002 a 2003 spolu s Banskobystrickým a Košickým krajom k najhorším z hľadiska nezamestnanosti. Ekonomický boom, ktorý sa sústredil hlavne na západnú časť územia SR, spôsobil obrat vo vývoji v tomto kraji a ten v súčasnosti dosahuje mieru nezamestnanosti na úrovni pod priemerom SR. Žilinskému kraju sa dlhodobo darí na úrovni podobnej priemernej miere nezamestnanosti v SR.

Dlhodobo najproblematickejší vývoj na trhu práce je v Banskobystrickom, Košickom a Prešovskom kraji. V období prudkého hospodárskeho rozvoja nezamestnanosť v Banskobystrickom kraji neklesala tak výrazne, ako vo všetkých ostatných regiónoch. Spôsobené to bolo relatívne malým hospodárskym centrom kraja sústredeným v okolí súmestia Zvolen – Banská Bystrica. Banskobystrický kraj patrí z geografického hľadiska k najhornatejším a sú v ňom sústredené okresy s dlhodobo najvyššou mierou nezamestnanosti, ako Lučenec, Poltár, Rimavská Sobota. Tieto okresy nedokázali nadviazať na ekonomický rast v okolitých regiónoch a sú odkázané na prílev kapitálu a finančné transfery, keďže vnútorné zdroje v týchto regiónoch na ďalší rozvoj sú limitované.

G r a f 3.31
Vývoj miery nezamestnanosti v krajoch SR

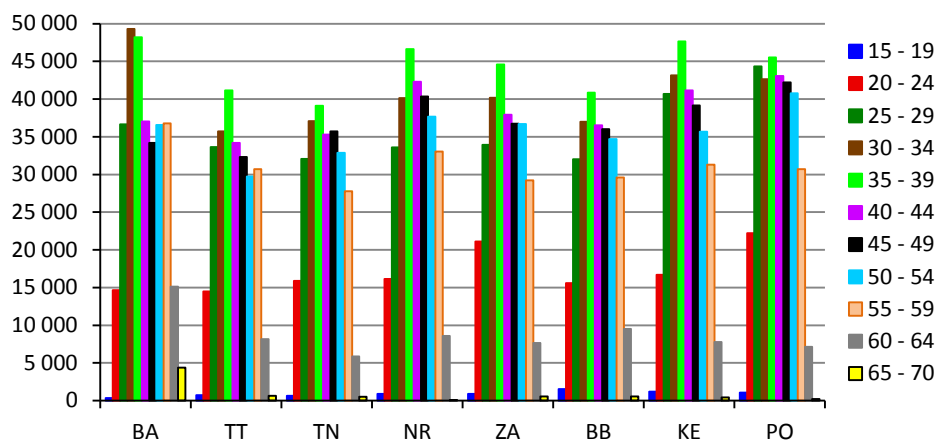

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Veková štruktúra zamestnancov v krajoch SR je porovnateľná. Významne vyšší je len podiel mladšej vekovej kategórie v Prešovskom a Žilinskom kraji, pričom vo väčšom počte ide o zamestnancov s ukončeným stredoškolským vzdelaním. Naopak, k sústreďeniu vekovej kategórie 30 – 34-ročných dochádza predovšetkým v Bratislavskom kraji, čo je spôsobené mierne odlišnou demografickou štruktúrou, ale aj dlhodobou migráciou obyvateľstva za vysokoškolským vzdelaním. Vďaka vyššej uplatniteľnosti vzdelania a vyšším mzdám zostáva v Bratislavskom kraji pracovať značná časť absolventov VŠ štúdia, pričom kapacity týchto škôl sú najvyššie práve v Bratislavskom kraji. Naopak, najvyšší podiel starších zamestnaných je okrem Bratislavského ešte v Banskobystrickom a Nitrianskom kraji.

G r a f 3.32

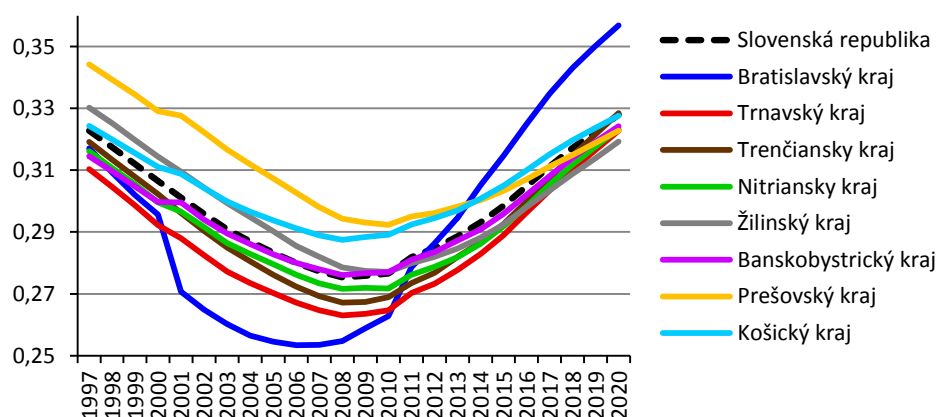
Štruktúra zamestnaných v krajoch SR podľa veku

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

G r a f 3.33

Vývoj indexu ekonomického zaťaženia v krajoch SR

Zdroj: Autori, VDC.

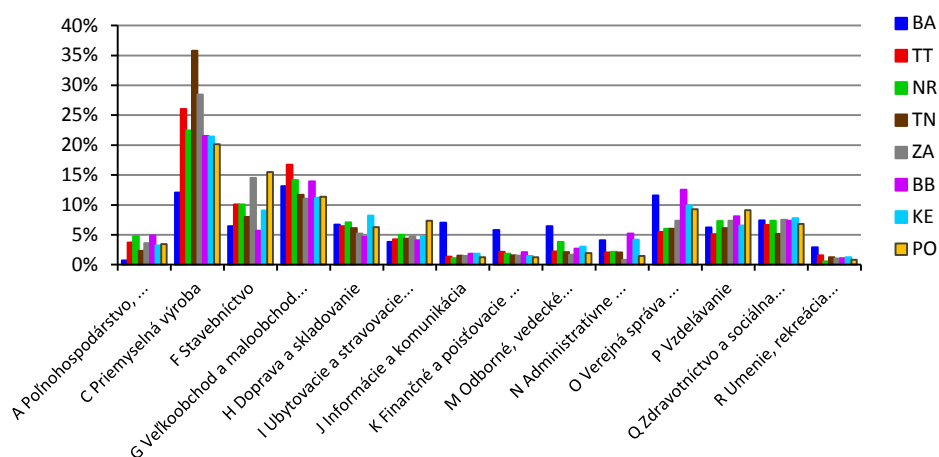
Zaujímavý je pohľad na index ekonomického zaťaženia v regiónoch SR. Index ekonomického zaťaženia predstavuje podiel ľudí v ekonomicky aktívnom veku na počte ľudí mimo ekonomicky aktívneho veku, pričom na Slovensku dochádza k poklesu počtu detí do 15 rokov v prospech starších nad 65 rokov. Tento podiel bol najpriaznivejší vo všetkých krajoch pred rokom 2010. Skokové zmeny v rokoch 2001 a 2011 boli podmienené výsledkami sčítania obyvateľov, pričom zo štatistického hľadiska sa nerealizuje spätná úprava dát. Najnižší podiel indexu ekonomického zaťaženia, teda najvyšší porastový potenciál, dosahoval v rokoch 2000 – 2010 Bratislavský kraj, v priebehu najbližších 10-tich rokov sa

však z neho stane jeden z najstarších regiónov SR so všetkými s tým súvisiacimi problémami (graf 3.33).

Štruktúra zamestnanosti v regiónoch podľa sektorov nám hovorí o nosných odvetviach v jednotlivých krajoch aj z hľadiska príjmu domácností, pričom uvedená hodnota predstavuje podiel na celkovej zamestnanosti v regióne v roku 2013. Sektor poľnohospodárstva tvorí takmer 5 % zamestnanosti len v Nitrianskom a Banskobystrickom kraji, pričom veľmi nízky podiel dosahuje okrem Bratislavského ešte v Trenčianskom kraji. Priemyselná výroba ako najväčší sektor z hľadiska zamestnanosti výrazne prevažuje v Trenčianskom, Žilinskom a Trnavskom kraji. Napriek veľkým podnikom ako je Slovnaft alebo VW Bratislava je podiel pracovníkov v priemyselnej výrobe v Bratislavskom kraji relatívne nízky. Podiel pracujúcich v sektore stavebníctva je v súčasnosti najvyšší v Žilinskom a Prešovskom kraji, čo súvisí jednak s aktuálnymi infraštruktúrnymi projektmi, ako aj s možnosťou cestovať za prácou, pričom pracovná migrácia je najvyššia práve v tomto sektore. Z relatívne menších sektorov služieb (z hľadiska zamestnanosti) s vyššou pridanou hodnotou je možné vidieť prevahu zamestnanosti v Bratislavskom kraji. Z hľadiska zamestnanosti vo verejnej správe je vidno relatívne vyšší podiel v Bratislavskom kraji, v ktorom sídli väčšina štátnych orgánov a ministerstiev. Vyšší podiel zamestnanosti v tomto sektore, ako aj sektore školstva, je v krajoch s vyššou mierou nezamestnanosti. Zamestnanie vo verejnej správe závisí vo väčšej miere od počtu obyvateľov ako ekonomickej sily regiónu, a preto pri poklese zamestnanosti rastie váha verejného sektora na celkovej zamestnanosti, ako aj príjmoch obyvateľstva. Relatívne podobný podiel na zamestnanosť vo všetkých krajoch má sektor zdravotníctva.

G r a f 3.34

Štruktúra zamestnanosti v regiónoch a sektoroch podľa NACE rev. 2,* 2013

* Na grafe nie sú uvedené sektory, v ktorých zamestnanosť neprekročila 2 % v žiadnom z krajov SR.

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

V tabuľke 3.4 je zobrazené porovnanie regionálnej mzdy v sektoroch hospodárstva vzhľadom na priemernú mzdu na Slovensku. Z porovnaní je zrejmé, že mzdy v odvetviach priemyslu a trhových služieb sa výraznejšie prispôbujú regionálnym príjmovým rozdielom, ako mzdy vo verejnom sektore, s výnimkou Bratislavského kraja, ktorý má mzdovú prémie takmer pri všetkých sektoroch. Jedinou výnimkou je sektor ubytovania a stravovania, kde vďaka konkurencii, existencie rozdielov medzi oficiálnymi a reálnymi mzdami a zamestnávaniu relatívne lacnejšej pracovnej sily (napr. študentov) je priemerná mzda v Bratislavskom kraji nižšia ako v Trenčianskom a Žilinskom kraji. Výrazne nižšia priemerná mzda na Slovensku je v Nitrianskom, Banskobystrickom a Prešovskom kraji, čo je výsledkom viacerých faktorov (aj napr. vyšším podielom sektorov s nižšou pridanou hodnotou).

T a b u ľ k a 3.4

Porovnanie regionálnej mzdy v sektoroch hospodárstva oproti priemernej mzde na Slovensku, NACE rev. 2, 2013

	BA	TT	NR	TN	ZA	BB	KE	PO	SR
<i>Spolu</i>	132%	94%	87%	90%	92%	88%	97%	81%	100%
<i>A Poľnohospodárstvo, ...</i>	92%	85%	82%	84%	79%	84%	78%	75%	81%
<i>B Ťažba a dobývanie</i>	142%	131%	99%	101%	100%	101%	88%	79%	105%
<i>C Priemyselná výroba</i>	149%	106%	92%	98%	101%	88%	112%	79%	103%
<i>D Dodávka elektriny, ...</i>	230%	165%	178%	143%	148%	131%	142%	110%	161%
<i>E Dodávka vody, ...</i>	128%	107%	80%	76%	91%	85%	94%	74%	91%
<i>F Stavebníctvo</i>	114%	88%	81%	90%	91%	86%	92%	73%	91%
<i>G Veľkoobchod a maloobchod ...</i>	128%	86%	81%	80%	81%	87%	84%	73%	95%
<i>H Doprava a skladovanie</i>	115%	83%	79%	81%	82%	80%	87%	87%	92%
<i>I Ubytovacie a stravovacie ...</i>	63%	66%	49%	61%	67%	63%	59%	57%	61%
<i>J Informácie a komunikácia</i>	216%	123%	102%	119%	141%	144%	162%	128%	185%
<i>K Finančné a poisťovacie ...</i>	198%	126%	130%	125%	130%	118%	133%	117%	170%
<i>L Činnosti v obl. nehnuteľností</i>	126%	105%	80%	78%	77%	87%	84%	82%	97%
<i>M Odborné, vedecké ...</i>	151%	111%	113%	87%	94%	88%	102%	89%	129%
<i>N Administratívne ...</i>	89%	70%	58%	69%	71%	57%	76%	69%	76%
<i>O Verejná správa ...</i>	128%	99%	90%	95%	97%	98%	97%	91%	102%
<i>P Vzdelávanie</i>	90%	82%	83%	80%	80%	79%	86%	84%	84%
<i>Q Zdravotníctvo a sociálna ...</i>	118%	85%	89%	88%	98%	89%	97%	87%	96%
<i>R Umenie, rekreácia ...</i>	91%	77%	57%	70%	74%	73%	68%	73%	77%
<i>S Ostatné činnosti</i>	100%	70%	55%	63%	72%	65%	71%	51%	76%

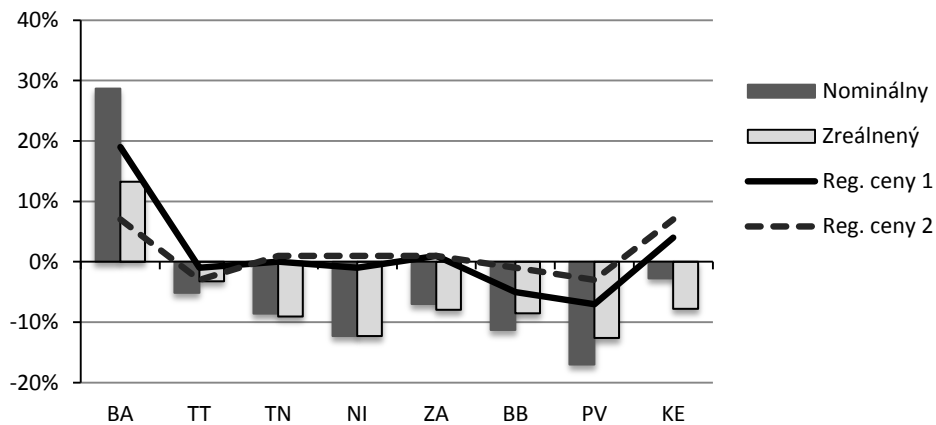
Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Z hľadiska porovnania mzdových príjmov na regionálnej úrovni však treba vziať do úvahy možné rozdiely v cenovej úrovni, čo ovplyvňuje výšku reálnej mzdy. Na základe empirických odhadov (napr. Radvanský, 2014) bolo potvrdené, že minimálne z hľadiska porovnávania príjmov (miezd) existujú pre kraje rôzne úrovne cenových indexov. „Zreálnené“ porovnanie nominálnych aj reálnych príjmov pri zahrnutí informácie o rozdielnych cenách vykazuje oveľa nižšiu mieru regionálnych disparít, čo však neznamená, že dôjde k ich vyrovnaniu. Štatisticky nie sú regionálne mzdy vykazované, pričom určenie regionálnej inflácie

vzhľadom na výsledky analýz považujeme za nutné. Príklad vplyvu na nominálnu a reálnu príjmovú rozdiel v roku 2013 je zobrazený na grafe 3.35.

G r a f 3.35

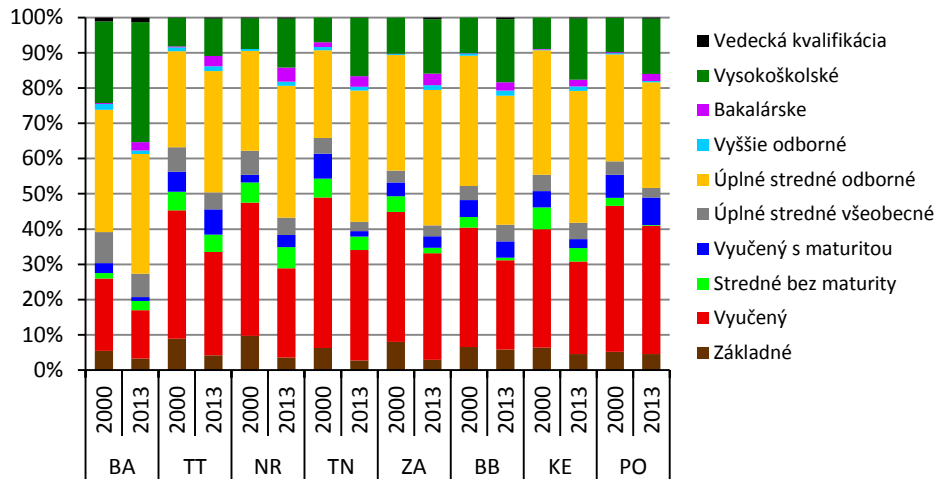
Porovnanie rozdielu priemernej čistej nominálnej mzdy oproti priemeru SR a zrealizovanej mzdy na základe odhadnutých cenových indexov

Zdroj: Autori na základe Radvanský (2014).

G r a f 3.36

Štruktúra zamestnanosti v regiónoch v rokoch 2000 a 2013 podľa vzdelania

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

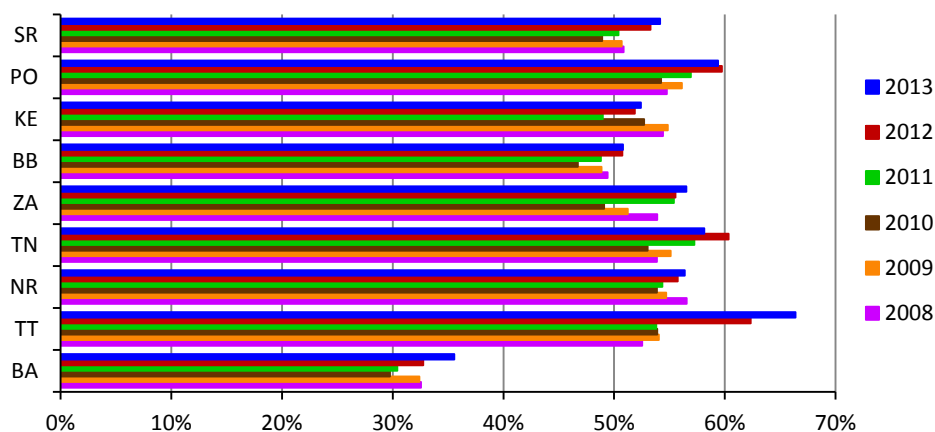
Na grafe 3.36 je zobrazená zmena vzdelanostnej štruktúry v regiónoch SR podľa vzdelania. Výrazne sa zvýšil počet zamestnancov v Bratislavskom kraji

s vysokoškolským vzdelaním. Avšak relatívne zvýšenie na podiele zamestnancov bolo v niektorých krajoch výraznejšie. Podiel zamestnancov so základným vzdelaním začína dosahovať minimálne hodnoty, pod ktoré v najbližších rokoch pravdepodobne neklesne aj vzhľadom na to, že ročne niekoľko stoviek študentov neukončí základné, resp. stredné vzdelanie aj napriek ukončeniu povinnej dochádzky. Napriek tomu patrí Slovensko ku krajinám s najvyšším podielom stredoškolského vzdelania. Výrazný pokles nastal u pracujúcich s výučným listom. Podiel študentov na odborných stredných školách ku všeobecným je v súčasnosti 2 : 1. Väčšina študentov, hlavne zo všeobecných smerov, v súčasnosti pokračuje ďalej v štúdiu na VŠ.

Zhodu zručností z hľadiska stredného vzdelania (bližšie vysvetlené v podkapitole 3.2 – Sektorový pohľad na vývoj trhu práce) dosahuje 54 % zamestnancov SR. Najvyššiu mieru zhody na úrovni takmer dvoch tretín všetkých zamestnancov v súčasnosti dosahuje Trnavský kraj, pričom nadpriemerné hodnoty sú dosahované ešte v Prešovskom, Trenčianskom a Banskobystrickom kraji. Naopak, Bratislavský kraj dosahuje zhodu len na úrovni 36 % zamestnancov vzhľadom na vysoký podiel pracovných miest vyžadujúcich vyššie vzdelanie. Inak neexistuje z hľadiska zhody v strednom vzdelaní výraznejší medziregionálny rozdiel.

G r a f 3.37

Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich so stredným vzdelaním v povolaniach ISCO 4-8 v regiónoch SR

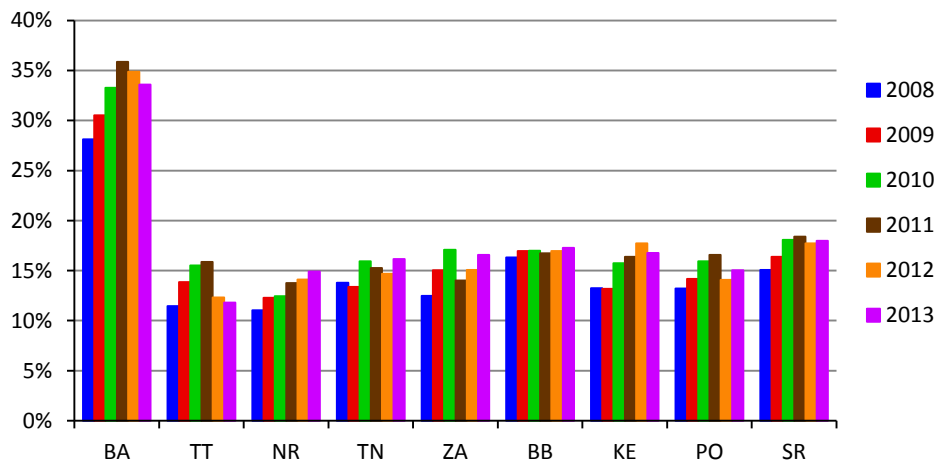
Zdroj: Autori.

Najvyšší podiel zhody pracujúcich s terciárnym (vysokoškolským vzdelaním) je dosiahnutý v Bratislavskom kraji a predstavuje takmer tretinu pracujúcich (graf 3.37). Všetky ostatné kraje dosahujú nižšiu zhodu ako je priemer SR, ktorý je výrazne ovplyvnený Bratislavským krajom. Najnižší podiel terciárnej zhody

v súčasnosti vykazuje Trnavský kraj, z ktorého vysokoškolsky vzdelaní obyvatelia úspešne medziregionálne migrujú do metropolitného regiónu. Počas posledných šiestich rokov vykazuje relatívne stabilnú a nadpriemernú mieru zhody v prípade vysokoškolsky vzdelaných zamestnancov Banskobystrický kraj.

G r a f 3.38

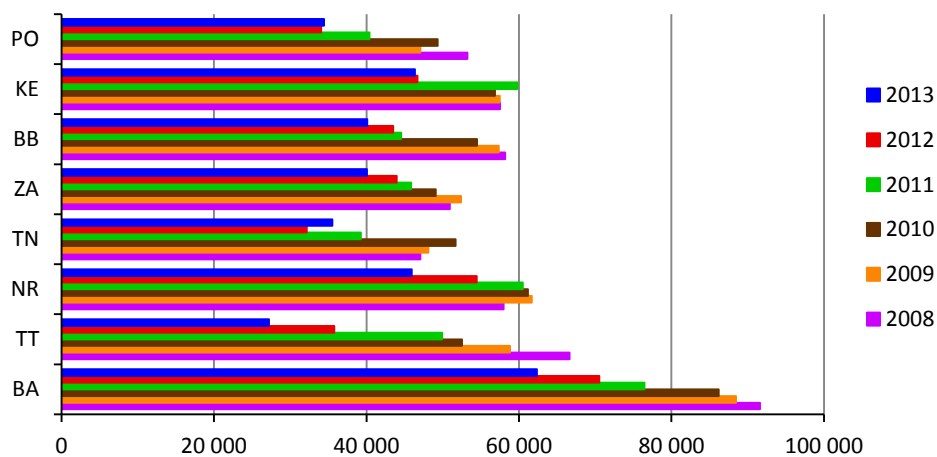
Zhoda formálneho vzdelania pracujúcich s vysokoškolským vzdelaním v povolaniach ISCO 1-3 v regiónoch SR

Zdroj: Autori.

G r a f 3.39

Indikatívny počet ľudí s formálne chýbajúcim terciárnym vzdelaním v regiónoch SR

Zdroj: Autori.

Indikatívny počet pracujúcich s chýbajúcim terciárnym vzdelaním v posledných rokoch mierne klesal (graf 3.39). Nezhoda pri najvyššom stupni kvalifikácie prudko klesla hlavne v Trnavskom kraji – na menej ako polovicu z 66-tisíc na 27-tisíc pracujúcich. V ostatných krajoch bol tento vývoj podobný, ale s menším rozsahom poklesu. Čiastočne to môžeme vysvetliť aj tým, že v čase krízy nastal výraznejší útlm v sektoroch s prevažujúcou vyššou kvalifikáciou a zamestnávateľia šetrili na rušení časti manažérskych a riadiacich pozícií, prípadne zvýšili efektívnosť v týchto povolaniach na úkor zamestnanosti.

3.4 Pohľad na špecifické otázky trhu práce

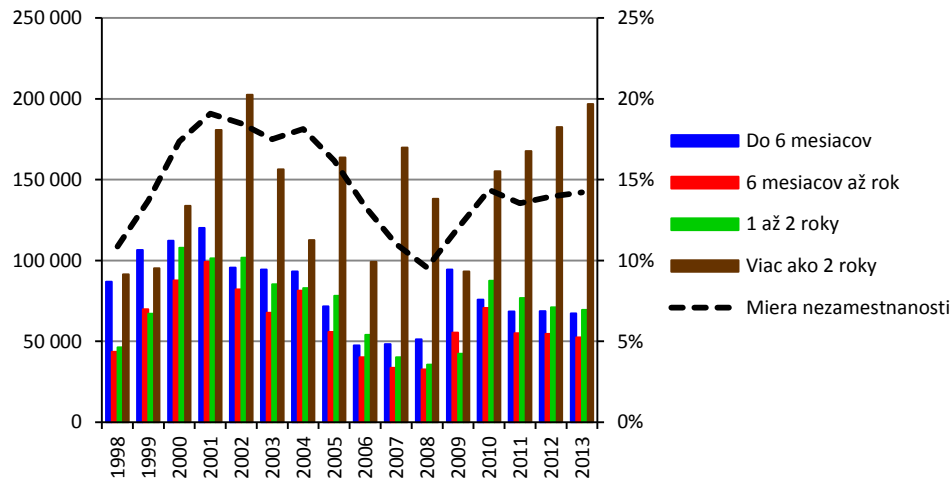
Niektoré špecifické otázky trhu práce si vyžadujú komplexnejší pohľad a detailnejšie štúdium. V nasledujúcej časti sa pokúsime identifikovať vznik a vývoj špecifických problémov, ktoré by mohli poodhaliť niektoré súvislosti dôležité pre pochopenie aktuálneho vývoja a naznačiť možné problémy, ktoré budú spájané s trhom práce v budúcnosti.

Vývoj nezamestnanosti

Vývoj štruktúry nezamestnanosti je podmienený aktuálnymi podmienkami na trhu práce. Medzi najproblematickejšiu časť z hľadiska uplatniteľnosti na trhu práce patria dlhodobo nezamestnaní. Dlhodobý pobyt mimo trhu práce so sebou prináša mnohé riziká, akými sú napr. strata pracovných návykov, strata zručností a rapidná deteriorácia dosiahnutého vzdelania. Opätovný návrat na trh práce je v prípade dlhodobo nezamestnaných zložitejší a nákladný z hľadiska nárokov na aktívnu politiku, ako aj na potrebu dodatočného vzdelávania. Podiel dlhodobo nezamestnaných na celkovom počte nezamestnaných výrazne klesá pri raste nezamestnanosti, tento efekt je však v prípade pretrvávajúcich negatívnych podmienok na trhu práce krátkodobý. Z pohľadu na vývoj počtu nezamestnaných podľa dĺžky nezamestnanosti (graf 3.40) môžeme sledovať nárast počtu z hľadiska dĺžky nezamestnanosti väčšej ako 2 roky, so špecifickým odstupom od nárastu nezamestnanosti. V rámci reštrukturalizácie ekonomiky nastal najväčší nárast nezamestnanosti do roku 2000, pričom bol sprevádzaný vyšším podielom krátkodobo nezamestnaných v rokoch 1999 a 2000. Značná časť odtoku z trhu práce v tomto období bola nezamestnaná ešte v roku 2002. Najnižší počet dlhodobo nezamestnaných od roku 1999 bol dosiahnutý v roku 2009, teda v čase prepuknutia krízy a rok po dosiahnutí najnižšej miery nezamestnanosti. Koncom roku 2008 a začiatkom roka 2009 došlo k výraznej vlne prepúšťania, čo spôsobilo prudký nárast krátkodobej nezamestnanosti. Z následného vývoja v rokoch 2010 až 2013 môžeme vidieť, že prevažná časť súčasných dlhodobo nezamestnaných prišla o zamestnanie práve v krízovom období. Miera dlhodobej nezamestnanosti nad 2 roky dosiahla v súčasnosti viac ako 50 % všetkých nezamestnaných.

Graf 3.40

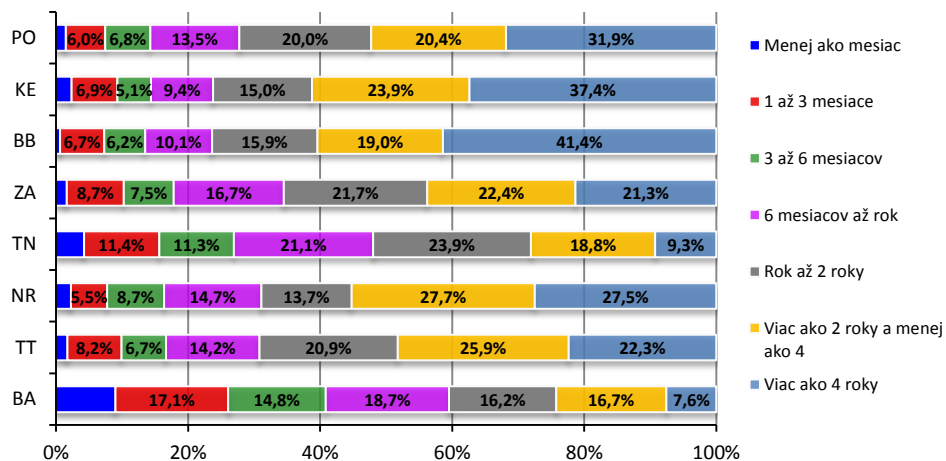
Počet nezamestnaných podľa dĺžky nezamestnanosti (pravá os)
a miera nezamestnanosti (ľavá os)

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Graf 3.41

Počet nezamestnaných podľa dĺžky nezamestnanosti v krajoch SR, 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

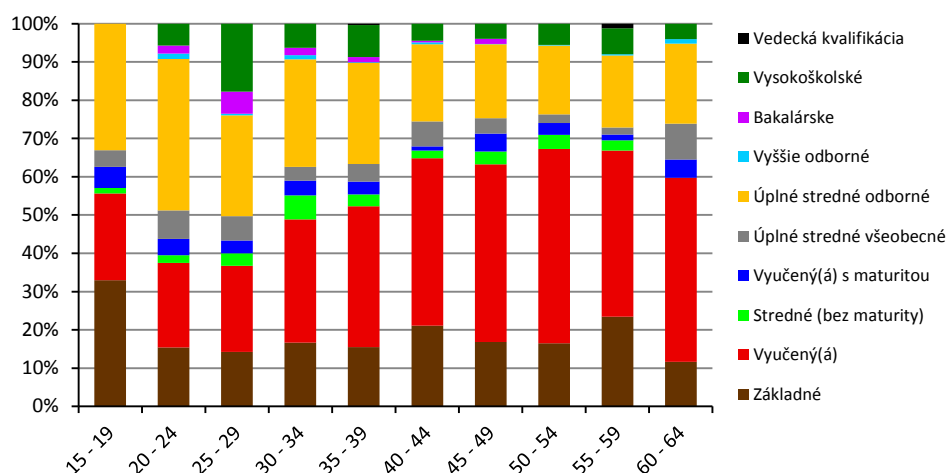
Pri detailnejšom pohľade na vývoj v nezamestnanosti v regiónoch SR boli zaznamenané výrazné rozdiely (graf 3.41). Pozitívna štruktúra nezamestnaných z hľadiska dĺžky nezamestnanosti je v Bratislavskom, Trenčianskom a čiastočne Žilinskom kraji. Prevahu v týchto krajoch majú krátkodobí nezamestnaní do 1 roka

a fluktuácia nezamestnaných je v týchto krajoch výraznejšia. Pokiaľ dochádza u nezamestnaných k ich obmieňaniu s relatívne krátkym pobytom mimo trhu práce, nepredstavuje to z hospodárskeho ani individuálneho hľadiska až taký výrazný spoločenský problém. Výrazne negatívnu štruktúru nezamestnaných majú Banskobystrický a Košický kraj, kde až 60 % nezamestnaných je mimo trhu práce viac ako 2 roky a zhruba 40 % dokonca viac ako 4 roky. Títo nezamestnaní majú výrazný problém vrátiť sa na trh práce, a keď sa zamestnajú, tak len na pozície s nižším príjmom a kvalifikáciou oproti poslednej vykonávanej činnosti. Pričom v prípade týchto regiónov je tvorba nových pracovných miest výrazne limitovaná a existuje len nízka motivácia pre návrat dlhodobo nezamestnaných na pozície s nízkym príjmom z dôvodu malého alebo dokonca negatívneho rozdielu v čistom príjme.

Štruktúra nezamestnanosti podľa vekových skupín prevažne korešponduje so štruktúrou vzdelaných vo vekových skupinách, pričom so zvyšujúcim sa vzdelaním podiel na nezamestnanosti vo vekovej skupine klesá. Špecifické sú skupiny najmladších nezamestnaných, kde okrem študentov, ktorí predčasne odišli zo vzdelávacieho procesu (dropout), tvoria prevažnú časť absolventi bez predchádzajúcej pracovnej skúsenosti. Podobne vo vekovej skupine 25- až 29-ročných tvoria výraznú časť nezamestnaných absolventi VŠ bez skúseností na trhu práce, ktorí majú na začiatku pracovnej kariéry vyššiu fluktuáciu, pričom vo veku 30 rokov sú už etablovaní na trhu práce. U starších nezamestnaných prevažujú ľudia s nižším vzdelaním, podobne ako v celej vekovej skupine. Výrazne sa znižuje podiel vyučených a vyučených s maturitou medzi nezamestnanými.

G r a f 3.42

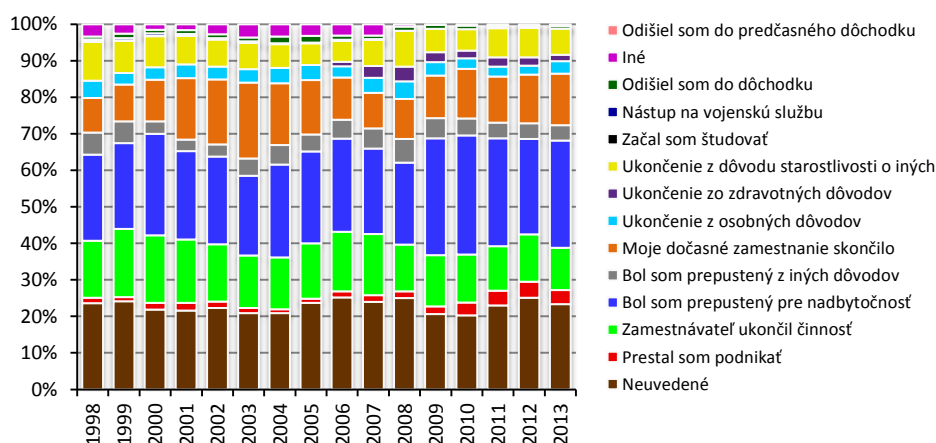
Štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania a 5-ročných vekových skupín, 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Pohľad na dôvod ukončenia posledného zamestnania je detailne zobrazený v grafe 3.43. Dôvody ukončenia sa mierne líšili podľa konkrétnej situácie na trhu práce v jednotlivých rokoch. V čase výrazného poklesu nezamestnanosti v rokoch 2007 a 2008 sa výrazne zvýšil relatívny počet odchodu z osobných dôvodov (starostlivosť o iných, resp. zdravotný stav). V priemere 23 % odpovedí bolo bez uvedenia dôvodu, pričom ide zväčša o ľudí, ktorí sú prvýkrát nezamestnaní a to prevažne v nižších vekových kategóriách. Na základe toho sa dá usúdiť, že asi 20 % nezamestnaných nemá dlhšiu predchádzajúcu pracovnú skúsenosť. V rokoch 2001 až 2003 bol výrazne vyšší počet nezamestnaných, ktorým uplynul kontrakt na dobu určitú. Počas krízy a pokrízového obdobia po roku 2008 sa štruktúra dôvodu nezamestnanosti stabilizovala, pričom prevláda prepustenie pre nadbytočnosť.

Graf 3.43
Vývoj dôvodu ukončenia posledného zamestnania

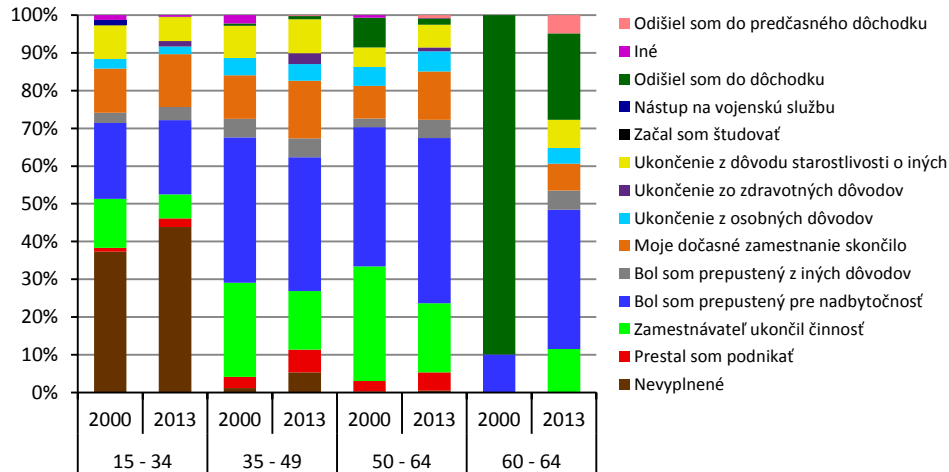

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Dôležité z hľadiska pochopenia dôvodov ukončenia pracovného pomeru je zobrazenie podľa veku. V mladších vekových skupinách je až 40 % nezamestnaných bez uvedenia dôvodu, čo môžeme spájať s nezamestnanosťou hneď po štúdiu alebo s prvým príchodom na trh práce. Vo vekových skupinách do 49 rokov je vyšší podiel nezamestnaných z dôvodu dočasných kontraktov. S rastúcim vekom rastie pravdepodobnosť prepustenia pre nadbytočnosť a ukončenie činnosti zamestnávateľa. Významný z hľadiska dôvodu je aj posun veku odchodu do dôchodku. Kým v roku 2000 išlo do dôchodku až 8 % ľudí vo vekovej skupine 50 – 64-ročných (90 % vo vekovej skupine 60 +), tak v roku 2013 to bolo len 0,7 % dôvodov odchodu v tejto vekovej skupine (23 % vo veku nad 60). V najstaršej vekovej skupine výrazne vzrástlo ako dôvod prepustenie pre nadbytočnosť.

Graf 3.44

Vývoj dôvodu ukončenia posledného zamestnania podľa vekových skupín v rokoch 2000 a 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

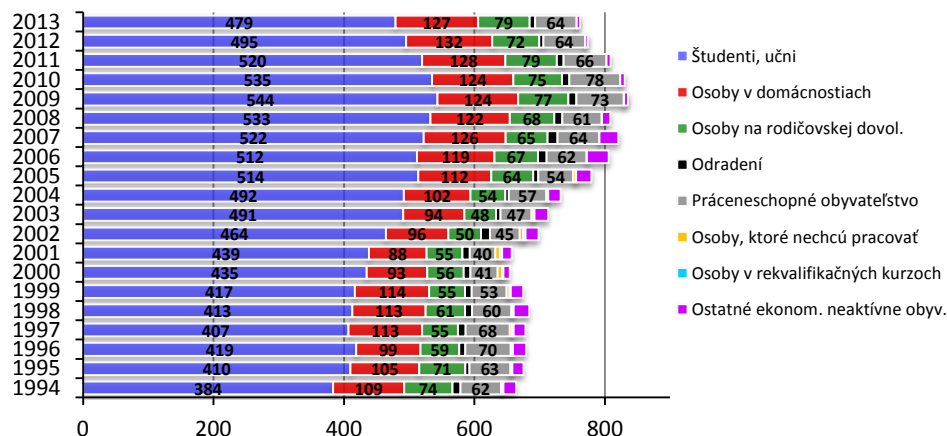
Pohľad na neaktívnych

Isté rezervy v počte pracovných síl na trhu práce môžeme hľadať u neaktívnych nad 15 rokov nezamestnanosti, mimo starobných dôchodcov (graf 3.45). Slovensko má v EÚ jednu z najnižších mier neaktivity z iných ako objektívnych dôvodov, ktorými sú choroba, rodičovská a rodinná starostlivosť a pod. (de la Fuente, 2010). Prevažnú časť ekonomicky neaktívneho obyvateľstva tvoria študenti, ktorých bude vzhľadom na klesajúci počet detí v predproduktívnom veku ubúdať. Maximum študentov bolo dosiahnuté v roku 2009, odkedy ich počet mierne klesá. Napriek tomu, že štúdium sa v mladších kohortách berie ako alternatíva k nezamestnanosti, ich počet sa v pokrízovom období aj napriek stagnácii nezamestnanosti ďalej nezvyšoval.

Druhou najpočetnejšou skupinou sú osoby v domácnostiach, ktorú tvorí asi 130-tisíc ľudí. Časť z nich by sa v prípade potreby vedela zaradiť na trh práce. Počet ľudí na rodičovskej dovolenke (prevažne ženy) sa odvíja od vývoja pôrodnosti. V súčasnosti dosahuje táto hodnota svoje maximum od roku 1994, ale vzhľadom na aktuálny pokles pôrodnosti nepredpokladáme jeho výrazné zvýšenie nad hranicu 80-tisíc. Relatívne stabilnú skupinu z hľadiska počtu tvoria nepracujúci zo zdravotných dôvodov, ide o približne 60 – 70-tisíc nepracujúcich. Najdôležitejšiu skupinu z hľadiska možnosti vstupu na trh práce tvoria tzv. odradení, teda osoby ktoré by chceli pracovať, ale nehľadajú si prácu z dôvodu, že neveria v existenciu pre nich vhodného pracovného miesta. Počet odradených však v súčasnosti nepresahuje 10-tisíc osôb.

Graf 3.45

Štruktúra a počet neaktívnych vo veku nad 15 rokov (bez ľudí na starobnom dôchodku), tisíc osôb

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Sektor zdravotníctva

Jednou z kľúčových oblastí z hľadiska riešenia hospodárskej politiky a verejných výdavkov bude riešenie otázok zdravotnej a sociálnej starostlivosti (vrátane liekovej politiky a kúpeľnej starostlivosti). Komplexná reforma zdravotníctva bola pripravovaná od roku 2002, pričom nikdy nedošlo k jej reálnej aplikácii. Z hľadiska objemu, štruktúry a zložitosti ide o kľúčový a komplexný systém, ktorý zahŕňa domácu, ambulantnú, nemocničnú, sociálnu a dlhodobú starostlivosť. Stanovenie optimálnej ponuky starostlivosti musí zohľadňovať množstvo hľadísk, pričom medzi najdôležitejšími je reflektovanie priestoru a štruktúry dopytu po starostlivosti v SR. Zvýšenie výdavkov nie vždy priamo ovplyvňuje zdravotný stav obyvateľstva, vo všeobecnosti sa odborná verejnosť skôr prikláňa k názoru, že dôležitejšie ako objem sú štruktúra a efektívnosť vynaložených prostriedkov. Na dôvažok, lepší zdravotný stav obyvateľstva vedie k celkovej úspore na strane verejných výdavkov a k zlepšeniu blahobytu obyvateľstva, nakoľko podiel súkromných výdavkov obyvateľstva predstavuje podľa odhadov WHO⁴³ takmer tretinu prostriedkov v sektore zdravotníctva na Slovensku.

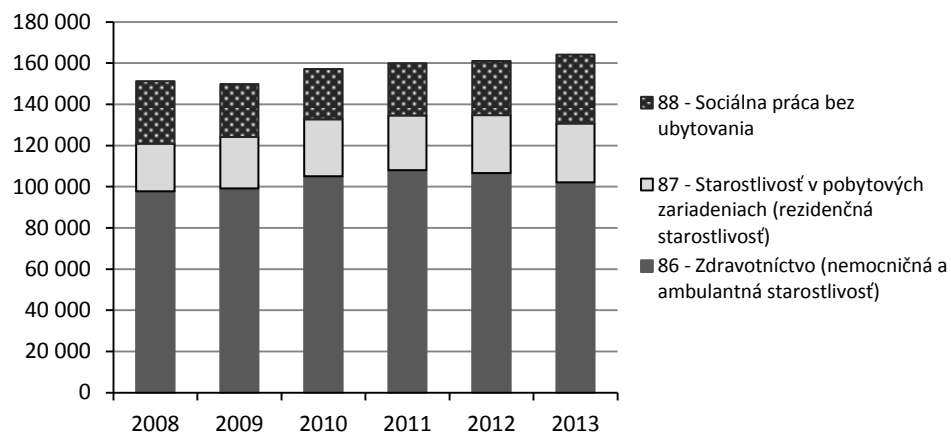
Budúci dopyt po zdravotnej starostlivosti a sociálnych službách závisí od mnohých faktorov. Jedny z najvýznamnejších sú: očakávaný demografický vývoj, vývoj ekonomickej aktivity obyvateľstva a zdravotný stav obyvateľstva. Z hľadiska budúceho dopytu treba brať do úvahy najpravdepodobnejší variant demografickej prognózy a očakávaný odhad vplyvu dodatočných faktorov na zdravotný stav

⁴³ World Health Organization National Health Account database, <<http://apps.who.int/gho/data/node.country.country-SVK?lang=en>>.

obyvateľstva, chorobnosť a ďalšie ukazovatele ovplyvňujúce celkový dopyt po zdravotných službách. Zvýšený dopyt po zdravotnej a sociálnej starostlivosti priamo vplýva na dva faktory: zvýšený dopyt po práci v tejto oblasti a na verejné a súkromné výdavky. Verejné výdavky na zdravotnú starostlivosť sa výrazne líšia podľa veku, vzhľadom na rozdielnu prevalenciu chorôb, výskyt obmedzení každodenných aktivít (ADL), a celkový zdravotný stav.

G r a f 3.46

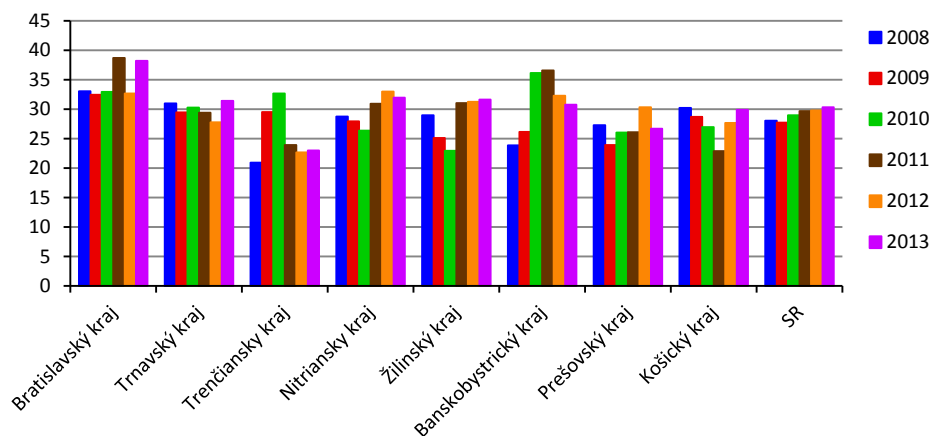
Počet pracovníkov v sektore Q – zdravotníctvo podľa NACE rev. 2 v detailnejšom členení

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

G r a f 3.47

Vývoj počtu pracovníkov v sektore zdravotníctva na 1 000 obyvateľov v krajoch SR

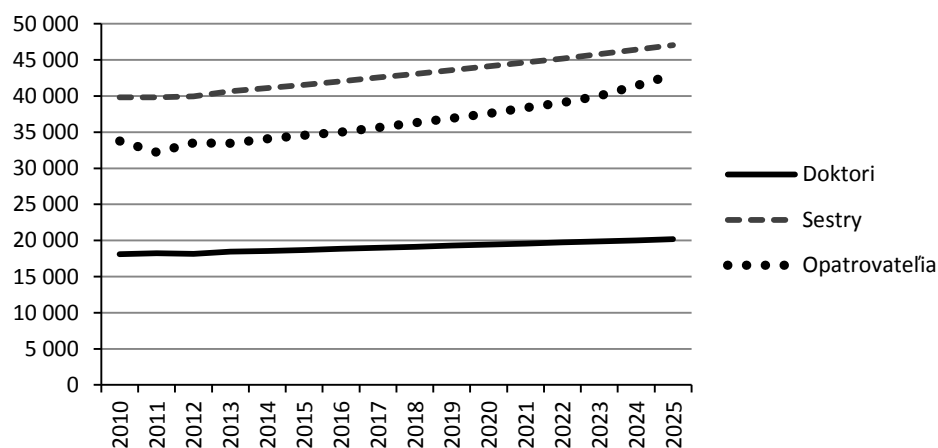

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Vo všeobecnosti môžeme očakávať nárast dopytu po práci takmer vo všetkých sektoroch zdravotníctva a zdravotnej starostlivosti.⁴⁴ V priemere v týchto sektoroch vplyvom starnutia očakávame nárast dopytu po práci v roku 2025 o 22 %. Z toho očakávame rast dopytu po zamestnancoch v nemocničnom sektore o 21 % a po ambulantných miestach o 10 %. Najvýznamnejší nárast dopytu bude v sektore sociálnej starostlivosti bez ubytovania pre starších a nevládných o 44 % a rezidenčnej ošetrovateľskej starostlivosti o 52 %. Tento rast dopytu bude zvýraznený vekovou štruktúrou pracovníkov v zdravotníctve, ktorá je vyššia ako priemer SR a expanzný dopyt ešte zvýrazní potrebu doplniť kvalifikovaných pracovníkov (najproblematickejšia sa v súčasnosti zdá byť dentálna starostlivosť a časť lekárskejších špecializácií). Viaceré analýzy poukazujú na to, že počet nových sestier a doktorov je nedostatočný a tento deficit sa prejaví už v najbližších rokoch o to výraznejšie, o koľko dlhšie sa bude odkladať riešenie tohto problému. Vzdelávanie v sektore zdravotníctva musí čo najskôr zohľadniť deficit a budúci markantný nárast dopytu po zdravotnej starostlivosti.

G r a f 3.48

Prognóza potrieb vybraných povolání v sektore zdravotníctva

Zdroj: Radvanský a Dovál'ová (2013).

Zároveň je potrebné riešiť problém začínajúcich pracovníkov v zdravotníctve (sestry, doktori pred atestáciou), pretože podľa odhadov autorov viac ako tretina novovzdelaných pracovníkov v tomto sektore s relatívne vysokými nákladmi na absolventa uprednostní možnosť dlhodobo pracovať v zahraničí, vzhľadom na platové a systémové výhody (hlavne v ČR a Nemecku). Pracovné podmienky a vybavenie pracovísk sú rôznorodé, pričom sa riadia systémom ziskovosti pre

⁴⁴ Detailnejšie pozri napr. (Radvanský a Dovál'ová, 2013) alebo (Radvanský a Lichner, 2014).

jednotlivé pracoviská. Zavedenie DRG systému by malo časť týchto problémov vyriešiť, dlhodobý sklz v jeho implementácii však poukazuje na problémy celého zdravotného sektora. Ťažkosti pri prevádzaní zdravotných výkonov, dlhodobé problémy v informatizácii a neschopnosť transparentne tendrovať a implementovať moderné technológie (elektronická zdravotná karta a pod.) vedú k vysokej administratívnej náročnosti zdravotných úkonov, neefektívnosti a následne vyšším časovým a cenovým nákladom na jedného pacienta. Čakacie doby na niektoré úkony sú dlhodobo neakceptovateľné.

Z hľadiska starostlivosti o starších nebola koncepcia dlhodobej starostlivosti dokončená, problémom je hlavne prelínanie kompetencií medzi Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny (sociálna) a Ministerstvom zdravotníctva (zdravotná starostlivosť). Z hľadiska plánovania kapacít dlhodobej a sociálnej starostlivosti hrajú výraznú úlohu aj VÚC a miestna samospráva. Ich možnosti však často nereflektujú potreby regiónu, ale finančnú silu konkrétneho mesta/kraja, resp. možnosti spoluúčasti ľudí odkázaných na zdravotnú/sociálnu pomoc. Vo všetkých krajinách⁴⁵ sa však najviac preferuje domáca starostlivosť, kde treba legislatívne doriešiť množstvo čiastkových problémov (od ošetrovateľstva, cez domácu sociálnu a osobnú starostlivosť). Finančné a nefinančné kompenzácie musia zohľadňovať reálnu potrebu a možnosti spolufinancovania starostlivosti, inak systém zostane dlhodobo neefektívny. Najväčším problémom zostáva riešenie neformálnej starostlivosti (pomoc odkázaným ľuďom hlavne prostredníctvom členov rodiny), ktorá pokrýva až 90 % celkových potrieb dlhodobej starostlivosti. Otáznym je rovnako vývoj počtu ZŤP na Slovensku, ktorý je hlavne vo vyššom veku jedným z najvyšších v EÚ a tempá rastu naznačujú výraznejší rast, ako je rast počtu ľudí s problémami vykonávať bežné činnosti. Možnosť zlepšiť financovanie dlhodobej starostlivosti zo súkromných zdrojov v niektorých krajinách umožňujú inovatívne finančno-poistné produkty fungujúce v niektorých vyspelých krajinách, akými je napr. reverzná hypotéka. Implementácia v legislatívnom procese tak, aby bol tento produkt lákavý pre cieľovú časť obyvateľstva a zároveň poskytoval dostatočnú ochranu spotrebiteľa, však bude ešte zložitá.

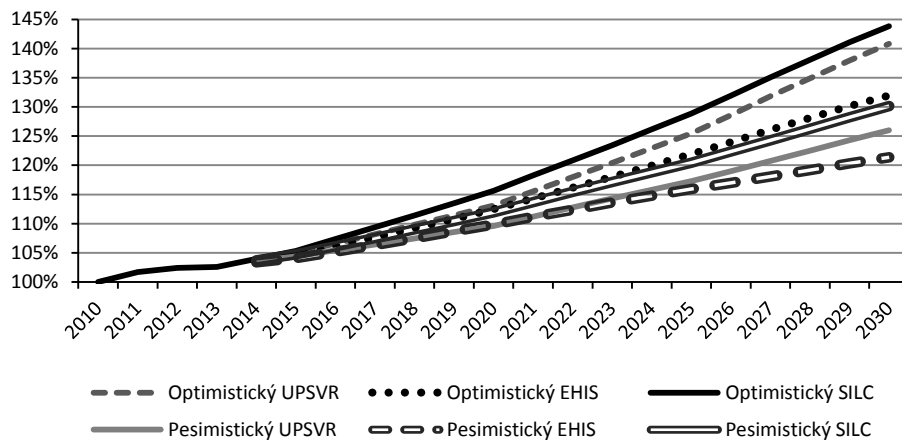
Pokiaľ porovnáme štruktúru výdavkov počas posledných rokov, relatívne rozdelenie nákladov nevykazuje výrazné zmeny. Výdavky na zdravotnú starostlivosť pre ľudí do 45 rokov (okrem novorodencov) tvoria menej ako 50 % priemerných výdavkov na pacienta. Po tomto veku začínú výdavky výrazne narastať a dostanú sa k priemeru vo veku 55 rokov. Najvyššie výdavky na zdravotnú starostlivosť sú na pacientov vo veku 70 až 80 rokov (viac ako 170 % priemeru). Následne výdavky na prestarnutých klesajú zhruba o 1,5 % na každý dodatočný

⁴⁵ Pozri napr. výstupy projektu 6 RP – Assessing Needs of Care in European Nations, dostupné na <<http://www.ancien-longtermcare.eu/>>.

rok veku pacienta. V mladších vekových skupinách do 45 rokov sú výdavky na starostlivosť o ženy priemerne o 10 % vyššie (z výrazným nárastom okolo veku 30 rokov – starostlivosť o tehotné matky). Vo veku nad 55 rokov začnú byť výdavky o starostlivosť o mužov v priemere o 5 – 8 % vyššie ako u žien, čo súvisí aj s nižším priemerným vekom dožitia.

G r a f 3.49

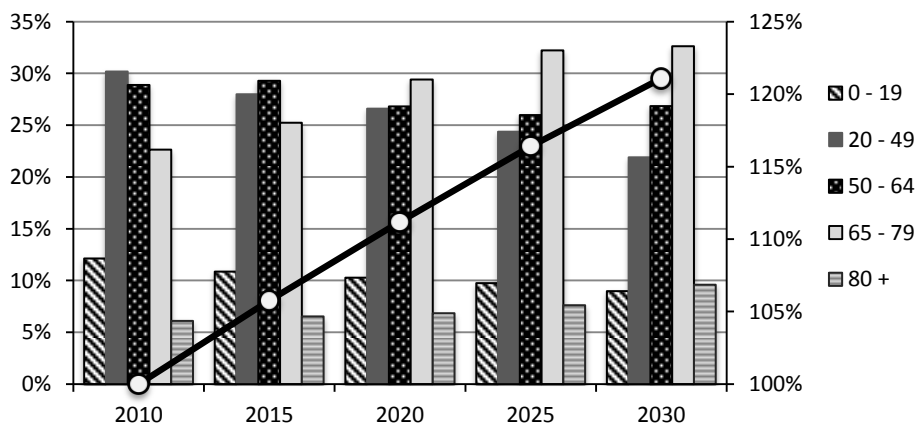
Odhadovaný nárast počtu ľudí odkázaných na pomoc iných oproti roku 2010 v dvoch scenároch

Zdroj: Radvanský a Lichner (2014).

G r a f 3.50

Očakávaný nárast reálnych výdavkov vplyvom starnutia v sektore zdravotníctva (bez prijatia opatrení) (pravá os) a štruktúra výdavkov podľa veku (ľavá os)

Zdroj: Radvanský a Dováľová (2013).

Z hľadiska možnosti ekonomického využitia potenciálu sektora zdravotníctva má najväčší potenciál kúpeľná politika. Množstvo prírodných liečivých zdrojov na našom území poskytuje v rámci EÚ Slovensku dlhodobú, avšak nevyužitú komparatívnu výhodu. Štátne kúpeľníctvo je z hľadiska množstva a kvality poskytovaných služieb viac než limitované. Práve v kúpeľníctve existuje výrazná možnosť poskytovať služby pre pomerne rôznorodú klientelu a ponúknuť (exportovať) tieto služby zahraničným klientom v EÚ (Štefánik a kol., 2013). Výdavky na túto starostlivosť pritom z väčšej časti môžu byť kryté z ich domáceho zdravotného poistenia, vzhľadom na nižšie náklady ako u domácich poskytovateľov. Na využitie tohto regionálneho potenciálu však musia byť jednotlivé strediská schopné kooperovať a poskytovať komplexný mix služieb, ktoré by viedli k preferencii takýchto zariadení aj u zahraničných pacientov, teda klientov. Príkladom môže byť prístup v maďarskom kúpeľníctve a zdravotníckom turizme, v ktorom výdavky zahraničných návštevníkov počas rokov 2008 – 2010 vzrástli o 75 % (Kiss, 2012). Príklad poskytovania cezhraničnej zdravotnej starostlivosti v európskom priestore by mal byť prevzatý aj do postoja Slovenska k niektorým otázkam európskej harmonizácie a jednotného trhu.

Vplyv starnutia na zamestnanosť v sektoroch

Výrazný vplyv na dopyt po práci má veková štruktúra zamestnancov. Dopyt po práci sa vo všeobecnosti delí na tzv. expanzný dopyt, čo sú novovytvorené pracovné miesta a nahrádzací dopyt, teda miesta, ktoré existujú a musia byť nahradené z dôvodu odchodu pracovníka z trhu práce, napr. na dôchodok. Z tohto dôvodu nevybilancovaná veková a vzdelanostná štruktúra môže viesť k pnutiu na trhu práce.

Ako príklad môžeme uviesť vyššiu vzdelanostnú štruktúru mladších pracujúcich, a naopak odklon od remeselnej činnosti, a to aj napriek tomu, že po tejto činnosti môže byť dopyt. Druhým faktorom pri vzdelaní je dĺžka zotrvania na trhu. Pri stredných odborných školách absolvent vstupuje na trh práce vo veku 18 rokov a môže na ňom zotrvať po dôchodok. Absolvent medicíny vstupuje na trh vo veku 25 rokov a dĺžka jeho aktívnej pracovnej činnosti bude v ideálnom prípade o 7 rokov kratšia. Pritom existujú povolania, napr. u silových zložiek, s možnosťou výrazne skoršieho odchodu z trhu práce. Je teda zrejmé, že možných nezhôd na trhu práce je väčšie množstvo, v tejto kapitole naznačíme problém nepriaznivej vekovej štruktúry v niektorých sektoroch.

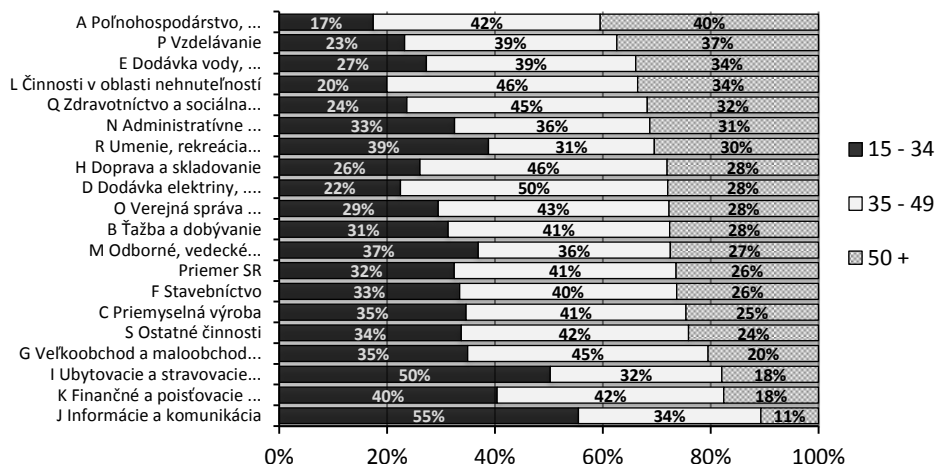
Na grafe 3.51 sú zoradené sektory podľa podielu pracujúcich vo veku nad 50 rokov. Z tohto porovnania je vidieť, že medzi väčšie sektory s najvyšším priemerným vekom patria Poľnohospodárstvo, Vzdelávanie a Zdravotníctvo a sociálna pomoc. Tieto sektory predstavujú, s ohľadom na potrebnú kvalifikáciu, pomerne nízko príjmové odvetvia. Vo všetkých vymenovaných sektoroch je problém prilákať

mladšiu pracovnú silu. Naopak, sektory ako IKT, Ubytovanie a stravovanie či Finančné a poisťovacie služby majú prevahu mladých pracovníkov.

Ako príklad problematickej štruktúry, na ktorú sa pozrieme detailnejšie, uvedieme podsektor 67 – Zdravotníctvo.

G r a f 3.51

Podiel pracujúcich podľa vybraných vekových skupín v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2, 2013

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

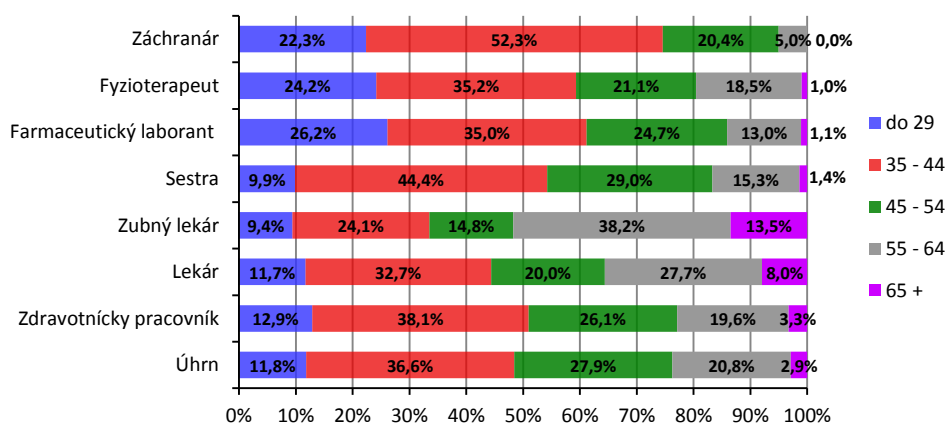
Spoľahlivé informácie o detailnej štruktúre povolání podľa veku a detailnejšieho členenia (napr. z VZPS) sa vzhľadom na výrazný pokles početnosti v štatistickej vzorke získavajú relatívne problematicky. Z tohto dôvodu ilustrujeme problém práve na príklade sektoru zdravotníctva, kde Národné Centrum Zdravotníckych Informácií poskytuje kvalitné sektorové informácie o povolaniach a ich vekovej štruktúre.

Z údajov o sektore Q uvedených na grafe 3.51 je možné identifikovať podiel starších pracovníkov nad 50 rokov ako 32 % podiel všetkých pracovníkov v sektore. Uvedený podiel približne súhlasí aj s celkovou vekovou štruktúrou zdravotníckych pracovníkov (graf 3.52). V rámci zdravotníckeho personálu je možné identifikovať relatívne mladé povolania (záchranár), ale aj vysoko problematické, ako je lekár. Jedným z problémov zdravotníctva, ktorý však v súčasnosti ešte nie je tak vypuklý, je nízky podiel sestier v mladšej vekovej skupine. Najvypuklejšia nezhoda je však už viditeľná pri stomatológoch, z ktorých viac ako 50 % je starších ako 50 rokov. Je zrejmé, že pri dodatočnom členení napr. podľa regiónov môžeme s veľkou pravdepodobnosťou zistiť ešte nepriaznivejší stav v prípade niektorého z krajov. V tomto prípade je treba uplatniť vhodnú

politiku, pripraviť viac absolventov odboru stomatológia a adekvátne ich motivovať k uplatneniu dosiahnutého vzdelania na Slovensku.

G r a f 3.52

Podiel pracujúcich podľa veku vo vybraných povolaniach v sektore zdravotníctva, 2012

Zdroj: NCZI (Národné centrum zdravotníckych informácií).

Pracujúci na kratší pracovný čas

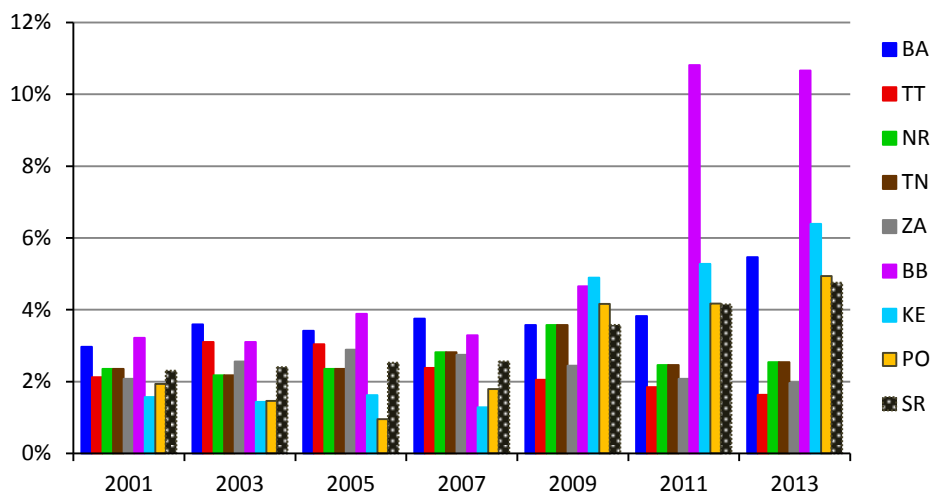
Slovensko je najrigidnejšou krajinou EÚ z hľadiska práce na kratší pracovný pomer. Priemer európskych krajín je mierne nad 20 %, pričom na Slovensku sa tento podiel od roku 2001 zvýšil z 2,1 % na 4,75 %, napriek pokusom zaviesť flexibilnejšie formy zamestnávania. Tento pomer vyhovuje viacerým skupinám na trhu práce, napríklad matkám pri návrate z materskej dovolenky. Zaujímavé je, že len v jednom kraji výrazne narástol podiel čiastkových úväzkov za posledné roky, a to v Banskobystrickom. Tu je v súčasnosti podiel pracovníkov na kratší pracovný úväzok takmer 11 %. V Košickom kraji je podiel kratších úväzkov 6 %, v Bratislavskom 5,5 % a v Prešovskom 5 %. V ostatných štyroch regiónoch dokonca došlo k zníženiu tohto podielu až na 1,6 % v Trnavskom kraji. Jedným z výrazných problémov pri kratších úväzkoch je výrazne nižší príjem z práce pri vysokých fixných nákladoch (napr. pri dochádzke za prácou).

Pri identifikácii sektora s vyšším podielom kratších pracovných úväzkov (KPÚ) porovnáme situáciu v rokoch 2008 a 2013 (graf 3.54). Takmer minimálny je podiel kratších pracovných úväzkov v sektore poľnohospodárstva a priemyslu, okrem sektoru E – dodávka vody, kde podiel KPÚ klesol v krízovom období na polovicu. Naopak, výrazne narástol podiel KPÚ v administratívne na 30 % a vo verejnej správe na 15 %. Otázne je, či ide o jediný pracovný úväzok zamestnanca, alebo kombináciu viacerých činností. Pri zlepšovaní pracovného prostredia

by sa politika trhu práce mala venovať aj podpore pracovného miesta na kratší pracovný čas.

G r a f 3.53

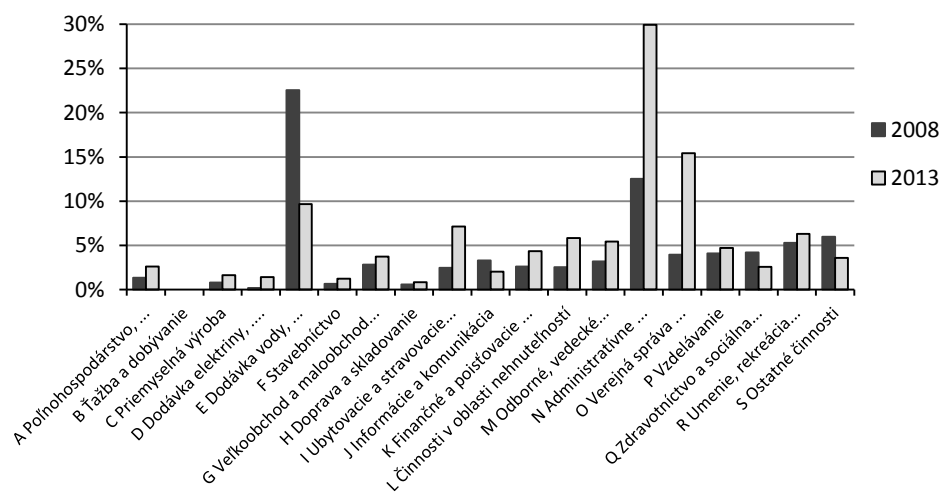
Podiel pracujúcich na skrátený pracovný čas v regiónoch SR

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

G r a f 3.54

Podiel pracujúcich na skrátený pracovný čas v sektoroch hospodárstva SR podľa NACE rev. 2 v rokoch 2008 a 2013

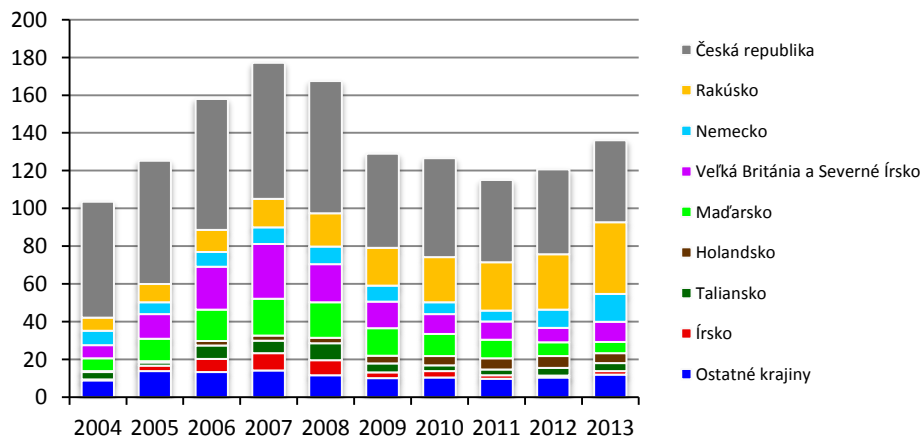
Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Pracujúci v zahraničí

Dôležitú súčasť pracovných príležitostí pre pracujúcich zo Slovenska predstavuje z historického hľadiska práca v zahraničí. Územie Slovenska patrilo počas svojej histórie do rôznych celkov (Rakúsko-Uhorsko, Československo) a jeho obyvatelia v prípade hľadania uplatnenia mimo územia Slovenska pracovali predovšetkým v okolitých krajinách. Jednu z hlavných motivácií k pracovnej migrácii predstavuje rozdielna ekonomická úroveň medzi krajinami spolu s kvalitou trhu práce. V čase nášho vstupu do EÚ, ktorý priniesol integráciu SR do spoločného pracovného trhu, pracovalo v zahraničí približne 100-tisíc Slovákov. Z nich približne 60 % pracovalo v Českej republike, v Rakúsku, Maďarsku a Nemecku to bolo zhruba po 7 %. Niektoré krajiny využili možnosť ponechania dočasných obmedzení voľného pohybu pracovnej sily (napr. Nemecko a Rakúsko) na prechodné obdobie 7 rokov. Takúto možnosť nevyužila Veľká Británia a v období ekonomického rastu do roku 2007 predstavovala dôležitú destináciu slovenských pracujúcich. Do tohto roku počet pracujúcich v zahraničí stúpol na takmer 180-tisíc. S prepuknutím globálnej ekonomickej krízy došlo k výraznému zníženiu počtu pracujúcich v zahraničí, nakoľko v tomto období zaniklo množstvo pozícií, na ktorých títo pracovníci pracovali. Výnimku tvorí Rakúsko na území, ktorého počet pracujúcich zo Slovenska dlhodobo rastie a značnú časť z takto pracujúcich tvoria opatrovatelky starajúce sa o starších ľudí. Najväčší pokles nastal po prepuknutí krízy v prípade Českej republiky, v ktorej na vrchole ekonomického cyklu pracovalo viac ako 70-tisíc Slovákov a v roku 2011 už len necelých 44-tisíc.

G r a f 3.55

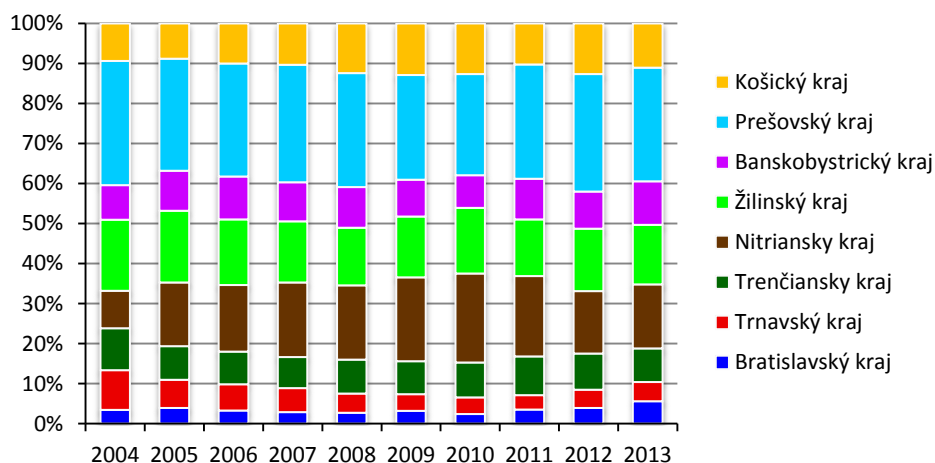
Pracujúci v zahraničí podľa cieľovej krajiny, tisíc osôb

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Z regionálneho hľadiska majoritné zastúpenie na počte pracujúcich zo Slovenska v zahraničí má Prešovský kraj, ktorý predstavuje jeden z menej rozvinutých regiónov SR s vysokou mierou nezamestnanosti. Z hľadiska migrácie je pri rozhodovaní o mzdovej prémii a migrácii do regiónu s dostatkom pracovnej sily často jednoduchšie a efektívnejšie využiť možnosť pracovať v zahraničí, hlavne pre povolania s nižším vzdelaním. V období po vstupe do EÚ malo regionálne zastúpenie pracujúcich v zahraničí relatívne stabilnú štruktúru. Výnimkou bol len Nitriansky kraj, ktorého podiel sa zvýšil z hodnoty zhruba 10 % v roku 2004 na viac ako 20 % v roku 2010. Následne došlo k poklesu jeho zastúpenia z dôvodu negatívneho vývoja na maďarskom trhu práce. Najnižšie podiely medzi pracujúcimi v zahraničí zaznamenali kraje s dlhodobou najnižšou mierou zamestnanosti, Bratislavský, Trnavský a Trenčiansky. Pričom v prípade Trenčianskeho kraja ide o relatívne stabilné počty pracujúcich v zahraničí, predovšetkým v ČR.

G r a f 3.56

Štruktúra pracujúcich v zahraničí podľa kraja pôvodu

Zdroj: Autori, ŠÚ SR.

Zhrnutie

Slovenská ekonomika prešla počas posledných 25 rokov výraznými štruktúrnymi zmenami, ktoré súviseli nielen s transformáciou, ale aj postavením Slovenska v „novej“ Európe, ako aj s vplyvom novodobej veľkej recesie. Predložená kapitola sa venuje popisu a zhrnutiu vývoja základných makroekonomických ukazovateľov v SR od jej vzniku, a tiež detailnejších ukazovateľov vývoja trhu práce zo strednodobého a krátkodobého hľadiska. Pokiaľ bolo možné, do prezentácie ukazovateľov makroekonomického vývoja bola zahrnutá aj krátkodobá prognóza.

Následne boli detailnejšie vyčlenené ukazovatele popisujúce sektorový a regionálny pohľad na trh práce, pričom okrem štrukturálnych zmien boli identifikované možné základné nezhody na trhu práce z hľadiska terciárneho vzdelania. Niektoré čiastkové problémy, na ktoré chceli autori poukázať, sú uvedené v podkapitole 3.4. Sú to špecifické ukazovatele vo vývoji nezamestnanosti, pohľad na ekonomicky neaktívne obyvateľstvo, situáciu v sektore zdravotníctva z pohľadu trhu práce, či aktuálny problém vplyvu starnutia na budúci dopyt na trhu práce a podobne. Niektoré parciálne, ale kľúčové otázky z hľadiska budúceho vývoja, ako práca na kratší pracovný pomer alebo problém identifikácie regionálnej cenovej úrovne z pohľadu odmeňovania tu boli len naznačené.

Motivácia pochopiť minulý vývoj a očakávania na trhu práce vyžaduje dlhodobé výskumné sústredenie a absorbovať celý kontext trhu práce je nesmierne náročné. Napriek tomu je nutné pokračovať v úsilí identifikovať kľúčové problémy trhu práce a vysloviť možné riešenia a odporúčania pre hospodársku politiku a decíznu sféru.

Kapitola sa snažila poskytnúť priateľským spôsobom dôležitý nadhľad pri pohľade na súčasný vývoj trhu práce a poskytla retrospektívu faktorov, ktoré najviac ovplyvnili vývoj v hospodárstve. Samozrejme, nemôže poskytnúť hĺbkovú analýzu dát a problémov trhu práce na Slovensku, ale umožní čitateľovi dôslednejšie vnímať niektoré štruktúrne zmeny, ako aj predpoklady o budúcom vývoji na trhu práce z hľadiska predloženej strednodobej prognózy v nasledujúcej kapitole.

4 VYBRANÉ PROBLEMATIKY SLOVENSKEHO TRHU PRÁCE

4.1 Vplyv čerpania štrukturálnych fondov a kohézneho fondu na zamestnanosť v regiónoch a odvetviach SR⁴⁶

Dôležitým faktorom ovplyvňujúcim hospodársky vývoj slovenskej ekonomiky sa v poslednej dekáde stali prostriedky štrukturálnych fondov (ŠF) a kohézneho fondu (KF), pochádzajúce zo spoločného rozpočtu EÚ. Pri tvorbe programového obdobia 2007 – 2013 bolo pre SR z rozpočtu EÚ v rámci ŠF a KF schválených a vyčlenených takmer 11,5 mld. eur. Dôležitejším faktorom sa však ukázala schopnosť SR efektívne čerpať tieto prostriedky, ktorá v priebehu programového obdobia predstavovala hlavný limitujúci aspekt dosahovania potenciálu dostupných zdrojov. Objem vyčerpaných prostriedkov ku koncu roka 2013 dosiahol mierne viac ako 6 mld. eur, čo zodpovedá miere čerpania približne 52 %. Pokiaľ nepríde vo zvyšnej časti programového obdobia k rastu tempa čerpania, zostane potenciál prostriedkov ŠF a KF, napriek mnohým problémom s ním spojených, premárnený.

Medzi základné ciele sledované politikou súdržnosti v aktuálne končiacom programovom období patria: konvergencia, regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť, európska územná spolupráca. Štruktúre základných cieľov zodpovedala aj skladba jednotlivých operačných programov, z ktorých dominantná časť prostriedkov smerovala na budovanie a obnovu fyzickej infraštruktúry. Jedným zo základných pilierov bola aj podpora zamestnanosti, či už v podobe nepriamej tvorby pracovných miest, alebo vo forme investícií do ľudského kapitálu, a tým aj rastu kvality pracovnej sily. V tejto kapitole bude preto venovaná pozornosť vplyvu čerpania ŠF a KF na zamestnanosť v regiónoch a vo vybraných odvetviach SR.

Vzhľadom na to, že vplyv implementácie predstavuje komplexný problém ktorý nie je možné analyzovať iba na základe dostupných štatistických údajov, bolo nevyhnutné využiť na tento účel vhodný modelový aparát. Výsledkom porovnania niekoľkých možných modelových metodológií sme sa s ohľadom na dostupnú dátovú základňu a vhodnosť modelu na skúmanie vplyvov fondov EÚ rozhodli pre využitie metodiky štruktúrneho modelu HERMIN, adaptovanej na modelovú analýzu regionálneho vývoja.

⁴⁶ Kapitola je založená na výsledkoch dosiahnutých členmi kolektívu autorov v rámci riešenia projektu pre Úrad vlády: „Posúdenie vplyvov politiky súdržnosti na rozvoj Slovenska s využitím vhodného ekonometrického modelu“, ktoré sú obsahom práce Radvanský a kol. (2014).

Regionálny model HERMIN

Pôvodný model HERMIN vznikol koncom 80-tych rokov minulého storočia z modelu Európskej komisie HERMES.⁴⁷ Vznik prvého modelu bol motivovaný snahou o analyzovanie prvého programu štrukturálnych fondov Írska v období rokov 1989 – 1993. Následne bol tento modelový prístup použitý na odhad dopadov implementácie štrukturálnych fondov v Grécku, Španielsku a Portugalsku (Bradley a kol., 2004). V súčasnosti je model HERMIN využívaný vo všetkých členských krajinách EÚ a Európska Komisia (DG REGIO) využíva vlastný systém modelov HERMIN na prípravy a analýzy dopadov kohéznej politiky EÚ na úrovni členských štátov. Na regionálnej úrovni bol model aplikovaný napríklad v Severnom Írsku, východnom Nemecku, talianskom regióne Mezzogiorno a vo všetkých šestnástich poľských vojvodstvách (regióny NUTS 2).⁴⁸ V slovenských podmienkach bol tento typ modelu adaptovaný na Ekonomickom ústave SAV (Kvetan a kol., 2006) a následne bol tento model využitý pre ex-ante analýzy a hodnotenie dopadov alokácií v programových obdobiach 2007 – 2013⁴⁹ a 2014 – 2020.⁵⁰ V prípade predloženej analýzy bola využitá modifikácia modelu HERMIN v poľských vojvodstvách, pričom bol takto upravený model aplikovaný na osem samosprávnych krajov (NUTS 3 regiónov SR) a jeho metodika bola detailne opísaná v, Radvanský a kol. (2014).

Model HERMIN predstavuje ekonometrický model opisujúci makroekonomické vzťahy v hospodárstve. Z čoho vyplýva, že vzťahy medzi ekonomickými premennými sú v modeli odhadnuté pomocou ekonometrickej regresie na základe údajov historických časových radov. Štruktúra modelu HERMIN sa skladá z troch hlavných častí: blok ponuky, blok absorpcie a blok prerozdelenia príjmov. S touto vlastnosťou modelu je úzko prepojený fakt, že HDP je v modeli meraný tromi spôsobmi: výrobnou, výdavkovou a dôchodkovou metódou (Bradley a kol., 2007).

Blok ponuky obsahuje rovnice definujúce produkčnú stránku hospodárstva, ktorá je rozdelená na päť produkčných sektorov: priemysel (hlavne medzinárodne obchodovaný), trhové služby (čiastočne obchodované), stavebníctvo (domáce), a poľnohospodárstvo a verejné služby (netrhové sektory). Produkcia v prípade medzinárodne obchodovaného sektoru priemyslu v modeli závisí nielen od faktorov ponuky (náklady práce, konkurencieschopnosť), ale aj od úrovne medzinárodného dopytu. Keďže v prípade priemyslu niektoré jeho odvetvia produkujú iba pre domáci trh, je tento fakt reflektovaný v tvare produkčnej rovnice

⁴⁷ D'ALCANTARA, G. – ITALIANER, A. (1982).

⁴⁸ BRADLEY, J. – BEST, M. (2012).

⁴⁹ KRIŠTÍN, J. a kol. (2006).

⁵⁰ FILČÁK, R. a kol. (2014).

tohto odvetvia. V prípade trhových služieb je produkcia determinovaná úrovňou domáceho a zahraničného dopytu spolu s nákladmi práce. V stavebníctve závisí produkcia od investícií do stavieb a budov a nákladov práce. Implementácia prostriedkov kohéznej politiky je v prípade produkcie v priemysle reflektovaná cez rast kapitálovej základne, ľudských zdrojov a investícií do vedy a výskumu. Podobným spôsobom vplyvajú v modeli európske fondy aj na produkciu v trhových službách. V sektore stavebníctva sa prejavujú výdavky ŠF a KF do fyzickej infraštruktúry, avšak v prípade tohto odvetvia ide o krátkodobé efekty. Vývoj v prípade odvetví poľnohospodárstva a verejných služieb v modeli nie je ovplyvnený implementáciou. V tomto bloku sú pre jednotlivé sektory modelované rovnice zamestnanosti, investícií, kapitálu, ceny a mzdy.

Blok spotreby obsahuje iba jednu behaviorálnu rovnicu, popisujúcu spotrebu domácností v závislosti od disponibilných príjmov. K zmene stavu zásob v modeli pristupujeme ako k exogénnej premennej. Prostredníctvom identít sú v tomto bloku definované rovnice domáceho dopytu a čistého exportu. Domáci dopyt je určený ako súčet spotreby domácností a vlády, investícií a zmeny stavu zásob. Čistý export je určený ako rozdiel HDP (určený produkčnou metódou) a domáceho dopytu.

Posledný blok modelu opisuje aspekty prerozdelenia vytvorených dôchodkov, pričom je možné ho rozčleniť do štyroch častí: ceny výdavkov, verejné financie, disponibilný dôchodok domácností a monetárna časť. Vývoj cien v tomto bloku modelu závisí od cien produkcie, cien importovanej produkcie a úrovne nepriamych daní. V časti verejných financií sú definované rovnice opisujúce príjmy, výdavky, dlh a deficit verejných financií, ktoré sú detailne definované pomocou príslušných identít. Disponibilný dôchodok je určený ako suma príjmov (mzdy a transfery) znížená o priame dane.

Model zohľadňuje implementáciu prostriedkov ŠF a KF tromi možnými spôsobmi, ktoré sme už čiastočne spomenuli vyššie: investície do fyzickej infraštruktúry, investície do ľudských zdrojov a priama podpora výrobných sektorov. Posledný element sa ďalej delí na tri hlavné alokácie: priemysel, trhové služby a zvyšné prostriedky, ktoré sú určené na vedu a výskum.

V modeli sú krátkodobé efekty kohéznej politiky odzrkadlené keynesovským mechanizmom: rast výdavkov sa prejaví v raste produkcie, čo zvýši úroveň príjmov. Toto povedie k rastu výdavkov, ktoré generujú dodatočnú produkciu atď. Z dlhodobého hľadiska sa v modeli viac prejavujú aj neoklasické prvky produkčnej stránky ekonomiky. Okrem dopytu, aj ceny a nákladová konkurencieschopnosť ovplyvňujú produkciu v priemysle. Nakoľko je dopyt po výrobných faktoroch modelovaný pri predpoklade minimalizácie nákladov, tak pomer relatívnych cien kapitálu a práce má zásadný vplyv na dopyt po týchto výrobných faktoroch.

Aplikovaný regionálny model HERMIN predstavuje systém 8 regionálnych modelov, ktorých základné princípy boli popísané v práci, Zaleski (2009). Model každého regiónu je odhadovaný samostatne, pričom výsledky sú previazané na národné údaje. Jednou z hlavných výhod tohto modelového prístupu, v porovnaní s inými metodológiami analyzujúcimi vplyv štrukturálnych fondov, je jeho relatívne nižšia údajová náročnosť. Slovenská verzia regionálneho modelu HERMIN predstavuje jeho prvú aplikáciu mimo Poľska, kde bol vyvíjaný na WARR.⁵¹

Dodatočná zamestnanosť

Čerpanie prostriedkov štrukturálnych fondov a kohézneho fondu sa pozitívne prejavilo v dodatočnom raste HDP, a to tak priamo v podobe zvýšených výdavkov, ako aj nepriamo cez multiplikačné efekty. Podobne ako v prípade HDP sa implementácia prejavila na zamestnanosti v slovenskom hospodárstve. Na priamu podporu kvality pracovnej sily a zamestnanosti z fondov EÚ sa prostredníctvom operačného programu „Zamestnanosť a sociálna inklúzia“ do konca roku 2013 vyčerpalo asi 590 mil. eur. Avšak nielen tieto prostriedky z fondov EÚ prispeli k tvorbe dodatočnej zamestnanosti v národnom hospodárstve, pozitívne sa prejavili všetky prostriedky, ktoré sa v priebehu programového obdobia podarilo implementovať. Preto dodatočná tvorba pracovných miest v jednotlivých regiónoch Slovenska priamo súvisí s objemom a štruktúrou čerpaných prostriedkov.

T a b u ľ k a 4.1

Podiel čerpaných prostriedkov ŠF a KF na HDP, %, NUTS 3

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
<i>BA</i>	0,0	0,1	0,2	0,4	0,5	0,6	0,7
<i>TT</i>	0,0	0,0	0,4	0,9	1,5	1,7	1,5
<i>TN</i>	0,0	0,0	2,0	3,3	2,9	3,1	4,7
<i>NR</i>	0,0	0,0	0,5	1,1	1,9	2,0	1,5
<i>ZA</i>	0,0	0,0	1,6	2,7	2,8	2,8	2,6
<i>BB</i>	0,0	0,0	1,4	3,2	2,8	3,0	2,8
<i>PO</i>	0,0	0,0	0,8	2,6	3,8	3,9	4,7
<i>KE</i>	0,0	0,0	0,5	1,3	1,9	2,5	3,2
<i>SR</i>	0,0	0,0	0,2	0,6	0,8	0,9	1,0

Zdroj: Autori.

S rastúcim objemom čerpaných prostriedkov v jednotlivých regiónoch je možné z výsledkov analýz ako dôsledok pozitívnych multiplikačných efektov vidieť rastúcu dodatočnú zamestnanosť. Celkovo bolo ku koncu roku 2013

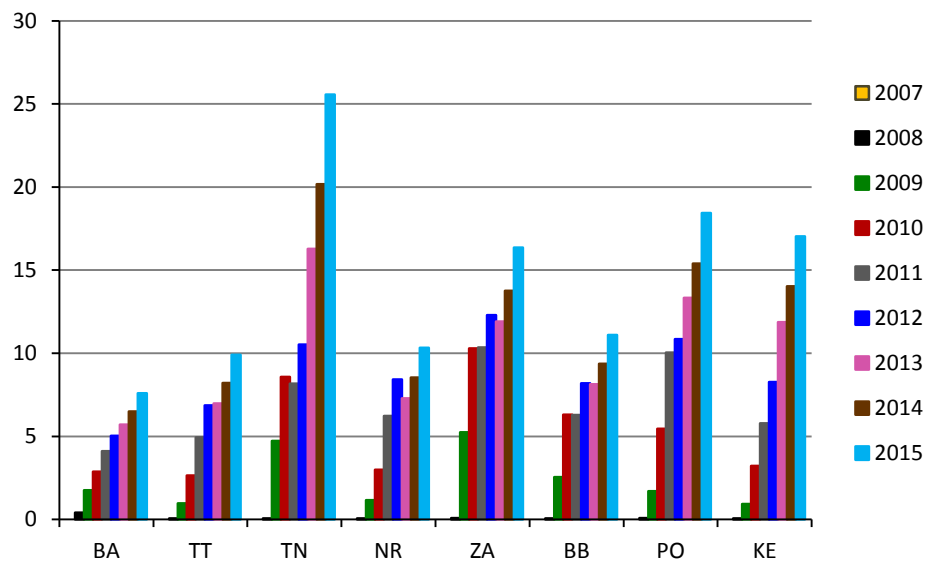
⁵¹ BRADLEY, J. a kol. (2007).

vd'aka čerpaniu prostriedkov ŠF a KF vytvorených (priamo a nepriamo) približne 80-tisíc pracovných miest. V zostávajúcich rokoch programového obdobia je možné očakávať tvorbu ďalších pracovných príležitostí v spojitosti s nárastom objemu čerpaných prostriedkov. Na obdobie rokov 2014 a 2015 sme predpokladali rast objemu čerpania v jednotlivých krajoch na úrovni 10 %, resp. 16 % v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.

Na začiatku programového obdobia sa negatívne prejavil oneskorený začiatok čerpania, pričom v prvom roku nedošlo k tvorbe pracovných miest. V roku 2008 sa táto bilancia mierne zlepšila, avšak k tvorbe miest došlo iba v prípade Bratislavského kraja, v ktorom vzniklo niekoľko stoviek pracovných miest v súvislosti s prípravou implementácie prostriedkov v jednotlivých operačných programoch.

G r a f 4.1

Dodatočná zamestnanosť generovaná implementáciou zdrojov ŠF a KF, tis. osôb, NUTS 3

Zdroj: Autori.

K reálnej tvorbe pracovných miest došlo až v roku 2009, keď nastalo zvýšené čerpanie a to predovšetkým v podobe začiatku realizácie infraštruktúrnych projektov financovaných z operačného programu doprava. Tieto projekty boli koncentrované predovšetkým v Trenčianskom a Žilinskom kraji, v ktorých vzniklo v tomto roku takmer 5 000 pracovných príležitostí. V priebehu nasledujúcich troch rokov postupne rástol počet miest vytvorených implementáciou prostriedkov

ŠF a KF vo všetkých regiónoch. V roku 2011 bolo v každom kraji vďaka prostriedkom fondov EÚ vytvorených viac ako 5-tisíc pracovných miest. Výnimku tvorí Bratislavský kraj, v ktorom bolo vytvorených 5-tisíc dodatočných pracovných miest až v roku 2012. Najviac dodatočných pracovných miest bolo v roku 2013 vytvorených v Trenčianskom kraji, v ktorom v priebehu programového obdobia bolo realizovaných niekoľko veľkých infraštruktúrnych projektov.

V priebehu rokov 2014 a 2015 je v prípade efektívneho čerpania možné očakávať dodatočnú tvorbu pracovných miest, aj keď jej rozsah môže byť vo svetle súčasných problémov s čerpaním do značnej miery nižší ako v prípade výsledkov prezentovaných na grafe 4.1. Predpoklady odhadu na roky 2014 a 2015 vychádzali z doterajšieho vývoja čerpania s očakávaným miernym rastom tempa čerpania.

Štruktúra vytvorených pracovných miest

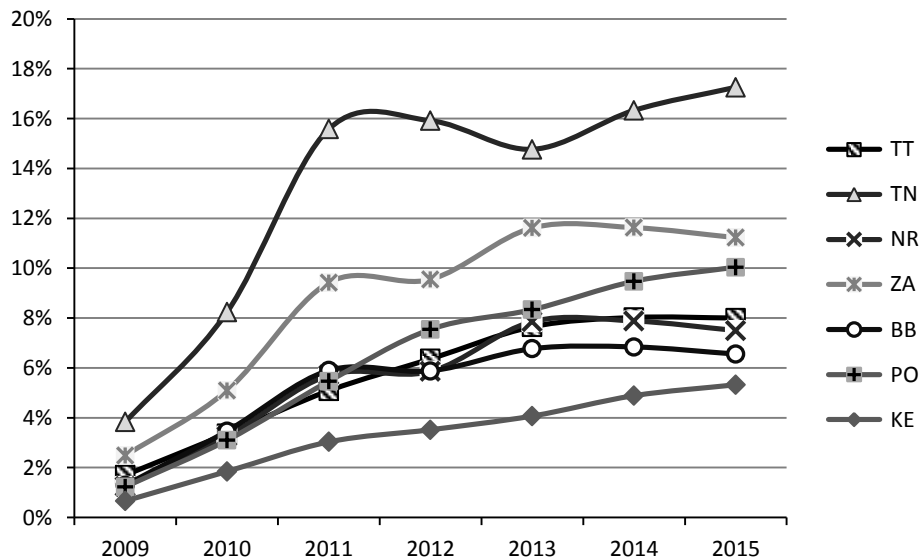
V predchádzajúcej podkapitole sme pozornosť venovali tvorbe dodatočných pracovných miest v dôsledku čerpania prostriedkov ŠF a KF. V tejto časti sa zameriame na štruktúru týchto dodatočných pracovných príležitostí, ktorá je determinovaná predovšetkým zameraním realizovaných projektov podporených z fondov EÚ v jednotlivých regiónoch.

Aplikovaný modelový rámec nezohľadňuje vplyv ŠF a KF na fungovanie sektorov poľnohospodárstva a verejných služieb. V prípade poľnohospodárstva čerpanie ŠF a KF nedosahuje rozsah podpory z fondov spoločnej poľnohospodárskej politiky, čo predstavuje hlavný dôvod, pre ktorý modelový rámec vplyv implementácie týchto fondov nezohľadňuje. Zamestnanosť vo verejných službách nie je priamo determinovaná objemom implementovaných finančných prostriedkov, ale konkrétnymi politickými rozhodnutiami. Z tohto dôvodu v modeli tento sektor nie je priamo ovplyvnený implementáciou. V ďalšej časti sa preto zameriame na preskúmanie vývoja dodatočnej zamestnanosti v sektoroch priemyslu, stavebníctva a trhových služieb v jednotlivých regiónoch.

Tvorba pracovných miest sa v jednotlivých odvetviach hospodárstva vyvíjala v priamej súvislosti s celkovým rozsahom čerpaných finančných prostriedkov, a predovšetkým s objemami určenými na budovanie a obnovu infraštruktúry, priamu podporu priemyslu a služieb. Mierne viac ako polovica všetkých prostriedkov čerpaných do konca roku 2013 smerovala na budovanie a obnovu infraštruktúry, čo sa prejavilo aj v relatívne vysokom podiele vytvorených pracovných miest v sektore stavebníctva. Na priamu podporu priemyslu, resp. služieb, bolo v rovnakom období vyčerpaných zhruba 13 %, resp. 16 %, z celkovej sumy implementovaných prostriedkov.

Graf 4.2

Podiel dodatočnej zamestnanosti v priemysle generovanej implementáciou zdrojov ŠF a KF na celkovej dodatočnej zamestnanosti, %, NUTS 3

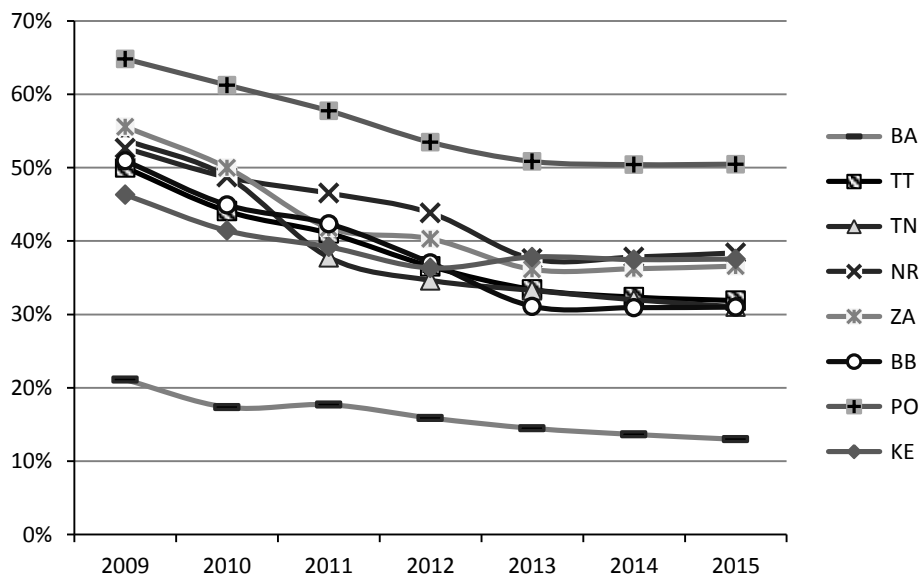

Zdroj: Autori.

V prípade podielu vytvorených pracovných miest v priemysle na celkovej tvorbe dodatočnej zamestnanosti sa prejavil postupný rast ich podielu. Najnižší podiel vytvorených pracovných miest v súvislosti s implementáciou ŠF a KF bol odhadnutý v prípade Košického kraja. V prípade tohto kraja sa podiel odvetvia priemyslu na dodatočných pracovných miestach pohyboval na úrovni nižšej ako 5 % v priebehu celého programového obdobia. Najvyšší podiel sa v tomto odvetví prejavil v Trenčianskom kraji, v ktorom sa po roku 2010 ustálil na úrovni približne 15 %. V tomto kraji ide predovšetkým o miesta vytvorené prostredníctvom nepriamych efektov súvisiacich s rozsahom veľkých infraštruktúrnych projektov, pri ktorých priemysel tvorí dôležité dodávateľské odvetvie. Kraj s druhým najvyšším podielom dodatočných pracovných miest v priemysle je Žilinský kraj, do ktorého smeroval druhý najvyšší objem prostriedkov na priamu podporu priemyslu a súčasne bol v tomto kraji realizovaný relatívne veľký objem infraštruktúrnych projektov. Podiel na dodatočnej tvorbe pracovných miest v prípade Bratislavského kraja nebol hodnotený, pretože dodatočná zamestnanosť bola mierne negatívna a jej rozsah sa pohyboval na úrovni niekoľkých desiatok pracovných miest, čo možno považovať za úroveň blízku štatistickej chybe.

Graf 4.3

Podiel dodatočnej zamestnanosti v stavebníctve generovanej implementáciou zdrojov ŠF a KF na celkovej dodatočnej zamestnanosti, %, NUTS 3

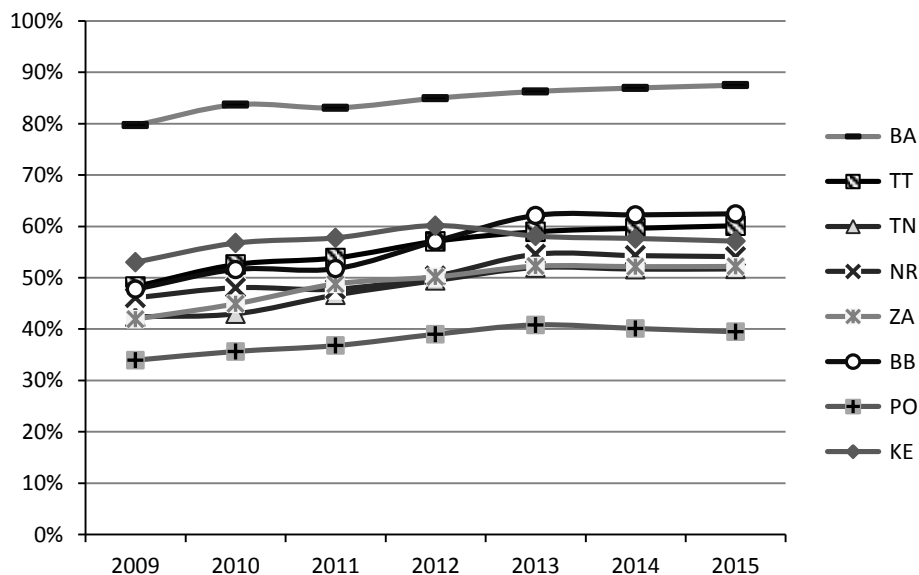

Zdroj: Autori.

V prípade odvetvia stavebníctva vidíme postupný pokles podielu dodatočnej zamestnanosti v tomto sektore, spojený s postupným rastom výdavkov na iné ako infraštruktúrne projekty. Na začiatku reálnej implementácie v roku 2009 tvorili dominantnú časť výdavkov z prostriedkov ŠF a KF práve náklady spojené s budovaním a obnovou infraštruktúry. Dlhodobu najnižšiu hodnotu podielu sektoru stavebníctva na dodatočnej zamestnanosti sa ukazuje v Bratislavskom kraji, v ktorom bola oprávnenosť čerpania prostriedkov fondov EÚ na budovanie infraštruktúry najnižšia a v prevažnej miere bola smerovaná na budovanie vedecko-výskumnej infraštruktúry. Podiel dodatočnej zamestnanosti v stavebníctve bol počas celého programového obdobia na úrovni menej ako 20 %. Na opačnej strane spektra sa nachádza Prešovský kraj, v ktorom podiel zamestnanosti v stavebníctve postupne klesal z hodnoty 65 %, avšak najnižšiu hodnotu na úrovni 50 % dosiahol v roku 2013, pri očakávanom zachovaní podielu aj v nasledujúcich rokoch. V prípade ostatných krajov bol zaznamenaný podobný klesajúci trend, pričom s blížiacim sa koncom programového obdobia (2013 – 2015) sa podiel očakávanej dodatočnej zamestnanosti v stavebníctve ustáli pravdepodobne na úrovni 30 – 40 %.

G r a f 4.4

Podiel dodatočnej zamestnanosti v trhových službách generovanej implementáciou zdrojov ŠF a KF na celkovej dodatočnej zamestnanosti, %, NUTS 3

Zdroj: Autori.

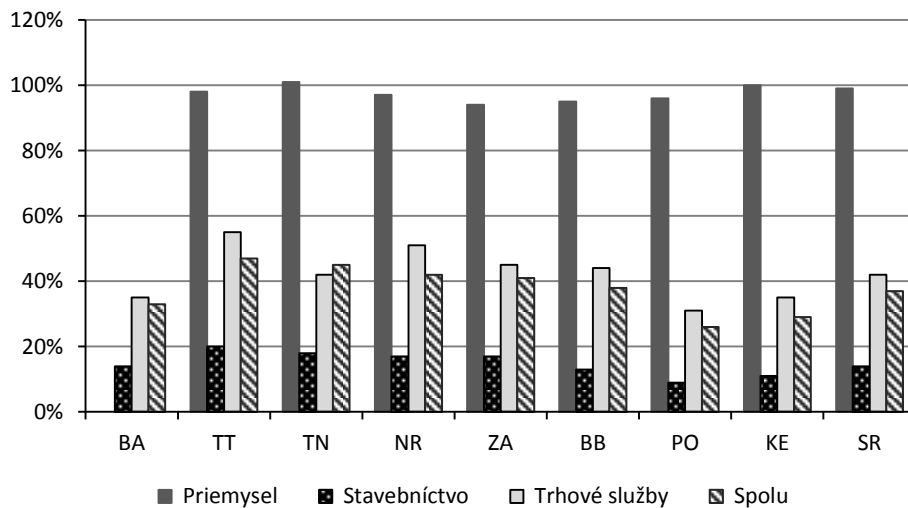
Podiel dodatočnej zamestnanosti v sektore trhových služieb generovanej implementáciou finančných prostriedkov ŠF a KF postupne rastie vo všetkých regiónoch. Zamestnanosť v tomto sektore je v prevažnej miere generovaná prostredníctvom nepriamych multiplikačných efektov, čo vysvetľuje, prečo je rozsah dodatočnej zamestnanosti v tomto sektore niekoľkonásobne vyšší v porovnaní s priemyslom, na priamu podporu ktorého bolo vyčerpaných podobné množstvo prostriedkov. V prípade väčšiny regiónov je podiel vytvorených pracovných miest počas celého programového obdobia vyšší ako 40 %. Výnimku tvorí Prešovský kraj, v ktorom sa tento podiel až s blížiacim záverom obdobia čerpania postupne blíži k hodnote 40 %. Vo všetkých regiónoch podiel trhových služieb na dodatočnej zamestnanosti postupne rástol. Najvyšší podiel bol odhadnutý v prípade Bratislavského kraja. Na začiatku programového obdobia tento podiel dosahoval v Bratislavskom kraji zhruba 80 %, s postupným rastom na úroveň takmer 90 % ku koncu obdobia. To je determinované hlavne štruktúrou realizovaných projektov a schopnosťou kraja generovať pracovné príležitosti v tomto sektore. Vo zvyšných krajoch SR dosahoval v roku 2013 podiel dodatočných pracovných miest v odvetví trhových služieb úroveň zhruba 50 – 60 %.

Udržateľnosť vytvorených pracovných miest

Jeden z dôležitých aspektov čerpania prostriedkov ŠF a KF predstavujú dlhodobé efekty vynaložených finančných prostriedkov. V prípade zamestnanosti je možné za vhodný ukazovateľ dlhodobých efektov považovať udržateľnosť vytvorených pracovných miest. Udržateľnosť pracovného miesta bola pre potreby analýz definovaná ako existencia vytvoreného miesta 24 mesiacov po skončení projektu.

G r a f 4.5

Udržateľnosť vytvorených pracovných miest, %, NUTS 3

Zdroj: Autori.

Na grafe 4.5 vidíme udržateľnosť pracovných miest vytvorených implementáciou ŠF a KF v regiónoch a SR. Odvetvie, v ktorom vytvorené pracovné miesta vykazujú najvyššiu mieru udržateľnosti, predstavuje priemysel. V prípade tohto odvetvia je udržateľnosť na úrovni blížiacей sa 100 %, čo je podmienené relatívne nižším počtom generovaných pracovných miest v tomto odvetví, ako aj spôsobom podpory. Udržateľnosť pracovných miest v priemysle sme nevyhodnocovali v prípade Bratislavského kraja, v ktorom je odhadnutý objem vytvorených pracovných miest na úrovni štatistickej chyby.

Druhú najvyššiu udržateľnosť je možné očakávať v prípade sektoru trhových služieb, ktorá na národnej úrovni dosahuje hodnotu približne 42 %. Najnižšiu udržateľnosť je možné očakávať v Prešovskom kraji, ktorého ekonomická úroveň má najnižšiu kapacitu na udržanie zamestnanosti v tomto sektore. Relatívne nízku udržateľnosť je možné očakávať aj v prípade Bratislavského kraja, čo naznačuje,

že časť miest v tomto kraji predstavujú umelo vytvorené pozície, ktoré vznikli s cieľom odčerpania prostriedkov zo systému. Najvyššiu udržateľnosť pracovných miest v trhových službách, na úrovni 55 %, indikujú výsledky v Trnavskom kraji, ktorý benefituje z geografickej blízkosti metropolitného regiónu a relatívne vyššej ekonomickej výkonnosti.

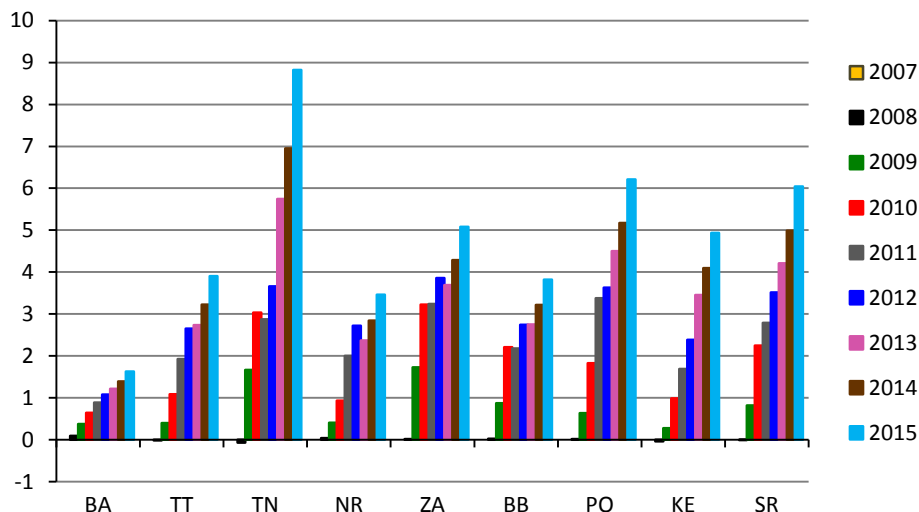
Udržateľnosť pracovných miest v sektore stavebníctva na národnej úrovni dosahuje približne 14 %, čo je ovplyvnené predovšetkým obmedzením trvania pracovného miesta na obdobie trvania realizácie projektu. Najnižšiu a najvyššiu udržateľnosť v stavebníctve na regionálnej úrovni sme zaznamenali v rovnakých krajoch ako v prípade sektora trhových služieb.

Vplyv ŠF a KF na nezamestnanosť

Tvorba dodatočných pracovných príležitostí so sebou samozrejme prináša zmeny v úrovni nezamestnanosti. V prípade vplyvu implementácie ŠF a KF na mieru nezamestnanosti, ktorému sa budeme venovať v tejto časti, jasne ukážeme pozitívny príspevok k boju s dopadmi globálnej ekonomickej krízy.

Na začiatok je dôležité pripomenúť absenciu mobility pracovnej sily v systéme regionálnych modelov, čo znamená, že prezentované čísla na regionálnej úrovni by boli platné iba v prípade, že všetky dodatočné pracovné miesta by boli zaplnené zamestnancami z daného regiónu. Národný odhad však možno považovať za robustný a relatívne presný v porovnaní s regionálnymi výsledkami.

G r a f 4.6
Zníženie miery nezamestnanosti, p. b., NUTS 3

Zdroj: Autori.

V roku 2013 by bez čerpania ŠF a KF dosiahla miera nezamestnanosti v SR úroveň o viac ako 4 p. b. vyššiu, ako bola skutočne dosiahnutá, čím by sa jej hodnota blížila k úrovniam z obdobia pred vstupom SR do EÚ. Najpozitívnejšie efekty sa prejavili v prípade Trenčianskeho kraja, v ktorom by bez implementácie ŠF a KF bola miera nezamestnanosti v roku 2013 o takmer 6 p. b. vyššia. Naopak, najnižšie pozitívne efekty sme zaznamenali v Bratislavskom kraji, v prípade ktorého by bola v minulom roku miera nezamestnanosti o 1,2 p. b. vyššia. Tento fakt je determinovaný predovšetkým skutočnosťou, že v Bratislavskom kraji bolo alokovaných najmenej finančných prostriedkov. V roku 2013 bol pozitívny príspevok k miere nezamestnanosti nad priemerom SR odhadnutý aj v prípade Prešovského kraja, v ktorom by bola miera nezamestnanosti o 4,5 p. b. vyššia. Odhad rozdielu medzi dosiahnutou mierou nezamestnanosti a nezamestnanosťou bez čerpania ŠF a KF pre nadchádzajúce roky programového obdobia naznačuje ďalší možný rast ich pozitívnych efektov.

V nasledujúcej tabuľke sú uvedené výsledky analýzy zameranej na vplyv čerpania ŠF a KF na mieru nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch SR. Miera nezamestnanosti v troch najmenej ekonomicky rozvinutých krajoch SR by v roku 2013 bez čerpania prostriedkov z fondov EÚ presiahla úroveň 20 %.

T a b u ľ k a 4.2

Miera nezamestnanosti s čerpaním a bez čerpania prostriedkov ŠF a KF, %, NUTS 3

		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
BA	s čerpaním	4,2	3,6	4,7	6,1	5,7	5,6	6,3	6,0	5,4
	bez čerpania	4,2	3,7	5,1	6,7	6,6	6,7	7,5	7,3	7,0
TT	s čerpaním	6,5	6,2	9,1	12,0	10,6	11,4	12,2	12,0	11,1
	bez čerpania	6,5	6,2	9,5	13,1	12,5	14,1	14,9	15,2	15,0
TN	s čerpaním	5,7	4,7	7,3	10,2	8,7	9,0	9,5	9,3	9,0
	bez čerpania	5,7	4,6	9,0	13,2	11,6	12,7	15,2	16,3	17,8
NR	s čerpaním	10,7	8,8	13,0	15,4	12,5	13,3	13,2	12,2	11,2
	bez čerpania	10,7	8,8	13,4	16,3	14,5	16,0	15,6	15,1	14,6
ZA	s čerpaním	10,1	7,7	10,6	14,5	14,3	14,3	14,0	13,5	13,1
	bez čerpania	10,1	7,7	12,3	17,7	17,5	18,2	17,7	17,8	18,2
BB	s čerpaním	20,0	18,2	18,8	18,6	17,5	18,0	19,6	19,1	18,4
	bez čerpania	20,0	18,2	19,7	20,8	19,7	20,7	22,3	22,3	22,2
PO	s čerpaním	13,8	13,0	16,2	18,6	17,8	18,3	18,2	18,0	18,4
	bez čerpania	13,8	13,0	16,8	20,4	21,2	21,9	22,7	23,2	24,6
KE	s čerpaním	15,9	13,5	15,5	18,3	19,6	19,7	18,7	18,1	17,7
	bez čerpania	15,9	13,5	15,8	19,3	21,3	22,1	22,2	22,2	22,6
SR	s čerpaním	11,0	9,6	12,1	14,4	13,6	14,0	14,2	13,8	13,3
	bez čerpania	11,0	9,6	12,9	16,6	16,4	17,5	18,4	18,8	19,4

Zdroj: Autori.

Zhrnutie

Na základe výsledkov realizovanej analýzy je možné konštatovať, že prostriedky ŠF a KF výrazne prispeli k zmierňovaniu negatívnych dopadov globálnej hospodárskej a finančnej krízy, a to tak vo väzbe na hospodársky vývoj, ako aj na trh práce. Aplikovaný analytický nástroj umožnil odhadnúť počet vytvorených pracovných miest na regionálnej a sektorovej úrovni.

Z regionálneho pohľadu bolo najviac pracovných miest vytvorených v Trenčianskom kraji, v ktorom sa z prostriedkov ŠF a KF realizovali veľké infraštruktúrne projekty. Naopak, najmenej pracovných príležitostí bolo vygenerovaných v metropolitnom Bratislavskom kraji, v ktorom bola oprávnenosť čerpania z dôvodu výšky HDP na obyvateľa relatívne obmedzená.

Štruktúra vytvorených pracovných miest sa medzi jednotlivými regiónmi značne líši a je determinovaná štruktúrou realizovaných projektov podporených z prostriedkov ŠF a KF. Vo väčšine regiónov predstavovali pracovné miesta v sektore trhových služieb hlavnú časť dodatočnej zamestnanosti. Táto zamestnanosť bola generovaná predovšetkým prostredníctvom nepriamych vplyvov celkového ekonomického rastu vyvolaného implementáciou prostriedkov z fondov EÚ. Na začiatku programového obdobia však bola v dôsledku spustenia realizácie infraštruktúrnych projektov väčšina dodatočnej zamestnanosti vytvorená v sektore stavebníctva. Najnižší podiel vytvorených pracovných miest pripadol na odvetvie priemyslu, v ktorom boli realizované projekty zamerané na rast konkurencieschopnosti prostredníctvom investícií do nových produkčných technológií.

Udržateľnosť vytvorených pracovných miest sa značne líšila medzi jednotlivými sektormi. Najnižšiu udržateľnosť pracovných miest (približne 14 %) je možné očakávať v prípade odvetvia stavebníctva, v rámci ktorého je väčšina miest generovaných priamo realizáciou infraštruktúrnych projektov a po ich skončení pozitívne efekty na zamestnanosť rýchlo ustupujú. V prípade sektora trhových služieb je možné očakávať udržateľnosť na úrovni zhruba 42 %, čo je determinované najmä faktom, že veľká časť pracovných pozícií v tomto sektore bola vytvorená nepriamo. Najvyššiu udržateľnosť (99 %) naznačujú výsledky v prípade odvetvia priemyslu, v ktorom dodatočné miesta boli generované buď nepriamo, alebo ako potreba nových zamestnancov obsluhujúcich obstarané technológie.

Bez implementácie prostriedkov ŠF a KF by bola v roku 2013 miera nezamestnanosti v SR pravdepodobne o takmer 4 p. b. vyššia. Čerpanie prostriedkov z fondov EÚ napomohlo k zmierňovaniu dopadov globálnej hospodárskej a finančnej krízy na domácnosti v SR a bez týchto prostriedkov by domáca politická elita v súčasnosti musela riešiť problémy spojené so stupňujúcim sa sociálnym tlakom.

4.2 Makroekonomické náklady nezamestnanosti

Problematika nákladov nezamestnanosti sa intenzívne dotýka vývoja na trhu práce. Je to o to dôležitejšie, že racionálny prístup ku kreovaniu hospodárskej politiky a špeciálne politiky trhu práce si vyžaduje možnosť disponovať s dôveryhodnými informáciami, ktoré podporia tento proces. Význam informácie o výške nákladov nezamestnanosti spočíva najmä v tom, že môže pomôcť efektívnej alokácii finančných prostriedkov na aktivity, ktoré môžu znížiť ekonomické náklady verejnej správy. Táto problematika je relatívne málo rozpracovaná v literatúre, a preto sa popri praktickom význame výsledkov vytvára aj priestor na posun teoretických základov.

Tejto problematike sa v podmienkach SR doteraz venovali Domonkos, König et al. (2014a; 2014b), ktorí spracovali rozsiahlu analýzu. V nej definovali metodiku odhadu nákladov nezamestnanosti podľa súčasne dostupnej relevantnej literatúry (najmä autormi Čadil et al., 2011 a Marten et al., 2012) a navrhujú miernu modifikáciu, ktorá spočíva v rozpracovaní problematiky nepriamych nákladov nezamestnanosti. V Českej republike sa odhadom nákladov nezamestnanosti zaoberali autori Čadil et al. (2011), ktorí na odhad nepriamych efektov použili odhad Okunovho zákona. Použitie tejto metodiky pri SR je otázne, nakoľko odhad Okunovho zákona v SR neplatí, preto nízke koeficienty determinácie a štatistickej významnosti parametrov znižujú dôveryhodnosť takéhoto postupu. Naproti tomu na Európskej úrovni Marten et al. (2012) prezentujú odhad, ktorý namiesto spoliehania sa na Okunovo pravidlo odhaduje nepriame efekty nákladov nezamestnanosti využitím odhadu sklonu k spotrebe, čo je síce jednoduchší postup, ale na druhej strane umožňuje efektívnejšie porovnávanie medzi krajinami EÚ.

Hlavným cieľom tejto analýzy je preskúmať náklady nezamestnanosti v regiónoch SR v závislosti od štruktúry dosiahnutého vzdelania nezamestnaných. Od výsledkov očakávame, že osvetlia regionálne disparity v nákladoch nezamestnanosti členené podľa vzdelanostnej štruktúry, čo môže poskytnúť pomocnú informáciu pri rozhodovaní vlády o výške daňových úľav podnikom pôsobiacim v jednotlivých regiónoch.

Táto kapitola je rozdelená na tri časti. V prvej uvádzame zdroje a kvalitu použitých údajov a metodiku, ktorá je podložená metodikou používanou v publikácii Domonkos, König et al. (2014b). Druhá časť je venovaná diskusii výsledkov a nakoniec prezentujeme závery, ktoré z týchto výsledkov vyplynuli.

Dáta a metodika

Pri odhade nákladov nezamestnanosti budeme vychádzať z metodiky aplikovanej autormi Domonkos, König et al. (2014b), ktorí vychádzajú z metodiky Čadil et al. (2011) a Marten et al. (2012). Odhad nákladov nezamestnanosti rozširujú o odhad výdavkov verejnej správy na administráciu nezamestnaných a na aktívnu politiku trhu práce, od ktorých Čadil et al. (2011) abstrahovali. Ďalej pri odhade nepriamych nákladov vychádzali namiesto postupu prezentovaného v Čadil et al. (2011) podľa metodiky Marten et al. (2012), ktorú rozšírili o odhad výpadku na výbere daní z príjmov právnických osôb, ktoré by boli vygenerované, ak by nezamestnaní pracovali a podieľali sa na tvorbe produkcie.

Samotná metodika odhadu vychádza z myšlienky, že celkové ekonomické náklady štátu na jedného nezamestnaného môžeme rozložiť na časť, o ktorú štát prichádza a na časť, ktorú musí v dôsledku nezamestnanosti dodatočne vynaložiť ako súčasť pomoci v nezamestnanosti. Rámcová osnova nákladov nezamestnanosti je nasledovná:

Priame náklady

1. Strata príjmov
 - a. Priame dane
 - b. Odvody do sociálnej a zdravotnej poisťovne platené zamestnávateľom
 - c. Odvody do sociálnej a zdravotnej poisťovne platené zamestnancom
2. Výdavky
 - a. Dávka v nezamestnanosti (max. 1/2 roka)
 - b. Dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke (napr. príspevok na bývanie, príspevok na zdravotnú starostlivosť a iné)
 - c. Zdravotné poistenie
 - d. Administrácia nezamestnaných (chod úradov práce) a aktívna politika trhu práce (AFTP)

Nepriame náklady

1. Strata príjmov
 - a. Pokles výberu na DPH a spotrebných daní v dôsledku zníženia kúpnej sily nezamestnaného
 - b. Strata na výbere daní z príjmov právnických osôb

Zdroj: Domonkos, König et al. (2014b).

Odhad samotných nákladov nezamestnanosti na jedného nezamestnaného počas obdobia jedného mesiaca bude pozostávať z výpočtu všetkých troch vyššie

definovaných zložiek priamych nákladov a z odhadu dvoch zložiek nepriamych nákladov nezamestnanosti. Všeobecne sa dá vzorec na odhad mesačných nákladov nezamestnanosti z pohľadu rozpočtu verejnej správy (ďalej MENSŠ) reprezentatívneho nezamestnaného vyjadriť prostredníctvom nasledovného vzťahu:

$$\begin{aligned} \text{MENSŠ} = & (S_{DPFO} + S_{SaZP} + S_{SaZPZ}) \\ & + (V_{ZP} + V_{ADM} + V_{APTP} + V_{PDvN_U} \\ & + V_{PDvHN_U}) + (S_{SD} + S_{DZ}) \end{aligned} \quad (4.1)$$

kde: S_{DPFO} je strata dane z príjmu fyzických osôb; S_{SaZP} vyjadruje stratu štátu na sociálnom a zdravotnom poistení vyplácanú zamestnávateľom; S_{SaZPZ} je strata vyvolaná poklesom sociálneho a zdravotného poistenia platného zamestnancom; V_{ZP} je strata verejných rozpočtov spojená s vyplácaním zdravotného poistenia; V_{ADM} je položka, ktorá reprezentuje výdavky verejnej správy spojené s chodom úradov práce a administráciou nezamestnaných na jedného uchádzača o zamestnanie; V_{APTP} vyjadruje výdavky na aktívnu politiku trhu práce na jedného uchádzača o zamestnanie; V_{PDvN_U} reprezentuje priemernú dávku v nezamestnanosti na jedného uchádzača mesačne; V_{PDvHN_U} vyjadruje priemernú dávku v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke na jedného nezamestnaného; S_{SD} je strata spojená s poklesom kúpyschopnosti nezamestnaného a následným poklesom výberu spotrebných daní; S_{DZ} je strata spojená s poklesom zisku firmy v dôsledku dodatočného nezamestnaného.

Vzorec sa ďalej upravuje v závislosti od toho, či má nezamestnaný nárok na dávku v nezamestnanosti, príspevok k dávke a dávku v hmotnej núdzi alebo nemá nárok na žiadnu z dávok.

Výsledky a diskusia

Na úvod uvádzame výsledky odhadu nákladov reprezentatívneho nezamestnaného v SR podľa Domonkos, König et al. (2014b). Tento výpočet tvorí základ pre ďalšiu regionálnu analýzu nákladov v členení podľa vzdelania. Celkové náklady a ich podrobná štruktúra na jedného nezamestnaného za obdobie rokov 2008 až 2012 sú uvedené v tabuľke nižšie. Prezentované je pásmo ohraničené dolnou hranicou (DH) a hornou hranicou (HH) nákladov nezamestnanosti. Dolná hranica je medián vypočítaný na základe dát o poslednom vymeriavacom základe zo sociálnej poisťovne. Za hornú hranicu bol zvolený vážený medián mzdy, kde ako váhy boli použité počty nezamestnaných v jednotlivých vzdelanostných skupinách. Ako tretiu úroveň autori uvádzajú odhad nákladov nezamestnanosti na základe priemernej výšky dávky v nezamestnanosti (PDvN).

T a b u ľ k a 4.3

Celkové náklady na jedného nezamestnaného na jeden mesiac v eurách, nominálne

	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Výpadok príjmov verejnej správy (priame dane, sociálne a zdravotné odvody) – DH</i>	242	207	210	218	228
<i>Výpadok príjmov verejnej správy (priame dane, sociálne a zdravotné odvody) – odhad na základe PDvN</i>	259	259	271	320	348
<i>Výpadok príjmov verejnej správy (priame dane, sociálne a zdravotné odvody) – HH</i>	310	312	322	345	364
<i>Výpadok nepriamych nákladov spolu DH</i>	87	78	63	67	66
<i>Výpadok nepriamych nákladov spolu – odhad na základe PDvN</i>	92	94	77	93	95
<i>Výpadok nepriamych nákladov spolu HH</i>	108	110	90	100	99
<i>Výška odvodov poistenca štátu</i>	28	33	35	32	31
<i>Priemerná výška DvHN a PkD pre UoZ</i>	55	43	49	47	46
<i>Priemerná DvN na 1 UoZ</i>	24	37	29	31	33
<i>Výdavky na všeobecné služby úradov práce a APTP spolu</i>	94	64	71	60	53
<i>Spolu DH</i>	529	462	456	456	456
<i>Spolu odhad na základe PDvN</i>	552	529	531	583	606
<i>Spolu HH</i>	619	599	595	615	626

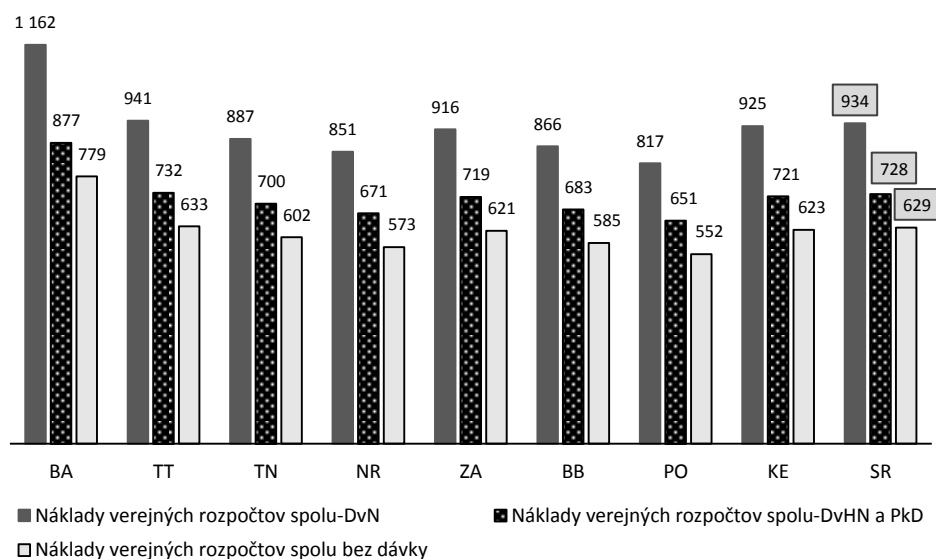
Zdroj: Domonkos, König et al. (2014b).

Počas sledovaných rokov náklady nezamestnanosti vykazovali postupne rastúci charakter, ak sledujeme výsledky odhadnuté na základe hornej hranice mzdy a mzdy vypočítanej na základe priemernej výšky dávky v nezamestnanosti. V roku 2012 sa náklady na jedného nezamestnaného pohybovali v intervale od 456 eur po 626 eur. Odhad na základe priemernej výšky dávky v nezamestnanosti bol určený na úrovni 606 eur.

Najväčšiu časť nákladov nezamestnanosti tvorí výpadok príjmov verejnej správy, ktorá tvorí viac než polovicu celkových nákladov nezamestnanosti. Druhá najväčšia časť nákladov bola generovaná prostredníctvom výpadku na nepriamych daniach na jedného nezamestnaného, ktorý bol približne 14,5 % – 17,5 % všetkých nákladov, okrem roku 2008, kedy výdavky na všeobecné služby úradov práce a APTP boli vyššie ako nepriame dane. Zostávajúce zložky, ako odvody poistenca platené štátom, DvN, DvHN a PkD pre UoZ a výdavky na všeobecné služby úradov práce a APTP spolu tvorili v roku 2008 približne 36 % všetkých nákladov. Ich podiel však postupne klesal, hlavne po náraste počtu nezamestnaných a v roku 2012 poklesol na 27 %.

Graf 4.7

Náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného na jeden mesiac v eurách v roku 2012

Zdroj: Domonkos, König et al. (2014b).

Náklady nezamestnanosti medzi jednotlivými regiónmi vykazujú značné disparity v podmienkach Slovenska.

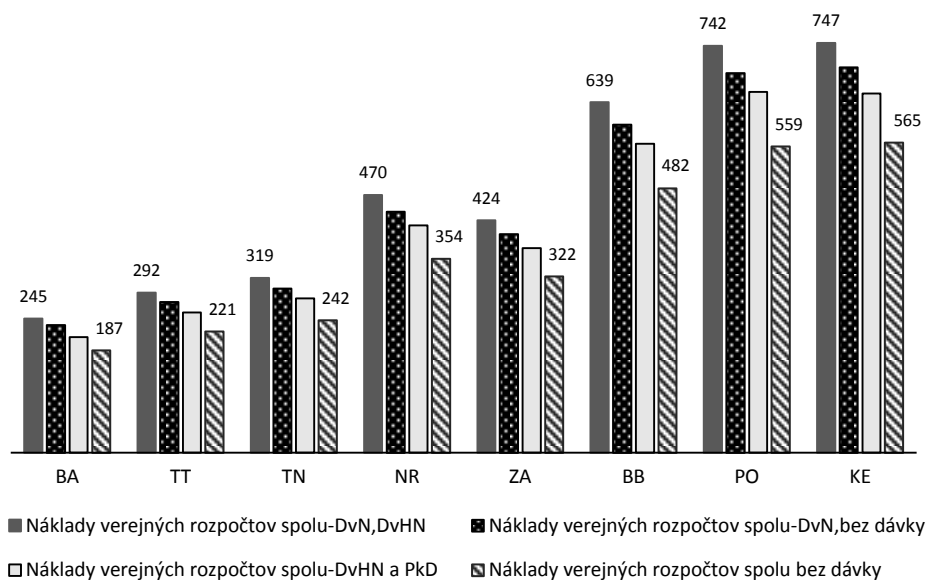
Najvyššie mesačné náklady na jedného nezamestnaného vykazuje Bratislavský kraj, kde v závislosti od toho, či má nezamestnaný nárok na dávku v hmotnej núdzi, príspevok k dávke, dávku v nezamestnanosti, alebo nemá nárok na žiadnu dávku, sa náklady pohybujú v intervale od 779 eur po 1 162 eur.

Druhé najvyššie náklady vykazuje kraj Trnavský, v intervale od 633 eur do 941 eur. Spomínané dva západoslovenské kraje sú nad priemerom celoslovenských nákladov nezamestnanosti, ktoré boli v rozpätí od 629 po 934 eur.

Najnižšie náklady na jeden mesiac nezamestnanosti na jedného nezamestnaného vykazujú Prešovský, Nitriansky a Banskobystrický kraj. V Prešovskom kraji boli náklady na jedného nezamestnaného v intervale od 552 eur do 817 eur. Banskobystrický kraj vykazoval náklady nezamestnanosti v intervale od 585 eur po 866 eur a Nitriansky kraj v intervale od 573 eur po 851 eur.

Graf 4.8

Celkové náklady nezamestnanosti v regiónoch v závislosti od počtu nezamestnaných v regiónoch v mil. eur, rok 2012

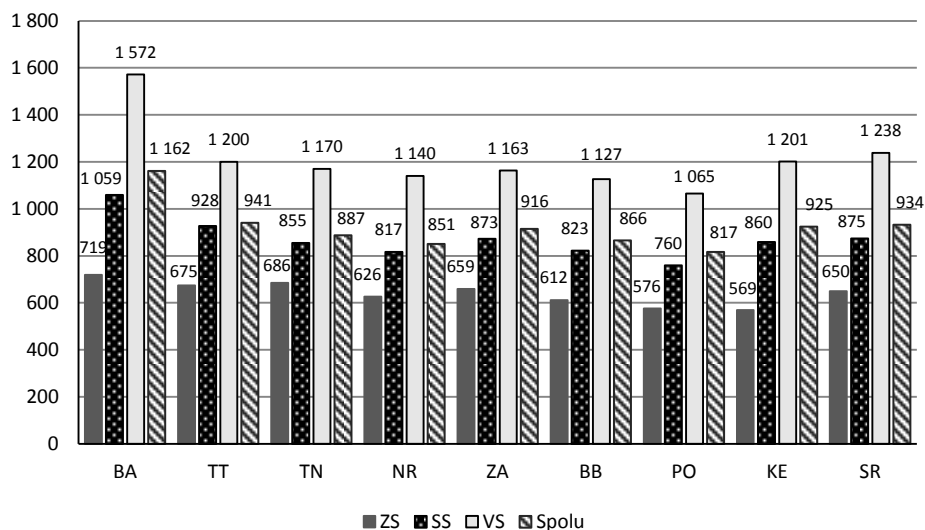

Zdroj: Domonkos, König et al. (2014b).

Celkové náklady nezamestnanosti v regiónoch podľa priemerného počtu nezamestnaných v jednotlivých krajoch v roku 2012 boli najvyššie v Košickom kraji, a to v rozpätí od 565 po 747 mil. eur. Za ním nasledovali Prešovský kraj s nákladmi nezamestnanosti od 559 do 742 mil. eur a Banskobystrický kraj od 482 mil. eur po 639 mil. eur. Najnižšie celkové ročné náklady nezamestnanosti vykazuje Bratislavský kraj od 187 mil. eur do 245 mil. eur a Trnavský kraj od 221 mil. eur do 292 mil. eur. Ak porovnáme mesačné náklady na jedného nezamestnaného a celkové ročné náklady nezamestnanosti, tak vidíme, že kraje kde sú náklady nezamestnanosti vysoké, sú celkové náklady nezamestnanosti najnižšie. Naopak, kraje Banskobystrický a Prešovský, kde boli jednotkové mesačné náklady nezamestnanosti najnižšie, vykazujú najvyššie agregované náklady. Tento vývoj je možné pripísať tomu, že v krajoch, kde je vysoký počet nezamestnaných, je cena práce nižšia než v krajoch, kde je pracovná sila nedostatkový výrobný faktor. Rovnako platí, že v západných krajoch je medián dĺžka nezamestnanosti sedem mesiacov v prípade Bratislavy a osem mesiacov v Trnave. Na druhej strane, medián dĺžka nezamestnanosti v Prešove a Košiciach je zhodne šesť mesiacov.

Graf 4.9

Náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného, ktorý má nárok na dávku v nezamestnanosti podľa vzdelania na jeden mesiac v eurách v roku 2012

Zdroj: Vlastné prepočty autorov na základe údajov z ŠÚ SR, MF SR, Sociálnej poisťovne SR, TREXIMA a UPSVaR.

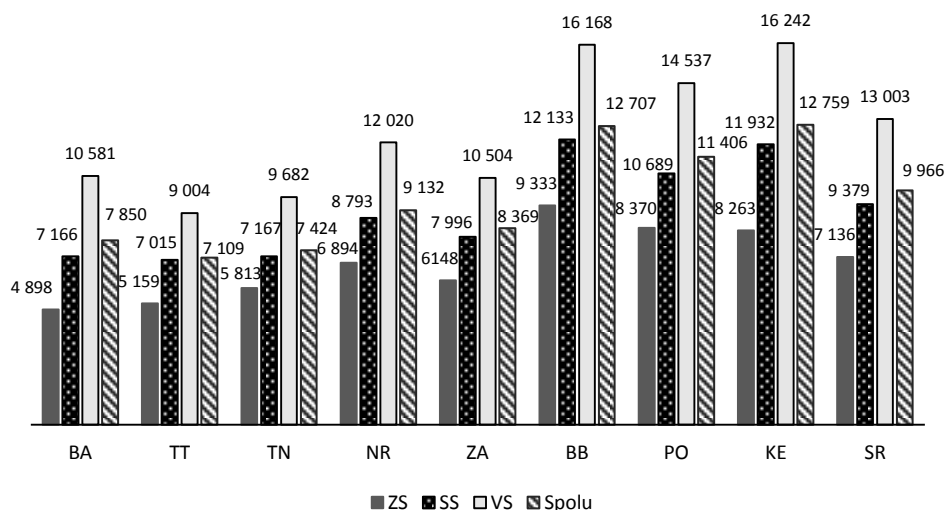
Ďalej sme analyzovali náklady nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch Slovenska v závislosti od výšky dosiahnutého vzdelania.⁵² Najvyššie mesačné náklady nezamestnanosti v priemere za SR vykazujú podľa racionálneho očakávania nezamestnaní, ktorí majú vysokoškolské vzdelanie (VS) na úrovni 1 238 eur. Nezamestnaný, ktorého najvyššie vzdelanie je stredoškolské, vykazoval v roku 2012 náklady nezamestnanosti na úrovni 875 eur. Najnižšie náklady vykazuje nezamestnaný, ktorého dosiahnuté vzdelanie je na úrovni základnej školy – 650 eur. Ak sa na tento problém pozrieme z pohľadu regionálneho, tak najvyššie náklady vykazuje Bratislavský kraj, kde jeden vysokoškolsky vzdelaný jednotlivec bez práce generuje v priemere náklady na úrovni 1 572 eur. Mesačné náklady nezamestnaných s vysokoškolským vzdelaním v ostatných krajoch boli vyrovnanjšie, pričom ich výška sa v roku 2012 pohybovala v rozpätí od 1 065 eur do 1 201 eur. V prípade nezamestnaného so stredoškolským vzdelaním (SS) opäť dominuje Bratislavský kraj na úrovni 1 059 eur, avšak oproti ostatným krajom je výška týchto nákladov menej prečnievajúca ako v prípade nezamestnaného s vysokoškolským vzdelaním. V ostatných krajoch boli náklady nezamestnaného so stredoškolským vzdelaním v roku 2012 v intervale od 817 do 928 eur.

⁵² Pri analýze nákladov nezamestnanosti v krajoch SR podľa štruktúry vzdelania bolo pri výpočtoch uvažované, že nezamestnaná osoba sa zamestná za medián mzdu daného regiónu konkrétnej vzdelanostnej skupiny (VS, SS, ZS).

Nakoniec, náklady nezamestnaných s nízkym (základným) vzdelaním (ZS) boli v roku 2012 v priemere za SR 650 eur. Pri pohľade na vývoj nákladov nezamestnanosti osôb so základným vzdelaním v zmysle regionálnej štruktúry možno sledovať najnižšie disparity medzi jednotlivými regiónmi, pričom výška nákladov nezamestnanosti uvedenej vzdelanostnej skupiny v jednotlivých krajoch za rok 2012 bola v rozmedzí od 569 eur do 719 eur.

G r a f 4.10

Celkové náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného podľa vzdelania po celú dobu v nezamestnanosti v eurách, v cenách roku 2012

Zdroj: Vlastné prepočty autorov na základe údajov z ŠÚ SR, MF SR, Sociálnej poisťovne SR, TREXIMA a UPSVaR.

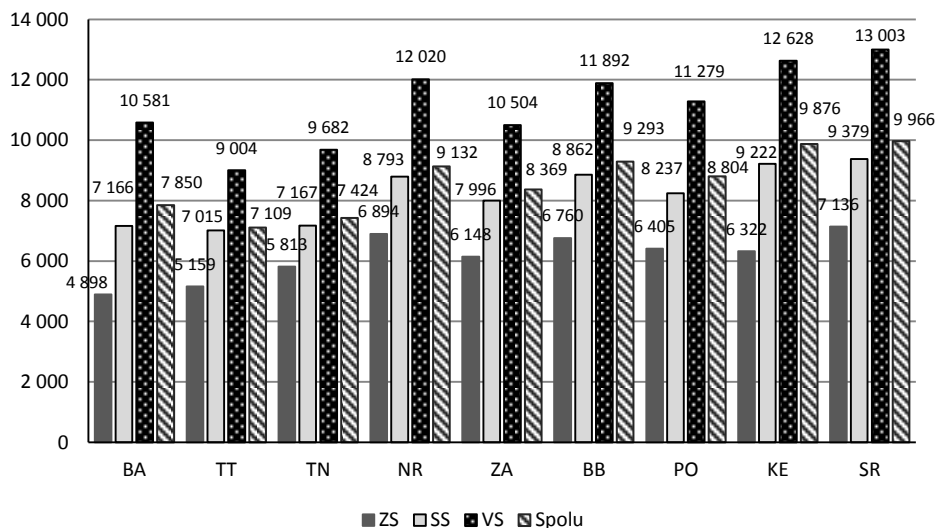
Ak sa pozrieme na výšku nákladov nezamestnanosti pri rovnakej regionálno-vzdelanostnej štruktúre, pričom zohľadníme medián dĺžku v nezamestnanosti v jednotlivých krajoch,⁵³ získame informáciu o nákladoch nezamestnanosti za celkové obdobie, počas ktorého bola osoba nezamestnaná. Uvedená situácia dáva odlišný pohľad na regionálnu výšku nákladov. Zatiaľ čo pri mesačných nákladoch Bratislavský kraj jednoznačne dominoval vo výške nákladov nad všetkými ostatnými kraji, pri zohľadnení medián dĺžky nezamestnanosti je v rebríčku výšky nákladov na jedného nezamestnaného v rámci regionálnej štruktúry pod priemerom SR. Disparita celkových nákladov medzi kraji je

⁵³ Bola použitá rovnaká medián dĺžka v rámci všetkých vzdelanostných skupín v danom regióne, nakoľko dĺžka nezamestnanosti za jednotlivé vzdelanostné skupiny nebola k dispozícii. Analýza vykonaná pomocou tých údajov by mala vyššiu vypovedaciu hodnotu.

skutočne markantná. Na prvých priečkach výšky celkových nákladov nezamestnanosti na vysokoškolsky vzdelaného človeka sa nachádza Košický kraj a za ním v tesnom závese Banskobystrický kraj s nákladmi nad 16 000 eur. Najnižšie celkové náklady nezamestnanosti sú pozorované v Trnavskom kraji, za ním nasleduje Trenčiansky, Žilinský a Bratislavský kraj. Ich úroveň sa pohybuje v intervale od 9 000 eur až približne do 10 600 eur. Celkové náklady nezamestnanosti jednotlivcov so stredoškolským vzdelaním nadobúdajú podobné poradie ako v prípade nákladov na vysokoškolsky vzdelaných jednotlivcov. Najvyššie náklady možno pozorovať v Banskobystrickom, Košickom a Popradskom kraji v intervale 10 689 eur – 12 133 eur. Najnižšie náklady v skupine stredoškolsky nezamestnaných osôb sú v Trnavskom, Bratislavskom, Trenčianskom a Žilinskom kraji, pričom ich výška sa pohybuje v rozmedzí 7 015 eur – 7 996 eur. Najvyššie celkové náklady na osoby so základným vzdelaním sú v rovnakých troch krajoch ako v predchádzajúcich prípadoch (Banskobystrický, Popradský, Košický), pričom ich úroveň sa pohybuje v intervale 8 263 eur – 9 333 eur. Najlepšie výsledky z hľadiska výšky celkových nákladov na nízko vzdelané osoby má Bratislavský kraj, za ním Trnavský a potom Trenčiansky kraj s výškou celkových nákladov od 4 898 eur do 5 813 eur.

G r a f 4.11

Celkové náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného podľa vzdelania na celú dobu v nezamestnanosti v eurách v roku 2012, pričom maximálna doba nezamestnanosti je dvanásť mesiacov

Zdroj: Vlastné prepočty autorov na základe údajov z ŠÚ SR, MF SR, Sociálnej poisťovne SR, TREXIMA a UPSVaR.

Ročné náklady nezamestnanosti podľa vzdelania vykazujú podobné výsledky ako celkové náklady nezamestnanosti na jedného nezamestnaného, avšak náklady nezamestnanosti medzi krajinami sú vyrovnanejšie. Najvyššie náklady nezamestnanosti v roku 2012 vykazovali Košický, Nitriansky a Banskobystrický kraj. Náklady nezamestnanosti v Košickom kraji boli v intervale od 7 136 eur do 12 628 eur, v Prešovskom kraji boli v rozpätí 6 322 eur do 11 279 eur a v Banskobystrickom kraji boli v intervale od 6 405 eur do 11 892 eur. Najnižšie náklady nezamestnanosti boli vykázané v Bratislavskom, Trnavskom a Trenčianskom kraji. Náklady nezamestnanosti v Bratislavskom kraji boli v rozpätí od 4 898 eur do 10 581 eur, v Trnavskom kraji boli v intervale od 5 159 eur do 9 004 eur a v Trenčianskom kraji boli v rozmedzí od 5 813 eur do 9 682 eur.

Záver

Náklady nezamestnanosti sú nepochybne významným faktorom, ktorý ovplyvňuje vývoj na trhu práce. Táto analýza si kládla za cieľ preskúmať náklady nezamestnanosti v jednotlivých krajinách SR, pri zohľadnení členenia podľa dosiahnutej výšky vzdelania.

Priemerné mesačné celkové náklady na reprezentatívneho nezamestnaného boli v roku 2012 na úrovni 606 eur, t. j. štátny rozpočet prichádzal v priemere o 7 272 eur, ak bola reprezentatívna osoba dvanásť mesiacov nezamestnaná. Mesačné náklady na jedného nezamestnaného boli v roku 2012 od 456 eur (DH) do 626 eur (HH). Ak tieto výsledky doplníme o informáciu o mediáne dĺžky v nezamestnanosti, tak celkové ročné náklady v roku 2012 sa pravdepodobne pohybovali v intervale 5 472 – 7 512 eur na jednu dlhodobu nezamestnanú osobu.

Regionálna analýza ukázala, že náklady na nezamestnanosť sú pre vysokoškolsky vzdelaných jednotlivcov najvyššie vo všetkých krajinách. Za nimi nasledujú nezamestnaní so stredným vzdelaním a ako poslední sú nezamestnaní so základným vzdelaním. Z regionálneho pohľadu najvyššie mesačné náklady nezamestnanosti vykazuje Bratislavský kraj, ako v priemere, tak aj pre všetky tri stupne vzdelania. Dominancia mesačných nákladov nezamestnanosti Bratislavského kraja nad ostatnými regiónmi je z dôvodu vysokých priemerných plátov pre všetky tri uvažované stupne vzdelania v porovnaní so zvyškom SR. Najvyššie mesačné náklady nezamestnanosti v priemere vykazoval Bratislavský kraj, kde jeden vysokoškolsky vzdelaný nezamestnaný generuje náklady na úrovni až 1 572 eur. Mesačné náklady nezamestnaných s vysokoškolským vzdelaním v ostatných krajinách Slovenska boli podstatne vyrovnanejšie, ich výška sa pohybovala v rozpätí od 1 065 eur do 1 201 eur. Nezamestnaný so stredoškolským vzdelaním generoval najvyššie náklady znova v Bratislavskom kraji na úrovni 1 059 eur, avšak oproti ostatným krajinám je výška týchto nákladov menej prečnievajúca ako v prípade nezamestnaného s vysokoškolským vzdelaním. V ostatných krajinách boli náklady nezamestnaného so stredoškolským vzdelaním v roku 2012

v rozpätí od 817 do 928 eur. Náklady nezamestnaných s nízkym (základným) vzdelaním, boli v roku 2012 v priemere za SR 650 eur. Z pohľadu regiónov sa ich úroveň pohybovala v intervale od 569 eur do 719 eur. Vo všeobecnosti analýza ukázala, že regionálne disparity mesačných nákladov nezamestnanosti poklesom vzdelania postupne klesajú.

Ak sa pozrieme na náklady nezamestnanosti podľa medián dĺžky nezamestnanosti, tak sa nám naskytne mierne odlišný pohľad na vývoj ako v prípade mesačných nákladov nezamestnanosti. Zatiaľ čo pri mesačných nákladoch Bratislavský kraj jednoznačne vyčnieval vo výške nákladov nad ostatnými kraji, pri zohľadnení medián dĺžky nezamestnanosti je v rebríčku výšky nákladov na jedného nezamestnaného v rámci regionálnej štruktúry pod priemerom SR. Medián dĺžka nezamestnanosti v tomto kraji je výrazne nižšia, sedem mesiacov, oproti celoslovenskej medián dĺžke nezamestnanosti, ktorá bola dvanásť mesiacov. Najnižšie celkové náklady nezamestnanosti sú pozorované v Trnavskom kraji, za ním nasleduje Trenčiansky, Žilinský a Bratislavský kraj. Ich úroveň sa pohybuje v intervale 9 000 eur až po zhruba 10 600 eur. Najvyššie náklady možno pozorovať v Banskobystrickom, Košickom a Popradskom kraji v intervale 10 689 eur – 12 133 eur.

Z národohospodárskeho pohľadu, ak vypočítame ročné náklady na jedného nezamestnaného, tak najvyššie náklady vykazuje Košický kraj a najnižšie Bratislavský kraj. Toto je spôsobené výrazným rozdielom medián dĺžky nezamestnanosti medzi jednotlivými regiónmi SR. Ak by sme uvažovali, koľko dotácie je efektívne vynaložiť na vytvorenie pracovného miesta, tak predložený odhad môže poslúžiť ako užitočná vstupná informácia pre ich efektívnu regionálnu alokáciu. Okrem toho, uvedené výsledky môžu slúžiť ako podporný nástroj pri rozhodovaní vlády o efektívnej alokácii daňových úľav podnikom v jednotlivých krajoch.

4.3 Vyhodnotenie účinnosti opatrení aktívnej politiky trhu práce kontrafaktuálnou metódou

Opatrenia aktívnej politiky trhu práce (AOTP) predstavujú jeden z kľúčových nástrojov vlády v boji s nezamestnanosťou. To je pravda, pokiaľ sú AOTP financované v dostatočnej miere a zároveň sú nastavené účinne. Pokiaľ tomu tak nie je, efekt AOTP nie je dostatočne viditeľný a administratíva spojená s ich distribúciou stráca na účinnosti. Slovensko je krajinou EÚ, ktorá sa dlhodobo pohybuje na popredných priečkach s jednou z najvyšších mier nezamestnanosti, rovnako ako dlhodobej nezamestnanosti.

Na rozdiel napríklad od Poľska sa Slovensku nedarí tieto popredné priečky opustiť. Pritom práve z poľského príkladu by sme sa mohli poučiť. Poľsko bolo krajinou s najvyššou mierou nezamestnanosti spomedzi krajín EÚ 27 od roku

2002, kedy prebralo prvenstvo po Slovensku. Na čele zostalo päť rokov, až do roku 2006, kedy sa Slovensko, napriek rapídne sa zlepšujúcemu makroekonomickému vývoju, opäťovne stalo krajinou s najvyššou mierou nezamestnanosti v rámci EÚ 27. Od roku 2005 investujú Poliaci do APTP viac ako jedno percento HDP, zatiaľ čo Slovensko približne iba polovičný podiel. V roku 2013 bolo Slovensko v miere nezamestnanosti piatou spomedzi krajín EÚ 27, aj to najmä vďaka dramatickému zhoršeniu situácie v krajinách južnej Európy (Grécko, Španielsko, Portugalsko a Cyprus). Poľsko zatiaľ vykazovalo mieru nezamestnanosti pod priemerom krajín EÚ 27 už od roku 2009.

Poľsku sa investície do APTP vyplatili výrazným znížením miery nezamestnanosti a zlepšením si pozície medzi krajinami EÚ 27. Naopak, na Slovensku miera nezamestnanosti klesla pod 10 % iba v období, keď Slovensko ťažilo z jedného z najvyšších prírastkov HDP v EÚ (v roku 2008 9,5 %).

Štruktúra AOTP na Slovensku

Každá APTP by mala mať svoju vnútornú logiku. Každé opatrenie predstavuje nástroj určený pre inú cieľovú skupinu, dosahujúci rôzne ciele, rôznymi spôsobmi. Začiatkom deväťdesiatych rokov odborná literatúra začala rozlišovať opatrenia zamerané na: vzdelávanie, priamu tvorbu nových pracovných miest a iné typy opatrení (medzi nimi opatrenia zamerané na integráciu mladých či opatrenia zamerané na integráciu zdravotne postihnutých osôb) (Jackman et al., 1990). V súčasnosti je pri rozlišovaní jednotlivých typov AOTP v EÚ najčastejšie využívaná klasifikácia Eurostatu rozlišujúca 9 základných typov opatrení politiky trhu práce. Sedem z identifikovaných typov zastrešuje opatrenia aktívnej politiky trhu práce a zvyšné dva typy opatrenia pasívnej politiky trhu práce.

T a b u ľ k a 4.4

Typy opatrení politik trhu práce definované zákonom 5/2004, triedené podľa klasifikácie Eurostatu

Typ politiky	Typ opatrení	Korešpondujúce opatrenia podľa Zákona o službách zamestnanosti 5/2004, podľa §
Aktívna politika trhu práce	Služby na trhu práce (kategória 1)	§ 32 ods. 12, § 43 ods. 7, § 43 ods. 10, § 43 ods. 11
	Vzdelávanie (kategória 2)	§ 46, § 47, § 48b, § 54
	Striedanie v zamestnaní a zdieľanie zamestnania (kategória 3)	
	Stimuly zamestnania (kategória 4)	§ 49a, § 50, § 51, § 53
	Podporované zamestnanie a rehabilitácie (kategória 5)	§ 55a, § 56, § 56a, § 57, § 57a, § 59, § 60
	Priama tvorba pracovných miest (kategória 6)	§ 52, § 52a
	Impulzy k štartu (kategória 7)	§ 49
Pasívna politika trhu práce	Dávky v nezamestnanosti a podpory (kategória 8)	Poskytované na základe iného zákona
	Predčasné odchody do dôchodku (kategória 9)	Poskytované na základe iného zákona

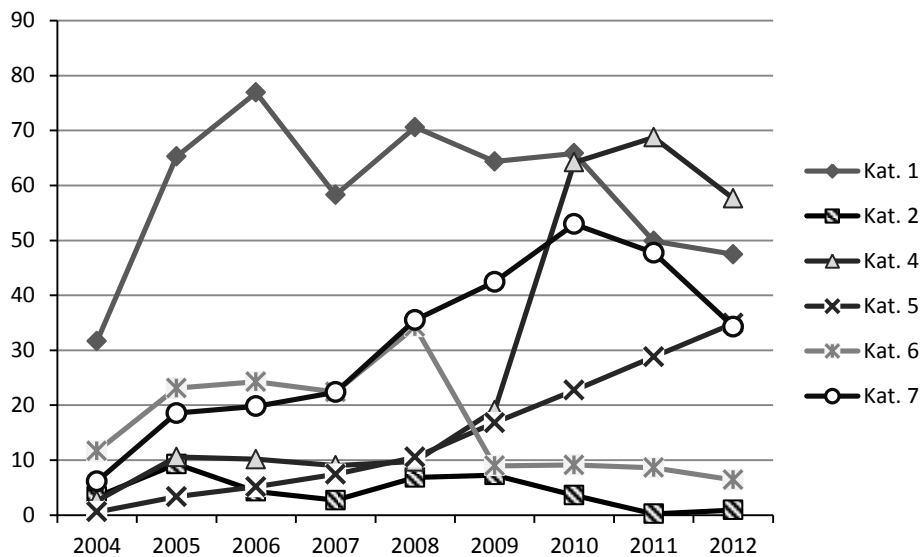
Zdroj: Databáza LMP, Eurostat, podľa: Karasová (2013).

Ako vidieť z tabuľky, s výnimkou jediného typu pokrývajú slovenské AOTP všetky typy opatrení identifikované v rámci klasifikácie Eurostatu. Ide pritom iba o opatrenia distribuované v rámci zákona 5/2004 o Službách zamestnanosti.

Zaujímavý je aj pohľad na financovanie jednotlivých typov AOTP a jeho vývoj v čase. Dlhodobo je najviac finančných prostriedkov v rámci AOTP distribuovaných cez AOTP spadajúce do kategórie 1, teda prostredníctvom služieb na trhu práce. V tejto skupine sa nachádza aj poradenstvo poskytované referentmi Úradov práce sociálnych vecí a rodiny v rámci prvej návštevy, ktoré je poskytované z rôznom rozsahu a kvalite. V súvislosti s týmto typom AOTP je zaujímavé, že ich financovanie na Slovensku v pokrízovom období pokleslo, čo je v kontraste s nárastom počtu registrovaných nezamestnaných, uchádzačov o zamestnanie (UoZ). Pritom tento typ AOTP by mal byť k dispozícii veľkému podielu registrujúcich sa nezamestnaných a s rastúcim počtom registrovaných nezamestnaných by klesať nemal.

G r a f 4.12

**Vývoj financovania AOTP na Slovensku v miliónoch eur
(pre definície kategórií vid' tabuľku 4.4)**

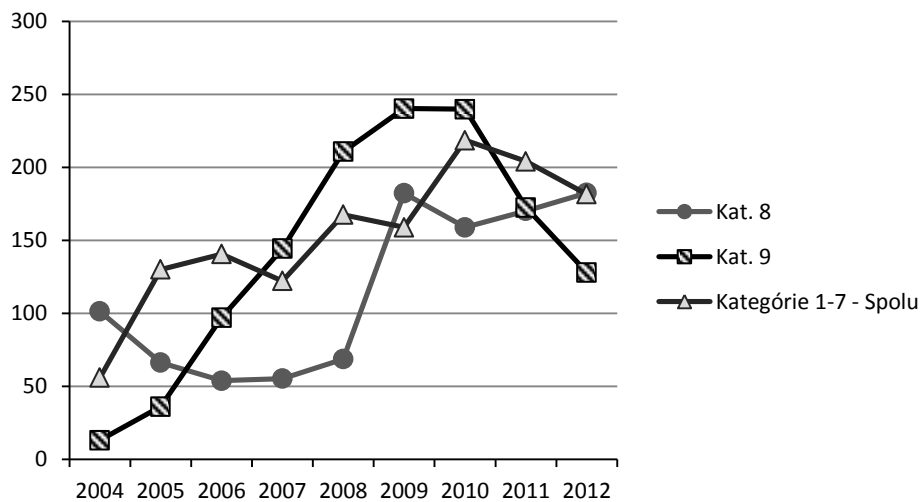
Zdroj: Databáza LMP, Eurostat.

Od roku 2011 prúdi najväčší balík finančných prostriedkov na AOTP typu stimulov zamestnania (kategória 4). AOTP zamerané na vzdelávanie (kategória 2) sú dlhodobo podfinancované, za čo je Slovensko aj dlhodobo kritizované zo strany nadnárodných inštitúcií ako Európska komisia, OECD, či Svetová banka.

Ak náklady na všetky typy AOTP spočítame, získame sumu porovnateľnú s výdavkami na opatrenia pasívnej politiky trhu práce, teda na dávky v nezamestnanosti a podpory (kategória 8) a predčasné odchody do dôchodku (kategória 9).

G r a f 4.13

Vývoj financovania opatrení aktívnej a pasívnej politiky trhu práce na Slovensku v miliónoch eur (pre definície kategórií vid' tabuľku 4.4)

Zdroj: Databáza LMP, Eurostat.

Výdavky na AOTP spolu do roku 2004 v absolútnom vyjadrení rástli. Príbližne rovnakým tempom však rástli aj výdavky na dva typy sledovaných opatrení pasívnej politiky trhu práce.

Metodika vyhodnotenia účinku vybraných AOTP

V rámci celej tejto kapitoly informujeme o výsledkoch analýzy, ktorá vznikla ako kooperácia expertného tímu⁵⁴ v projekte Centrum sociálneho dialógu pri KOZ. V rámci tejto analýzy bola vyvinutá a aplikovaná metodika vyhodnocovania účinnosti vybraných opatrení AOTP. Táto kapitola sumarizuje hlavné zistenia tejto analýzy v skrátenej forme, dostupnej aj pre nezasväteného čitateľa. Aspoň základné pochopenie použitej metodiky je však nutné pre správnu interpretáciu výsledkov. Pre podrobnejší opis použitej metodiky, dát a výsledkov prosím pozrite rozsiahlejšiu správu – Štefánik a kol. (2014).

Na vyhodnotenie účinkov sledovaných AOTP bola využitá kontrafaktuálna metodika. To znamená, že výsledky účastníkov programu boli porovnávané

⁵⁴ Miroslav Štefánik, Martina Lubyová, Gabriela Dováľová, Katarína Karasová.

s výsledkami účastníkov v kontrafaktuálnej situácii, teda v situácii, kedy sa programu nezúčastnili. V praxi však nikdy nie je možné pozorovať obe situácie naraz, aj reálnu, aj kontrafaktuálnu. Existuje však viacero metodík, pomocou ktorých je informácia o kontrafaktuálnej situácii dodatočne dopĺňaná – imputovaná. Najpopulárnejšia z týchto metodík je založená na podobnosti, keď výsledky účastníkov programu porovnáva s výsledkami jednotlivcov veľmi podobných účastníkom programu. Rozdiel vo výsledkoch týchto dvoch skupín predstavuje kvantifikáciu čistých účinkov programu na účastníkov.

Výberom na základe podobnosti vzniká kontrolná skupina zložená z dvojíc členov experimentálnej skupiny (účastníkov). K výberu kontrolnej skupiny dochádza až po realizácii programu, preto hovoríme o výbere kontrolnej skupiny *ex post*. Pre výber kontrolnej skupiny sme v našom prípade použili metodiku *párovania na základe pravdepodobnosti účasti*.⁵⁵ Okrem štyroch⁵⁶ vybraných znakov, ktoré sme sledovali na báze presnej zhody, sme sledovali podobnosť na zvyšných viac ako sto⁵⁷ premenných, ktoré niesli informáciu zbieranú v rámci vstupného formulára pri registrácii UoZ.

Týchto viac ako 100 premenných bolo zahrnutých do modelu logistickej regresie so závislou premennou referujúcou ku skutočnosti, či UoZ participoval na sledovanom programe. Závislou premennou bola *dummy* premenná, ktorá nadobúdala hodnoty 1 ak daný UoZ participoval na programe a hodnoty 0 ak na programe neparticipoval. Táto závislá premenná bola vysvetľovaná premennými referujúcimi k informácii dostupnej zo vstupného dotazníka.

Týmto spôsobom konštruované modely dokázali vysvetliť väčšiu časť variability závislej premennej. Spravidla boli modely schopné spoľahlivo predikovať viac ako 95 % pozorovaní. Vysoká predikčná sila modelov naznačuje, že voľba metódy založenej na výbere kontrolnej skupiny na základe podobnosti pozorovaných znakov je oprávnená.⁵⁸

Pre analýzu boli využívané individuálne údaje z registra UoZ, poskytnuté ÚPSVaR-om. Sledovaní boli účastníci šiestich vybraných⁵⁹ opatrení. Vybrané opatrenia aj s počtom účastníkov zahrnutých do analýzy zobrazuje nasledujúca tabuľka.

⁵⁵ Z anglického: *propensity score matching*.

⁵⁶ Pohlavie, veková skupina, stupeň vzdelania a región (úrad práce).

⁵⁷ 129 premenných to bolo v prípade opatrenia Vzdelávanie a príprava pre trh práce (§46). Počet premenných zahrnutých do modelu sa menil v závislosti od opatrenia. Snahou bolo zachytiť čo najkompletnejšiu informáciu zbieranú vstupným dotazníkom pri registrácii nových nezamestnaných UoZ.

⁵⁸ Pre diskusiu o voľbe vhodnej kontrafaktuálnej metódy pozri CALIENDO, M. et al. (2005).

⁵⁹ Vyberané boli AOTP s najvyšším počtom účastníkov v roku 2011, pričom niektoré AOTP nebolo možné vyhodnotiť kvôli technickým problémom.

T a b u ľ k a 4.5

Opatrenia vybrané na vyhodnotenie s počtom účastníkov v roku 2011

Názov opatrenia	Opatrenie podľa §	Počet účastníkov v roku 2011
Vzdelávanie a príprava pre trh práce UoZ a ZoZ	§46	1 329
Príspevok na podporu regionálnej a miestnej zamestnanosti	§50i	2 336
Príspevok na podporu zamestnanosti na realizáciu opatrení na ochranu pred povodňami a na riešenie následkov mimoriadnej situácie	§50j	6 056
Absolventská prax	§51	11 642
Príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj	§52	26 095
Príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby	§52a	3 561
Počet UoZ v databáze		669 016

Zdroj: ÚPSVaR.

Počtom účastníkov najväčším AOTP v roku 2011 bolo opatrenie Príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb..., poskytované na základe §52 Zákona 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. Podľa oficiálne publikovaných štatistík sa na tomto AOTP v roku 2011 zúčastnilo až 31 264⁶⁰ UoZ. Z nich ale z dôvodu chýbajúcich údajov bolo možné zahrnúť do analýzy iba 26 095 UoZ.

Vyhodnocované boli AOTP, ktoré boli v účinnosti v roku 2011 v podobe v akej boli v účinnosti v tomto období. Účastníci týchto AOTP boli potom sledovaní počas 15 mesiacov – od januára 2012 do marca 2013. Počas tohto obdobia bolo sledované, či opustili databázu z dôvodu umiestnenia na trhu práce, alebo zotrvali v databáze ako registrovaní nezamestnaní. Na základe tejto informácie bol zostrojený takzvaný indikátor výsledku, ktorý je podielom UoZ umiestnených na trhu práce v období 15 mesiacov od ukončenia AOTP.

Výsledky vyhodnotenia účinku vybraných AOTP*Vzdelávanie a príprava na trh práce UoZ a ZoZ (§ 46)*

Pri vzdelávaní a príprave na trh práce boli pozorované zrejme najprekvapivejšie výsledky. Existuje dostatok empirických štúdií⁶¹ využívajúcich kontrafaktuálnu metodiku, ktoré dokumentujú pozitívne účinky tréningových z vzdelávacích aktivít. V prípade vzdelávania poskytovaného v roku 2011 v rámci §46 Zákona o službách zamestnanosti účastníci vzdelávania opúšťali databázu z dôvodu umiestnenia na trhu práce v menšej miere ako im podobní členovia kontrolnej skupiny. Toto platilo počas celého obdobia 15 mesiacov.

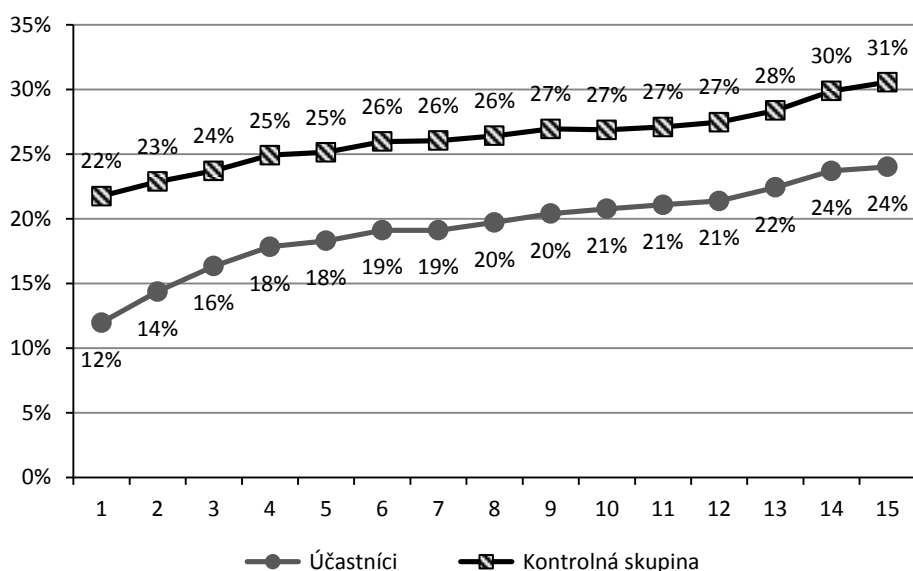
⁶⁰ Odtok za rok 2011.

⁶¹ Napríklad: CARD, D. (1999); DEHEJIA, R. H. et al. (1999); JUZNIK, R. L. (2012); BLUNDELL, R. et al. (2004); LECHNER, M. et al. (2007). Pre prehľad štúdií pozri LEHMANN, H. et al. (2008); BETCHERMAN, G. et al. (1998).

Nasledujúci graf zobrazuje podiely účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas 15 mesiacov po ukončení vzdelávania. V prvom mesiaci bolo 12 % účastníkov vzdelávania mimo databázu z dôvodu umiestnenia na trhu práce. V rovnakom období to bolo 22 % z členov kontrolnej skupiny. Tento rozdiel pretrvával počas celého sledovaného obdobia a v pätnástom mesiaci to bolo 24 % voči 31 %.

G r a f 4.14

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§46)

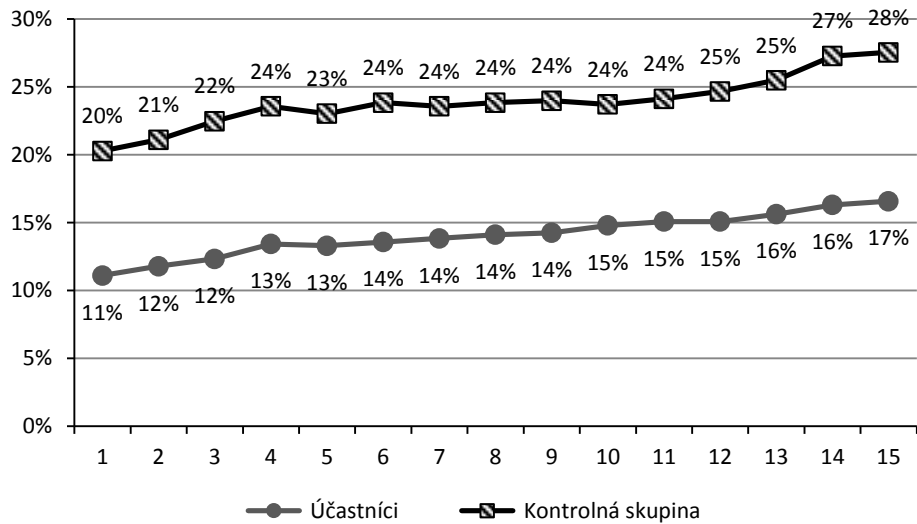
Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

Takýto výsledok naznačuje negatívny efekt opatrenia na šance účastníkov umiestniť sa na trhu práce počas 15 mesiacov od ukončenia opatrenia. Toto zistenie je pri AOTP tréningového typu viac ako netypické. Podrobnejší pohľad na regionálne rozdiely v meraných efektoch napovie niečo o príčinách tohto zistenia.

V Bratislave bolo toto AOTP implementované s výrazne vyšším negatívnym efektom na šance účastníkov umiestniť sa na trhu práce v porovnaní so slovenským priemerom. Naopak, existujú úrady, ktoré implementovali toto opatrenie s opačnou účinnosťou na šance účastníkov umiestniť sa na trhu práce. Pozitívne efekty boli pozorované napríklad v prípade Banskej Bystrice.

G r a f 4.15

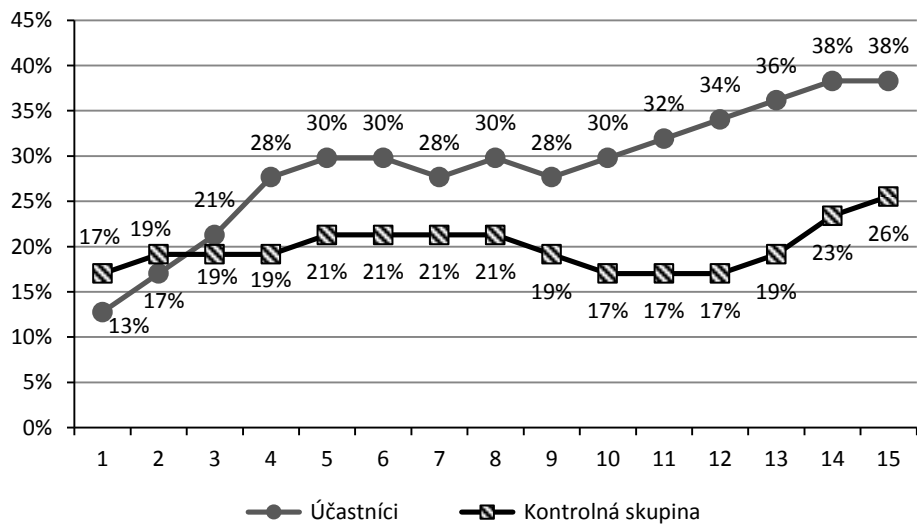
Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre Bratislavu (§46)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

G r a f 4.16

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre Banskú Bystricu (§46)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

V prípade tohto regiónu je podiel umiestnených na trhu práce vyšší pri porovnaní účastníkov s kontrolnou skupinou. Výnimkou sú prvé dva mesiace, kedy pôsobí aj odbornou literatúrou zdokumentovaný takzvaný *lock in* efekt. Ide o efekt, keď jednotlivci z dôvodu účasti na opatrení poľavia v hľadaní si práce, čo sa premietne do nižšieho podielu účastníkov umiestnených na trhu práce. Tento efekt má iba krátkodobý charakter.

Postupom času by sa mali začať prejavovať pozitívne efekty vzdelávania na šance účastníkov umiestniť sa na trhu práce. Presne tak, ako tomu je v prípade výsledkov z Banskej Bystrice.

V našom prípade sme porovnávali výsledky oboch skupín na základe podielu umiestnených jednotlivcov na trhu práce. Takto definovaný indikátor však má viacero obmedzení, ktoré môžu vplyvať na samotný výsledok. Účastníci vzdelávania môžu napríklad v dôsledku získanej dodatočnej kvalifikácie hľadať prácu na lepších pracovných pozíciách. To môže spôsobiť, že si budú hľadať prácu dlhšie, dlhšie zotrývajú v databáze nezamestnaných, vykážu horšie výsledky na takto definovanom indikátore. Naš indikátor nevytvára nič o kvalite získaného pracovného miesta. Aj z tohto dôvodu by bolo užitočné v budúcnosti doplniť analýzu o indikátor príjmu.

Príspevok na podporu regionálnej a miestnej zamestnanosti (§50i)

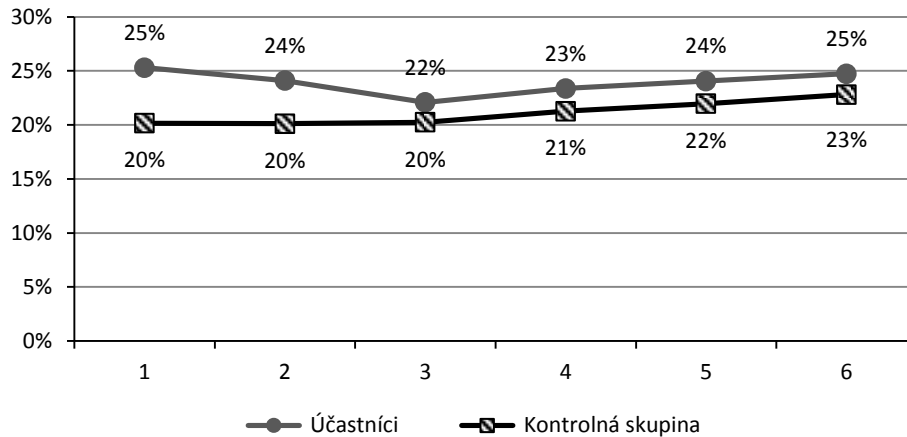
V roku 2011 bol na základe §50i prerozdeľovaný príspevok na podporu regionálnej a miestnej zamestnanosti. Príspevok sa poskytuje zamestnávateľovi, ktorý je obcou alebo samosprávnym krajom, ich združeniam, alebo právnickým osobám, ktorých zriaďovateľom je obec alebo samosprávny kraj (Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti). S podporou tohto príspevku je možné zamestnať znevýhodneného UoZ alebo ľubovoľného UoZ, ak pracovný pomer na dobu určitú je dohodnutý na najmenej 9 mesiacov v rozsahu najmenej polovice ustanoveného pracovného času (Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti). Práve možnosť zamestnať ľubovoľného UoZ po splnení podmienky 9 mesačnej pracovnej zmluvy ovplyvnila charakter poskytovaného AOTP. 61,88 % podporovaných UoZ sa nenachádzalo v databáze pred začiatkom opatrenia. Zamestnávateľia oprávnení využívať tento príspevok, využívajú podporu na zamestnávanie v rámci bežného najímania zamestnancov, ktorých pred nástupom do práce pošlú na úrad práce sa zaregistrovať a vybaviť si príspevok.

Aplikovaná metodika, z dôvodu 9 mesačnej povinnosti udržať pracovné miesto, umožňuje sledovať účastníkov opatrenia iba počas 6 mesiacov.⁶² Aj skrátené sledované obdobie však postačuje na pozorovanie krátkodobého účinku opatrenia na šance UoZ umiestniť sa na trhu práce.

⁶² 15 - 9 = 6.

G r a f 4.17

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (6 mesiacov), priemer pre SR (§50i)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

V prvom mesiaci po skončení deväťmesačného obdobia bolo 25 % účastníkov (poberateľov príspevku) mimo evidenciu nezamestnaných. Toto tvrdenie v sledovanom období platilo iba o 20 % členov kontrolnej skupiny. O 25 % viac účastníkov bolo umiestnených na trhu práce v porovnaní s kontrolnou skupinou v prvom mesiaci sledovaného obdobia. Tento pozitívny efekt opatrenia sa však už v treťom mesiaci zredukoval na 10 %, kedy bolo 22 % účastníkov umiestnených na trhu práce v porovnaní s 20 % spomedzi členov kontrolnej skupiny. Tento rozdiel sa potom stabilizoval až do konca sledovaného obdobia, pričom podiel umiestnených v čase mierne rástol rovnakým tempom v prípade oboch skupín. Tento nárast už však nie je dôsledkom opatrenia.

Pri hodnotení tohto AOTP je potrebné brať do úvahy aj jeho relatívnu nákladnosť, keď príspevok nahrádza od 90 % do 70 % ceny práce zamestnaného UoZ počas 9 mesiacov. V tejto súvislosti je účinnosť opatrenia nedostatočná najmä z dôvodu krátkej udržateľnosti vytváraných pracovných miest.

Príspevok na podporu zamestnanosti na realizáciu opatrení na ochranu pred povodňami a na riešenie následkov mimoriadnej situácie (§50j)

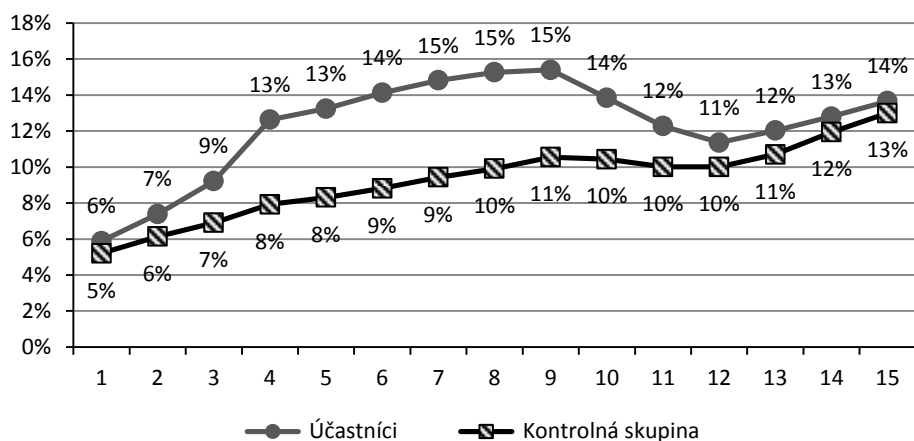
Bol po roku 2011 zrušený, respektíve pretransformovaný na Príspevok na podporu rozvoja miestnej a regionálnej zamestnanosti. V roku 2011 bol tento príspevok poskytovaný opäť obciam a samosprávnym krajom, rovnako ako právnickým osobám, ktorých zriaďovateľom je obec, alebo samosprávny kraj, ale aj správcom vodných tokov, alebo odvodňovacích systémov. Podporené mohlo byť iba zamestnávanie UoZ, ktorí sú v evidencii dlhšie ako 3 mesiace.

Príspevok pokrýva až 95 % ceny práce, ktorá musí súvisieť s ochranou pred povodňami, alebo s odstraňovaním následkov povodní.

Opatrenie bolo zacielené najmä na starších (50+) mužov s nižším vzdelaním. Aj po skončení opatrenia sa bývalí účastníci umiestňovali na trhu práce vo vyššej miere ako členovia kontrolnej skupiny. Tento záver však platil iba v sezóne vodohospodárskych, ale aj poľnohospodárskych a stavebných prác, teda od marca do novembra. V týchto sektoroch sa uplatňovali aj účastníci (poberatelia príspevku), zrejme vďaka zručnostiam nadobudnutým v rámci opatrenia.

G r a f 4.18

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§50j)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

Umiestňovanie UoZ zúčastnených na tomto opatrení vykazuje sezónnosť, rovnako ako zamestnanosť v sektoroch stavebníctva, vodohospodárstva, či poľnohospodárstva. Pozitívny sezónny účinok opatrenia bol pozorovaný najmä pri mužoch starších ako 50 rokov a s nižším vzdelaním. Pre spoľahlivejšie vyhodnotenie účinku opatrenia však bude potrebné sledovať účinnosť opatrenia počas dlhšieho obdobia a zahrnúť aj indikátory kvality získaného pracovného miesta.

Príspevok na vykonávanie absolventskej praxe (§51)

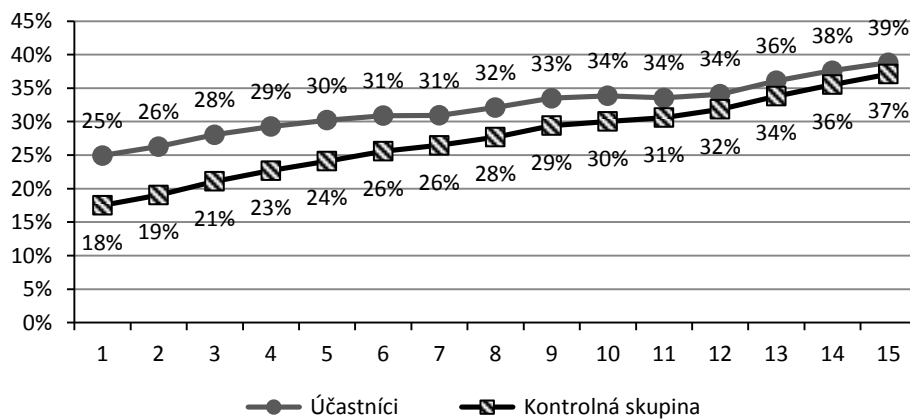
Príspevok bol vyplácaný zamestnávateľom, ktorí zamestnali UoZ do 25 rokov po dobu maximálne 6 mesiacov (Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti). Toto opatrenie bolo v roku 2011 opatrením s druhým najvyšším počtom účastníkov.⁶³

⁶³ 18 3015 účastníkov, z ktorých 11 642 bolo zahrnutých do analýzy. Pre počty UoZ zahrnutých do analýzy pozri tabuľku 4.5.

V kombinácii s relatívne úzko definovanou cieľovou skupinou je možné skonštatovať, že išlo o jedno z mála relatívne dostupných AOTP. Cieľom opatrenia bolo uľahčiť mladým absolventom škôl získanie pracovných skúseností.

G r a f 4.19

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§51)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

Príspevok na absolventskú prax má na šance UoZ umiestniť sa na trhu práce pozitívny účinok. Tento sa v horizonte 15 mesiacov postupne vytráca. V pätnástom mesiaci je podiel umiestnených účastníkov 39 % voči 37 % umiestnených členov kontrolnej skupiny.⁶⁴

T a b u ľ k a 4.6

Rozdiely v účinnosti Príspevku na vykonávanie absolventskej praxe medzi vybranými úradmi práce, po 12 mesiacoch

Úrad	Účinnosť opatrenia po 12 mesiacoch	Rozdiel v percentuálnych bodoch	Podiel umiestnených – účastníci	Podiel umiestnených – kontrolná skupina	N
Kežmarok	23,46%	6,60	34,72%	28,13%	288
Spišská Nová Ves	20,00%	6,46	38,77%	32,31%	325
Rimavská Sobota	17,39%	5,08	34,29%	29,21%	315
Lučenec	16,67%	5,00	35,00%	30,00%	420
Poprad	5,88%	2,23	40,11%	37,88%	359
Rožňava	1,22%	0,43	35,93%	35,50%	231
Revúca	-5,75%	-1,77	29,08%	30,85%	282
Veľký Krtíš	-7,61%	-1,98	24,01%	25,99%	354
Stará Ľubovňa	-19,30%	-7,43	31,08%	38,51%	148

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

⁶⁴ Na mierny pozitívny efekt absolventskej praxe, meraný príbuznou metodikou, poukázala v minulosti štúdia Harvan (2011).

Pri podrobnejšom pohľade na účinnosť tohto AOTP v jednotlivých regiónoch zaujmú rozdiely v účinnosti pozorovateľné medzi geograficky susediacimi Úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny. Napríklad v Kežmarku je opatrenie implementované s jedným z najvyšších pozitívnych efektov po 12 mesiacoch. Naopak v Starej Ľubovni je to isté opatrenie implementované s jedným z najvýraznejších negatívnych efektov v porovnaní s inými úradmi práce. Ide pritom o veľmi podobné okresy, nielen geograficky, ale aj socioekonomickými charakteristikami. V tabuľke vyššie je možné nájsť viacero takýchto dvojíc, čo dokazuje že implementácia, a to nielen tohto AOTP, je nerovnomerná a často má určujúci vplyv na samotnú účinnosť opatrenia.

Príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec alebo formou menších služieb pre samosprávny kraj (§52)

Toto opatrenie bolo v roku 2011 počtom účastníkov najväčšie, ale zároveň najkomplikovanejšie. Príspevok je totiž definovaný aj v rámci Zákona o službách zamestnanosti aj Zákomom o dávke v hmotnej núdzi. Plní tak najmä funkciu nahrádzania príjmu nízkopríjmových domácností, ako súčasť siete sociálnej pomoci (Kusá a kol., 2013). Jeho funkcia ako opatrenia aktívnej politiky trhu práce je často vo verejnej debata spochybňovaná (Harvan, 2011). Príspevok je tiež distribuovaný dvojkolajne prostredníctvom úradov práce aj obcí (Mýtna Kureková et al., 2013).

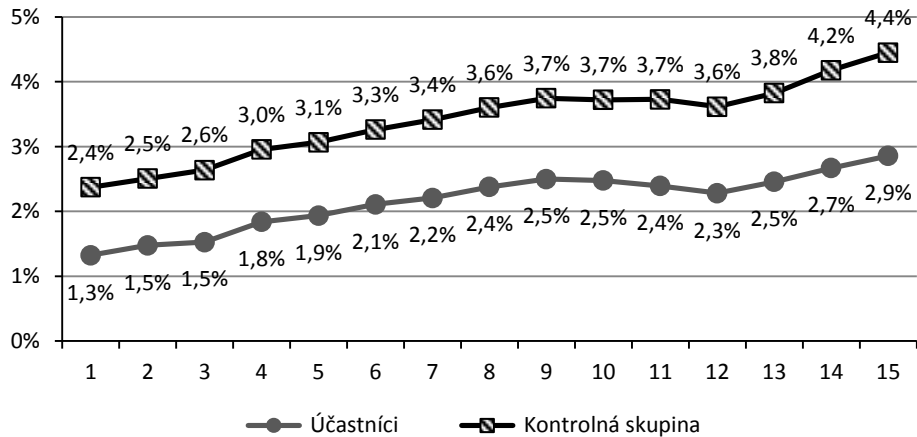
Problematické je preto aj vyhodnotenie účinnosti tohto opatrenia. Nakoľko ide minimálne čiastočne aj o opatrenie pasívnej politiky trhu práce, jeho vyhodnotenie na základe jeho príspevku k zvýšeniu šance umiestniť sa na trhu práce môže byť spochybňované. Jeho formálne zaradenie medzi opatrenia APTP však neumožňuje tento pohľad na opatrenie úplne vylúčiť. Vyhodnotenie pomocou aplikovanej kontrafaktuálnej metodiky poukazuje na negatívny účinok tohto opatrenia na šance poberateľov umiestniť sa na trhu práce.

Ako vidieť z grafu 4.20, šance umiestniť sa na trhu práce sú, v porovnaní s ostatnými vyhodnocovanými opatreniami, výrazne nižšie pri oboch sledovaných skupinách. Iba 1,3 % účastníkov a 2,4 % členov kontrolnej skupiny bolo mimo databázu registrovaných nezamestnaných v prvom mesiaci vyhodnocovaného obdobia. V priebehu 15 mesiacov tento podiel narástol na 2,9 % pri účastníkoch a 4,4 % pri členoch kontrolnej skupiny. Výrazný negatívny efekt poberania príspevku na aktivačnú činnosť pretrváva počas celého sledovaného obdobia.

Zaujímavý je tiež pohľad na účinnosť opatrenia na špecifické podskupiny. Pri UoZ s vysokoškolským vzdelaním je negatívny účinok opatrenia vyšší. Časom sa však výraznejšie vytráca.

Graf 4.20

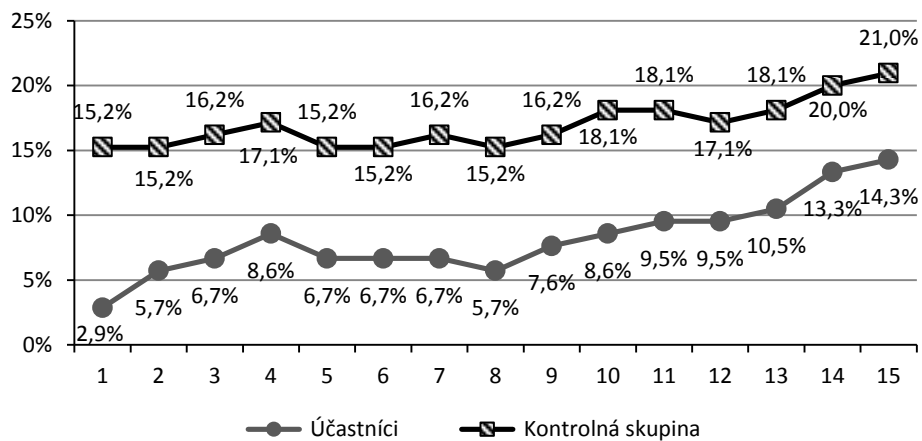
Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§52)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

Graf 4.21

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre UoZ s vysokoškolským vzdelaním (§52)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

Pri poberateľoch so základným vzdelaním pozorujeme ešte nižšie šance umiestniť sa na trhu práce. Negatívny účinok opatrenia je však výrazne nižší.⁶⁵

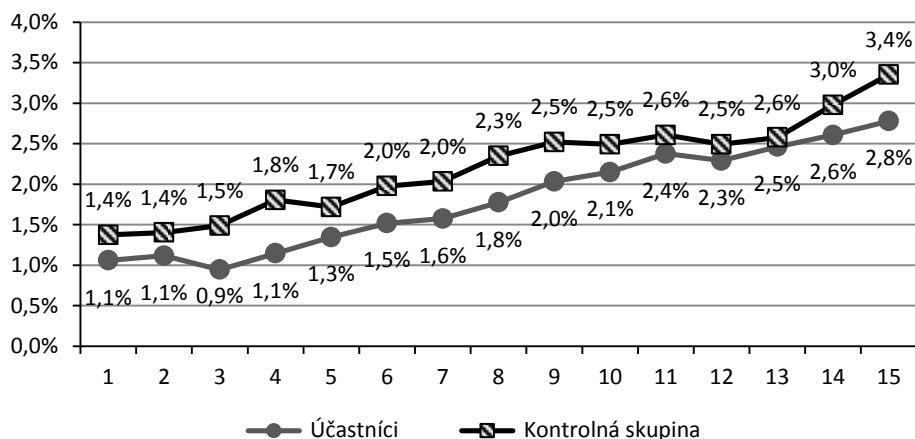
⁶⁵ Viac ako 50 % poberateľov bolo so základným vzdelaním, ďalších takmer 14 % bez vzdelania.

Tieto výsledky naznačujú, že poberanie opatrenia môže byť spojené s výrazným stigmatizujúcim efektom na poberateľov, tento sa však časom vytráca. Stigmatizujúci efekt je nižší pri UoZ s nižším vzdelaním.

Pozornosť si však aj v prípade tohto opatrenia zaslúžia veľké rozdiely v účinnosti opatrenia medzi jednotlivými regionálnymi úradmi práce. Tieto sú podobné ako pri absolventskej praxi. Na vysvetlenie týchto rozdielov by bola potrebná špecializovaná analýza na úrovni jednotlivých úradov práce.

G r a f 4.22

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre UoZ so základným vzdelaním (§52)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

T a b u ľ k a 4.7

Rozdiely v účinnosti Príspevku na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb medzi vybranými úradmi práce, po 12 mesiacoch

Úrad	Účinnosť opatrenia po 12 mesiacoch	Rozdiel v percentuálnych bodoch	Podiel umiestnených – účastníci	Podiel umiestnených – kontrolná skupina	N
Kežmarok	18,18%	0,42	2,73%	2,31%	1 426
Rožňava	10,53%	0,30	3,12%	2,82%	673
Lučenec	3,71%	0,14	3,78%	3,65%	768
Spišská Nová Ves	-5,00%	-0,10	1,91%	2,01%	997
Stará Ľubovňa	-20,00%	-0,29	1,16%	1,45%	344
Revúca	-29,17%	-0,91	2,20%	3,11%	997
Veľký Krtíš	-38,10%	-1,71	2,77%	4,48%	469
Poprad	-40,97%	-0,99	1,43%	2,42%	909
Rimavská Sobota	-53,94%	-2,20	1,87%	4,07%	4 374

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

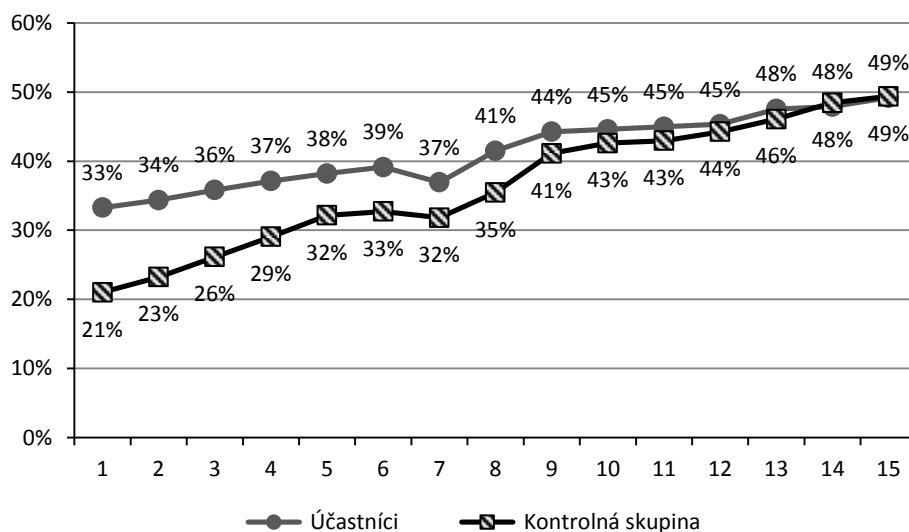
Aktivizácia jednotlivcov zjavne nie je jediným cieľom tohto opatrenia, aj keď je v tejto súvislosti jasne deklarovaná v Zákone o službách zamestnanosti. Vyhodnotenie v tejto podobe sleduje účinok opatrenia na aktivizáciu poberateľov iba vo veľmi obmedzenej podobe. Výsledky vyhodnotenia by preto mali byť interpretované v kombinácii s výsledkami iných štúdií, zohľadňujúc komplexnú funkčnosť tohto opatrenia.

Príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby (§52a)

Je príbuzným opatrením ako početnejší príspevok poskytovaný na základe §52. Poskytovaný je za približne rovnakých podmienok, ale s tým rozdielom, že poberateľ nemusí byť ani dlhodobo nezamestnaný, ani zaradený v systéme sociálnej pomoci. Obe AOTP, podľa klasifikácie Eurostatu, spadajú do kategórie opatrení prispievajúcich k priamej tvorbe pracovných miest.

G r a f 4.23

Podiel účastníkov a členov kontrolnej skupiny umiestnených na trhu práce počas sledovaného obdobia (15 mesiacov), priemer pre SR (§52a)

Zdroj: Výpočty autora z údajov ÚPSVaR, podľa Štefánik a kol. (2014).

Toto opatrenie má pozitívny účinok na šance poberateľov umiestniť sa na trhu práce. Tento pozitívny účinok sa časom postupne vytráca, až po dvanástich mesiacoch úplne zmizne.

Potreba vyhodnocovania účinnosti AOTP

Vyhodnocovanie účinkov opatrení verejných politík kontrafaktuálnou metódou na národnej úrovni je dôrazne odporúčané Európskou komisiou. Pre to, aby bolo možné na výsledkoch takýchto analýz založiť odporúčania pre tvorbu budúcich politík, je potrebné využiť viacero kontrafaktuálnych metodík vyhodnotenia a porovnať ich s výsledkami viacerých štúdií využívajúcich iné ako kontrafaktuálne prístupy. Táto kapitola referuje o výsledkoch jednej z prvých štúdií tohto typu na Slovensku. Má tak ambíciu prispieť do diskusie o zlepšovaní nastavenia a implementácie AOTP na Slovensku.

5 MODELOVANIE POTRIEB SLOVENSKEHO TRHU PRÁCE V KATEGÓRIÁCH VZDELANIA A POVOLANIA

Výskum v pozadí tejto kapitoly, rovnako ako celého projektu⁶⁶ predpokladá, že existujúce štatistické údaje v tej štruktúre, ako sú zbierané, môžu byť využité na opis a predvídanie potrieb trhu práce. Predovšetkým ide o údaje zo zisťovania pracovných síl a štatistických výkazov zbierajúcich informácie do systému národných účtov. Tieto zdroje informácií sa môžu pochváliť relatívne dlhou tradíciou, spojenou s relatívne ustálenou metodikou zberu. Na druhej strane, v čase ich vzniku neboli rozpracované a rozšírené analytické nástroje, s ktorými výskumníci pracujú v súčasnosti. V čase ich vzniku preto iba málokto predpokladal, že zbieraná informácia by mohla poslúžiť na presnú identifikáciu segmentov trhu práce, kde je možné pozorovať prejavy nerovnováhy medzi ponukou a dopytom po práci.

Modelovať potreby trhu práce z informácií dostupných z existujúcich oficiálnych štatistík je preto veľmi odvážnym cieľom. Výskumník sa musí spoľahnúť na hrubo definované a nepružné klasifikácie skupín povolání a vzdelanostných skupín. Z tejto skutočnosti vyplývajú mnohé problémy technického charakteru, ktoré si vyžadujú viac či menej sofistikované riešenia, aplikovateľné za určitých predpokladov. Výsledkom je kompromis medzi zhodou prognózy s realitou a presnosťou prognózovanej informácie.

5.1 Modelovanie potrieb trhu práce – skúsenosti zo zahraničia

Ako bolo deklarované už v návrhu projektu, v oblasti metodológie bola najvýraznejšou inšpiráciou práca tímu expertov na projekte strednodobej prognózy potreby zručností administrovanom Európskym strediskom pre rozvoj odborného vzdelávania (CEDEFOP). V súlade s odporúčaniami CEDEFOP bola ich metodika aplikovaná na národnej úrovni, pričom boli zohľadnené špecifiká národných klasifikácií a zdrojov dát.

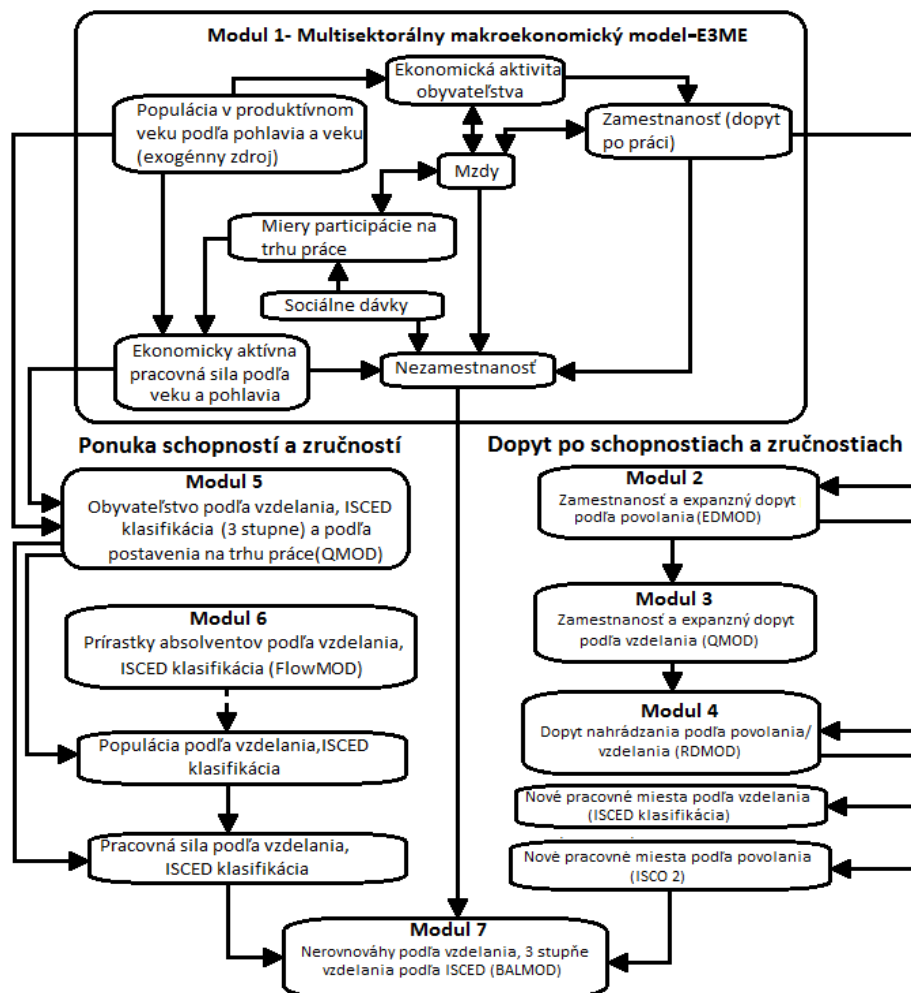
CEDEFOP model (Skills supply and demand in Europe)

Model navrhnutý CEDEFOP (CEDEFOP, 2009; CEDEFOP, 2012) vychádza z demografickej prognózy od Eurostatu (Eurostat, 2013) ktorá je exogénnym vstupom modelu. Modul makroekonomickej prognózy je prvým modulom samotného

⁶⁶ APVV-0541-10: Predvídanie potrieb slovenského trhu práce v strednodobom horizonte, do roku 2025.

modelu, niekedy označovaným aj ako makroekonomický model E3ME. Jeho výstupom sú predikcie sektorovej zamestnanosti. Predikcie zamestnanosti vytvorené na základe extrapoláčnych odhadov sú označované ako dopyt po práci, vyplývajúci z expanzie ekonomiky, teda expanzný dopyt.⁶⁷ Expanzný dopyt je v ďalšom, oddelenom module, doplnený dopytom vyplývajúcim nie z tvorby nových pracovných miest v dôsledku expanzie ekonomiky, ale dopytom súvisiacim s odchodmi z trhu práce a prechodmi medzi povolaniami v sektoroch.

Obrázok 5.1
Schéma CEDEFOP modelu

Zdroj: CEDEFOP (2012).

⁶⁷ Expansion demand (CEDEFOP, 2009; CEDEFOP, 2010; CEDEFOP, 2012).

V súvislosti s kombináciou údajov z makroekonomického modelu s informáciou o štruktúre trhu práce zaujme potreba harmonizácie dvoch metodík zisťovania zamestnanosti. Zatiaľ čo makroekonomické modely fungujú na údajoch zo systému národných účtov zbieraných podľa metodiky ESA 95 (vrátane zamestnanosti), informáciu o podrobnejšej štruktúre zamestnanosti je možné získať iba z Výberového zisťovania pracovných síl (VZPS), ktoré pracuje s odlišnou metodikou a definíciami. Expertný tím pri CEDEFOP venoval tomuto problému viacero technických správ,⁶⁸ spomedzi oficiálnych publikácií napríklad (Wilson, 2008; Stehrer a kol., 2011; CEDEFOP, 2012).

Samotný submodel E3ME využíva metodiku ECM podľa (Engle a kol., 1987), pričom kombinuje údaje zo systému národných účtov s ďalšími zdrojmi. Pri modelovaní konvergencie nových členských krajín model predpokladá približovanie k priemeru starých členských štátov EÚ 15 podľa (Spicer a kol., 2005). Pre podrobnejší opis modelu pozri (CEDEFOP, 2012, s. 32). Jedným z kľúčových výstupov modulu E3ME sú projekcie zamestnanosti v sektoroch, tie sú ďalej triedené v nadväzujúcich moduloch.

Modelovanie štruktúry zamestnanosti

Modelovanie štruktúry zamestnanosti v module zameranom na expanzný dopyt čerpá z metodológie modelov z anglického prostredia (Wilson, 2008a; Wilson, 2008b; Wilson, 2010). Tu ako ideálny príklad autori uvádzajú ustálenú metodiku Úradu pre štatistiku práce v USA (BLS, 1997). Tu je podiel kombinácie povolania a sektoru ekonomickej činnosti modelovaný v závislosti od faktorov, ako sú čas, technologická zmena, objem obchodu, mzdy, výstupy, či nezamestnanosť. Model CEDEFOP kvôli dátovým obmedzeniam modeluje štruktúru povolání v sektoroch iba v závislosti od času.

Dopyt nahrádzania

Dopyt spôsobený odchodom do dôchodku (a iných typov neaktivity) a prechodmi medzi povolaniami je v rámci terminológie používanej CEDEFOP označovaný ako *dopyt nahrádzania*.⁶⁹ Dopyt nahrádzania je výrazne vyšší ako dopyt spojený s prechodmi medzi povolaniami v sektoroch. Pri jeho kvantifikácii autori vychádzajú zo štúdií holandského Výskumného centra vzdelávania a trhu práce – ROA (Willems a kol., 1990). Informácia o prechodoch je získavaná z ročných tabuliek prechodu medzi povolaniami, nezamestnanosťou a ekonomickou neaktivitou.

⁶⁸ Ide o dokumenty, ktoré neboli oficiálne publikované, ale boli distribuované v rámci expertnej siete SkillsNet, cez ktorú mali k nim prístup aj riešitelia projektu APVV-0531-10.

⁶⁹ Replacement demand.

Tabuľky je možné zostaviť z VZPS vďaka možnosti sledovania jedného člena vzorky počas 5 štvrtí rokov.⁷⁰

Modelovanie štruktúry ponuky

Východiskom tejto časti sú demografické projekcie počtu obyvateľov podľa pohlavia vo vekových skupinách podľa prognózy EUROPOP (Eurostat, 2013). Ďalším vstupom sú projekcie počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva na základe výsledkov makroekonomického modelu E3ME. Vzdelanostné podiely sú do informácie o počte obyvateľstva a ekonomicky aktívneho obyvateľstva implementované na základe extrapolácie z časových radov. Časové rady vzdelanostných podielov sú získavane z VZPS. V súčasnosti je ponuková strana modelu prepracovávaná do podoby takzvaného „stock-flow“ modelu, kedy by zmena vzdelanostnej štruktúry mala byť vybilancovaná so známymi vstupmi (absolventi škôl) a výstupmi (odchod do dôchodku, mortalita...) a zároveň pracovala so zmenou vzdelanostnej štruktúry v dôsledku starnutia jednotlivých kohort. V súčasnosti najaktuálnejšie čísla však ešte túto metodiku nevyužívajú.

Spájanie ponukovej a dopytovej strany modelu

Model CEDEFOP využíva pri prepájaní ponukovej a dopytovej strany trhu práce prevodovník na základe komplexnosti povolání vyplývajúci z medzinárodnej klasifikácie ISCO. Táto identifikuje štyri úrovne zručností povolání, ktoré je možné prepojiť s tromi úrovňami stupňov dosiahnutého vzdelania⁷¹ (Elias, 1997). Model VZAM 2.0 prepája ponukovú a dopytovú stranu už pri modelovaní štruktúry zamestnanosti, keď využívaný CGE model prognózuje vývoj zamestnanosti v odvetviach ekonomickej činnosti pre štyri úrovne vzdelania definované stupňom vzdelania.⁷²

5.2 Vývoj štruktúry modelu VZAM a finálna podoba verzie VZAM 2.0

Nasledujúca sekcia si nekladie za cieľ iba opis štruktúry modelu, ale aj opis jednotlivých zmien štruktúry modelu tak, ako nasledovali pri prácach na modeli. Spomenuté budú aj niektoré, v súčasnosti prebiehajúce zmeny, ktoré sa premietnu do verzie VZAM 2.1. Východiskom nášho opisu bude verzia VZAM 1.1 opísaná

⁷⁰ Pre podrobnejšie informácie pozri CEDEFOP (2012), s. 65.

⁷¹ Pre viac informácií pozri <<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/press1.htm>>.

⁷² Základné vzdelanie, stredoškolské vzdelanie bez maturity, stredoškolské vzdelanie s maturitou a vysokoškolské vzdelanie.

v predchádzajúcej štúdii (Workie Tiruneh, 2012). V tejto štúdii čitateľ nájde opis základnej štruktúry prvej verzie modelu spolu s opisom vstupných dát.

Ponuková strana modelu VZAM 2.0

Model sa pri jeho jednotlivých aktualizáciách musel prispôbiť, okrem iného aj zmene demografických projekcií, ktoré do modelu vstupujú exogénne. Od verzie VZAM 1.1 bola demografická prognóza (Potančoková a kol., 2012) aktualizovaná v pôvodnej štruktúre s využitím nových údajov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Neskôr boli tieto aktualizované čísla prepočítané tak, aby už samotná demografická prognóza prinášala informáciu o vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva (Šprocha, 2013). Aplikácia rozlíšenia vzdelanostných skupín mala už pri tvorbe demografickej prognózy dvojitý pozitívny efekt. Prvým je zlepšenie presnosti demografickej prognózy (stupeň vzdelania súvisí s fertilitou aj mortalitou). Zároveň umožnila, kombináciou informácie o stupni vzdelania s kohortno-komponentným prístupom, priniesť presnejšiu predikciu vzdelanostnej štruktúry (Šprocha, 2009).

Zmena štruktúry demografickej prognózy umožnila vypustenie modulu EDU, ktorý integráciou informácie o vzdelanostnej štruktúre do demografickej prognózy stratil svoju funkciu. Tento krok však nie je trvalý, modul EDU nie je vo verzii VZAM 2.0 aktívny, vo verzii VZAM 2.1 však bude využívaný na predikcie štruktúry vzdelania v závislosti od odboru vzdelania.

Na zmenu štruktúry demografickej prognózy logicky reagovala aj štruktúra ďalšieho modulu na ponukovej strane, teda štruktúra modulu EA projektujúceho vývoj ekonomickej aktivity. Modul EA pracoval v prvej verzii modelu VZAM 1.1 so šiestimi vzdelanostnými skupinami.⁷³ Tieto vzdelanostné skupiny boli prispôbené výstupu demografickej prognózy, čím bol znížený počet rozlišovaných vzdelanostných skupín⁷⁴ v záujme aplikovania presnejšej metodiky.

Aktuálnu verziu modulu EA tvoria tri rovnice odhadnuté metódou logistickej regresie. Na odhad ekonomickej aktivity bola použitá logistická regresia, pretože ekonomická aktivita je rozdelená dichotomicky (osoba môže byť buď aktívna, alebo neaktívna). Medzi výhody použitia tejto metodiky na odhad ekonomickej aktivity patrí, že nevyžaduje normálne rozdelenie a konštantné rozptyly dát a takisto dokáže zachytiť aj nelineárne efekty. Modul EMPL bol rozdelený do troch rovníc kvôli lepšiemu zachyteniu rôznych tendencií vývoja ekonomickej

⁷³ Základné vzdelanie, stredoškolské vzdelanie bez maturity, úplné stredoškolské vzdelanie odborné, úplné stredoškolské vzdelanie všeobecné, vysokoškolské vzdelanie v technickom a prírodovednom odbore, vysokoškolské vzdelanie v spoločenskovednom odbore.

⁷⁴ Základné vzdelanie, stredoškolské vzdelanie bez maturity, úplné stredoškolské vzdelanie, vysokoškolské vzdelanie.

aktivity v rôznych vekových skupinách. Modul EMPL v modeli VZAM 2.0 je formulovaný v linearizovanej špecifikácii nasledovne:

$$\begin{aligned} \ln \left[\frac{P(Y_{ij} = 1)}{P(Y_{ij} = 0)} \right] = & \beta_{0,ij} + \beta_{1,ij}Pohlavie_{ij,Dummy(1)} + \beta_{2,ij}Kraj_{ij,Dummy(2-8)} \\ & + \beta_{3,ij}EDU_{ij,Dummy(1-3)} + \beta_{4,ij}Vek_{ij,Dummy(i)} \\ & + \beta_{5,ij}PR_Mzda_{i,j} + \beta_{6,ij}Prod_{kij} + \beta_{7,ij}POvP_{i,j} + u_t, \end{aligned} \quad (5.1)$$

kde $i = 1$ ak je jednotlivec vo veku 15 – 24 rokov, $i = 2$ ak 25 – 54 rokov, $i = 3$ ak 55 a viac rokov. Výraz na pravej strane sa nazýva pomer šancí⁷⁵ a predstavuje pravdepodobnosť, že jednotlivec bude ekonomicky aktívny, pretože výraz v zátvorke vyjadruje pomer medzi pravdepodobnosťou, že jedinec je ekonomicky aktívny a pravdepodobnosťou, že jedinec nie je ekonomicky aktívny. Na ľavej strane rovnice (5.1) sú umelé premenné zodpovedajúce demografickým charakteristikám jednotlivcov, konkrétne pohlaviu, kraju, vzdelaniu a veku v konkrétnej vekovej podskupine. Premenná *PR_Mzda* je vyjadrením očakávanej mzdy pre kombináciu skôr spomenutých demografických charakteristík získaných zo Štatistického zisťovania o cene práce, poskytnutých spoločnosťou TREXIMA Bratislava, s. r. o. Ekonomickému ústavu SAV. Umelá premenná *Prod_{kij}* reprezentuje *k*-ty alternatívny scenár vývoja veku odchodu do dôchodku⁷⁶ a *POvP_{i,j}* veľkosť populácie z demografickej prognózy podľa charakteristík veku, pohlavia, vzdelania a kraja. Výsledky odhadu a ďalšie štatistiky jednotlivých rovníc je možné nájsť v textovej online prílohe.⁷⁷

Dopytová strana modelu VZAM 2.0

Na strane dopytu došlo, v porovnaní s verziou VZAM 1.1, k výraznému spresneniu metodiky odhadu. Prvou zmenou bolo rozpracovanie predikcii sektorovej zamestnanosti aplikovaním metodiky CGE (Lofgren et al., 2002; Dixon et al., 2002). V rámci každého odvetvia boli predikcie ďalej rozdelené podľa stupňa dosiahnutého vzdelania.⁷⁸ Táto zmena si vyžiadala úpravu CGE modelu tak, aby bol schopný pracovať so zamestnanosťou vo forme, ako je zbieraná v rámci VZPS. Toto bolo potrebné zapracovať do SAM matice, ktorá je hlavným dátovým vstupom modelu a v ktorej sú zvyšné položky zbierané v súlade s metodikou ESA 95. Pre potreby projektu bola tiež z údajov zverejňovaných ŠÚ SR v rámci systému Národných účtov prepočítaná aktuálnejšia verzia SAM matice pre rok 2010.

⁷⁵ Odds ratio.

⁷⁶ Pre viac informácií pozri Bujňáková a Štefánik (2013).

⁷⁷ <<http://ekonom.sav.sk/uploads/trh-prace-na-slovensku/priloha-41.txt>>.

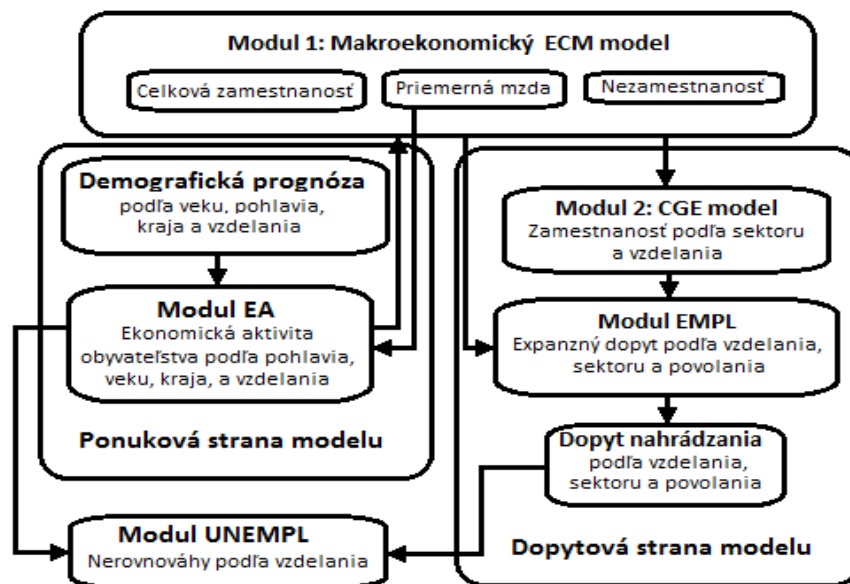
⁷⁸ Základné vzdelanie, stredoškolské vzdelanie bez maturity, úplné stredoškolské vzdelanie, vysokoškolské vzdelanie.

Dostupné dáta boli doplnené o informáciu o priemernej mzde W_{it} v jednotlivých podskupinách definovaných kombináciou ekonomického odvetvia, povolania a vzdelania. Ďalej boli tiež doplnené informácie o celkovom vývoji v ekonomike SR podľa indikátorov nezamestnanosti UR_t a HDP Y_{kt} podľa sektoru k . Vývoj počtu zamestnaných v danej podskupine je tak modelovaný v závislosti od vývoja týchto indikátorov, ako aj od očakávanej zmeny relatívnej mzdy v danej podskupine.

Na odhad podielu podskupiny i na príslušnej zamestnanosti v sektore P_{it} bol použitý estimátor maximálnej vierohodnosti pre model s náhodnými efektmi. Výhodou tejto metódy je, že umožňuje, pri takmer úplne rovnakých výsledkoch odhadu ako v prípade zovšeobecneného estimátoru najmenších štvorcov pre model s náhodnými efektmi (hodnoty parametrov sa líšia v tisíciniach), vynechať úrovňovú konštantu, ktorá mala pri takto zvolenej modifikácii závislej premennej vplyv na nahodnocovanie hodnoty vyrovnaných hodnôt pre niektoré podskupiny, preto bola z modelu vynechaná. Rovnica na odhad podielu zamestnanosti v podskupine na celkovej zamestnanosti L_{kt} má tvar:

$$\begin{aligned}
 P_{it} = & \beta_1 P_{it-1} + \beta_2 Y_{kt} + \beta_3 W_{it} + \beta_4 L_{kt} + \beta_5 UR_t + \beta_6 t + \beta_7 t^2 \\
 & + \beta_8 ISCO_{Dummy(2-8)} + \beta_9 EDU_{Dummy(2-4)} \\
 & + \beta_{10} ISCO * EDU_{Dummy(1-24)} + \beta_{11} t * EDU_{Dummy(1-3)} \\
 & + \beta_{12} SEKTOR_{Dummy(2-20)} + \alpha_i + \lambda_t + u_{it}
 \end{aligned} \quad (5.2)$$

Obrázok 5.2
Schéma modelu VZAM 2.0

Zdroj: Vlastné spracovanie.

5.3 Predikcie modelu VZAM 2.0 v základnom členení

V tejto kapitole prezentujeme výsledky modelu VZAM 2.0 v základnom členení podľa jednotlivých sledovaných znakov. Výsledky v podrobnejšom a viacstupňovom členení je možné stiahnuť z informačnej stránky projektu na stránke EÚ SAV v sekcii výstupy.⁷⁹ Predikcie modelu VZAM 2.0 budú, kde to bude možné, porovnávané s predikciami modelu CEDEFOP.

Ponuková strana modelu – predikcie ekonomickej aktivity

Pri pohľade na celkový počet ekonomicke aktívnych osôb bol model VZAM 2.0 schopný sledovať reálny vývoj podľa VZPS v menšej miere ako predikcie modelu CEDEFOP, čo je očakávané, pretože logistická regresia nie je určená na minimalizovanie odchýlok odhadu od skutočného časového radu. Očakávaný vývoj celkového počtu ekonomicke aktívneho obyvateľstva (bez obmedzenia vekovej skupiny) zobrazuje graf 5.1.

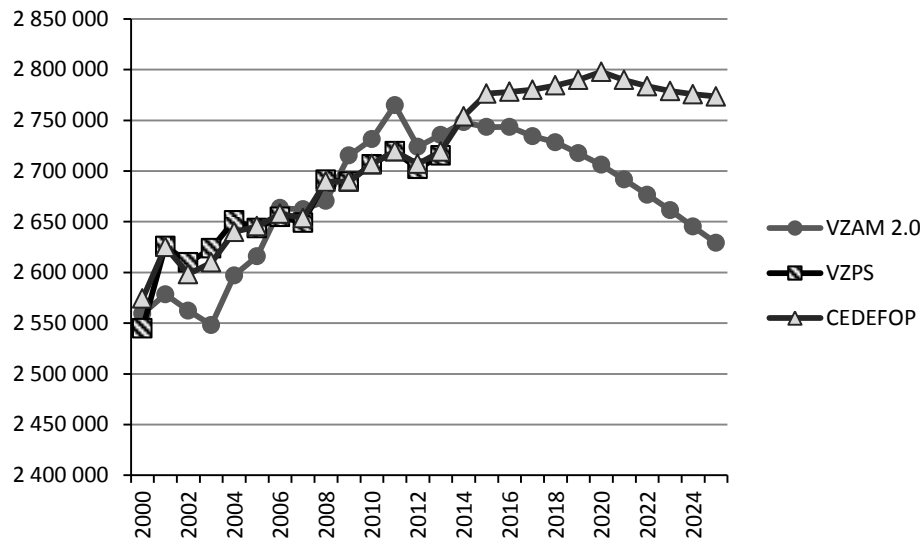
Model VZAM 2.0 očakáva kulmináciu počtu ekonomicke aktívneho obyvateľstva v roku 2015 na úrovni 2 752 864 ekonomicke aktívnych obyvateľov. Po troch rokoch stagnácie by mal celkový počet ekonomicke aktívnych v SR začať razantne klesať. Takýto vývoj je očakávaný na základe predpokladu formálneho veku odchodu do dôchodku na úrovni 62 rokov. Model VZAM 2.0 poskytuje predikcie aj v prípade očakávaného posunu formálneho veku odchodu do dôchodku na 65 rokov a 70 rokov. Pri zvyšovaní očakávaného veku odchodu do dôchodku sa obdobie kulminácie posúva do neskorších období. Graf zobrazuje iba variant s dôchodkovým vekom 62 nakoľko ide o rovnaký predpoklad, aký prijali autori modelu CEDEFOP. CEDEFOP neočakáva tak dramatický pokles počtu ekonomicke aktívneho obyvateľstva, s kulmináciou v roku 2020 na úrovni 2 797 784 ekonomicke aktívnych obyvateľov.

V jednotlivých podskupinách, členených podľa veku, či stupňa vzdelania naopak model VZAM 2.0 prognózuje vývoj s menšími odchýlkami od reálneho vývoja podľa VZPS. Toto tvrdenie platí pre všetky typy podskupín definované vekovou skupinou, či stupňov vzdelania, nezávisle od veľkosti podskupiny. Pre ilustráciu uvádzame príklady vybraných podskupín, informáciu o ďalších podskupinách je možné nájsť v podrobných výstupoch modelu na informačnej stránke projektu.⁸⁰

⁷⁹ <<http://ekonom.sav.sk/sk/projekty/lm-needs-predvidanie-potrieb-slovenskeho-trhu-prace-v-strednodobom-horizonte-do-roku-2025-p129>>.

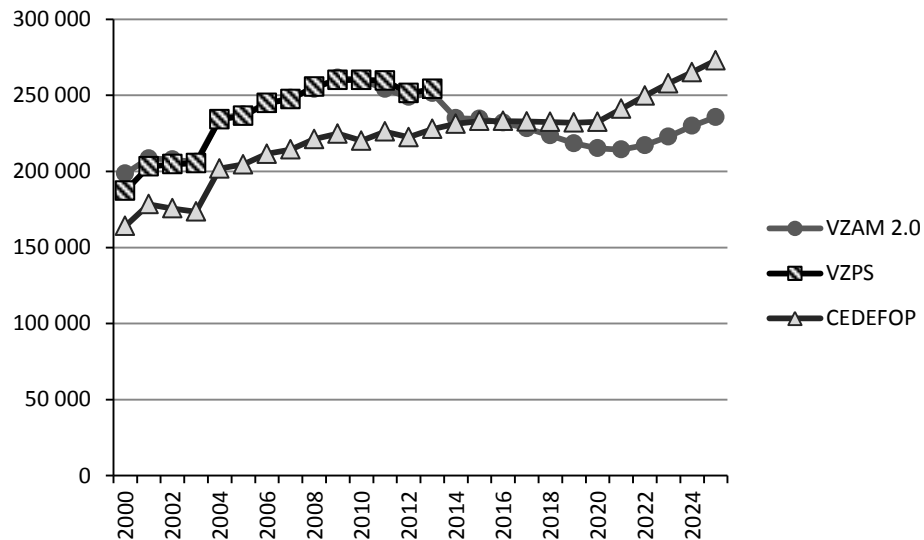
⁸⁰ <<http://ekonom.sav.sk/sk/projekty/lm-needs-predvidanie-potrieb-slovenskeho-trhu-prace-v-strednodobom-horizonte-do-roku-2025-p129>>.

Graf 5.1

Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

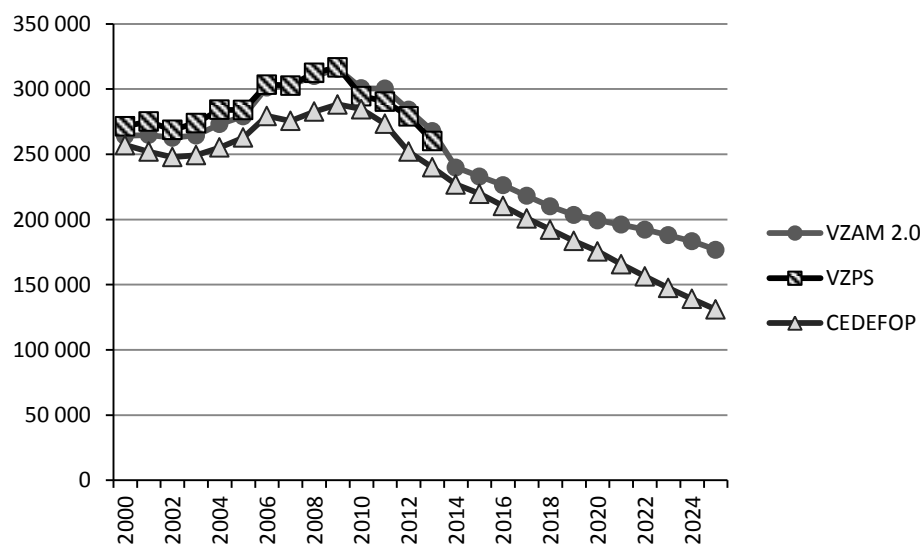
Graf 5.2

Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 50 – 54, stredoškolské vzdelanie

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.3

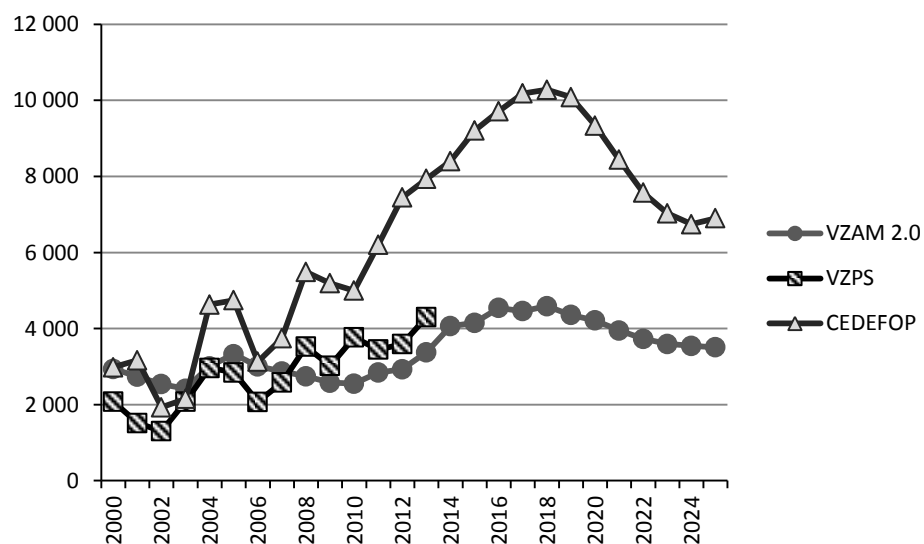
Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 30 – 34, vysokoškolské vzdelanie

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.4

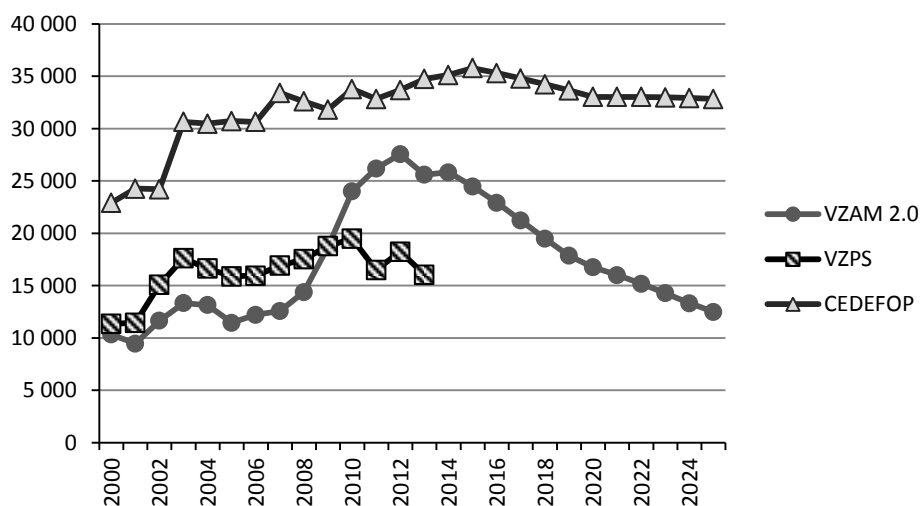
Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 60 – 64, základné vzdelanie

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.5

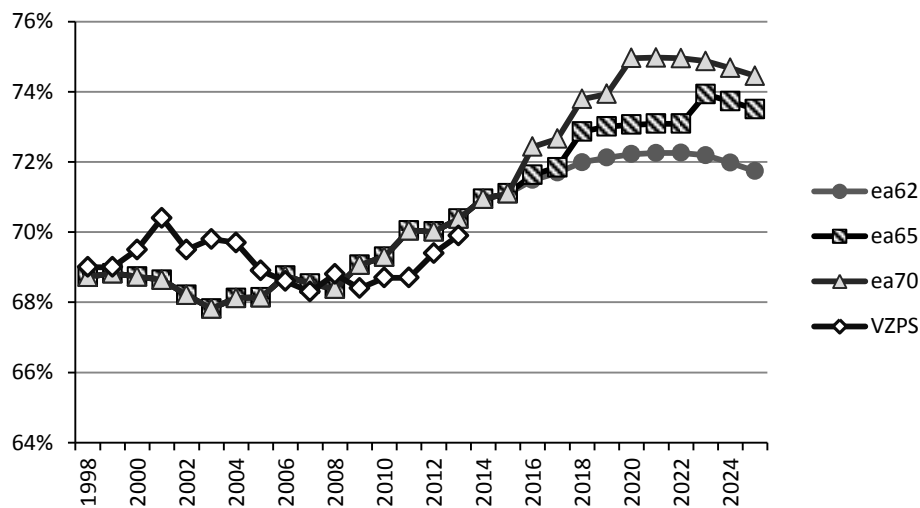
Vývoj celkového počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva SR, veková skupina 20 – 24, vysokoškolské vzdelanie

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.6

Vývoj miery ekonomickej aktivity (15 – 64) v SR v troch scenároch v závislosti od očakávaného veku odchodu do dôchodku (62, 65 a 70)

Zdroj: VZAM 2.0.

Zatiaľ čo pri pohľade na vývoj celkového počtu ekonomicky aktívnych ľudí stojí za rozdielmi v prognózach (VZAM 2.0 a CEDEFOP) rozdielna vstupná

demografická prognóza, pri predpoklade vývoja v podskupinách sa ukazuje rozdiel v použitej metodike. Logit model použitý v prípade modelu VZAM 2.0 sa ukazuje byť vhodný pre prognózovanie pravdepodobnosti ekonomickej aktivity pri použití základných demografických charakteristík v kombinácii s indikátormi ekonomického prostredia, ako je napríklad mzda.

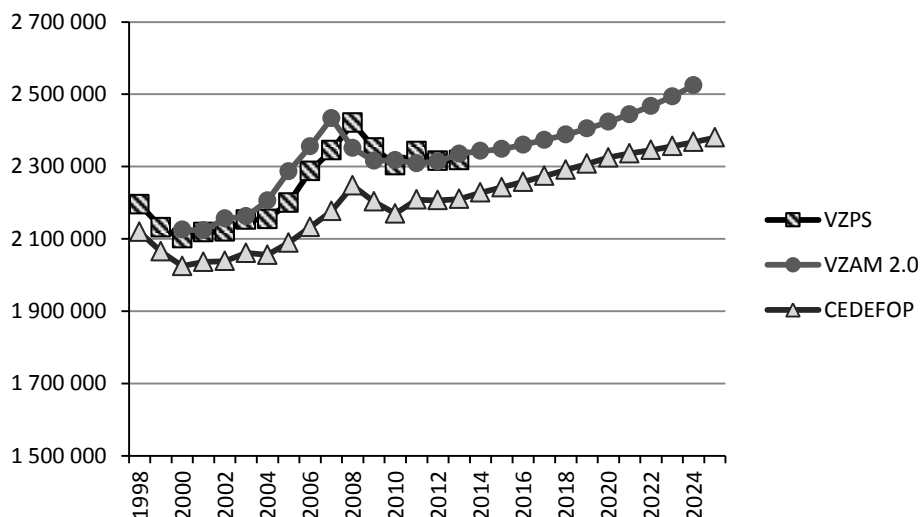
Zároveň použitá metodika umožnila zapracovať scenáre vývoja ekonomickej aktivity v závislosti od prebiehajúcej zmeny veku odchodu do dôchodku.⁸¹

Dopytová strana modelu VZAM 2.0 – predikcie zamestnanosti v ekonomických odvetviach

Pri pohľade na vývoj celkovej zamestnanosti zistíme, že VZAM 2.0 je mierne optimistickejší oproti odhadom modelu CEDEFOP. Nižšie prognózované hodnoty celkovej zamestnanosti sú spôsobené tým, že model CEDEFOP pracuje so zamestnanosťou zbieranou podľa metodiky ESA 95 využívanéj v systéme národných účtov. VZAM 2.0 naopak využíva metodiku časové rady zbierané VZPS podľa metodiky tohto zisťovania. CGE model, ktorým je vývoj zamestnanosti modelovaný bol prispôbený tak, aby jeho vstupy aj výstupy pracovali so zamestnanosťou podľa VZPS.

G r a f 5.7

Vývoj celkovej zamestnanosti v SR

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

⁸¹ Podrobnejší opis definovania scenárov sa nachádza v druhej kapitole sumarizujúcej publikácie projektu APVV-0541-10 (Workie Tiruneh, 2012).

Pri prognózovaní počtu zamestnaných použitá metodika neumožňuje sledovať prognózované hodnoty spreď roka 2001.

Model VZAM 2.0, rovnako ako model CEDEFOP očakáva mierny nárast celkovej zamestnanosti na Slovensku v období prognózy. Toto očakávanie je založené na viacerých predpokladoch o vývoji makroekonomického prostredia. Každý predpoklad týkajúci sa budúceho makroekonomického vývoja je v pokrízovom období spojený s vysokou mierou neistoty.

Aby bolo možné porovnať sektorovú zamestnanosť, agregovali sme 41 ekonomických sektorov používaných CEDEFOP-om a našu 20 sektorovú klasifikáciu na 17 identických sektorov.

T a b u ľ k a 5.1

Zoznam 17 sektorov

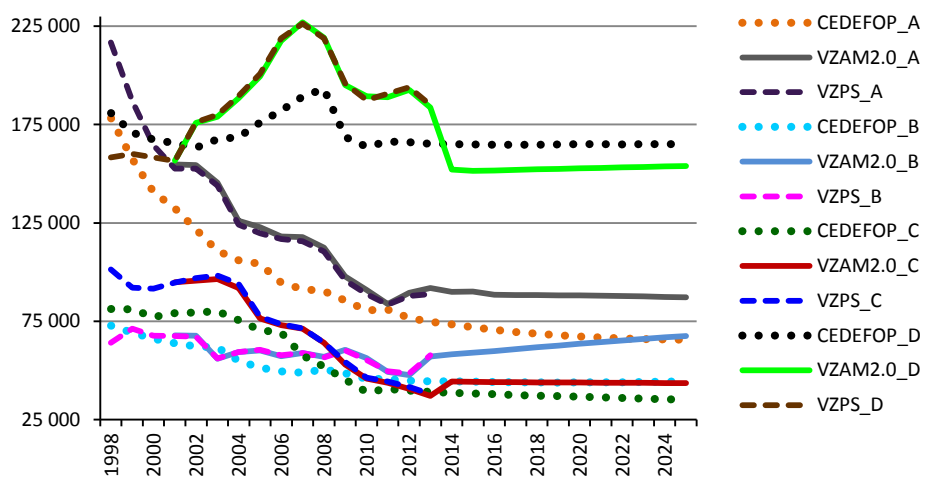
A	Poľnohospodárstvo a ťažba
B	Potravinársky, nápojový a tabakový priemysel
C	Textilný a kožený priemysel
D	Papiernický, výrobný priemysel, výroba strojov a zariadení a elektroniky
E	Tlač, výroba palív, farmaceutický a chemický priemysel, gumárenský priemysel a výroba plastov, výroba nekovových výrobkov a rôzne služby
F	Kovová výroba
G	Výroba motorových vozidiel a iných dopravných prostriedkov a distribúcia
H	Energetický priemysel
I	Stavebníctvo
J	Veľko- a maloobchod
K	Logistika a komunikácie
L	Finančné služby
M	Hotelierstvo a reštaurácie
N	Počítačové a iné neverejné služby
O	Školstvo
P	Verejné služby
Q	Zdravotníctvo a sociálne služby

Zdroj: Vlastné spracovanie.

V nasledujúcich 4 grafoch sme porovnali dáta o sektorovej zamestnanosti z VZPS s prognózami CEDEFOP a modelu VZAM. Pri tomto porovnaní sa naplno prejavila rozdielnosť použitia metodiky národných účtov a VZPS, kedy model VZAM vyrovnáva hodnoty sektorovej zamestnanosti získané z VZPS dobre. Podľa oboch prognóz dôjde k najvyššiemu relatívnemu nárastu zamestnanosti (oproti roku 2013) do konca roka 2025 v sektore finančných služieb, kde prognóza CEDEFOP predpokladá celkový nárast približne 26 % a model VZAM dokonca nárast o 46 % oproti roku 2013. Naopak, najvyšší relatívny pokles zamestnanosti je na základe modelu VZAM prognózovaný pre sektor verejných služieb, čo znamená návrat na úroveň okolo roku 2000, a podľa prognózy CEDEFOP sa očakáva v poľnohospodárstve a ťažobnom priemysle na úrovni vyššej o 12 %. Odlišnosti je možné pozorovať aj pri porovnaní najväčších sektorov podľa zamestnanosti v absolútnych číslach. Podľa prognózy CEDEFOP by malo byť

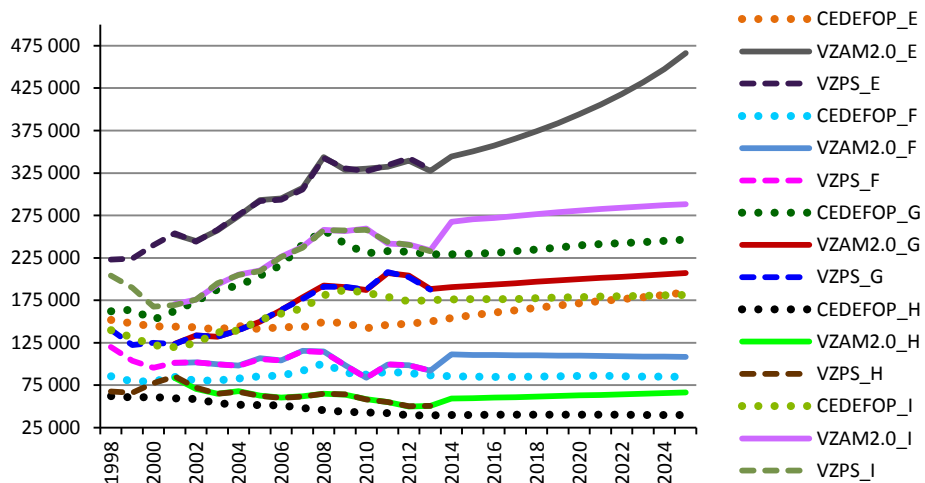
v roku 2025 najviac ľudí zamestnaných v sektore počítačových a iných verejných služieb (viac ako 338-tisíc zamestnancov), na rozdiel od prognózy modelu VZAM, kde by mal byť najvyšší počet zamestnancov v sektoroch: tlač, výroba palív, farmaceutický a chemický priemysel, gumársky priemysel a výroba plastov, výroba nekovových výrobkov a rôzne služby, a to na úrovni 446-tisíc.

Graf 5.8
Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru A – D

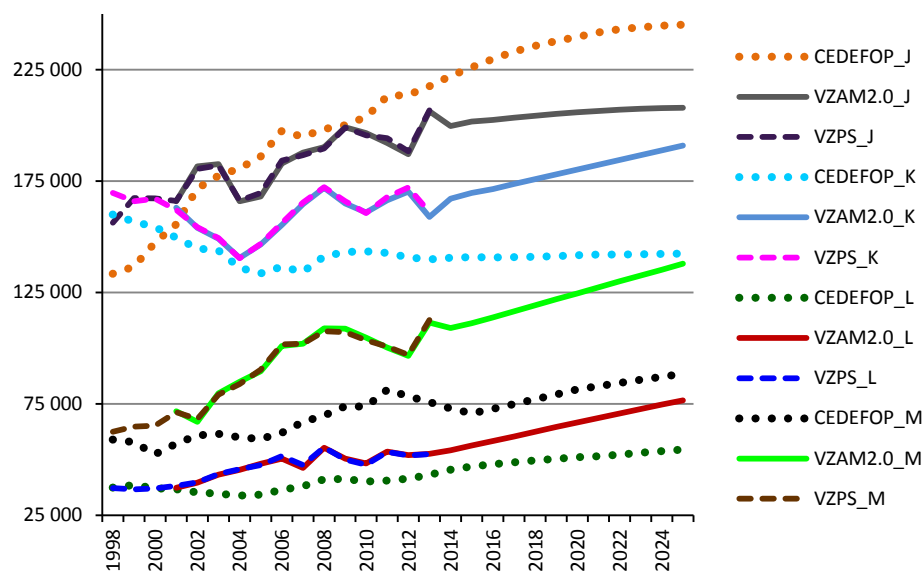
Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.9
Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru E – I

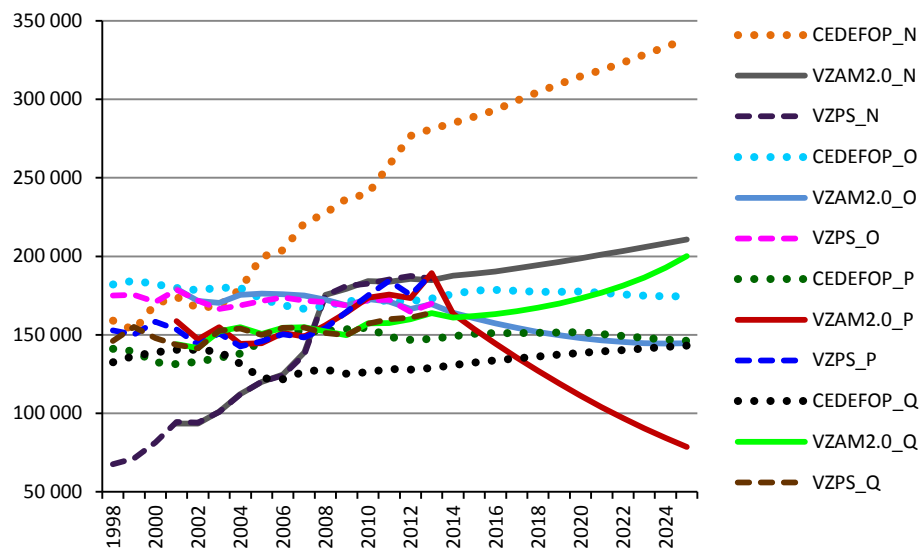
Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.10
Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru J – M

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.11
Štruktúra zamestnanosti podľa sektoru N – Q

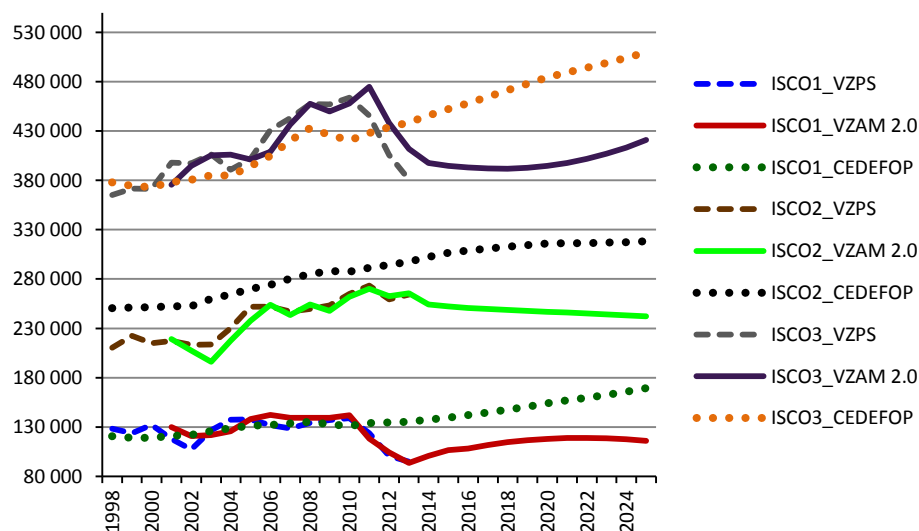
Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Dopytová strana modelu VZAM 2.0 – predikcie zamestnanosti podľa povolania

Pri pohľade na zamestnanosť podľa povolania v nasledujúcich grafoch je opäť možné konštatovať, že prognózované hodnoty modelu VZAM vyrovnávajú historické hodnoty dobre. Najväčším problémom pri modelovaní zamestnanosti podľa povolania sa ukázala zmena metodiky klasifikácie povolania z ISCO 88 na ISCO 08,⁸² ktorá mala za následok vznik štruktúrneho zlomu v časovom rade v roku 2011. Túto skutočnosť odrážajú aj jednotlivé grafy, kde je možné pozorovať zlom vo väčšine historických časových radov. Podľa odhadu CEDEFOP by v roku 2025 malo najviac zamestnancov (510-tisíc) pracovať v profesii technici a odborní pracovníci, naopak podľa výsledkov odhadu modelu VZAM by mala byť najpočetnejšia skupina pracovníkov v obchode a službách (480-tisíc). Napriek tomu najrýchlejšie rastúcou skupinou by podľa modelu VZAM mali byť pracovníci v administratíve (ISCO 4) – približne 34 %. Podľa prognózy CEDEFOP bude najrýchlejšie rásť zamestnanosť zákonodarcov a riadiacich pracovníkov (ISCO 1) – 25 % oproti roku 2013. Oproti tomu najväčší pokles v zamestnanosti podľa modelu VZAM je odhadovaný pre povolania špecialistov (ISCO 2) (približne 9 %) a rovnako približne 10 % v profesii kvalifikovaných zamestnancov v poľnohospodárstve (ISCO 6).

G r a f 5.12

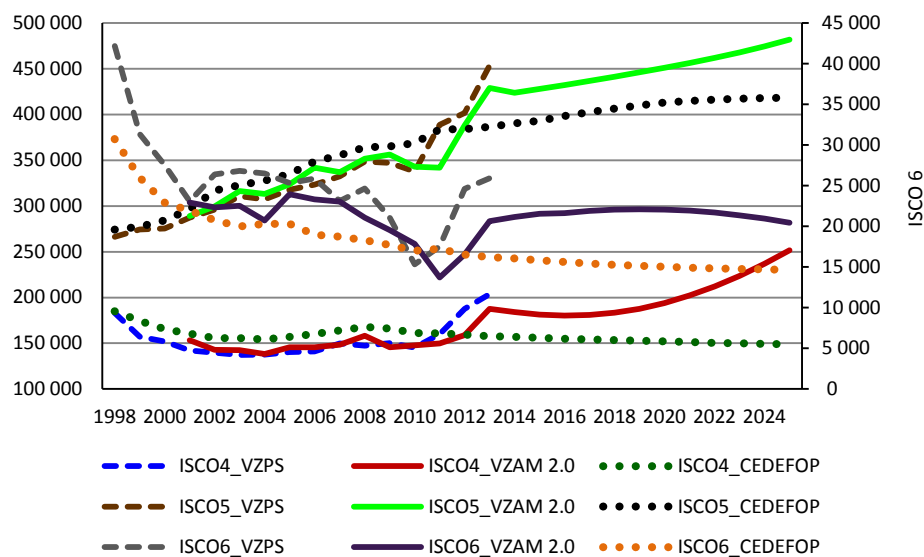
Štruktúra zamestnanosti podľa povolania ISCO 1 až 3

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

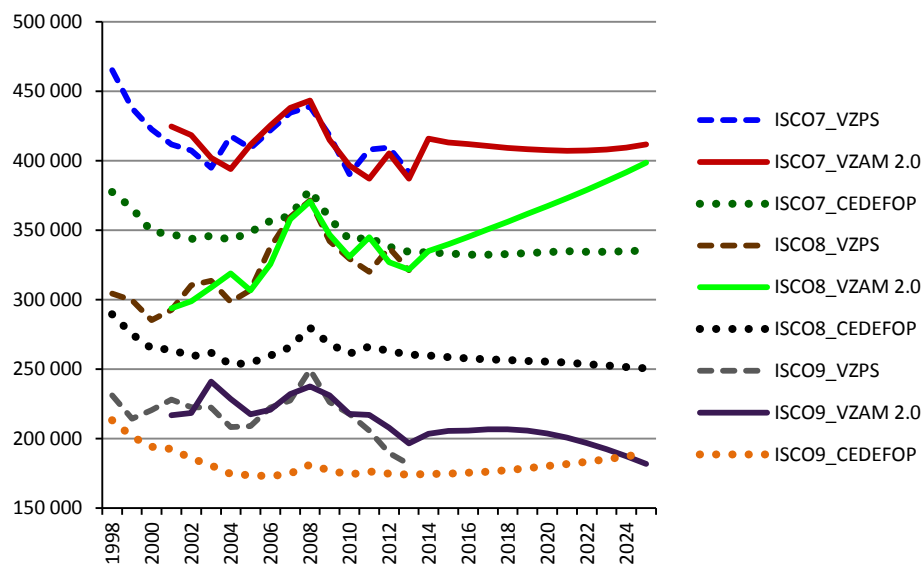
⁸² Pre viac informácií pozri <<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/>>.

Graf 5.13
Štruktúra zamestnanosti podľa povolání ISCO 4 až 6

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.14
Štruktúra zamestnanosti podľa povolání ISCO 7 až 9

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

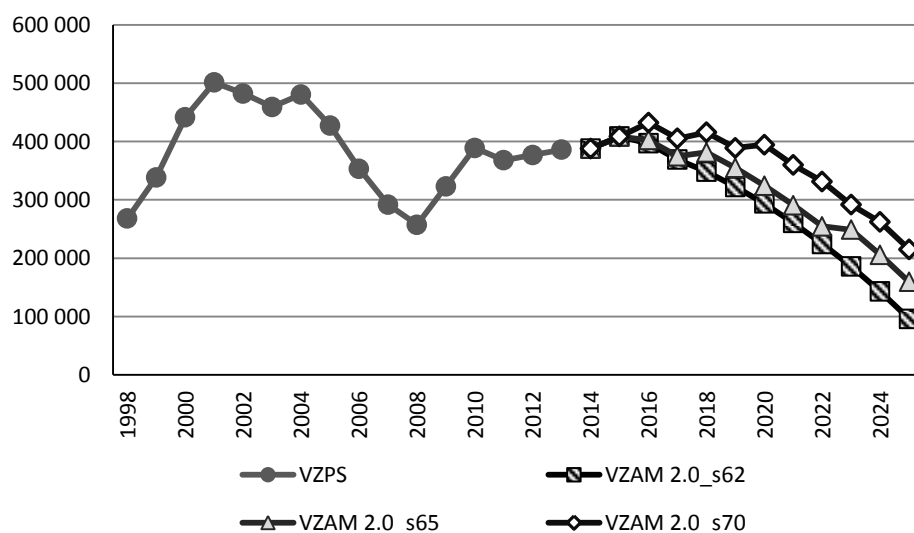
Nerovnováhy na trhu práce – modul UNEMPL

V dôsledku neflexibilného prispôsobovania sa aktérov na oboch stranách trhu práce vzniká previs ponuky nad dopytom po práci. V absolútnom vyjadrení, na základe odhadu modelu VZAM, predpokladáme ustálenie nezamestnanosti na úrovniach okolo 400-tisíc osôb do roku 2015 a následne, v závislosti od scenára, pokles nezamestnanosti v absolútnom vyjadrení. V prípade scenára zmeny veku odchodu do dôchodku na 70 rokov očakávame kulmináciu až v roku 2016 na úrovni 430-tisíc osôb a následný pomalší pokles do roku 2025 na úroveň 215-tisíc. Pri scenári veku odchodu do dôchodku v 62 rokoch predpokladáme do konca prognózovaného obdobia pokles počtu nezamestnaných osôb až na 96-tisíc.

Na základe predpokladaného rastu zamestnanosti a poklesu ekonomicky aktívneho obyvateľstva výsledky modelu predpokladajú výrazný pokles miery nezamestnanosti zo súčasných 14 % na 4 – 8 %, v závislosti od scenára do roku 2025. Tento jav zobrazujú grafy 5.15 a 5.16.

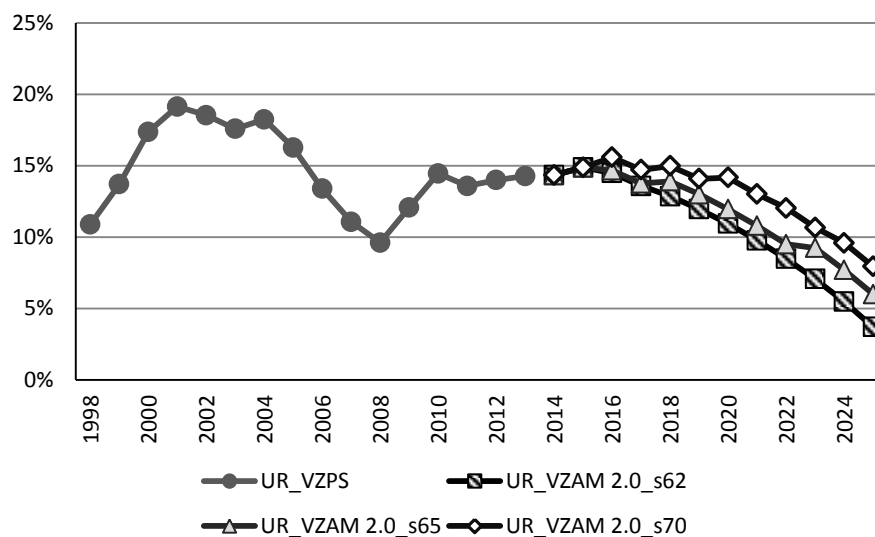
G r a f 5.15

Absolútny počet nezamestnaných podľa scenára zmeny veku odchodu do dôchodku

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Graf 5.16

Miera nezamestnanosti podľa scenára zmeny veku odchodu do dôchodku

Zdroj: VZPS, VZAM 2.0 a CEDEFOP (2012).

Zhrnutie

V rámci projektu APVV „Predvídanie potrieb slovenského trhu práce v strednodobom horizonte do roku 2025“ bol vytvorený model VZAM. Ku koncu projektu je k dispozícii jeho verzia 2.0, ktorá prognózuje vývoj počtu ekonomicky aktívnych, zamestnaných a nezamestnaných do roku 2025. Tieto počty sú vo výstupoch modelu ďalej členené podľa pohlavia, veku, stupňa vzdelania, kraja, sektora ekonomickej činnosti, či povolania. V súčasnosti sú známe aj budúce kroky plánované na vylepšenie modelu, ktoré sa premietnu do novej verzie VZAM 2.1.⁸³

VZAM 2.0 očakáva zastavenie rastu počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva už od roku 2016. Následne môžeme očakávať pokles počtu ekonomicky aktívnych osôb najmä z dôvodu starnutia populácie v produktívnom veku. Pokles

⁸³ V prvom rade pôjde o rozpracovanie modulu EDU tak, aby bol schopný prognózovať vzdelanostnú štruktúru nielen na základe stupňa, ale aj odboru najvyššieho dosiahnutého vzdelania. Následne bude potrebné prispôsobiť tejto zmene aj modul EA.

Znovuzapojenie modulu EDU si bude vyžadovať prepracovanie jeho funkčnosti. Na rozdiel od jeho podoby vo verzii VZAM 2.0. Nová verzia modulu bude v menšej miere využívať časové rady na predikovanie podielu vzdelanostných skupín. Extrapoláčne metódy bude využívať pri predikciách počtu žiakov a študentov, ktorých počty budú následne využité pri bilancovaní zmeny počtu obyvateľstva v danej skupine podľa kombinácie stupeň*odbor vzdelania. Predikcie počtu žiakov a študentov základných, stredných a vysokých škôl budú využívať informáciu z demografickej prognózy.

sa prejaví po roku 2016, jeho začiatok a intenzita závisia aj od posunu formálneho veku odchodu do dôchodku. Model VZAM 2.0 počíta výstupy v troch scenároch, v závislosti od očakávaného zvyšovania formálneho veku odchodu do dôchodku.

Očakávaný pokles počtu ekonomicky aktívnych osôb sa nutne prejaví aj v poklese nezamestnanosti, keď sa pri mierne rastúcom dopyte po práci začne celková ponuka práce znižovať. Tento vývoj nutne vyústi do znižovania počtu nezamestnaných osôb, aj keď tento proces pravdepodobne nebude prebiehať tak bezproblémovo, ako predpokladá model VZAM 2.0. Ním prognózovaná nezamestnanosť je teoretickou nezamestnanosťou, z definície iba rozdielom zamestnaných a ekonomicky aktívnych. V praxi však nie sú všetci ekonomicky aktívni rovnako zamestnateľní, čo je do veľkej miery príčinou v súčasnosti pretrvávajúcej nezamestnanosti na Slovensku.

Podrobné výstupy projektu sú zverejnené na informačnej stránke projektu v rámci web stránky EÚ SAV.⁸⁴ Zverejnené súbory umožňujú prehliadanie výstupov v intuitívnom prostredí kontingenčnej tabuľky, nástroja programu MS Excel.

⁸⁴ <<http://ekonom.sav.sk/sk/projekty/lm-needs-predvidanie-potrieb-slovenskeho-trhu-prace-v-strednodobom-horizonte-do-roku-2025-p129>>.

CELKOVÉ ZHRNUTIE

Predkladaná monografia opisuje situáciu na slovenskom trhu práce. V prvej časti definuje teoretický rámec nahliadania na problematiku. V druhej časti opisuje situáciu slovenského trhu práce v kontexte medzinárodných porovnaní, ako aj z pohľadu širších socioekonomických trendov a súvislostí v rámci Slovenska. Nasledujú tri tematicky relatívne oddelené sekcie venované: kvantifikácii vplyvov čerpania eurofondov na zamestnanosť, vyčísleniu nákladov spojených s nezamestnanosťou jednotlivcov a vyhodnoteniu účinnosti vybraných opatrení aktívnej politiky trhu práce. Záverečná časť publikácie informuje o metodike a výsledkoch modelu VZAM skonštruovaného na predvídanie zmien v štruktúre slovenského trhu práce. Ambíciou predkladanej publikácie tak je poskytnúť komplexnú informáciu o doterajšom vývoji, súčasnej situácii, aj očakávaných budúcich zmenách na slovenskom trhu práce.

Trh práce je pravdepodobne najkomplikovanejším trhom v národnej ekonomike. Zároveň je v centre pozornosti viacerých politík štátu. Od vývoja na trhu práce sa odvíja sociálna situácia obyvateľstva, dopyt na trhoch služieb a statkov, aj produkčné možnosti ekonomiky. Trh práce tak v moderných ekonomikách nadobúda centrálnu funkciu, tak ako práca je na individuálnej úrovni kľúčovou oblasťou každodenného života jednotlivcov. Bežné fungovanie trhu práce, rovnako ako iných trhov, je spojené so situáciami nerovnováhy.

V porovnaní s trhami služieb a statkov sú prejavy nerovnováhy na trhu práce vnímané oveľa citlivejšie a väčším množstvom účastníkov. Regulačné aktivity vlády v snahe vyháňať sa nerovnováham (alebo aspoň zmierniť ich dopady) budú preto neoddeliteľnou súčasťou hospodárskej politiky. Výnimkou nie sú ani strategické dokumenty Európskej komisie, ktorá odporúča smerovanie cestou takzvaného *flexicurity* modelu. Ide o kombináciu flexibilného pracovného práva zároveň znižovania neistoty spojenej so situáciou straty práce. Cieľom sa tak stáva ochrana samotných pracovníkov, nie existujúcich pracovných miest. V rámci tohto konceptu uvoľnenie pracovnej legislatívy zvýši tvorbu nových pracovných miest, ktorá v konečnom dôsledku prevýši stratu pracovných miest v dôsledku zjednodušeného prepúšťania.

Ďalšou oblasťou, ktorej význam zdôrazňuje aj stratégia Európa 2020, je zvyšovanie investícií do ľudského kapitálu. Pre Slovensko by toto odporúčanie malo platiť niekoľkonásobne, pretože:

- Príjmový bonus spojený s vyšším vzdelaním je u nás stále relatívne vysoký, čo je okrem iného dedičstvom z obdobia pred rokom 1989, kedy bolo vysokoškolské vzdelanie, z politických dôvodov, dostupné oveľa menšej skupine

obyvateľstva ako je tomu dnes. Vyššie vzdelanie je tiež odmeňované výrazne nižším rizikom nezamestnanosti.

- Miera nezamestnanosti jednotlivcov so základným vzdelaním je u nás najvyššia v EÚ, na čo bolo viackrát poukazované zo strany medzinárodných organizácií. Najschodnejšou cestou ako dostať týchto jednotlivcov opäť na trh práce je zvyšovaním ich kvalifikácie, v rámci celoživotného vzdelávania.
- Slovensko je spomedzi krajín EÚ dlhodobo na chvoste v investovaní do ľudského kapitálu. Toto konštatovanie platí o investíciách na všetkých stupňoch formálneho vzdelávania. Zhoršené výsledky žiakov základných škôl už sú viditeľné a je naivné domnievať sa, že to nesúvisí s dlhodobým podfinancovaním základného školstva.
- Slovensko disponuje takmer 400-tisíc nezamestnanými. V kontexte starnutia populácie budú rásť tlaky na zapojenie tejto pracovnej sily na trh práce. Veľká časť z nich je však dlhodobo nezamestnaná. Aj v podiele dlhodobo nezamestnaných osôb sa Slovensko dlhodobo umiestňuje na najnelichotivejších priečkach v rámci EÚ. Dlhodobá nezamestnanosť okresáva pracovné návyky a získané zručnosti jednotlivcov. Bez dodatočných investícií do tohto ľudského kapitálu bude Slovensko ako krajina tratiť viacnásobne.
- Slovensko je krajinou s dlhodobo jednou z najnižších mier participácie na celoživotnom vzdelávaní spomedzi krajín EÚ. Celoživotné vzdelávanie je nutnou podmienkou pre udržateľný rast produktivity práce a zachovanie si konkurencieschopnosti pracovnej sily.

Dlhodobé ignorovanie potreby rozumného a systematického investovania do ľudského kapitálu zo strany tvorcov politik na Slovensku môže mať negatívne dôsledky už v strednodobom horizonte. V globalizovanej ekonomike súperia nielen firmy, ale aj krajiny. Ľudský kapitál je v tomto súperení neoddeliteľným a významným faktorom konkurencieschopnosti krajiny, ktorý nie je rozumné ignorovať.

Je potrebné poznamenať, že východisková pozícia Slovenska z pohľadu dostupnosti a kvality ľudského kapitálu v deväťdesiatych rokoch vôbec nebola zlá. Veková štruktúra obyvateľstva bola relatívne mladá v dôsledku doznievajúcich efektov rodinnej politiky spreď roku 1989. Takzvané *Husákové deti* práve dospievali. Vďaka dedičstvu spreď roku 1989 sa Slovensko tiež mohlo popýšiť dobre fungujúcim a dostupným stredným školstvom. Dodnes je Slovensko, po Česku, druhou krajinou EÚ v dostupnosti vyššieho stredoškolského vzdelania.⁸⁵ Začiatkom deväťdesiatych rokov bolo poskytované stredoškolské vzdelanie naviazané na výrobné podniky v regióne, ktoré ale v priebehu transformácie zanikali, alebo

⁸⁵ Pozri graf 2.11.

strácali záujem o spoluprácu so strednými školami. Poskytované stredoškolské vzdelanie malo aj svoju kvalitu, čo sa dodnes prejavuje na nadpriemernom umiestňovaní Slovenska v prieskume kompetencií dospelaj populácie PIAAC. Dlhodobým zanedbávaním investovania do ľudského kapitálu, na všetkých úrovniach, sa Slovensko samo pripravuje o túto konkurenčnú výhodu.

Prvým momentom je slabá rodinná politika, ktorá nedostatočne kompenzuje nepriaznivú ekonomickú situáciu mladých a nevytvára podmienky pre založenie si rodiny a výchovu detí. Základné a stredné školy sú dlhodobo podfinancované, čo sa prejavilo na vekovom zložení, ale aj kvalite pedagogického personálu. Zhoršenie kvality poskytovaného vzdelávania je pozorovateľné na poklese umiestnenia žiakov slovenských základných škôl v medzinárodnom zisťovaní výsledkov žiakov PISA.⁸⁶

V oblasti vysokého školstva dochádza k extenzívnemu nárastu počtu študentov, čo zvýšilo dostupnosť vysokoškolského vzdelania. Existujú však dôvody pre pochybnosti o kvalite poskytovaného vysokoškolského vzdelania. Vedia o nich aj samotní maturanti, z ktorých čoraz väčší podiel končí na vysokých školách v Českej republike a iných krajinách. Zároveň obsadenosť na slovenských vysokých školách rapídne klesá. V oficiálne publikovaných rebríčkoch hodnotenia svetových univerzít sa objavuje iba Univerzita Komenského a Slovenská technická univerzita a aj to iba občasne a na úplnom konci zoznamov.

Problémy slovenského trhu práce však nie je možné redukovať iba na potrebu investovania do ľudského kapitálu. Napríklad zvýšená nezamestnanosť (resp. znížená zamestnanosť) jednotlivcov so základným vzdelaním nie je iba dôsledkom ich nízkeho vzdelania. Pomôcť by v tejto oblasti mohlo aj prehodnotenie nastavenia systému sociálnej pomoci v kombinácii s existujúcou inštitúciou minimálnej mzdy. Miera zdanenia nízkoprijmových osôb, zahŕňajúca dane, odvody aj stratu sociálnych transferov v prípade akceptácie práce za minimálnu mzdu, nedostatočne motivuje ľudí pracovať.

Slovensko tiež dlhodobo čelí problému nízkeho využívania potenciálu dostupnej pracovnej sily pri vytváraní pridanej hodnoty. Väčší podiel (dobrovoľných) polovičných pracovných úväzkov v prípade motivačnej miery zdanenia by mohol prispieť k riešeniu tohto problému, aj k zvýšeniu miery ekonomickej aktivity obyvateľstva.

Slovensko je tiež často kritizované za pomalé a neefektívne čerpanie prostriedkov z európskych štrukturálnych fondov (ŠF) a z kohézneho fondu (KF). Je tomu tak aj napriek tomu, že prostriedky ŠF a KF výrazne prispeli k zmierneniu negatívnych dopadov globálnej hospodárskej a finančnej krízy. Štúdia⁸⁷ makroekonomických dopadov čerpania týchto zdrojov odhaduje počet vytvorených

⁸⁶ Pozri graf 2.26.

⁸⁷ Bližšie v kapitole 4.1.

pracovných miest na regionálnej a sektorovej úrovni. Z regionálneho pohľadu bolo najviac pracovných miest vytvorených v Trenčianskom kraji, v ktorom sa z prostriedkov ŠF a KF realizovali veľké infraštruktúrne projekty. Naopak, najmenej pracovných príležitostí bolo vygenerovaných v metropolitnom Bratislavskom kraji, v ktorom bola oprávnenosť čerpania z dôvodu vysokého HDP na obyvateľa relatívne obmedzená.

Udržateľnosť vytvorených pracovných miest sa značne líšila medzi jednotlivými sektormi. Najnižšiu udržateľnosť pracovných miest (približne 14 %) je možné očakávať v prípade odvetvia stavebníctva, v rámci ktorého je väčšina miest generovaných priamo realizáciou infraštruktúrnych projektov a po ich skončení pozitívne efekty na zamestnanosť rýchlo ustupujú. V prípade sektora trhových služieb je možné očakávať udržateľnosť na úrovni zhruba 42 %, čo je determinované najmä faktom, že veľká časť pracovných pozícií v tomto sektore bola vytvorená nepriamo. Najvyššiu udržateľnosť (99 %) naznačujú výsledky v prípade odvetvia priemyslu, v ktorom dodatočné miesta boli generované buď nepriamo, alebo ako potreba nových zamestnancov obsluhujúcich obstarané technológie. Závery kvantifikácie predpokladajú, že bez implementácie prostriedkov ŠF a KF by bola v roku 2013 miera nezamestnanosti v SR pravdepodobne o takmer 4 p. b. vyššia.

Každý nezamestnaný pritom predstavuje viacnásobný náklad pre štátny rozpočet. Jednak priamo, keď je vo zvýšenej miere odkázaný na sociálne transfery a zároveň neplatí dane a odvody, ale aj nepriamo, keď neprodukuje a nekonzumuje v takej miere, ako keby bol zamestnaný. Priemerné mesačné celkové náklady na reprezentatívneho nezamestnaného boli v roku 2012 na úrovni 606 eur, t. j. štátny rozpočet prichádzal v priemere o 7 272 eur, ak bola reprezentatívna osoba dvanásť mesiacov nezamestnaná.⁸⁸

Z národohospodárskeho pohľadu, ak odhadujeme ročné náklady na jedného nezamestnaného, tak najvyššie náklady vykazuje Košický kraj a najnižšie Bratislavský kraj. Toto je spôsobené výrazným rozdielom strednej dĺžky nezamestnanosti medzi jednotlivými regiónmi SR. Ak by sme uvažovali, akú vysokú dotáciu je efektívne vynaložiť na vytvorenie nového pracovného miesta, tak kvantifikácia nákladov na jedného nezamestnaného môže poslúžiť ako užitočná vstupná informácia.

Nezamestnanosť je skutočne oblasť, v ktorej Slovensko v porovnaní s krajinami EÚ dlhodobo vyniká. Ešte alarmujúcejší je pohľad na dlhodobú nezamestnanosť. Slovensko si za posledné roky vybudovalo armádu dlhodobo nezamestnaných, ktorých uplatniteľnosť je, nielen v dôsledku poklesu pracovných návykov, nízka. Najschodnejšou cestou z tejto situácie je aktivizácia týchto jednotlivcov prostredníctvom opatrení aktívnej politiky trhu práce. Bude to nepochybne

⁸⁸ Bližšie v kapitole 4.2.

nákladná cesta, počas ktorej Slovensko zaplatí aj vysoké úroky za uplynulé roky zanedbávania tejto skupiny obyvateľov.

Potrebné nebude iba zvyšovanie prostriedkov smerujúcich na aktívne politiky trhu práce (AFTP), ale aj zvyšovanie efektívnosti vynakladaných zdrojov. Európska komisia opakovane poukazuje na nízku adresnosť a nedostatočnú účinnosť už existujúcich opatrení aktívnej politiky trhu práce (AOTP) na Slovenskom trhu práce. Toto potvrdilo aj prvé vyhodnotenie účinnosti vybraných AOTP kontrafaktuálnou metodikou, ktorého výsledky v skrátenej podobe sumarizuje sekcia 4.3.

Opatrenie s najvyšším počtom účastníkov v roku 2011 znižuje šance účastníkov umiestniť sa na trhu práce. Ide o „Aktivačný príspevok“, ktorý plní funkciu dopĺňania príjmu nízkopríjmových domácností. Svojim charakterom je skôr opatrením pasívnej politiky trhu práce, nevykazuje žiadne znaky aktivizácie účastníkov.

Negatívna účinnosť bola tiež pozorovaná pri tréningovom opatrení „Opatrenie a príprava pre trh práce“. V prípade tohto opatrenia hrá spôsob implementácie dôležitejšiu úlohu, ako samotný charakter opatrenia. Existuje veľké množstvo štúdií zo zahraničia poukazujúcich na pozitívnu účinnosť podobných opatrení. Toto konkrétne opatrenie bolo v niektorých regiónoch Slovenska implementované s pozitívnou účinnosťou. V priemere za Slovensko však opatrenie vykazuje negatívnu účinnosť, pričom celoslovenský priemer je ťahaný najmä číslami za Bratislavu, kde bolo toto opatrenie implementované s výraznou negatívnou účinnosťou.

Implementácia opatrení ale hrá veľmi významnú úlohu pri prakticky všetkých opatreniach. O príklady, keď rovnaké opatrenie je v podobných regiónoch implementované s opačnou účinnosťou vo výsledkoch, nie je núdza. Toto je dôsledkom dlhodobého zanedbávania kontroly implementácie jednotlivých opatrení. Smutno-veselou správou je, že už malé strasparentnenie a zvýšenie kontroly implementácie na regionálnej úrovni by mohlo priniesť výrazné zlepšenie účinnosti jednotlivých opatrení.

Zvyšné vyhodnocované opatrenia, na ktorých sa zúčastnila asi polovica zo všetkých účastníkov AOTP, aspoň mierne zvyšovali šance účastníkov umiestniť sa na trhu práce. Pri hodnotení opatrenia je však, okrem jeho účinnosti, potrebné brať do úvahy aj náklady spojené s jeho implementáciou. Presnejšia identifikácia cieľovej skupiny opatrenia by tiež v budúcnosti mohla pomôcť zvýšiť účinnosť AOTP. Pre lepšie nastavenie existujúcich opatrení je však potrebné viac ako jedno vyhodnotenie. Vyhodnocovanie účinnosti opatrení by malo byť robené pravidelne a kombináciou metód v záujme zabezpečenia spoľahlivosti získanej informácie. Európska komisia v tejto súvislosti hovorí o budovaní kultúry vyhodnocovania opatrení politik.

V dôsledku starnutia obyvateľstva a následnej zmeny podielov vekových skupín môžeme očakávať, že v blízkej budúcnosti začne celková ponuka práce na Slovensku klesať. V takejto situácii si krajina nemôže dovoliť armádu málo zamestnateľných nezamestnaných. Doteraz, s výnimkou krátkeho obdobia počas roku 2008, problémy slovenského trhu práce vyplývali najmä z nedostatku disponibilných pracovných miest. Politika trhu práce sa v minulosti preto orientovala prevažne na podporu tvorby nových pracovných miest. Výnimkou bolo práve krátke obdobie počas roku 2008, kedy miera nezamestnanosti poklesla pod 10 % a zamestnávateľia začali pociťovať nedostatok pracovnej sily. V dôsledku demografického vývoja môžeme predpokladať, že sa podobná situácia bude opakovať, a to bez ohľadu na celkový makroekonomický vývoj. Pracovná sila, teda jednotlivci v produktívnom veku schopní a ochotní pracovať budú v budúcich rokoch nadobúdať na hodnote. Investovať do nich sa preto oplatí už dnes.

Pokles ponuky práce môže byť kompenzovaný zvyšovaním veku odchodu do dôchodku. Zvýšenie veku odchodu do dôchodku na úroveň 65 rokov by oddialilo celý proces o pár rokov. Až zvýšenie veku odchodu do dôchodku na úroveň 70 rokov by dokázalo, v horizonte do roku 2025, eliminovať efekty starnutia na pokles ponuky práce na Slovensku.

Ponuková strana trhu práce je tiež poznačená výrazným zvýšením dostupnosti vysokoškolského vzdelania, z ktorého profitujú najmä ročníky narodené po roku 1985. Zvýšený podiel vysokoškolsky vzdelaných jednotlivcov, najmä v mladších vekových skupinách, nebude v plnej miere reflektovaný v zmene štruktúry povolání. Jednotlivci s vysokoškolským vzdelaním tak začnú, postupne, čoraz častejšie obsadzovať pracovné miesta vyžadujúce nižšiu kvalifikáciu. Dôsledkom toho bude dochádzať, v ešte väčšej miere ako dnes, k vytlačaniu jednotlivcov s nižším vzdelaním z trhu práce do nezamestnanosti, alebo neaktivity. Tento jav iba umocní potrebu celoživotného vzdelávania a aktívnych politík trhu práce.

Existujú dobré dôvody predpokladať, že budúci vývoj na slovenskom trhu práce bude vo viacerých ohľadoch odlišný od uplynulého obdobia. Predvídanie budúcich zmien je nutným predpokladom pre schopnosť tvorcov politík reagovať na meniacu sa situáciu. V tejto publikácii je možné nájsť viacero opisov a zdôvodnení očakávaných zmien. Reakcia politík na tieto zmeny by mala byť uvážená a aktívna. Odkladanie riešení nás už stálo a stojí veľa prostriedkov.

PRÍLOHA 1

Manuál k práci s výsledkami modelu VZAM 2.0

Cieľom tohto manuálu je poskytnutie návodu k práci s prognózovanými hodnotami ekonomickej aktivity obyvateľstva, zamestnanosti, nezamestnanosti a neaktívneho obyvateľstva modelu VZAM 2.0, ktorý bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Agentúry pre podporu výskumu a vývoja, č. APVV-0541-10. Výsledky sú prezentované formou 4 kontingenčných tabuliek, ktoré zodpovedajú jednotlivým výstupom modelu, 4 skrytých zdrojových tabuliek a posledným hárkom sú vysvetlivky k jednotlivým hodnotám premenných. V tejto časti sa budeme konkrétne venovať vysvetleniu premenných a ich odvodeniu, nie samotnej práci s kontingenčnými tabuľkami, nakoľko ide o štandardné kontingenčné tabuľky. Pre informácie o metodike, skrývajúcej sa za jednotlivými tabuľkami, odporúčame čitateľovi preštudovať si kapitolu „Modelovanie potrieb slovenského trhu práce v kategóriách vzdelania a povolania“. Významnú úlohu v odhade takmer všetkých indikátorov na trhu práce, okrem zamestnanosti, kde dopyt po pracovnej sile je daný exogénne, tvoria scenáre variantného vývoja veku odchodu do dôchodku. Pri scenári *ea62*, *odh62* je predpoklad ustálenia veku odchodu do dôchodku pre obe pohlavia vo veku 62 rokov. Pri scenári *ea65*, *odh65* je predpoklad postupného zvýšenia veku odchodu do dôchodku vo veku 65 rokov a obdobne to platí pre scenár *ea70*, *odh70*. Pre podrobnejšie informácie o jednotlivých scenároch odporúčame čitateľovi článok (Bujňáková a Štefánik, 2013).

Výsledky modulu EA

V prvej kontingenčnej tabuľke sú prezentované výsledky modulu slúžiaceho na odhad ekonomickej aktivity obyvateľstva. V tejto tabuľke je možné prezerat' výsledky pre roky 1998 až 2025 podľa zvolenej kombinácie demografických charakteristík: pohlavie (premenná *pohl*), kraj, veková skupina (premenná *veksk*) a vzdelania (premenná *edu4*). Ďalšími stĺpcami v tabuľke sú alternatívne hodnoty ekonomickej aktivity, v závislosti od scenára *ea62*, *ea65* a *ea70*. Posledným stĺpcom v tabuľke je premenná zobrazujúca historické údaje pre danú kombináciu demografických charakteristík. Pre ľahšiu orientáciu v nasledujúcich tabuľkách uvedieme význam jednotlivých kategorizačných premenných.

Interpretácia premennej *rok* je jasná, jednotlivé hodnoty zodpovedajú obdobiu od 1998 až do roku 2025.

Premenná *pohl*, ktorá vyjadruje pohlavie, nadobúda dve hodnoty:

T a b u ľ k a 1

Hodnoty premennej pohl

Kód	Hodnota
1	Muž
2	Žena

Zdroj: VZPS.

Hodnoty premennej *kraj* zodpovedajú 8 krajom Slovenska v nasledujúcom poradí:

T a b u ľ k a 2

Hodnoty premennej kraj

Kód	Hodnota
1	Bratislavský kraj
2	Trnavský kraj
3	Trenčiansky kraj
4	Nitriansky kraj
5	Žilinský kraj
6	Banskobystrický kraj
7	Prešovský kraj
8	Košický kraj

Zdroj: VZPS.

Vekové skupiny takisto zodpovedajú rozdeleniu veku podľa metodiky VZPS na 5-ročné vekové skupiny, a to konkrétne:

T a b u ľ k a 3

Hodnoty premennej vek

Kód	Hodnota
2	15 – 19 rokov
3	20 – 24 rokov
4	25 – 29 rokov
5	30 – 34 rokov
6	35 – 39 rokov
7	40 – 44 rokov
8	45 – 49 rokov
9	50 – 54 rokov
10	55 – 59 rokov
11	60 – 64 rokov
12	65 – 69 rokov
13	70 – 74 rokov
14	75 a viac rokov

Zdroj: VZPS.

Kategorizačná premenná *edu4* je výsledkom agregovania stupňa najvyššieho dosiahnutého vzdelania do 4 skupín:

T a b u ľ k a 4

Hodnoty premennej *edu4*

Kód	Hodnota
1	Základné vzdelanie
2	Stredoškolské vzdelanie bez maturity
3	Úplné stredoškolské vzdelanie
4	Vysokoškolské vzdelanie

Zdroj: VZPS.

Výsledky modulu EMPL

Druhou tabuľkou sú výsledky odhadu modulu EMPL, čiže odhadu zamestnanosti. Odhady zamestnanosti je opäť možné porovnávať s historickými hodnotami (premenná *realne_data*) podľa vzdelania (*edu4*), povolania (*isco1*) a ekonomického sektora (*sektor_20*). Číslovanie povolání zodpovedá hlavným triedam medzinárodnej štandardizovanej klasifikácie povolání ISCO 08⁸⁹ od Medzinárodnej organizácie práce. Tieto povolania sú:

T a b u ľ k a 5

Hodnoty premennej *isco1*

Kód	Hodnota
1	Zákonodarcovia, riadiaci pracovníci
2	Špecialisti
3	Technici a odborní pracovníci
4	Administratívni pracovníci
5	Pracovníci v službách a obchode
6	Kvalifikovaní pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve
7	Kvalifikovaní pracovníci a remeselníci
8	Operátori a montéri strojov a zariadení
9	Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci
0	Príslušníci ozbrojených síl

Zdroj: ILO a VZAM 2.0.

Ďalšou premennou v hárku zamestnanosť je premenná *sektor_20*, ktorá je zostavená na základe Európskej klasifikácie ekonomických aktivít NACE rev. 2⁹⁰

⁸⁹ Pozri <<http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco08/>>.

⁹⁰ Pozri <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-015/EN/KS-RA-07-015-EN.PDF>.

tak, aby v čo najvyššej možnej miere pomohla preklenúť štrukturálny zlom z roku 2008, kedy sa menila klasifikácia z NACE rev. 1 na NACE rev. 2. To bol výrazný zlom v časovom rade, nakoľko došlo k podstatnej zmene štruktúry samotnej klasifikácie. Premenná *sektor_20* bola vytvorená tak, aby časový rad sektorovej zamestnanosti eliminoval nezrovnalosti medzi oboma verziami klasifikácie.

T a b u ľ k a 6
20 sektorová agregácia NACE rev. 2 klasifikácie

Kód	NACE rev. 2	Hodnota
1	01-03, 05-09	Poľnohospodárstvo a ťažba
2	10-12	Potravinársky, nápojový a tabakový priemysel
3	13-15	Textilný a kožený priemysel
4	16-17, 31, 32	Spracovanie dreva a výroba nábytku, papiernický priemysel a iná výroba
5	18-23	Tlač, výroba palív, farmaceutický a chemický priemysel, gumársky priemysel a výroba plastov, výroba iných nekovových výrobkov
6	24-25	Spracovanie kovov a výroba kovových konštrukcií okrem strojov
7	26-28, 33	Výroba strojov, počítačov a iných elektrických zariadení, oprava a inštalácia strojov
8	29, 30, 45	Výroba motorových vozidiel a iných dopravných prostriedkov, predaj a údržba vozidiel
9	35-39	Energetický priemysel a odstraňovanie odpadov
10	41-43	Stavebníctvo
11	46	Veľkoobchod
12	47	Maloobchod
13	49-54, 61	Logistika a komunikácie
14	64-66	Finančné služby
15	55, 56	Hotelierstvo a reštaurácie
16	58-60, 62, 63, 68-71, 73-82	Počítačové, informačné, nehnuteľnosti a iné verejné služby
17	72, 85	Školstvo a veda
18	84	Verejné služby
19	86-88	Zdravotníctvo a sociálne služby
20	89-99	Ostatné činnosti

Zdroj: NACE rev. 2 a VZAM 2.0.

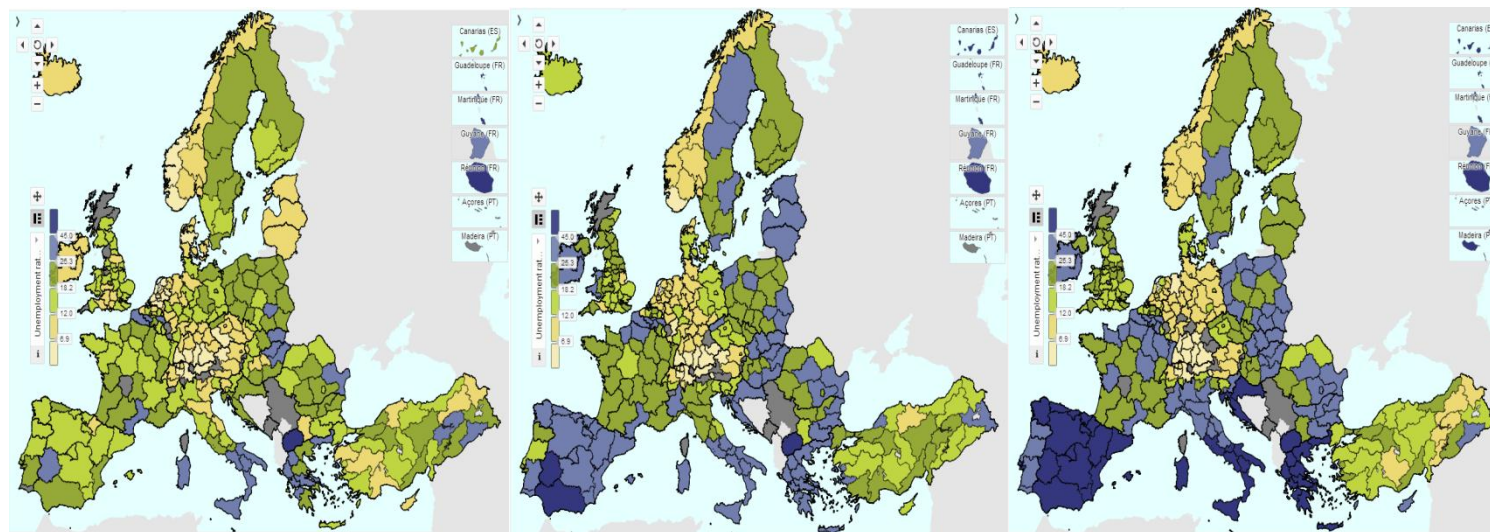
Premenné *odh62*, *odh65* a *odh70* vyjadrujú odhad zamestnanosti podľa jednotlivých scenárov, ale v tomto prípade je dopyt po pracovníkoch daný exogénne, preto sú hodnoty zamestnanosti podľa jednotlivých scenárov rovnaké.

Výsledky modulu UNEMPL a počet ekonomicky neaktívneho obyvateľstva

V hárku nezamestnanosti sú zobrazené vypočítané nerovnováhy medzi odhadom ekonomickej aktivity obyvateľstva a dopytom po pracovnej sile. Odhady počtu nezamestnaných osôb sú vyjadrením existujúcich nerovnováh na trhu práce. V prípade prebytku ponuky nad dopytom v rámci vzdelanostnej skupiny nadobúdajú odhadnuté počty nezamestnaných kladné hodnoty, a naopak v prípade prebytku dopytu nad ponukou záporné hodnoty. Agregovaný počet nezamestnaných osôb vyjadruje celkový počet nezamestnaných osôb v hospodárstve, kde sa berie do úvahy možnosť substitúcie nižšej požadovanej kvalifikácie vyššou. Nezamestnanosť je možné porovnať v 4 vzdelanostných skupinách, v troch scenároch s historickými údajmi. Podobne ako v prípade nezamestnanosti je možné v hárku ekonomicky neaktívnych obyvateľov triediť a porovnať odhadnutý počet ekonomicky neaktívneho obyvateľstva podľa 4 stupňov vzdelania a scenára veku odchodu do dôchodku s historickými údajmi. Počet neaktívnych obyvateľov je vypočítaný ako doplnok do celkovej populácie v závislosti od odhadu ekonomickej aktivity obyvateľstva.

PRÍLOHA 2

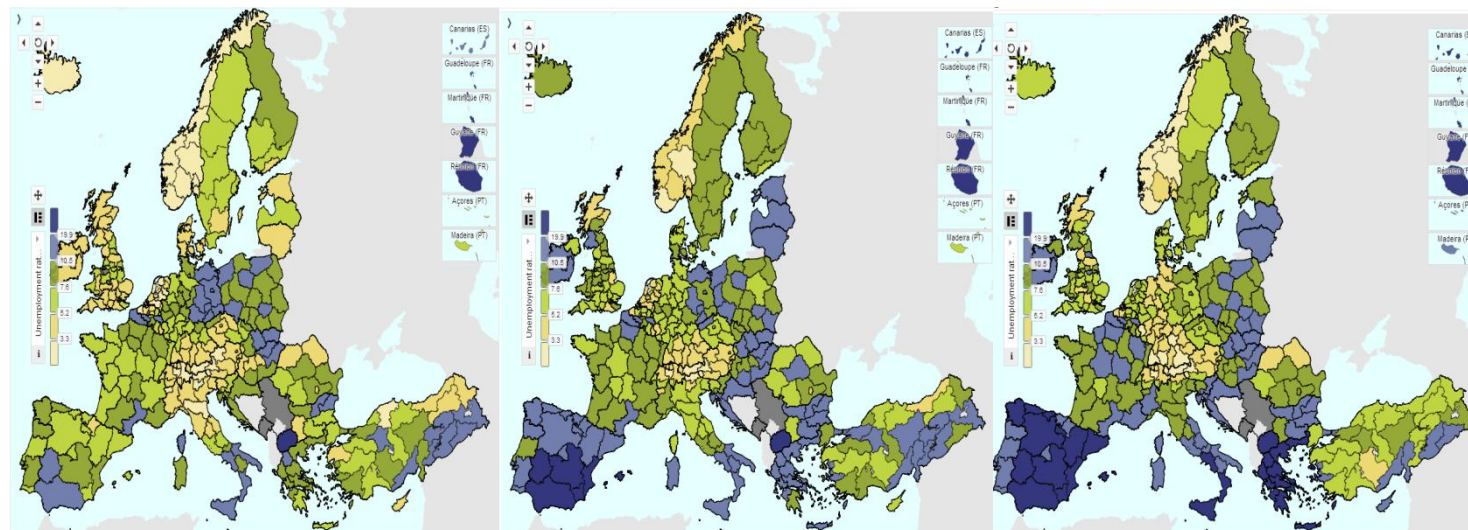
Miera nezamestnanosti 15 – 24-ročných (roky 2007, 2010, 2013)

Zdroj: Eurostat (2014).

PRÍLOHA 3

Miera nezamestnanosti 15- a viacročných (roky 2007, 2010, 2013)

Zdroj: Eurostat (2014).

LITERATÚRA

Literatúra k 1. kapitole

ACEMOGLU, D. – ROBINSON, J. A. (2012): *Why Nations Fail: The Origins Of Power, Prosperity and Poverty*. NYC: Crown Archetype, a division of Random House. 544 p. ISBN: 978-0-307-71922-5.

ADAMS, T. S. – SUMNER, H. L. (1905): *Labor Problems*. New York: Macmillan.

ARON, J. (2000): *Growth and Institutions: A Review of the Evidence*. In: *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, No. 1, p. 99 – 135.

BADESCU, M. – D'HOMBRES, B. – VILLALBA, E. (2011): *Returns to education in European countries. Evidence from the European Community Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

BARRO, J. R. – SALA-I-MARTIN, X. (1995): *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill, Inc., s. 15 – 37.

BARRO, J. R. (1991): *Economic Growth in a Cross Section of Countries*. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No. 2. (May), pp. 407 – 443.

BECKER, G. S. (1964): *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. 3.: University of Chicago Press, 390 pp. ISBN 22-604-1204.

BETCHERMAN, G. et al (1999): *Active Labor Market Policies: Policy Issues for East Asia*. Social Protection Unit, World Bank.

BLANCHARD, O. – JAUMOTTE, F. – LOUNGANI, P. (2013): *Labor Market Policies and IMF Advice in Advanced Economies during the Great Recession*. IMF Staff Discussion Notes, SND/13/02, <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2013/sdn1302.pdf>>.

BLUNDELL, R. – DEARDEN, L. – MEGHIR, C. – SIANESI, B. (1999): *Human capital investment: the returns from education and training to the individual, the firm and the economy*. *Fiscal Studies*, Vol. 20, No. 1, March, pp. 1 – 23.

BONOLI, G. (2010): *The political economy of active labour market policy*. Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe (REC-WP 01/2010), <http://www.sps.ed.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0010/39268/REC-WP_0110_Bonoli.pdf>.

BOYER, G. R. – SMITH, R. S. (2001): The development of the neoclassical tradition in labor economics. *Industrial and Labor Relations Review* 54(2), pp. 199 – 223.

BUJŇÁKOVÁ, T. (2011): Long-term and recent trends in the demand for and supply of skills and education on the labour market: some evidence from Slovakia. In CD s recenzovanými príspevkami z Mezinárodnej Baťovy konferencie pro doktorandy a mladé vedecké pracovníky, Univerzita Tomáše Bati, Zlín, 2011. ISBN 978-80-7454-013-4.

BUSIKOVA, A. (2013): Higher Education, Human Capital and the Knowledge Economy: Significance and measurement of Knowledge Education Quality. Lap Lambert Academic Publishing. ISBN 978-3-659-48514-5.

CALMFORS, L. (1994): Active Labour Market Policy and Unemployment – A framework for Analysis of Crucial design Features. *OECD Economic Studies* No. 22, Spring.

COLCLOUGH, CH. – KINGDON, G. – PATRINOS, H. (2010): The Changing Pattern of Wage Returns to Education and its Implications. *Development Policy Review*, Vol. 28, Issue 6, pp. 733 – 747, November.

Deutsche Bank (2008): EU Labor Market Policy: Difficult Balance between Subsidiarity and Centralization. <http://www.dbresearch.in/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000225721/EU+labour+market+policy%3A+Difficult+balance+between+subsidiarity+and+centralisation.PDF>.

GAGEL, S. (2010): The Eurostat Labour Market Policy Database. In: Active labour market policies for the Europe 2020 strategy Ways to move forward, <http://www.werk.be/sites/default/files/ALMP2020_CONGRESS_BOOK_ENG.pdf>.

KAUFMAN, B. E. (2002): Uvádza alternatívny výklad a odlišný kontext vzniku neoklasickej verzie trhu práce. N KAUFMAN, B. E. (2002): On the Neoclassical Tradition in Labor Economics, <<http://www.iza.org/iza/en/papers/kaufman210502.pdf>>.

KLERCK, W. DE (2011): The activating labour market policy at a crossroads. In: Active labour market policies for the Europe 2020 strategy Ways to move forward, <http://www.werk.be/sites/default/files/ALMP2020_CONGRESS_BOOK_ENG.pdf>.

LUCAS, R. E. (1988): On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22 (1), p. 3 – 42.

MANKIW, N. G. – ROMER, D. – WEIL, D. N. (1992): A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107, č. 2, s. 407 – 437.

MARTIN, J. P. (2014): Activation and Active Labour Market Policies in OECD Countries: Stylized Facts and Evidence on their Effectiveness. IZA Policy Paper No. 84.

MINCER, J. (1970): The Distribution of Labor Incomes: A Survey with Special Reference to the Human Capital Approach. *Journal of Economic Literature* 8, no. 1 (March): pp. 1 – 26.

MINCER, J. (1974): *Schooling, Experience, and Earnings*, (New York: Columbia University Press for the National Bureau of Economic Research).

MINGAT, A. – JEE-PENG, T. (1996): The Full Social Returns to Education: Estimates Based on Countries' Economic Growth Performance. *Human Capital Development, Working Papers*, No. 16131, World Bank.

MURPHY, G. – TRAISTARU-SIEDSCHLAG, I. (2007): The effect of human capital on output growth in ICT industries: Evidence from OECD countries. Working Paper, The Economic and Social Research Institute (ESRI), Dublin, No. 184. <<http://www.econstor.eu/bitstream/10419/68022/1/527774863.pdf>>.

NELSON, R. R. – PHELPS, E. S. (1966): Investment in Humans, Technological Diffusion, and ROMER, P. R. (1989): Human capital and growth: Theory and evidence. *The American Economic Review*, Vol. 56, No. 1/2. (Mar., 1966), pp. 69 – 75.

PSACHAROPOULOS, G. (2004): Returns to Education: A Further Update, *Education Economics*, Vol. 12, No. 2.

RADVANSKÝ, M. – DOVÁLOVÁ, G. (2013): Effects of demographic changes of hospital workforce in EU countries. In *Impacts of ageing on public finances and labour markets in EU regions. Theoretical models and empirical analyses: peer-reviewed international conference proceedings Smolenice*, 28. – 30. 10. 2013. RADVANSKÝ, M. – LICHNER, I. (eds). Bratislava: Institut of economic research SAS and OECD, p. 55 – 66.

ROMER, P. M. (1986): Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*, Vol. 94, No. 5. (Oct., 1986), pp. 1002 – 1037.

ROMER, P. M. (1990): Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems (Oct., 1990), pp. S71 – S102.

ROMER, P. M. (1994): The Origins of Endogenous Growth. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 8, No. 1. (Winter, 1994), pp. 3 – 22.

SACHS, J. D. – WARNER, A. M. (1997): Sources of Slow Growth in African Economies. *Journal of African Economies*, December, Vol. 6, Number 3, pp. 335 – 376.

- SALA-I-MARTIN, X. (2002): 15 Years of New Growth Economics, What have Learnt? Working Paper No. 172. <http://www.bcentral.cl/estudios/banca-central/pdf/v6/041_060saliimartin.pdf>.
- SCHÖMANN, K. (1995): Active labour market policy in the European Union, WZB Discussion Paper, No. FS I 95-201.
- SCHULTZ, T. W. (1961): Investments in Human Capital. *American Economic Review*, vol. 51 (1).
- SCHULTZ, T. W. (1962): Reflections on Investment in Man. *Journal of Political Economy*, Vol. 70, No. 5, Part 2: Investment in Human Beings (Oct., 1962), pp. 1 – 8.
- SOLOMON, B. (1925): *Labor Economics*. New York: Henry Holt.
- SOLOW, R. M. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* (The MIT Press), vol. 70, no. 1, 1956, pp. 65 – 94.
- ŠTEFÁNIK, M. (2012): Looking at the development of private returns to education in Slovakia in the context of tertiary education expansion. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, roč. 60, č. 4, s. 349 – 359.
- ŠTEFÁNIK, M. (2014): European comparison of intergenerational differences in private returns to education in the context of tertiary education expansion. *Sociológia – Slovak Sociological Review*, roč. 46, č. 3, s. 291 – 308.
- TANZI, V. – HOWELL, H. Z. (1995): Human Capital Accumulation and Public Sector Growth. IMF Working Paper 95/95 (September).
- TROSTEL, P. – WALKER, I. – WOOLLEY, P. (2002): Estimates of the Economic Returns from Schooling for 28 Countries. *Labor Economics* 9 (2002) s. 1 – 16.
- TROSTEL, P. A. (2005): Nonlinearity in the Return to Education. *Journal of Applied Economics*, Vol. VIII, No. 1 (May 2005), pp. 191 – 202.
- WORKIE TIRUNEH, M. – RADVANSKÝ, M. (2011): The Contribution of Human capital to European Economic Growth: An empirical exploration from a panel data. Dostupné na <<http://ecomod.net/node/2625?tab=downloads&page=1&cookies=1>>.
- WORKIE TIRUNEH, M. (2012): *Predvídanie potrieb trhu práce v SR: teoretické východiská a empirické výsledky*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. ISBN 978-80-7144-204-2.
- WORKIE TIRUNEH, M. (2013): Does Labour Force Education Accelerate the Speed of Convergence? Empirical Evidence from Selected EU Countries, 04/2013, s. 344 – 357, *Journal of Economics* (04/2013).

Literatúra k 2. kapitole

EC (2014): Country specific recommendations – Europe 2020: <http://ec.europa.eu/europe2020/making-it-happen/country-specific-recommendations/index_en.htm>.

Eurostat (2014): <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>.

KAHANEK, M. – MÝTNA KUREKOVÁ, L. (2014): Did Post-Enlargement Labor Mobility Help the EU to Adjust During the Great Recession? The Case of Slovakia. In: IZA DP No. 8249, June 2014, 39 s.

Ministerstvo financií SR (2014): Národný program reforiem SR 2014 (NPR SR 2014).

OECD: <<http://stats.oecd.org/>>.

OECD: Economic Policy Reforms – Going for Growth OECD Country Notes (2011 – 2014).

Štatistický úrad SR (2014): <<http://www.statistics.sk/pls/elisw/vbd>>.

Total Economy Database, University Groeningen: <<https://www.conference-board.org/data/economydatabase/>>.

Literatúra k 3. kapitole

DE LA FUENTE, A. (2010): Fewer people outside the labour force in 2009. Statistics in focus 57/2010, Eurostat. ISSN 1977-0316.

DOMONKOS, T. – PÁLENÍK, M. – RADVANSKÝ, M. (2010): Satisfying labour demand through migration in the Slovak republic: national study for the European migration network (EMN). Bratislava: International organization for migration [IOM], 51 p. ISBN 978-80-970307-7-3.

KISS, K. (2012): Analysis of demand for wellness and medical tourism in Hungary. Applied Studies in Agribusiness and Commerce – APSTRACT, roč. 6, č. 5, s. 57 – 62.

Konfederácia Odborových Zväzov (2013): Návrh KOZ SR na úpravu minimálnej mzdy pre rok 2014. Dostupné na: <http://www.ozpsav.sk/files/navrhkozsrna_upravumprerok2014.pdf>. Cit. 10. 9. 2014.

RADVANSKÝ, M. (2012): Matching formal skills in Slovakia: LFS-based evidence. In Building on skills forecasts - comparing methods and applications: conference proceedings. [Online.] Luxembourg: Publications Office of the European Union, p. 224 – 245. ISBN 978-92-896-0892-3.

RADVANSKÝ, M. (2014): Možnosti analyzovania vplyvu kohéznej politiky na regióny a trh práce SR: ekonometrický prístup. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 147 s. ISBN 978-80-7144-218-9.

RADVANSKÝ, M. – DOMONKOS, T. – FRANK, K. – LICHNER, I. – MIKLOŠOVIČ, T. (2014): Posúdenie vplyvov politiky súdržnosti na rozvoj Slovenska s využitím vhodného ekonometrického modelu. Hodnotiaca správa 2014. Bratislava: KPMG Slovensko. Dostupné na: <http://www.nsr.sk/download.php?FNAME=1411462847.upl&ANAME=HODNOTIACA_SPRAVA_FINAL_ORI.pdf>. Cit. 3. 10. 2014.

RADVANSKÝ, M. – DOVÁLOVÁ, G. (2013): Impact of ageing on curative health care workforce country report Slovakia. In NEUJOBS working paper: supplement F. [Online.] 09. 2013, no. D12.1, p. 1 – 64.

RADVANSKÝ, M. – FUCHS, L. (2012): Computing real income at NUTS 3 regions – case of Slovakia. In EcoMod2012: International conference on economic modeling. Seville, July 4-6, 2012 [elektronický zdroj]. Sevilla: Universidad Pablo de Olavide, 2012, s. 67.

RADVANSKÝ, M. – LICHNER, I. (2014): Impact of ageing on long term care demand and supply in Slovakia: NEUJOBS country report. In NEUJOBS working paper, 26. 02. 2014, no. D 12.2, p. 1 – 26.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. – FRANK, K. – JECK, T. – KORÓNY, S. – KOŽIAK, R. – SUDZINA, F. – VOJTKOVÁ, M. (2010): Analýza determinantov regionálnych rozdielov v Slovenskej republike: (vybrané aplikácie). Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 304 s.

ŠPROCHA, B. – RADVANSKÝ, M. – DOMONKOS, T. – JURČOVÁ, D. (2012): Sociálno-ekonomická analýza demografického vývoja v Slovenskej republike s osobitným zreteľom na vekovú skupinu 55 – 64-ročných: národný projekt Stratégia aktívneho starnutia. [Online.] Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 158 s.

ŠPROCHA, B. – VAŇO, B. – BLEHA, B. (2013): Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch Slovenskej republiky do roku 2035. Bratislava: Prognostický ústav SAV vo vydavateľstve FABER, 2013, 97 s. Centrum excelentnosti SAV CESTA-Zmluva č. III/2/2011. ISBN 978-80-89019-25-0.

ŠTEFÁNIK, M. (2010): Problém prekvalifikovanosti ako indikátor situácie ponuky a dopytu na trhu práce. Ekonomický časopis/Journal of Economics, roč. 58, č. 4, s. 327 – 343. (0.237 - IF2009). (2010 - Current Contents, WOS, SCOPUS). ISSN 0013-3035.

ŠTEFÁNIK, M. (2011): Opis preferencií voči rôznym vzdelanostným skupinám na slovenskom trhu práce. [Online.] Bratislava: IZ, 43 s. Štúdiá bola napísaná v rámci Národného projektu Centrum sociálneho dialógu, ktorý realizuje Centrum vzdelávania MPSVaR SR. Dostupné na internete: <<http://www.iz.sk/download-files/sk/csd/preferencie-voci-vzdelanostnym-skupina-prevzdelanost.pdf>>.

ŠTEFÁNIK, M. (2011): What can existing overeducation tell us about the situation in supply and demand of tertiary educated? In Review of applied socio-economic research, vol. 1, no. 1, p. 11 – 28. ISSN 2247-6772.

Literatúra k 4. kapitole

BETCHERMAN, G. – MCMULLEN, K. – DAVIDMAN, K. (1998): Training for the New Economy. Ottawa: Renouf Publishing Co. Ltd. ISBN 1-896703-29-1.

BLUNDELL, R. – DEARDEN, L. – SIANESI, B. (2004): Evaluating the Impact of Education on Earnings in the UK: Models, Methods and Results from the NCDS. Centre for Economics of Education. Working paper, Zv. CEE DP 47.

BRADLEY, J. – BEST, M. (2012): Rethinking regional development strategy in the context of structural funds: Lessons from the Irish cross-border region. Prezentované na the Directorate-General Regional Policy – Evaluation Network Meeting, Brussels, June 21-22th 2012. *HERMIN Economic Paper 3-2012*.

BRADLEY, J. – GÁCS, J. – KANGUR, A. – LUBENETS, N. (2004): HERMIN: A macro model framework for the study of cohesion and transition. In BRADLEY, J. – PETRAKOS, G. – TRAISTARU, I. (eds.): Integration, Growth and Cohesion in an Enlarged European Union. New York: Springer.

BRADLEY, J. – UNTIEDT, G. – MITZE, T. (2007): Analysis of the impact of cohesion policy. A note explaining the HERMIN-based simulations. Project-No. 2006 CE.16.0.AT.035, Münster/Dublin.

BRADLEY, J. – ZALESKI, J. – TOMASZEWSKI, P. – ZEMBATY, M. (2007): Wskaźniki realizacji Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2007-2013 – ocean makroekonomicznego wpływu 16 RPO na gospodarki regionalne przy użyciu modeli HERMIN. Wrocław: WARR.

BUČEK, M. – GABRIELOVÁ, H. – KRIŠTÍN, J. – KVETAN, V. – MORVAY, K. – OKÁLI, I. – PÁLENÍK, V. – SCHAUSBERGER, B. – ŠIKULA, M. – ŠIPIKAL, M. (2006): Ex-ante hodnotenie Národného strategického referenčného rámca SR. Záverečná správa – skrátená verzia. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. Dostupné na: <<http://ekonom.sav.sk/uploads/projects/ExAnteZS.pdf>>. Cit. 1. 10. 2014.

CALIENDO, M. – HUJER, R. (2005): The Microeconomic Estimation of Treatment Effects – An Overview. IZA Discussion Paper, No. 1653, July, Zv. 1653.

CARD, D. (1999): The causal effect of Education on earnings. [aut. knihy] ASHENFELTER, O. – CARD, D. Handbook of Labour Economics, Vol. 3. Amsterdam: Elsevier.

ČADIL, J. – PAVELKA, T. – KAŇKOVÁ, E. – VORLÍČEK, J. (2011): Odhad nákladů nezaměstnanosti z pohledu veřejných rozpočtů. Politická ekonomie, No. 5, pp. 618 – 637.

D'ALCANTARA, G. – ITALIANER, A. (1982): European project for a multinational macrosectoral model. Report MS 11 to the Commission of the European Communities, Directorate-General for Science, Research and Development, Brussels.

DAO, M. – LOUNGANI, P. (2010): The Human Cost of Recessions: Assessing It, Reducing It. IMF Staff Position Note (SPN/10/17), November 11, 2010. <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2010/spn1017.pdf>>.

DEHEJIA, R. H. – WAHBA, S. (1999): Causal Effects in Nonexperimental Studies: Reevaluating the Evaluation of Training Programs. Journal of the American Statistical Association, Zv. 94, 448, s. 1053 – 1062.

DEHEJIA, R. H. – WAHBA, S. (2002): Propensity score matching methods for non-experimental causal studies. Review of Economics and Statistics, Vol. 84, pp. 151 – 161.

DOMONKOS, T. – JÁNOŠOVÁ, M. – OSTRIHOŇ, F. (2013): Analysing inclusive growth: empirical evidence from the Slovak Republic. Ekonomický časopis/ Journal of Economics, Vol. 61, No. 9, pp. 918 – 933.

DOMONKOS, T. – KÖNIG, B. (2014a): Čo nás stojí nezamestnanosť. Sociálny nos (v tlači).

DOMONKOS, T. – KÖNIG, B. (2014b): Analýza nákladov nezamestnanosti. CSD Workshop. Hotel SOREA Regia, 6. 6. 2014.

DOMONKOS, T. – PÁNIKOVÁ, L. (2008): Analýza a modelovanie dopytu po práci v podmienkach slovenskej ekonomiky. [Online.] Bratislava: Infostat – cevavstat, 13 s. <http://www.infostat.sk/cevavstat/modelovanie/prispevky/Domonkos_prispevok.pdf>.

ELBONA (2006): Náklady státu na jedného nezamestnaného. Elbona. <<http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/vyzkumnestudie>>.

EUROPEAN COMMISSION (2010): Europe 2020: A Strategy for Smarter, Sustainable and Inclusive Growth. March 3rd. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>>.

EUROPEAN COMMISSION (2013): Alert Mechanism Report 2014. <http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/macroeconomic_imbalance_procedure/index_en.htm>.

FILČÁK, R. – BALÁŽ, V. – PÁLENÍK, M. – HASPROVÁ, M. – REHÁK, Š. – ČERNĚNKO, T. – PÁLENÍK, V. – BOROVSÝ, P. – MIKLOŠOVIČ, T. – VELICKÁ, A. (2014): Ex ante hodnotenie. Partnerská dohoda Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020. Závěrečná hodnotiaci správa. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 20. 1. 2014. Dostupné na: <<http://www.nsrr.sk/download.php?FNAME=1412071335.upl&ANAME=ExAnte+PD+SR+Zaverecna+sprava.docx>>. Cit. 1. 10. 2014.

HARVAN, P. (2011): Hodnotenie efektívnosti a účinnosti výdavkov na aktívne politiky trhu práce na Slovensku. Bratislava: Inštitút finančnej politiky.

HELLIWELL, J. F. – HUANG, H. (2011): NBER Working Paper Series New Measures of the Costs of Unemployment: Evidence From The Subjective Well-Being of 3.3 Million Americans. National Bureau of Economic Research, [Working Paper No. 16829]. <www.nber.org/papers/w16829>.

JACKMAN, R. – PISSARIDES, CH. – SAVOURI, S. (1990): Unemployment policies. Economic Policy, October.

JUZNIK ROTAR, L. (2012): How Effective is the Slovenian Institutional Training Program in Improving Youth's Chances of Reemployment? Eastern European Economics, Vol. 50, 3, pp. 94 – 106.

KARASOVÁ, K. (2013): Aktívne opatrenia na trhu práce a ich vplyv na dynamiku nezamestnanosti v Slovenskej republike. Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave. Bratislava: FHI EU.

KNOTEK, E. S. II (2007): How Useful is Okun's Law? Economic Review, Vol. 2007, Q IV, pp. 73 – 103.

KUSÁ, Z. – GERBERY, D. (2013): Hodnotenie implementácie odporúčania Európskej komisie o aktívnom začleňovaní. Štúdia o vnútroštátnych politikách. European Union: CEPS INSTEAD.

LEE, J. (2000): The Robustness of Okun's Law: Evidence from OECD Countries. Journal of Macroeconomics, Vol. 22, No. 2, pp. 331 – 356.

LEHMANN, H. – KLUVE, J. (2008): Assessing Active Labour Market Policies in Transition Economies. Bologna: DARRT Working Paper 07/08.

LECHNER, M. – MELLY, B. (2007): Earnings Effects of Training Programs. IZA Discussion paper, Zv. Discussion Paper No. 2926. <<http://ftp.iza.org/dp2926.pdf>>.

MAARTEN, G. – VALSAMIS, D. – VAN DER BEKEN, W. (2012): Why invest in employment? A study on the cost of unemployment. Final report. On behalf of: European Federation for Services to Individuals (EFSI). Brussels, December 2012.

MOOSA, I. A. (1997): A Cross-Country Comparison of Okun's Coefficient. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 24, No. 3, pp. 335 – 356.

MÝTNA KUREKOVÁ, L. – SALNER, A. – FARENZENOVÁ, M. (2013): Implementation of Activation Works in Slovakia, Evaluation and Recommendations for Policy Change. Bratislava: Slovak Governance Institute.

OSTRIHOŇ, F. (2013): Podiel príjmu z úrokov a podnikania na disponibilnom príjme domácností SR. In: International scientific seminar New trends in econometrics and operations research. *Ekonom*, 2013, s. 156 – 160.

RADVANSKÝ, M. – DOMONKOS, T. – FRANK, K. – LICHNER, I. – MIKLOŠOVIČ, T. (2014): Posúdenie vplyvov politiky súdržnosti na rozvoj Slovenska s využitím vhodného ekonometrického modelu. *Hodnotiaca správa 2014*. Bratislava: KPMG Slovensko. Dostupné na: <http://www.nsr.sk/download.php?FNAME=1411462847.upl&ANAME=HODNOTIACA_SPRAVA_FINAL_ORI.pdf>. Cit. 3. 10. 2014.

STOCK, L. – VOGLER-LUDWIG, K. (2010): NAIRU and Okun's Law – The Macro-Economy in a Nutshell? Final report. Thematic Paper for the European Commission, Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Munich, 22 June 2010.

STRATFORD, D. – WALL, H. J. (2000): The Revealed Cost of Unemployment. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, Vol. 82, No. 2, pp. 1 – 10.

ŠTEFÁNIK, M. a kol. (2014): Analýza účinkov aktívnej politiky trhu práce. Bratislava: Ekonomický ústav SAV (v tlači).

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti. Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o doplnení a zmene niektorých zákonov.

ZALESKI, J. (2009): Regionalization of HERMIN macro-economic modeling framework in Poland. Wrocław: Wrocław Regional Development Agency Working paper. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/conferences/evaluation2009/abstracts/monfort_zaleski.pdf> Cit. 2. 10. 2014.

Literatúra k 5. kapitole

BLS (1997): Handbook of methods; Chapter 13: employment projections. Washington, DC: Bureau of Labor Statistics.

BUJŇÁKOVÁ, T. – ŠTEFÁNIK, M. (2013): Projekcie počtu ekonomicky aktívneho obyvateľstva v závislosti od zvyšovania veku odchodu do dôchodku s využitím logit modelu. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, Zv. 61, 10.

CEDEFOP (2009): Future Skill Needs in Europe, Medium-Term Forecast, Background Technical Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-896-0506-9.

CEDEFOP (2010): Skills supply and demand in Europe, Medium-term forecast up to 2020. Thessaloniki: European Centre for the Development of Vocational Training, CEDEFOP, p. 116.

CEDEFOP (2012): Skills supply and demand in Europe (Methodological framework). Research paper No. 25. Luxembourg: Publication Office of the European Union. ISBN 978-92-896-1112-1.

DIXON, P. – RIMMER, M. (2002): Dynamic General Equilibrium Modelling for Forecasting and Policy: a Practical Guide and Documentation of MONASH. North Holland: s. n.

ELIAS, P. (1997): Occupational Classification (ISCO-88): Concepts, Methods, Reliability, Validity and Cross-National Comparability. OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers, OECD Publishing, No. 20.

ENGLE, R. – GRANGER, C. (1987): Cointegration and error correction: representation, estimation and testing. *Econometrica*, Zv. 55, 2, s. 251 – 256.

Eurostat (2013): Eurostat EUROPOP 2013. proj_13np. [Online.] [Dátum: 21. 8. 2014.] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.

CHAMBERS, E. J. – GORDON, D. F. (1966): Primary products and economic growth: an empirical measurement. *Journal of Political Economy*, Zv. 74.

JOHANSEN, L. (1960): A Multi-Sectoral Study of Economic Growth. North-Holland: s. n.

JONES, W. (1965): The structure of simple general equilibrium models. *Journal of Political Economy*, Zv. 73.

LOFGREN, H. – HARRIS, R. L. – ROBINSON, S. (2002): A standard Computable General Equilibrium (CGE) in GAMS. s. 1.: International Food Policy Research Institute.

POTANČOKOVÁ, M. – ŠPROCHA, B. (2012): Prognóza populácie krajov Slovenska do roku 2033. *Forum Statisticum Slovaca*, 4/2012, s. 200 – 207. <<http://www.ssdsk.sk/casopis/archiv/2012/fss0412.pdf>>.

SPICER, M. – READE, J. (2005): Incorporating new EU member economies in multisectoral, multi-region dynamic model: applying shrinkage estimation to E3ME. London: Policy Studies Institute.

STEHNER, R. – WARD, T. (2011): Employment structures by detailed accounts on educational attainment levels, occupation and fields of study. Warwick: IER – Institute of Employment Research.

ŠPROCHA, B. (2009): Vzdelanosť a vzdelanostná štruktúra populácie Slovenska. Prognostické práce, *Zv. 1, 2*.

ŠPROCHA, B. (2013): Transformácia ľudských zdrojov na Slovensku a projekcia ich očakávaného vývoja. Bratislava: EKONÓM. ISBN 978-80-225-3775-9.

WILLEMS, E. J. T. A. – DE GRIP, A. (1990): Replacement demand forecasts by occupation and education. Maastricht: Research Centre for Education and Labour Market. ISSN 0922-8098.

WILSON, R. A. (2008a): Using the European LFS to anticipate changing skill needs. <<http://www2.warwick.ac.uk>>. [Online.] <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/ier/publications/2008/wilson_2008_napoli_lfs_paper.pdf>.

WILSON, R. A. (2008b): UK approaches to skill needs analysis and forecasting: lessons for the Czech Republic. Coventry: Warwick Institute for Employment Research, University of Warwick.

WILSON, R. A. (2010): Lessons from America: what can we learn from US approaches to anticipation of labour market change. s. 1.: Think-piece as a contribution to the UKCES evidence base on skills and employment in the UK.

WORKIE TIRUNEH, M. (2012): Predvídanie potrieb trhu práce v SR. Teoretické východiská a empirické výsledky. Bratislava: EKONÓM. ISBN-978-80-7144-204-2.

Výber publikácií Ekonomického ústavu SAV

List of Publications of the Institute of Economic Research of SAS

OBADI, S. M. – KORČEK, M.: Energetická bezpečnosť Európskej únie so zameraním na ropu a zemný plyn: teoretické pohľady a empirické dôkazy. [*Energy Security of the European Union with Focus on Crude Oil and Natural Gas: Theoretical Views and Empirical Evidence.*] 2014. 268 s. ISBN 978-80-7144-225-7.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2013 a výhľad do roku 2015. [*Economic Development of Slovakia in 2013 and Outlook up to 2015.*] 2014. 128 s. ISBN 978-80-7144-224-0.

PAUHOFOVÁ, I. – ŽELINSKÝ, T. (eds): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Globálny svet – spolupráca alebo konfrontácia? [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century. Global World – Cooperation or Confrontation?*] 2014. 295 s. ISBN 978-80-7144-220-2.

RADVANSKÝ, M.: Možnosti analyzovania vplyvu kohéznej politiky na regióny a trh práce SR: ekonometrický prístup. [*Possibilities of Analysing the Influence of Cohesion Policy to Slovak Regions and Labour Market: Econometric approach.*] 2014. 147 s. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-218-9.

MORVAY, K. (ed.): Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. [*Views on Structural Aspects of the Slovak Economy.*] 2013. 209 s. ISBN 978-80-7144-217-2. ISBN 978-80-7144-216-5.

ŠIKULA, M. (ed.): Krízová a pokrízová adaptácia: nové výzvy pre ekonomickú vedu. Zborník príspevkov. [*Crisis and post-crisis adaptation: new challenges for economic science.*] 2013. 258 s. ISBN 978-80-7144-215-8.

RADVANSKÝ, M. – LICHNER, I. (eds): Impacts of Ageing on Public Finances and Labour Markets in EU Regions. Theoretical Models and Empirical Analyses: Peer – Reviewed International Conference Proceedings Smolenice, 28. – 30. 10. 2013. 2013. 280 p. (Nepredajné.) ISBN 978-80-7144-214-1.

ŠIKULA, M.: 60 rokov výskumu v Ekonomickom ústave Slovenskej akadémie vied. 2013. 254 s. ISBN 978-80-224-1317-6.

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: hľadanie možných ciest oživenia v čase pretrvávajúcej krízy dôvery. [*The Development and Perspectives of the World Economy: Finding Possible Ways of Economic Recovery at the Time of the Persisted Crisis of Trust.*] 2013. 396 s. ISBN 978-80-224-1311-4.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2012 a výhľad do roku 2014. [*Economic Development of Slovakia in 2012 and Outlook up to 2014.*] 2013. 127 s. ISBN 978-80-7144-207-3.

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Európa, Slovensko – súvislosti globálneho ekonomického a mierového potenciálu. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century III. Europe, Slovakia – Connections between the Global Economic and Peace Potential. Scientific Conference Proceedings.*] 2013. 283 s. ISBN 978-80-7144-212-7.

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Paradigmy zmien v 21. storočí: Európa, Slovensko – súvislosti globálneho ekonomického a mierového potenciálu. [*The Paradigms of the Changes in the 21st Century: Europe, Slovakia – Connections between the Global Economic and Peace Potential.*] 2013. 272 s. ISBN 978-80-7144-209-7.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2012 a výhľad do roku 2014. [*Economic Development of Slovakia in 2012 and Outlook up to 2014.*] 2013. 127 s. ISBN 987-80-7144-207-3.

PÁLENÍK, V. a kol.: Strieborná ekonomika v slovenskom, európskom a svetovom kontexte. [*Silver Economy in Slovak, European and Global Context.*] 2012. 300 s. ISBN 978-80-7144-205-9.

PAUHOFOVÁ, I. (ed.): Determinanty polarizácie bohatstva v globalizovanom svete (súčasnosť a budúcnosť). Zborník statí. [*Determinants of Wealth Polarization in the Globalized World (Present and Future). Scientific Conference Proceedings.*] 2012. 156 s. ISBN 978-80-7144-200-4.

PAUHOFOVÁ, I. – ŽELINSKÝ, T. (eds): Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Infraštruktúra spoločnosti, infraštruktúra človeka, kontrolovaná spoločnosť. Zborník statí. [*Paradigms of the Future Changes in the 21st Century. Infrastructure of Society – Infrastructure of Man – Controlled Society. Scientific Conference Proceedings.*] 2012. 268 s. ISBN 978-80-7144-198-4.

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Medzi stagnáciou a oživením. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Between Stagnation and Recovery.*] 2012. 354 s. ISBN 978-80-7144-197-7.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2011 a výhľad do roku 2013. [*Economic Development of Slovakia in 2011 and Outlook up to 2013.*] 2012. 145 s. ISBN 987-80-7144-196-0.

PAUHOFOVÁ, I. a kol.: Paradigmy zmien v 21. storočí. Hľadanie kontúr v mozaike. [*Paradigms of Changes in the 21st Century – Quest for Configurations in Mosaic.*] 2012. 314 s. ISBN 978-80-7144-195-3.

PÁLENÍK, V. a kol.: Možnosti modelovania zmien ekonomiky Slovenskej republiky so zreteľom na fungovanie v Európskej menovej únii. [*Modeling Possibilities of Economic Changes in Slovak Republic with Respect to European Monetary Union Membership.*] 2011. 277 s. ISBN 978-80-7144-192-2.

KOŠTA, J. a kol.: Aktuálne problémy trhu práce v Slovenskej republike po vstupe do Európskej menovej únie. [*Current Problems of the Labor Market in the Slovak Republic after Joining the European Monetary Union.*] 2011. 282 s. ISBN 978-80-7144-190-8.

BRZICA, D. a kol.: Spolupráca aktérov v technologickom a inovačnom rozvoji. [*Cooperation of Actors in Technological and Innovation Development.*] 2011. 227 s. ISBN 978-80-7144-189-2.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Determinanty ekonomického rastu a konkurencieschopnosti: výzvy a príležitosti. [*Determinants of Economic Growth and Competitiveness: Challenges and Opportunities.*] 2011. 258 s. ISBN 978-80-7144-187-8.

OBADI, S. M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Spomalenie rastu a vysoká nezamestnanosť. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Slowing Growth and High Unemployment.*] 2011. 261 s. ISBN 978-80-7144-185-4.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2010 a výhľad do roku 2012. [*Economic Development of Slovakia in 2010 and Outlook up to 2012.*] 2011. 136 s. ISBN 987-80-7144-184-7.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Analýza determinantov regionálnych rozdielov v Slovenskej republike (vybrané aplikácie). [*Analysis of the Determinants of Regional Disparity in the Slovak Republic (Selected Issues).*] 2010. 304 s. ISBN 978-80-7144-183-0.

ŠIKULA, M. (ed.): Krízové a pokrízové adaptačné procesy a nové nároky na konkurencieschopnosť. [*Crisis and Anti-crisis Adjustment Processes and New Demands for Competitiveness.*] 2010. 208 s. ISBN 978-80-7144-181-6.

ŠIKULA, M. a kol.: Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti. [*Strategy of Development of Slovak Society.*] 2010. 695 s. ISBN (EÚ SAV) 978-80-7144-179-3; ISBN (VEDA) 978-80-224-1151-6.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Ozdravenie svetovej ekonomiky: realita alebo mýtus? [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Recovery of the World Economy: Reality or Myth?*] 2010. 312 s. ISBN 978-80-7144-178-6.

MORVAY, K. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2009. [*Economic Development of Slovakia in 2009.*] 2010. 93 s. ISBN 987-80-7144-177-9.

RADVANSKÝ, M. – WORKIE TIRUNEH, M. (eds): Trendy regionálnych disparít Slovenska. Teoretické modely a empirické analýzy. [*Trends in Regional Disparity in Slovakia. Theoretical Models and Empirical Analyses.*] 2009. 179 s. ISBN 978-80-7144-176-2.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna finančná a hospodárska kríza. Príčiny – náklady – východiská. [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Global Financial and Economic Crisis. Causes – Costs – Remedies.*] 2009. 284 s. ISBN 978-80-7144-175-5.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2008. [*Economic Development of Slovakia in 2008.*] 2009. 74 s. ISBN 987-80-7144-173-1.

BUNČÁK, J. – DŽAMBAZOVIČ, R. – HRABOVSKÝ, M. – SOPÓCI, J.: Názory občanov na budúcnosť Slovenska. [*Citizens Opinions of the Future of Slovakia.*] 2009. 93 s. ISBN 978-80-7144-172-4.

HVOZDÍKOVÁ, V. a kol.: Riziká aktuálnych vývojových trendov vo svetovej ekonomike. Finančná, demografická, potravinová a environmentálna kríza. [*Risks Connected with Actual Development Trends of the World Economy. Financial, Demographic, Foodstuffs and Environmental Crisis.*] 2008. 147 s. ISBN 978-80-7144-170-0.

OBADI, S. M. a kol.: Globálna ekonomika. Nové trendy a analýzy vybraných problémov. [*Global Economy. New Trends and Analysis of Selected Issues.*] 2008. 187 s. ISBN 978-80-7144-169-4.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti. [*A Long-Term Vision of the Slovak Society Development. Second (unchanged) edition.*] 2009. 274 s. Druhé, nezmenené vydanie. ISBN 978-80-7144-168-7.

A LONG-TERM VISION of the Slovak Society Development. Summary. 2008. 40 s. ISBN 978-80-7144-167-0.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Turbulencie na finančných trhoch a dilemy hospodárskej politiky. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Turbulences on the Financial Markets and the Dilemma of Economic Policy.*] 2008. 301 s. ISBN 978-80-7144-166-3.

DLHODOBÁ VÍZIA rozvoja slovenskej spoločnosti. Zhrnutie. [*A Long-Term Vision of the Slovak Society Development. Summary.*] 2008. 36 s. ISBN 978-80-7144-165-6.

OKÁLI, I. a kol.: Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2007. [*Economic Development of Slovakia in 2007.*] 2008. 74 s. ISBN 987-80-7144-163-2.

HOŠOFF, B.: Križovatky hospodárskej politiky USA (1980 – 2005). [*Macroeconomic Policy Crossroads in the USA (1980 – 2005).*] 2007. 186 s. ISBN 987-80-7144-161-8.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Prínos informačných technológií a hrozba klimatických zmien. [*The Development and Perspectives of the World Economy. The Benefits of Information Technology and the Costs of Climate Change.*] 2007. 332 s. ISBN 978-80-7144-159-5.

WORKIE TIRUNEH, M. a kol.: Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky. Globálna konkurencieschopnosť a energetická a demografická kríza. [*The Development and Perspectives of the World Economy. Global Competitiveness and Energy and Demographic Crisis.*] 2006. 302 s. ISBN 80-7144-152-X.

Publikácie, ako aj jednotlivé čísla *Ekonomického časopisu*, ktorý vydáva EÚ SAV, si možno objednať alebo kúpiť v knižnici Ekonomického ústavu SAV a v kníhkupectvách: ELITA, VEDA, vydavateľstvo SAV v Bratislave a v internetových kníhkupectvách: Matej LAŽÍK <www.bibliostudio.sk>, UniKnihy.sk, s. r. o. <www.uniknihy.sk/>.

**TRH PRÁCE NA SLOVENSKU:
ANALÝZY A PROGNÓZY**

**SLOVAK LABOUR MARKET:
ANALYSES AND PROGNOSSES**

Menbere Workie Tiruneh – Miroslav Štefánik a kol.

1. vydanie

Tlač: ŠEVT, Bratislava

© Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied
Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

Telefón: 00 421 2 52 49 82 14, Fax: 00 421 2 52 49 51 06

URL: <http://www.ekonom.sav.sk>

E-mail: Menbere.Workie@savba.sk

Miroslav.Stefanik@savba.sk

ISBN 978-80-7144-232-5 (printová verzia)

ISBN 978-80-7144-233-2 (online verzia)

ISBN 978-80-7144-232-5